CRISTIAN PREDA, SORINA SOARE

REGIMUL, PARTIDELE ȘI SISTEMUL POLITIC DIN ROMÂNIA

biblioteca de politică

Coperta colecției: Dana MOROIU, Corneliu ALEXANDRESCU

Descrierea CIP a Bibliotecii Nationale a Romaniei
PREDA, CRISTIAN
Regimul, partidele si sistemul politic din Romania /
Cristian Preda, Sorina Soare. - București: Nemira & Co., 2008
INDEX
ISBN 978-973-143-185-7

I. Soare, Sorina

329(498)

Cristian Preda, Sorina Soare
REGIMUL, PARTIDELE ȘI SISTEMUL POLITIC DIN ROMÂNIA

Ilustrația copertei © Asociația Pro Democratia

© Editura Nemira & Co., 2008

Redactor: Andrei NICULESCU
Tehnoredactor: Nița CONSTANTIN

Realizat la Imprimeria Arta Grafică SA, Bucuresti

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrari,
fără acordul scris al editorului, este strict interzisa
și se pedepsește conform Legii dreptului de autor.

ISBN 978-973-143-185-7

INTRODUCERE

„Bisogna che tutto cambi,
perché tutto resti come prima"
GIUSEPPE TOMASI DI LAMPEDUSA, *Il Gattopardo*

Pe 1 ianuarie 2007, România devenea membru al Uniunii Europene. Era un moment important din istoria sa postcomunistă. Implicațiile integrării europene sunt multiple, dar pot fi sintetizate în obținerea unui adevărat *certificat de calitate* democratică. La aproape douăzeci de ani de la căderea regimului Ceaușescu, democrația devenea, în sfârșit, *the only game in town*. Parcursul României nu a fost lin, precum apele unui fluviu liniștit. Dimpotrivă, până să obțină statutul de democrație stabilă ce îndeplinește criteriile de la Copenhaga, România a cunoscut ezitări, sinuoase transformări economice și politice, critici mai mult sau mai puțin dure, eșecuri mai mult sau mai puțin relevante. Volumul de față își propune să descrie principalele etape ale construirii regimului politic românesc postcomunist, plecând de la instituțiile sale de bază.

Din punctul de vedere al conținutului, volumul preia elemente din lucrarea *Partide și alegeri în România postcomunistă (1989-2004)*, publicată de Cristian Preda la Nemira în 2005, ca și din cercetarea doctorală a Sorinei Soare, publicată în 2004 la Éditions de l'Université de Bruxelles sub titlul *Les partis politiques roumains après 1989*. Sintezei celor două lucrări i s-au adăugat elemente bibliografice recente, publicate atât în România, cât și pe plan internațional. Datele statistice și rezultatele electorale au fost la rândul lor actualizate.

Structura volumului a fost alcătuită cu gândul la publicul care o va citi: este vorba despre studenții și cercetătorii în științe politice, dar și în drept sau istorie, ca și despre toți cei care vor să înțeleagă în mod riguros alcătuirea câmpului politic de la noi. Le propunem acestor cititori nu atât un manual de știință politică, cât o frescă documentată a principalelor instituții care au alcătuit democrația românească după 1989. Analiza pe care o detaliem în paginile care urmează se bazează pe date și evenimente înregistrate până în martie 2008. Folosind această structură, ne propunem, de altfel, să actualizăm volumul, în

ediții viitoare, prelucrând rezultatele alegerilor, indiferent că este vorba despre locale și legislative sau despre europene și prezidențiale.

Deși am încercat să conturăm concluzii cât mai generale, factorul cronologic a indus variații mai mult sau mai puțin profunde. Este, de altfel, imposibil să vorbim despre concluzii definitive atunci când materia primă este, prin excelență, maleabilă.

Volumul a fost construit într-o logică tridimensională. Regăsim astfel trei variabile cheie, considerate a fi adevărate borne ale democrației. Este vorba despre regim, despre partide și despre sistemul politic. Demersul metodologic se încadrează într-un cadru trasat de dinamica ruptură/continuitate, care are ca punct de plecare construirea României moderne la sfârșitul secolului al XIX-lea și care integrează elemente caracteristice regimului comunist, precum și structuri tipice regimului contemporan. Am putut astfel identifica un adevărat fir al Ariadnei care străbate istoria României din ultimii 150 de ani. De la observațiile ironice ale lui Caragiale – care descria viața politică din vremea sa ca „lumea persoanelor nu persoanele lumii; aici se fac ministerele pentru miniștri, slujbe pentru slujbași" – până la conceptualizarea lui Dogan, cel care identifica în cazul românesc o „democrație mimată", de la un regim comunist sultanistic până la sterilitatea partidului rămas fără urmași în zilele noastre, de-a lungul timpurilor și regimurilor, elementul caracteristic rămâne același: slăbiciunea instituțiilor și preeminența persoanelor care le încarnează.

La nivelul celor trei variabile analizate, regimul reprezintă punctul de plecare prin excelență. Pe de o parte, infrastructura administrativo-politică ne-a permis să încadrăm echilibrul instabil care s-a creat de-a lungul timpului între tendințele de menținere a unei centralizări, tipice de altfel construirii statului național în Balcani, și presiunile diferiților factori externi în vederea unei descentralizări administrative și politice cât mai accelerate. Pe de altă parte, rolul demiurgic al partidelor în modelarea statului postcomunist a accentuat slăbiciunea acestuia. Dacă literatura tinde să identifice partidele cu niște bunuri publice, în cazul românesc, statul apare ca un bun al partidelor. Patronajul politic derivă de aici, din supunerea față de partidul aflat la putere și liderii care îl populează. În ceea ce privește partidele politice, analiza noastră a urmărit atât reperele lor ideologice și elementele de organizare, cât și relațiile cu federațiile europene, influența modului de scrutin și în general, a contextului legal. Imaginea generală care se degajează este aceea că partidele românești tind să reproducă, dincolo de diferențele genetice, ideologice sau organizaționale, un model în care persoana este mai importantă decât mesajul și în care rețeaua locală este mai importantă decât structura instituțională. Sistemul politic este, de aceea, lipsit de clivaje și se hrănește din tensiuni efemere. Pe baza acestor repere generale, analiza noastră detaliază cele trei variabile într-o perspectivă cronologică amplă, care coboară în inima secolului al XIX-lea și urcă până la actualitatea cea mai presantă.

Nu putem încheia acest scurt cuvânt de introducere fără a ne exprima recunoștința față de Daniel Barbu și Jean-Michel De Waele, colegi generoși și profesori eminenți care, la București sau la Bruxelles, au stimulat dialogul în jurul temelor cuprinse în acest volum. Se înțelege de la sine că suntem singurii care asumăm conținutul lucrării. Le mulțumim de asemenea Alexandrei Ionașcu, Damianei Oțoiu și Irinei Ionescu, pentru sprijinul dat în pregătirea documentației necesare realizării acestui volum.

PARTEA ÎNTÂI

REGIMUL

1. Originea revoluționară și tradiția alegerilor

Actualul regim politic românesc s-a născut din revoluția anticomunistă produsă în decembrie 1989, cea mai violentă din fostul bloc sovietic, dar și cea mai rapidă. O butadă care circula la începutul anilor nouăzeci spunea că dacă în Polonia s-au scurs 10 ani între nașterea sindicatului Solidarnosc și răsturnarea regimului, dacă Ungariei i-au trebuit 10 luni pentru a scăpa de kadarism, iar Cehiei 10 zile pentru a organiza revoluția de catifea, România a avut nevoie de numai 10 ore ca să pună capăt regimului ceaușist. Viteza schimbării nu este însă un barometru de calitate, cu atât mai mult atunci când alternativa nu este evidentă. Folosind o metaforă a lui Leszek Kolakowski, care descria dezmembrarea regimurilor comuniste în Europa centrală utilizând imaginea unei coji de ou crăpate, cu un embrion bine dezvoltat înăuntru[1], am putea spune că în România coaja regimului comunist era, de bună seamă, profund fisurată, fără însă ca un embrion sau, altfel spus, o soluție alternativă să poată fi identificată. Spre deosebire de Polonia, Ungaria, Cehoslovacia sau chiar Bulgaria, în cazul românesc alternativa la regimul comunist încarnat de Nicolae Ceaușescu nu avea contururile clare, iar soluția schimbării nu avea să fie transparentă și radicală. Altfel spus: dincolo de surpriza căderii bruște a regimului Ceaușescu, geneza postcomunismului românesc este marcată de o criză de identitate, legitimitatea lui vădindu-se foarte repede confuză și controversată.

În consecință, evenimentele din decembrie 1989 au fost percepute în același timp ca „neașteptate și obscure": „obscure", întrucât nu se știe „ce s-a întâmplat de fapt" și „neașteptate", întrucât nu existau înainte de 1989 „grupuri organizate, cunoscute la scară națională", structuri non-violente capabile să negocieze tranziția cu reprezentanții Vechiului Regim și, în acest fel, îndreptățite să își aproprie meritul de a fi schimbat soarta țării[2]. O încercare de negociere cu

[1] Leszek KOLAKOWSKI, „Amidst Moving Ruins", in Vladimir TISMĂNEANU (ed.), *The Revolutions of 1989*, Routledge, London, 1999, pp. 51-62.

[2] Cele două aspecte sunt tratate de Juan LINZ și Alfred STEPAN în cartea *Problems of Democratic Transition and Consolidation. Southern Europe, South America, and Post-Communist*

guvernul comunist apare foarte târziu, abia pe 20 decembrie 1989, în vâltoarea Revoluției, atunci când Frontul Democratic Român, care se definea ca „organizație politică născută la Timișoara, pentru a realiza un dialog cu guvernul", propunea trimișilor lui Ceaușescu în orașul din vestul României să discute despre „democratizarea țării"[1].

Pentru Juan Linz și Alfred Stepan, România postcomunistă apărea, de aceea, ca un tărâm al violării drepturilor omului, mai cu seamă în momentele descinderii minerilor la București[2], dar și ca un regim paradoxal, în care era ales și reales ca Președinte un înalt responsabil comunist. România era, deci, un caz special. Explicația acestei singularități era căutată chiar în natura regimului comunist din România, un amestec de totalitarism și, cu o expresie împrumutată de la Max Weber, de patrimonialism sultanistic, un regim care reunea personalizarea puterii, tendințe dinastice și intervenția liderului suprem în toate treburile țării, de la proiectele industriale la politicile pro-nataliste și anti-avort[3]. Toate aceste trăsături ale comunismului românesc ar explica și rolul însemnat al violenței în tranziție, singura supapă aflată la dispoziția unor cetățeni aflați sub atenta supraveghere a unui regim capilar.

Descrierea unui asemenea cadru genetic atrage atenția asupra unei posibile similitudini între trecutul comunist și prezentul postcomunist. Să ne amintim că, în imaginarul politic al românilor, „revoluție" și „democrație" erau legate cu mult înainte de 1989. Desigur, era vorba despre democrația și despre revoluția *socialiste*. Cu toate acestea, legătura dintre ele era văzută ca *naturală*: revoluția socialistă, forma cea mai înaltă de revoluție, a creat, se spunea înainte de 1989, forma cea mai înaltă de democrație, cea socialistă sau populară. Conținutul principal al acestei democrații socialiste era fixat plecând de la binecunoscuta etimologie potrivit căreia democrația era definită ca „formă de guvernământ în care puterea aparține

---

Europe, The John Hopkins University Press, Baltimore and London, 1996, pp. 346 și 356. Pentru chestiunea obscurității, v. și capitolul „Problema cea mai obscură" din volumul lui Peter SIANI-DAVIES, *Revoluția română din decembrie 1989*, traducere de Cristina Mac, Humanitas, București, 2006, pp. 206-273.

[1] V. „Proclamația Frontului Democratic Român constituit la Timișoara" [20 decembrie 1989], in Mariana CERNICOVA, Marin BUCĂ, *Dicționarul vieții publice postdecembriste 1989-2000. Partide, organizații, personalități*, Editura Intergraf, Reșița, 2000, pp. 26-28. În mod surprinzător, acest gest nu a fost luat în seamă la adevărata sa valoare de către interpreții Revoluției române – v. de pildă, Alex Mihai STOENESCU, *Din culisele luptei pentru putere. 1989-1990: prima guvernare Petre Roman*, Rao, București, 2006, p. 75, care citează documentul, dar îl asimilează cu declarațiile de după căderea lui Ceaușescu. A observat însă valoarea acestui document Alexandra IONESCU, „La dernière révolution léniniste. Pensée et pratique d'une autorité révolutionnaire en Roumanie", *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. VI, no. 1, 2006, pp. 39-42.

[2] Pentru mai multe detalii, v. Tom GALLAGHER, *Romania after Ceausescu: the Politics of Intolerance*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1995 și volumul recent al lui Alin RUS, *Mineriadele. Între manipulare politică și solidaritate muncitorească*, Curtea Veche, București, 2007.

[3] Juan LINZ, Alfred STEPAN, *op. cit.*, pp. 344, 357-358.

poporului"[1]. Deși după 1989, ambiția democratică a regimului comunist nu mai este recunoscută de nimeni[2], înțelegerea etimologică a democrației a fost totuși preluată de mai mulți oameni politici, între care și Ion Iliescu, primul Președinte al României postcomuniste. Nu a fost, de aceea, o întâmplare faptul că familia politică a acestuia a fost numită „neocomunistă". Dincolo de legăturile genealogice cu comunismul ale unora dintre apropiații săi[3], Iliescu propunea o retorică grefată pe sloganurile trecutului comunist recent abolit: soluția unei a treia căi între comunism și capitalism ca proiect privilegiat pentru România, asocierea opozanților anticomuniști cu niște dușmani antidemocratici[4], instrumentalizarea ideii de națiune erau doar câteva dintre aceste sloganuri.

În replică, adversarii lui Iliescu s-au aflat într-o situație cu atât mai dificilă cu cât erau necunoscuți marelui public. Ei au căutat, de aceea, o formă de legitimare alternativă, pe care au găsit-o în tradiția istorică pre-comunistă. Așa s-au născut partidele „anticomuniste", formațiuni politice numite „istorice", care, deși reînnodau o tradiție dinainte de al Doilea Război Mondial, se doreau a fi înainte de toate, promotoare ale „adevăratei" revoluții, ale unei rupturi „reale" de trecutul comunist. Rezultatul paradoxal al acestui dispozitiv politico-intelectual a fost apariția a ceea ce Daniel Barbu a numit „anticomunismul postcomunist" sau, altfel spus, a unui „conformism moral și politic, ce se exprimă în forma unui patos stereotip și convențional al denunțării trecutului totalitar"[5]. Altfel spus, fără a nega existența unor forme sporadice individuale sau colective de disidență anticomunistă înainte de 1989[6], în România, anticomunismul este, cu precădere, o construcție postcomunistă, regrupând adesea ceea ce Vaclav Havel numea „politicieni cu trecut alb" sau, altfel spus, persoane fără un trecut politic activ care clamau aderența lor la democrație în numele unei identități negative. Labelul anticomunist se transformă astfel într-un sinonim al caracterului democratic, pro-european și pro-reformă economică. De cealaltă parte, excomuniștii sau „post-nomenclaturiștii" sunt asociați automat unui discurs nostalgic, deci antidemocratic, naționalist, deci antieuropean și anti-reformă economică[7].

---

[1] *Dicționar de filosofie*, Editura Politică, București, 1978, p.183 și *Dicționar politic*, Editura Politică, București, 1975, pp. 190-192.

[2] V. în acest sens observațiile lui Daniel BARBU, „Du parti unique à la particratie", in Jean-Michel DE WAELE (ed.), *Partis politiques et démocratie en Europe centrale et orientale*, Éditions de l'Université de Bruxelles, Bruxelles, 2002, p. 206.

[3] Katherine VERDERY, *What Was Socialism, and What Comes Next?*, Princeton University Press, Princeton, 1996; Marius TUDOR, Adrian GAVRILESCU, *Elita politică în România postcomunistă*, Compania, București, 2002.

[4] Pentru asimilarea protestatarilor anticomuniști cu legionarii v. Ion ILIESCU, *Aproape de oameni.* Interviul acordat de către dl. Ion Iliescu, Președintele PDSR, domnului Mihai Fătu, Director al Fundației „Excelsior A.C.S", București, iunie 2000.

[5] Daniel BARBU, *Republica absentă*, Nemira, București, 1999, p. 93.

[6] V. Dennis DELETANT, *Ceaușescu și Securitatea. Constrângere și disidență în România anilor 1965-1989*, Humanitas, București, 1998.

[7] V. Sorina SOARE, „La reconversion sociale-démocrate des anciens partis communistes et leur adhésion à l'économie de marché: le cas des sociaux-démocrates roumains",

Pe scurt, putem observa că, față de celelalte țări din regiune, România se distinge prin construirea, *după* căderea comunismului, a celor doi versanți ai tensiunii dintre ex- sau neocomuniști și anti- sau postcomuniști[1]. Pe de altă parte, la fel ca în restul Europei centrale și orientale, regimul postcomunist din România este afectat de o slabă și tardivă instituționalizare: o nouă Constituție este adoptată la un an și jumătate după organizarea primelor alegeri și la doi ani de la căderea lui Ceaușescu, adică în decembrie 1991. Tradiția politică românească era, în acest fel, respectată...

Monarhie din 1866, România a devenit republică pe 31 decembrie 1947[2], păstrând această formă politică și după 1989[3]. Din secolul al XIX-lea până astăzi, de fiecare dată, regimul a fost amenajat constituțional după ce mai întâi au fost ținute alegeri. Regimurile au fost, într-o logică a democratizării societăților la care România s-a raliat, alcătuiri post-electorale.

Într-adevăr, prima Constituție a fost adoptată în iulie 1866, la trei luni după alegerile organizate ca urmare a loviturii de stat îndreptate împotriva principelui Cuza și la două luni după înscăunarea lui Carol ca suveran. O nouă Constituție a fost elaborată la cinci ani de la terminarea Primului Război Mondial și după ce fuseseră organizate deja trei serii de alegeri legislative[4]. În aprilie 1948, adoptarea primei Constituții comuniste a fost precedată de alegeri ținute cu o lună mai înainte. În această serie de modificări de regim survenite după alegeri, excepția o constituie regimul introdus de Constituția din 1938, care a fost construit după ce rezultatele de la testul electoral din decembrie 1937 au fost ignorate, iar textul constituțional a fost adoptat prin plebiscit[5].

Viața scurtă a textelor constituționale este o coordonată a politicii românești moderne: între 1866 și 2007, românii au trăit sub autoritatea a șapte legi

---

in Wladimir ANDREFF (ed.), *La transition vers le marché et la démocratie. Europe de l'Est, Europe centrale et Afrique du Sud*, La Découverte, Paris, 2006, pp. 173-190.

[1] Pentru detalii despre geneza democrației postcomuniste în România, v. Alexandra IONESCU, Odette HATTO (ed.), *Politique et société dans la Roumanie contemporaine*, L'Harmattan, Paris, 2004 și Sorina SOARE, „Les substituts de clivages à durée déterminée ou la généralisation d'un consensus ex ante dans l'espace partisan roumain", in Jean-Michel DE WAELE (ed.), *Les clivages politiques en Europe centrale et orientale*, Éditions de l'Université de Bruxelles, Bruxelles, 2004, pp. 219-246.

[2] O republică totalitară, cf. expresiei lui Jacob L. TALMON, *The Origins of the Totalitarian Democracy*, Secker and Warburg, London, 1952.

[3] Menținerea formei republicane s-a produs în ciuda unor rezistențe minore care, legând originile comunismului de abolirea monarhiei, reclamau întoarcerea regelui Mihai pe tron. V. *Geneza Constituției României. Lucrările Adunării Constituante*, Regia autonomă Monitorul Oficial, București, 1998, pp. 9-10, 61-62.

[4] V. Mihnea BERINDEI, „Roumanie", in Pascal PERRINEAU, Dominique REYNIÉ, *Dictionnaire du vote*, PUF, Paris, 2001, pp. 811-812.

[5] V. Eleodor FOCȘENEANU, *Istoria constituțională a României (1859-1991)*, ediția a II-a revizuită, Humanitas, București, 1998, pp. 71-72 și, pentru o imagine nouă asupra evoluției constituționale, Ioan STANOMIR, *Libertate, lege și drept. O istorie a constituționalismului românesc*, Polirom, Iași, 2005.

fundamentale, care au cunoscut nu mai puțin de douăzeci și cinci de revizuiri[1]. Instituționalizarea fragilă a regimurilor se vădește și prin prisma succedării legilor electorale: între 1831 (data primului scrutin organizat în Principatele române) și 2004 (data ultimelor alegeri), concurența politică a fost reglementată de 18 legi electorale; în 2008, confirmând această tendință, Parlamentul a votat o nouă lege electorală. Dacă luăm în seamă perioadele în care alegerile au fost suspendate (1848-1857 și 1940-1946), durata de viață a legislației electorale este, în medie, mai mică de zece ani. Pe aceste temelii supuse unei permanente schimbări, au fost organizate cincizeci și nouă de alegeri, dintre care douăzeci și cinci în regimul votului universal (1919-1937 și 1946-2004) și treizeci și patru în regim de vot cenzitar (1831-1918) sau de severă restrângere profesională a accesului la vot (1939). Dintre cele douăzeci și cinci de alegeri bazate pe votul universal, primele zece au exclus femeile (1919-1937), iar opt dintre ele au exclus pluralismul (1952-1985). Doar șase teste electorale s-au desfășurat în condiții de concurență politică (fie ea și limitată), ca și de sufragiu universal veritabil, adică neîngrădit de restricții de gen sau de capacitate profesională: este vorba despre alegerile din 1946 și despre cele postcomuniste[2].

Actualul Parlament al României, cu cele două Camere ale sale – Camera Deputaților și Senatul – este a șaptea formulă de corp legislativ, de la nașterea – în 1862 – a entității politice numite România. Până în acel an, cele două provincii care-și uneau destinele instituționale cunoscuseră deja mai multe forme de reprezentare: de la 1831 în Valahia și din anul următor în Moldova până la 1848, sunt alese în mod regulat „Obicinuita Obștească Adunare", respectiv „Obștească Obicinuită Adunare", în baza Regulamentelor organice. Revoluționarii de la 1848 imaginează crearea unor noi corpuri legislative: în Valahia, un decret din iulie 1848 instituia o „Adunanță generală constituantă" (sau „Generala Adunanță constituantă"), iar în Moldova, Kogălniceanu scria un proiect de constituție care prevedea și alegerea unei „Adunări obștești": nici unul dintre aceste proiecte nu devine realitate. Convenția de la Balta Liman (19 aprilie/1 mai 1849) va întrerupe până în 1857 orice formă de alegere, căci ea instituia în cele două provincii „Consilii sau divane ad hoc", care îndeplineau „funcții deliberative", dar care erau numite, și nu alese. Tratatul de la Paris din 1856, confirmat de firmanul turcesc din 13 ianuarie 1857, reînnoadă fragila tradiție electivă, căci decide alcătuirea – prin alegeri – a câte unui „Divan ad-hoc" în fiecare din cele două provincii ale Valahiei și

[1] Revizuirea din 2003 a fost cea mai amplă, 79 din cele 152 de articole ale legii fundamentale au fost schimbate. Pentru această chestiune, v. Ioan MURARU, Gh. IANCU, *Constituțiile române*, ediția a III-a, Regia autonomă Monitorul Oficial, București, 1995 și Cristian IONESCU, *Constituția României. Legea de revizuire comentată și adnotată cu dezbateri parlamentare*, Editura ALL BECK, București, 2003.

[2] O schiță a studiilor electorale românești, în articolul Andreei ZAMFIRA, „Élections et électeurs aux XIXe et XXe siècles. Une généalogie de l'étude électorale en Roumanie", *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. VII, no. 2, 2007, pp. 339-372.

Moldovei. În anul următor intră în vigoare Convenția de pace de la Paris din 1/19 august 1858, în baza căreia fiecare provincie dispunea de o „Adunare electivă". La 24 ianuarie 1862, la trei ani de la dubla alegere a lui Cuza ca domn al Principatelor Unite Moldova și Valahia, cele două adunări se reunesc. Nu vor funcționa în această formă decât doi ani, până la adoptarea prin plebiscit a Statutului desvoltător al Convenției de la Paris: în temeiul acestui act se crea pentru prima dată un sistem bicameral, format din „Adunarea Electivă" și „Adunarea ponderatrice" (numită și „Corp ponderatoriu" sau „Senat"). Constituția de la 1866 continua bicameralismul, instituind Adunarea Deputaților și Senatul, forme preluate de altfel, după Primul Război Mondial și constituirea României mari, și de Constituțiile de la 1923 și 1938. Revenirea la unicameralism se produce odată cu alegerile din 1946, când e aleasă Adunarea Deputaților. Din 1948 până în 1989, funcția legislativă e atribuită Marii Adunări Naționale. În 1990, se produce întoarcerea la bicameralism[1], chiar sub numele folosite de la 1866 la alegerile din 1939: Parlamentul României e alcătuit din Adunarea Deputaților și Senat. Constituția de la 1991 și legile electorale ulterioare vor schimba numele Camerei inferioare, numită de-acum Camera Deputaților.

Un fapt nou adus de postcomunism privește raportul dintre alegeri și guvernare. Într-adevăr, sistemul politic românesc dintre cele două războaie a fost marcat de crearea a ceea ce Matei Dogan numea „Parlamentele guvernamentale"[2], întrucât toate alegerile se țineau după numirea de către Rege a unui nou prim-ministru; o dată desemnat, acesta câștiga scrutinul, oferindu-și o Adunare docilă. Românii au trebuit să aștepte... comunismul, cu alegerile sale non-concurențiale, pentru ca această logică să fie inversată în chip formal și pentru a vedea învestirea unei noi echipe guvernamentale *după* și nu *înaintea* scrutinului[3]. În regimul comunist, legislativul rămâne însă foarte slab, nefiind reunit, în cele două sesiuni anuale, mai mult de două-trei zile, atât cât era necesar pentru a valida deciziile partidului unic. După 1989, sistemul politic românesc menține formarea guvernului după reunirea noului Parlament și – fapt inedit în istoria noastră politică – trei guverne sunt răsturnate la urne. Într-adevăr, începând de la scrutinul din 1996, votul cetățeanului devine, cum ar fi spus Machiavelli, o „realitate efectivă", întrucât organizatorii alegerilor sunt trimiși de fiecare dată în opoziție.

---

[1] Despre reinventarea bicameralismului, v. Ioan STANOMIR, „După 1989. Câteva reflecții asupra constituționalismului românesc postcomunist", *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. VI, no. 1, 2006, pp. 161-165.

[2] Matei DOGAN, *Analiza statistică a „democrației parlamentare" din România*, Editura Partidului Social-Democrat, București, 1946 și Mattei DOGAN, „Romania, 1919-1938", in Myron WEINER & Ergun ÖZBUDUN (ed.), *Competitive Elections in Developing Countries*, Duke University Press, 1987, pp. 369-389.

[3] Această regulă este valabilă pentru toate cele 9 alegeri ținute între 1948 și 1985.

Schimbarea statutului alegerilor în peisajul politic general intervine pe fondul unei constanțe remarcabile: dacă democrația își schimbă regulile și efectele, națiunea rămâne elementul stabil al parcursului politicii românești. „Trup al democrației"[1], națiunea a fost și este în continuare percepută într-un sens etnic, chiar dacă statul român recunoaște minoritățile naționale și încurajează participarea lor la viața politică[2]. Această contradicție dintre un înțeles etnic dat națiunii și instituirea politică a minorităților a dat naștere, chiar înainte de constituționalizarea ei, unor pasiuni naționaliste energice, devenite uneori violente, așa cum s-a întâmplat în martie 1990 în confruntările dintre românii și maghiarii din Târgu-Mureș. Regimul a găsit până la urmă calea echilibrului prin integrarea reprezentanților minorității maghiare în guvernare: din 1997 încoace, formațiunea care reprezintă interesele comunității maghiare face parte din majoritățile parlamentare, ca și din guvernele României (între 1996-2000, ca și după 2004).

Să ne întoarcem însă la seria Constituțiilor care au precedat-o pe cea din 1991...

[1] Caracterizarea națiunii ca „trup al democrației" îi aparține lui Pierre MANENT, *Ratiunea națiunilor. Reflecții asupra democrației în Europa*, traducere de Cristian Preda, Nemira, București, 2006, *passim*.

[2] Cristian PREDA, „La nation dans la Constitution", *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. I, no. 3, 2001, pp. 733-762.

2. Seria constituțională românească

Într-un manual clasic de știință politică, Giovanni Sartori semnala frauda etimologică asociată cuvântului „constituție". Termenul provine din verbul latinesc *constituere,* care se traduce prin „a institui" sau „a fonda", dar sensul lui nu mai are de-a face cu cel avut la origine. Într-adevăr, substantivul *constitutio* desemna în Antichitate deciziile promulgate de împărat; sensul actual, care își are originea în Magna Charta, s-a impus abia la sfârșitul secolului al XVIII-lea, prin textele Revoluției americane și mai ales prin Declarația Omului și Cetățeanului din 26 august 1789, al cărei articol 16 proclama că „toute société dans laquelle la garantie des droits n'est pas assurée, ni la séparation des Pouvoirs déterminée, n'a point de Constitution". Pe această filieră, termenul desemnează în epoca modernă „o structură a societății politice, organizată *prin intermediul și pe baza legii*, pentru a limita exercitarea arbitrară a puterii și pentru a impune legea"[1]. Dacă privim constituțiile noastre care au precedat-o pe cea din 1991 din această perspectivă, vom observa rolul lor minor în articularea democrației politice românești. Nu este vorba aici doar despre rolul jucat de pseudo-constituțiile[2] cu care s-a dotat regimul totalitar din România sau despre faptul că în ultimii 60 de ani România a cunoscut trei perioade de vid constituțional[3], ci și despre faptul că limitarea puterii nu a fost o realitate nici înainte de Al Doilea Război Mondial.

Monarhia și-a oferit totuși trei dispozitive constituționale: 1866, 1923, 1938 sunt reperele esențiale ale acestei evoluții. Aceste Constituții întrețin o relație foarte specială. Astfel, Constituția din 1923 o relua pe cea din 1866 introducând 21 de articole revizuite și 24 de articole noi; Constituția din 1938, foarte

---

[1] Giovanni SARTORI, *Elementi di politica*, Il Mulino, Bologna, 1995, pp. 13-14, 23.

[2] Expresia îi aparține lui Karl LOEWENSTEIN, *Political Power and Governmental Process*, University of Chicago Press, Chicago, 1965.

[3] Mai întâi, începând cu 5 septembrie 1940 (după intrarea în vigoare a Decretului regal nr. 3072) până la 2 septembrie 1944, apoi între 30 decembrie 1947 (când este abrogată Constituția din 1923 – prin Legea nr. 365, publ. in *Monitorul Oficial*, nr. 300 bis din aceeași zi) și 13 aprilie 1948 (când o nouă Constituție este adoptată, apud Eleodor FOCȘENEANU, *op. cit.*, p. 106); în fine, din 22 decembrie 1989 până în 8 decembrie 1991.

diferită de cea anterioară, a funcționat doi ani, fiind suspendată pe 5 septembrie 1940; patru ani mai târziu, pe 2 septembrie 1944, Constituția din 1923 era restaurată pentru 3 ani și 4 luni, mai precis până la 30 decembrie 1947[1].

Prima Constituție a apărut într-un context istoric foarte special. Într-adevăr, la noi, alegerile au precedat nu numai instituirea sistemului parlamentar autonom, bazat pe funcționarea partidelor – o evoluție normală, până la urmă, dacă ținem seama că primele partide se nasc din reunirea fracțiunilor parlamentare și a comitetelor electorale – dar și existența statului ca formă politică dotată cu suveranitate. Până la prima definiție constituțională a statului și recunoașterea sa ca entitate autonomă, au fost organizate, cu câteva întreruperi, mai multe operațiuni electorale, toate bazate pe o legislație adoptată și sancționată de puterile străine[2]. Constituția de la 1866 a fost fabricată după calapodul celei belgiene de la 1831, una dintre cele mai liberale ale epocii, dar prevederile sale nu au fost întotdeauna aplicate, astfel încât ea a fost percepută „ca instrument democratic al clasei privilegiate"[3], mai cu seamă că sistemul electoral avea un puternic caracter cenzitar. Textul de la 1866 consacra, așa cum am indicat deja, principiul bicameralismului, introdus doi ani mai devreme: era vorba despre un bicameralism inegalitar, Senatul fiind un corp hibrid, care cuprindea membri de drept – moștenitorul Tronului, cu vot deliberativ după ce împlinea 25 ani, dar și mitropoliții și episcopii eparhioți (art. 76) – ca și mai multe clase de senatori aleși după o formulă diferită de cea folosită la alegerea Camerei inferioare. Puterea legislativă era reprezentată atât de Parlament, cât și de rege (art. 32), iar cea executivă era încredințată tot monarhului (art. 35), care numea și revoca miniștrii, sancționa și promulga legile. Puterile extinse ale Regelui aveau o singură limită: el nu putea interveni în cursul justiției (art. 96). „Dați-mi puterea și vă dau parlamentul!", spunea P.P. Carp, rezumând astfel o practică politico-constituțională în care Regele juca rolul central. Matei Dogan observa, în mod ironic, că în perioada deschisă de anul 1866, „esențial nu este textul Constituției, ci felul în care aceasta este aplicată"[4], atâta timp cât aceleași dispoziții se regăseau și în textele fundamentale belgiene și olandeze, fără însă ca Regele să le aplice direct. Dominația executivului era întărită nu numai de rolul Coroanei în gestionarea alternanțelor politice, dar și de atitudinea guvernului care metamorfoza Parlamentul „într-un birou de înregistrare legislativă": într-adevăr, guvernul a inițiat în perioada studiată trei sferturi din producția legislativă a Parlamentului și „nici un guvern nu a căzut și nici un

[1] V. Eleodor FOCȘENEANU, *op. cit.*, pp. 61, 83.

[2] Pentru detalii, v. Paraschiva CÂNCEA, Mircea IOSA, Apostol STAN (coord.), *Istoria Parlamentului și a vieții parlamentare din România pînă la 1918*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1983, pp. 26-126.

[3] Matei DOGAN, *Analiza...*, p. 5.

[4] Matei DOGAN, „Dansul electoral în România interbelică", *Revista de Cercetări Sociale*, nr. 4, 1995, p. 13. Dogan a făcut din fraza lui P.P. Carp citată în text motto-ul cărții sale din 1946.

ministru nu a trebuit să își înainteze demisia din cauza unei interpelări"[1]. Funcționarea regimului instituit la 1866 are un impact asupra partidelor. Într-un context politic creionat de un vot puternic cenzitar și de concurența electorală a două partide de cadre, funcțiile clasice ale formațiunilor politice erau reduse la recrutarea și selecționarea personalului de guvernare, fiind în schimb subdezvoltate funcțiile de reprezentare, legitimare, socializare și integrare ale partidelor[2]. În același timp, dacă funcția esențială a partidelor moderne este asigurarea administrării țării de la o legislatură la alta[3], în cazul românesc, aceasta este asigurată în primul rând de Coroană și abia apoi de către partide. Într-o formă mimată, pentru a relua formula lui Dogan, circuitul democratic al acelor timpuri este modificat în esența sa. Astfel, „ordinea cronologică a procesului politic era următoarea: revocarea guvernului, numirea unui nou guvern, dizolvarea Parlamentului, noi «alegeri», majoritatea parlamentară pentru guvernul deja numit"[4]. Pe scurt, Parlamentul era rezultatul exercitării puterii discreționare a Regelui și nu transpunerea votului electoratului, fie el foarte restrâns. Deși precizat de articolele 35, 36 și 37 din Constituția de la 1866, principiul separației puterilor în stat era astfel anulat de preeminența puterii executive încarnate de Rege. Regimul politic acorda Coroanei un set de atribuții informale care limitau spațiul de exprimare politică și reduceau rolul alegerilor la simple confirmări ale partidului impus la guvernare. În consecință, instituțiile politice erau slab dezvoltate, partidele rămâneau izolate de societate, iar Regele era centrul de greutate al întregului angrenaj instituțional.

Constituția din 1923 a menținut organizarea puterii legislative în jurul Regelui și al Parlamentului (art. 34), care avea în continuare o structură bicameral-inegalitară, Senatul cuprinzând, de altfel, noi categorii de senatori de drept și de senatori aleși. Noua Constituție, care apărea la șase ani după introducerea votului universal masculin, reglementa puterea executivă ca un corp distinct: spre deosebire de textul din 1866 al cărei capitol al II-lea reglementa puterea „domnului și a miniștrilor", articolele 92 și 93 din noul text tratează guvernul ca un corp colegial distinct: primul dintre aceste articole afirma că

[1] Matei DOGAN, *Analiza...*, pp. 52, 66, 69, 107.

[2] Pe baza unei distincții clasice din știința politică contemporană (V. Richard S. KATZ și Peter MAIR, „The Ascendancy of the Party in Public Office: Party Organisational Change in Twentieth-Century Democracies", in Richard GUNTHER, Jose Ramon MONTERO și Juan LINZ (eds.), *Political Parties. Old Concepts and New Challenges*, Oxford University Press, Oxford-New York, 2002, pp. 113-35), primele două funcții sunt asociate, de Bartolini, partidului *in central office* precum și partidului *in public office*. Al treilea grup de funcții este legat de organizația acestuia sau, altfel spus, de partidul *on the ground*. Stefano BARTOLINI, „Partiti e sistemi di partito", in Gianfranco PASQUINO, *Manuale di Scienza della politica*, Il Mulino, Bologna, 1986, p. 260.

[3] V. definiția clasică a lui Valdimer O. KEY jr, *Politics, Parties and Pressure Groups*, Thomas Crowell, New York, 1968, p. 9.

[4] Matei DOGAN, „Dansul ...", p. 13.

guvernul exercită puterea executivă „în numele Regelui", iar cel de-al doilea că miniștrii alcătuiesc „Consiliul de Miniștri, care este prezidat, cu titlul de Președinte al Consiliului de Miniștri, de acela care a fost însărcinat de Rege cu formarea guvernului". Rolul monarhului în cadrul puterii executive rămâne fundamental: astfel, articolul 88 prevedea că „Regele numește și revocă pe miniștrii săi". Marcel Ivan va descrie în anii treizeci sistemul zestrei guvernamentale ca fiind tipic pentru această perioadă: acest sistem a fost un rezultat al implicării Regelui în gestionarea alternanței la putere, dar și al unei slabe înrădăcinări sociale a partidelor[1]. În perioada interbelică, guvernul este în continuare mai puternic decât orice Parlament, pentru că soarta sa depinde de Coroană, nu de votul cetățenilor. Preeminența Coroanei în arhitectura instituțională românească slăbește principalele instituții, pentru că și Parlamentul și guvernul se uită în primul rând la Rege, sursa alegerii lor, nu la corpul politic. Electoratul era secundar în mecanismele alegerilor, partidele rămânând implantate mai degrabă la nivelul statului decât la nivelul societății, singurele formațiuni care tind să se organizeze ca partide de masă fiind țărăniștii, cu precădere pe structura fiefului electoral al Partidului Național Român din Transilvania, și social-democrații, care au însă o audiență foarte slabă.

La sfârșitul anilor treizeci, într-un context de criză politică la nivel european, formațiuni radicale naționaliste și extremiste se impun treptat în întreaga regiune. Democrația este astfel brusc pusă între paranteze și principiul alternanței politice întrerupt. România avea să fie și ea înglobată în această tendință, monarhul jucând și în acest caz un rol decisiv. Astfel, în decembrie 1937, Regele Carol al II-lea nu mai numește un nou premier înainte de alegeri. Tătărescu, cel care dirijase guvernul vreme de patru ani, nu reușește însă o performanță electorală prea bună și, chiar înainte de publicarea rezultatelor, mai precis pe 28 decembrie 1937, Regele desemnează un nou premier, pe poetul Octavian Goga. Dizolvarea corpurilor legiuitoare și fixarea unor noi alegeri pentru martie 1938, apoi anularea acestora, lovitura de stat din 10 februarie, demiterea lui Goga și învestirea Patriarhului Miron Cristea în fruntea unei echipe numite de Carol, urmată de decretarea stării de asediu, plebiscitul de la 24 februarie pentru o nouă Constituție – cu vot verbal, nominal și cu listă separată pentru înregistrarea voturilor contra – sunt primele acte ale unui regim autoritar. Adoptarea Constituției carliste – cu 4.297.581 voturi pentru și 5.483 contra – a precedat cu o lună suprimarea partidelor politice. Constituția de la 1938 sporea rolul Coroanei în dauna tuturor celorlalte instituții. Principiul separației în stat era desființat: articolele 30-32 precizau că Regele este Capul Statului, că puterea legislativă îi este direct subordonată și că tot lui i se încredințează și

[1] Marcel IVAN, *Evoluția partidelor noastre în cifre și grafice 1919-1932*, Editura și tiparul Krafft & Drotleff, Sibiu, f.a. Pentru o dezvoltare a interpretării lui Marcel Ivan, v. Cristian PREDA, *România postcomunistă și România interbelică*, Meridiane, București, 2002, pp. 104-114, 149-153.

puterea executivă, urmând ca aceasta să fie exercitată „prin Guvernul Său". Formal, principiul bicameralismului era menținut (art. 45), dar controlul exercitat de Rege avea să limiteze atât credibilitatea, cât și rolul efectiv al acestuia. În același sens, puterea executivă era redusă la o simplă anticameră a palatului regal (art. 46). Pe baza noii Constituții, spunea Eleodor Focșeneanu, „puterea politică nu se mai generează de jos în sus, prin mandatarea reprezentanților națiunii de către aceasta, ci se impune de sus în jos, prin obligarea cetățenilor la obediență"[1]. Regimul va organiza și alegeri: pentru a mima aparența democratică, în decembrie 1938, Regele decide organizarea unui partid național, Frontul Renașterii Naționale, ulterior numit Partidul Națiunii, un partid „unic și totalitar"[2], singurul care va depune candidaturi la scrutinul din 1939. Acest scrutin limita votul în funcție de profesie și de nivelul de instruire, nu însă și de sex, pentru că femeile puteau vota pentru prima dată la alegeri generale, după ce cu zece ani mai devreme începuseră să voteze la alegerile locale.

Abdicarea regelui Carol al II-lea în septembrie 1940 nu ameliorează funcționarea regimului. Însărcinat cu formarea noului guvern, Ion Antonescu decide suspendarea Constituției și dizolvarea Parlamentului: aceasta va fi condiția politică a României până aproape de sfârșitul războiului. Abia Înaltul Decret regal nr. 1626 din 31 august 1944 repune parțial în drepturi Constituția din 1923. În logica schimbărilor politice influențate deja de Moscova, decretul Președinției Consiliului de Miniștri din 15 iulie 1946 confirma suprimarea Senatului și adoptarea unui regim monocameral. Noua lege electorală nr. 560 din 15 iulie 1946 prevedea votul universal, egal, direct și secret, acordând în același timp dreptul de vot femeilor și militarilor. Organizate pe baza noilor prevederi legale, alegerile din 19 noiembrie 1946 confirmă limitele democrației de fațadă care caracteriza România începând din august 1944 și sunt considerate cântecul de lebădă al democrației românești. Limitele impuse campaniilor electorale ale partidelor istorice, teroarea exercitată asupra alegătorilor, ca și falsificarea rezultatelor consultării electorale confirmă intrarea României în „cimitirul democrațiilor"[3] din Estul Europei. Astfel, cu 66,70% din voturi, Blocul Partidelor Democrate, coagulat în jurul Partidului Comunist, obține 347 de mandate, urmat de țărăniști cu 33 de mandate și de liberali cu doar 3 mandate. Anul următor, 1947, aduce instaurarea terorii de stat: anihilarea treptată a opoziției prin procesele politice inițiate de guvernul Groza, precum și arestările în masă ale opozanților Partidului Comunist anticipează direcția schimbării de fond a regimului[4]. Abdicarea forțată a Regelui la 30 decembrie 1947 coincide practic cu sfârșitul fragilei democrații românești: Constituția din

[1] Pentru evoluțiile politico-constituționale evocate în acest pasaj, ca și pentru citat, v. Eleodor FOCȘENEANU, *op. cit.*, pp. 71-72 și 77.

[2] V. Decretul-lege din 22 iunie 1940.

[3] Matei DOGAN, „Dansul ...", p. 19.

[4] Ghiță IONESCU, *Comunismul în România*, Editura Litera, București, 1994, pp. 154, 161.

1923 este expres abrogată prin legea care transforma statul român într-o republică populară[1]

Supunerea față de cei la putere este principala „zestre" politică pe care regimul de dinainte de 1947 o lasă indirect republicii populare, facilitând astfel penetrarea socială a primului partid de masă veritabil, Partidul Comunist. Altfel spus, limitele democrației interbelice românești oferă terenul fertil pe care regimul comunist român se va instala rapid. Slăbiciunea instituțiilor trebuie însă nuanțată. Pe de o parte, limitele imputabile democrației românești din acele timpuri se regăseau în multe dintre democrațiile vremii. Pe de altă parte, așa cum observa Ioan Stanomir, în politica românească, rolul personalităților politice și atașamentul față de acestea sunt adesea mai puternice decât instituțiile pe care ele le reprezintă, ceea ce influențează direct coerența opțiunilor electoratului[2].

Înainte de adoptarea unei noi Constituții în aprilie 1948, regimul românesc cunoaște o schimbare importantă: este vorba despre înlocuirea Adunării Deputaților cu Marea Adunare Națională[3], care instaurează unicameralismul de tip sovietic.

Constituția din 1948 consfințește schimbarea radicală de regim și instalarea progresivă a monopolismului politic. Eliminarea multipartismului coincide cu întărirea rolului partidului în noua societate, dar, spre deosebire de Constituția sovietică, nu se recunoștea încă oficial hegemonia acestuia[4]. Textul constituțional confirmă organizarea regimului sub forma Republicii Populare Române. Regimul asuma o retorică democratică, articolul 3 al Constituției precizând că „întreaga putere de stat emană de la popor și aparține poporului. Poporul își exercită puterea prin organe reprezentative, alese prin vot universal, egal, direct si secret". Din punctul de vedere al instituțiilor statului, articolele 37 și 38 precizau că „organul suprem al puterii de Stat a Republicii Populare Române este Marea Adunare Națională", unicul organ legislativ, guvernul fiind descris ca o emanație a MAN.

Constituția avea să fie modificată în 1952. Noul text nu modifica forma, ci fondul regimului. Încă din preambul, se preciza că „Republica Populară Română a luat naștere ca urmare a victoriei istorice a Uniunii Sovietice asupra fascismului german și a eliberării României de către glorioasa Armată Sovietică, eliberare

[1] Este vorba despre Legea nr. 363/30 decembrie 1947 pentru constituirea Statului Român în Republica Populară Română, promulgată prin Decretul nr. 2299/30 decembrie 1947 și publ. in *Monitorul Oficial*, nr. 300 bis/30 decembrie 1947. Valoarea constituțională a acestei legi este amplu contestată de Eleodor FOCȘENEANU, *op. cit.*, p. 107.

[2] Ioan STANOMIR, „23 august 1944-30 decembrie 1947. Regimuri politice și regimuri constituționale", *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. IV, no. 3, 2004, pp. 609-629.

[3] Prin Legea nr. 32/25 februarie 1948 pentru dizolvarea Adunării Deputaților, publ. in *Monitorul Oficial* din aceeași zi.

[4] Ghiță IONESCU, *op. cit.*, p. 187

care a dat putința poporului muncitor, în frunte cu clasa muncitoare condusă de Partidul Comunist, să doboare dictatura fascistă, să nimicească puterea claselor exploatatoare și să făurească statul de democrație populară, care corespunde pe deplin intereselor și năzuințelor maselor populare din România". Sunt lesne de observat atât „totala aservire a României față de Uniunea Sovietică"[1], cât și legitimarea noului regim politic ca o emanație a „clasei muncitoare", chiar dacă reprezentarea muncitorească era în continuare minoritară, ca procentaj, în organizațiile de partid. Reprezentarea holistă a noului regim avea să fie perpetuată în toate modificările succesive ale Constituției[2]. În logica unui regim monopolistic, articolul 86 limita dreptul la asociere și la reprezentare politică în afara Partidului și a organizațiilor periferice ale acestuia. Astfel, se prevedea că „în conformitate cu interesele celor ce muncesc și în scopul dezvoltării activității politice și obștești a maselor populare, cetățenilor Republicii Populare Române li se asigură dreptul de asociere în organizații obștești, în sindicate profesionale, uniuni cooperatiste, organizații de femei, de tineret, organizații sportive, asociații culturale, tehnice și științifice. Orice asociație cu caracter fascist sau antidemocratic este interzisă. Participarea la astfel de asociații este pedepsită de lege. Cetățenii cei mai activi și cei mai conștienți din rândurile clasei muncitoare și din rândurile celorlalte pături de oameni ai muncii se unesc în Partidul Muncitoresc Român, detașamentul de avangardă al oamenilor muncii în lupta pentru întărirea și dezvoltarea regimului de democrație populară și pentru construirea societății socialiste. Partidul Muncitoresc Român este forța conducătoare atât a organizațiilor celor ce muncesc, cât și a organelor și a instituțiilor de stat. În jurul lui se strâng laolaltă toate organizațiile celor ce muncesc din Republica Populară Română". Regăsim aici bazele negării multipartidismului, dar și a principiului egalității tuturor cetățenilor, în numele unei diferențe între cei activi politic și restul societății.

Constituția de la 1965 menținea unicameralismul – „Marea Adunare Națională este unicul organ legiuitor al Republicii Socialiste România" (art. 42) –, mărind în schimb durata mandatului de la 4 la 5 ani, o modificare destinată să sincronizeze funcționarea Adunării cu frecvența Congreselor PCR. Era subliniată în acest fel dependența puterilor statale de organele partidului unic. Consiliul de Stat căpăta dreptul de „a stabili, fără a putea să modifice Constituția, norme cu putere de lege" (art. 64, 1), astfel încât activitatea Marii Adunări Naționale era limitată la o simplă confirmare legislativă[3]. Modificarea cea mai importantă a eșafodajului constituțional avea să fie adusă în 1974, când a fost

[1] Eleodor FOCȘENEANU, *op. cit.*, p. 118.

[2] Implicațiile acestui tip de legitimare sunt analizate *in extenso* de Daniel BARBU, *Șapte teme de politică românească*, Antet, București, 1997, p. 38.

[3] Eleodor FOCȘENEANU, *op. cit.*, p. 123.

creată funcția de Președinte al Republicii, ales și revocat de MAN[1]. Noua funcție, legată de personalitatea liderului PCR, Nicolae Ceaușescu, avea să preia numeroase din atribuțiile MAN, devenind astfel centrul de greutate al întregului regim.

Partidul Comunist și liderul său absolut au exercitat o influență asupra regimului mai puternică decât fusese influența Coroanei asupra regimului de dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial. Ce se putea alege la sfârșitul comunismului?

[1] Prin Legea nr. 1/28 martie 1974 privind modificarea Constituției Republicii Socialiste România, publ. in *Buletinul Oficial* nr. 45/28martie 1974.

3. UN REGIM ECLECTIC

Regimul politic românesc se construiește, într-un ritm alert, după primele alegeri din 1990. Constituția României avea să fie adoptată în ședința Adunării Constituante din 21 noiembrie 1991 și va intra în vigoare în urma validării prin referendumul național din 8 decembrie 1991[1]. Deși Adunarea constituantă din 1990-1991 a menținut republica, ea și-a propus totuși să determine un nou raport al puterilor în sânul acesteia. Rezultatul a fost crearea unui regim căruia e greu să-i dai un nume precis și căruia fondatorii săi constituționali i-au lăudat în primul rând caracterul eclectic[2].

Ce-i drept, căutarea celui mai bun regim scindează și astăzi comunitatea științifică. Această comunitate refuză totuși să vadă în ingineria constituțională o baghetă magică care, într-o formă (regim prezidențial) sau alta (regim parlamentar), ar putea asigura simultan eficiență politică, transparență și reprezentativitate. Fiecărui ideal-tip funcțional i se aduc reproșuri grave și i se opun contraexemple elocvente: în genere, prezidențialismului de tip american adversarii săi îi contrapun importurile sale în America Latină[3], iar reproșurile principale sunt deriva personalistă, ca și anihilarea forței executive datorită puternicei fragmentări partizane și compromisurilor care articulează coalițiile de guvern; în schimb, regimului parlamentar i se reproșează instabilitatea, ușor de surprins în țări ca Italia sau Israel[4]. Referindu-se la dilema prezidențial *versus* parlamentar, Sartori scria următoarele: „Faptul că sistemele prezidențiale nu funcționează bine – așa cum argumentează Linz – în țări cu profunde fracturi și cu un sistem de partide fragmentat este foarte adevărat. Dar asemenea țări ar putea oare funcționa mai bine – în aceleași condiții – cu forme de guvernare

[1] Legea nr. 67/23 noiembrie 1991 privind organizarea și desfășurarea referendumului național asupra Constituției României, publ. in *Monitorul Oficial*, nr. 236/23 noiembrie 1991.

[2] V. în acest sens *Geneza Constituției României 1991*, pp. 1051-1052.

[3] Cel mai elocvent caz este cel al Braziliei: v. Scott P. MAINWARING, *Rethinking Party Systems in the Third Wave of Democratization. The Case of Brasil*, Standford University Press, Standford, 1999.

[4] Pentru cazul italian v. Mauro CALISE, *Dopo la partitocrazia*, Einaudi, Torino, 1994, iar pentru cel israelian, Avraham BRICHTA, „The New Premier-Parliamentary System in Israel", *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 555, 1998, pp. 180-192.

parlamentare? *Ceteris paribus*, răspunsul este nu"[1]. Să menționăm totuși că, în această dezbatere, regimul semiprezidențial este adeseori ignorat: considerat uneori o sinteză între sistemul parlamentar și cel prezidențial[2], iar alteori o simplă variantă prezidențialistă *à la française*, regimul semiprezidențial este caracterizat de un executiv bicefal, în care Președintele este ales cu vot popular, iar prim-ministrul și cabinetul său sunt dependenți de votul de încredere al Parlamentului. Concluzia lui Giovanni Sartori merită reținută, pentru că, deși are un aer relativist, introduce o nuanță importantă în analiza oricărui regim: „Cea mai bună formă politică este cea care se aplică mai bine contextului"[3]. Altfel spus, cel mai bine articulat regim parlamentar într-un context de fragmentare politică și de polarizare acută nu poate garanta stabilitate; el are nevoie nu numai de un cadru constituțional echilibrat, ci mai ales de partide *parliamentary-fit* sau, altfel spus, de partide unite care pot susține guvernul pe care l-au creat. La fel, un sistem prezidențial nu poate garanta un guvern puternic și eficace decât într-un context politic caracterizat de absența polarizării politice și de partide descentralizate, atașate cu precădere identităților locale pe care le reprezintă.

În dezbaterile referitoare la cea mai bună formă de comunitate politică din momentul prăbușirii totalitarismelor comuniste[4], părea aproape evident că, pentru a evita orice deviere ulterioară, ar fi fost nimerit ca noile democrații să-și ofere o formă politică cu ajutorul căreia să se distanțeze de personalizarea puterii dinainte de 1989. Primele studii despre democratizarea țărilor postcomuniste tindeau să considere experiența tranzițiilor din Sudul Europei ca o busolă pentru noile democrații. Astfel, pe baza observațiilor lui Arend Lijphart, Geoffrey Pridham considera că una din cele mai importante lecții ale democrațiilor din Sud este cea a parlamentarismului, un dispozitiv constituțional capabil să asigure echilibrul instituțional și să limiteze riscurile unei concentrări de puteri în mâinile unui Președinte[5].

---

[1] Analiza lui Sartori era focalizată pe cazul Americii Latine, dar poate fi extinsă la contextul nostru. Giovanni SARTORI, *Ingegneria costituzionale comparata*, Il Mulino, Bologna, 2000, pp. 108-111.

[2] Maurice DUVERGER, „A New Political System Model: Semi-Presidentialial Government", *European Journal of Political Research*, vol. 8, no. 2, June 1980, pp. 165-87.

[3] Giovanni SARTORI, *Ingegneria...*, p. 150.

[4] Pentru cadrul acestor dezbateri, v. Arend LIJPHART, Carlos H. WAISMAN (ed.), *Institutional Design in New Democracies. Eastern Europe and Latin America*, Westview University Press, 1996 și Leonardo MORLINO, „Architectures constitutionnelles et politiques démocratiques en Europe de l'Est", *Revue Française de Science Politique*, vol. 50, no. 4-5, août-octobre 2000, pp. 679-711.

[5] Alături de studiile citate în nota anterioară, v. de asemenea Geoffrey PRIDHAM, „Democratic Transitions in Theory and Practice. Southern European Lessons for Eastern Europe?", in Geoffrey PRIDHAM, Tatu VANHANEN (eds.), *Democratization in Eastern Europe. Domestic and International Perspectives*, Routledge, London, 1994, pp. 29-30. În același sens merg și observațiile lucrărilor lui Arendt LIJPHART, „Democratization and Constitutional

În această logică, dacă s-ar fi definit într-o opoziție netă cu regimul Ceaușescu, România postcomunistă ar fi trebuit să adopte un regim în care Parlamentul să fie puternic, iar Președintele slab. Din motive care țin de legitimarea puterii instalate imediat după revoluție, soluția adoptată a fost alta. Alegerea structurii instituționale a noii democrații a fost desigur influențată de faptul că două treimi din membrii Adunării Constituante aparțineau Frontului Salvării Naționale, deși la alegerile din 20 mai 1990 intraseră în Parlament 17 partide și nouă formațiuni ale minorităților. Subiectul cel mai fierbinte al dezbaterii constituționale avea să fie structura Parlamentului[1]. Inițial, majoritatea FSN s-a pronunțat pentru adoptarea unui sistem unicameral, în care vedea o garanție de eficiență politică și legislativă[2]; în schimb, partidele istorice, ultraminoritare în Constituantă, au propus revenirea la bicameralism, ca un simbol al reluării tradiției pre-comuniste. FSN va îmbrățișa finalmente soluția scindării Parlamentului în două Camere, una dintre puținele concesii făcute adversarilor săi politici.

Așa se face că actualul regim politic românesc este organizat în jurul unui bicameralism perfect egalitar, Camera Deputaților și Senatul fiind alese pe baza aceleiași formule electorale, în aceleași circumscripții și având aceleași prerogative și funcții. Guvernul este învestit de Camerele reunite și este responsabil în fața Parlamentului, căci acțiunile acestuia îi pot interpela pe miniștri și pot depune moțiuni simple sau moțiuni de cenzură. Guvernul împarte inițiativa legislativă cu deputații, senatorii și cu orice grup de 100.000 de cetățeni. Alegerea directă a Președintelui, apărător al Constituției și mediator între autoritățile publice, dar și între societate și stat, complică acest dispozitiv instituțional, care ar avea altfel alura tipică unui regim parlamentar. Alegerea directă a șefului statului nu dă însă regimului un caracter semiprezidențial de tip francez. Puterea Președintelui este limitată de numeroase precauții. Într-adevăr, deși Președintele desemnează candidatul la postul de prim-ministru, el o face la propunerea partidului care obține majoritatea absolută sau, în lipsa unei asemenea majorități, după consultarea cu partidele parlamentare. Șeful statului este obligat să-i numească în funcție pe miniștrii validați de Parlament și nu îl poate demite pe premier, odată învestit. Președintele nu participă decât în mod excepțional la ședințele de cabinet. Pe de altă parte, spre deosebire de Președintele Franței, șeful statului român nu are libertatea să dizolve Camerele: el o

---

Choices in Czecho-Slovakia, Hungary and Poland 1989-91", *Journal of Theoretical Politics*, vol. 4, no. 2, 1992, pp. 207-223; Ulrike LIEBERT și Maurizio COTTA, *Parliament and Democratic Consolidation in Southern Europe: Greece, Italy, Portugal, Spain and Turkey*, Printer Publishers, London, 1990, etc.

[1] Marina POPESCU, „Romania: Stability without Consensus", in Sarah BIRCH, Frances MILLARD, Marina POPESCU, Kieran WILLIAMS, *Embodying Democracy: the Design of Electoral Systems in Post-Communist Europe*, Macmillan, Palgrave, 2002, pp. 90-108.

[2] V. *Geneza Constituției României*, pp. 454-478.

poate face doar după două tentative eșuate de obținere a unui vot de încredere de către guvernele alcătuite de premierii desemnați de el[1]. Așa cum sugera Giovanni Sartori[2], dacă este văzută prin prisma textului constituțional, România are un regim parlamentar care a recuperat, într-un mod incoerent, câteva urme ale Constituției celei de-a V-a Republici Franceze. Înțeles din perspectiva funcționării sale, regimul românesc apare ca unul semiprezidențial cu intermitențe parlamentare.

Până la revizuirea din 2003, textul Constituției postrevoluționare nu stipula în mod expres separația puterilor. De altfel, Constituția de la 1991 nu folosea expresia „puteri ale statului", ci pe cea de „autorități publice". Alte critici importante aduse textului din 1991 privesc rigiditatea normelor referitoare la revizuirea consituțională, precum și absența reglementării dreptului la proprietate sau restricțiile privitoare la activitatea Curții Constituționale în chestiuni legate de controlul constituționalității. Toate aceste puncte se vor regăsi 12 ani mai târziu pe agenda revizuirii legii fundamentale, în 2003 fiind propusă o nouă variantă a Constituției[3]. Schimbările nu sunt însă esențiale, pentru că ele nu au creat un alt regim, ci mai degrabă au accentuat eclectismul celui zămislit în 1991.

[1] Descrierea regimului românesc este bazată pe articolele 58, 59, 73, 80, 85, 87, 89, 102, 111 și 112 din Constituția din 1991. Revizuirea din 2003 nu a adus un plus de claritate: textul revizuit menționează doar în chip explicit interdicția revocării primului-ministru de către Președinte (art. 106, 1.1) și separă domeniile în care cele două Camere legiferează, folosind artificiul primei Camere sesizate și a Camerei decidente (art. 73).

[2] Despre regimul românesc, v. Giovanni SARTORI, „Sul sistema costituzionale romeno", *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. II, no. 1, 2002, pp. 5-9 și „Alcuni chiarimenti sul semipresidenzialismo", *Ibidem*, vol. III, no. 3, 2003, pp. 617-620.

[3] Inițiativa de revizuire a Constituției a aparținut PSD, după ce, cu câteva luni înainte, PNL promovase o amplă campanie în acest sens. V. capitolul al VII-lea al *Programului de guvernare pe perioada 2001-2004*, pe adresa www.cdep.ro.

4. EXECUTIVUL DUALIST-CONFLICTUAL

Executivul este, așa cum am văzut, dualist, incluzând un șef al statului și un prim-ministru. Fiind direct obținută la urne, și nu ca urmare a unei alegeri în Parlament[1], legitimitatea șefului statului contrastează cu legitimitatea premierului, care e una de compromis, întrucât rezultă din negocierile partizane post-electorale. Legitimitatea Președintelui a fost, de altfel, sporită în perioada 1990-2004 de faptul că alegerile prezidențiale și cele legislative s-au ținut simultan. Ca urmare a revizuirii constituționale din 2003, mandatul Președintelui a fost modificat, devenind dintr-unul de patru unul de cinci ani: s-a eliminat astfel, în principiu, un mecanism care transforma candidații la prezidențiale în vedete ale jocului politic și, mai ales, în arbitri, dacă nu chiar în artizani ai majorităților din legislativ.

Președintele este o figură însemnată în arhitectura instituțională. Tradiția inițiată de Ion Iliescu a devenit, de-a lungul anilor, un element cu o forță simbolică redutabilă în ochii cetățenilor. Așa cum observa în urmă cu un deceniu Daniel Barbu, *„electoratul român concepe majoritatea ca pe o «majoritate prezidențială»*, ca pe o majoritate nu numai obligată să-l susțină pe șeful statului, dar și adusă la putere de acesta. Partidele se organizează în jurul sau împotriva Palatului, guvernul fiind dintotdeauna receptat ca un guvern inspirat de Palat și validat de Parlament, nu ca un guvern emanat de Parlament și validat de Palat"[2]. Această poziție eminentă a șefului statului nu a fost scutită însă de contestări.

La o privire atentă, realizăm că Președintele a fost singura „autoritate publică" afectată de crize constituționale majore, câte una pentru fiecare Președinte al României postcomuniste. Prima dintre aceste crize s-a derulat în septembrie 1996, când Președintele Iliescu, în funcție la acea dată, a vrut să se prezinte din nou în alegeri, după ce fusese deja ales de două ori, prima dată înainte, a doua oară după adoptarea Constituției. Cea de-a doua criză a apărut

[1] V. Giovanni SARTORI, *Democrazia. Cosa è*, Biblioteca Universale Rizzoli, Milano, 2000, p. 150.

[2] Daniel BARBU, *Republica absentă*, pp. 152-153. Vorbind despre Palat, autorul se referă la Cotroceni, sediul Presedintiei.

în decembrie 1999, când Președintele Constantinescu s-a implicat în îndepărtarea primului-ministru Radu Vasile. În sfârșit, cea de-a treia criză constituțională a fost iscată în aprilie 2007, atunci când Președintele Băsescu a refuzat numirea unui nou ministru de externe. Depășirea acestor crize s-a produs pe căi foarte diferite: în 1996, contestatarii candidaturii lui Ion Iliescu au fost reduși la tăcere de 23 de hotărâri ale Curții constituționale[1]; criza din 1999 nu a deschis imediat un contencios constituțional, ci a iscat protestul partidelor din opoziție și a condus la introducerea în Constituția revizuită a interdicției exprese a demiterii premierului de către Președinte; în sfârșit, în 2007, Curtea constituțională a constatat existența unui „conflict de natură constituțională" între cele două ramuri ale executivului, dar și stingerea acestui conflict, întrucât același ministru desemnat fusese între timp validat în Parlament[2].

Acest conflict între Președinte și premier nu este primul: cu excepția unor scurte perioade (1992-1996, 1999-2000), cele două ramuri ale executivului s-au aflat în dispută. Diferența de legitimitate explică recurența acestui conflict. Producerea lui depinde, în mare măsură, de relațiile politice, intra- și inter-partizane: fiecare Președinte a avut, înainte de alegerea sa, o poziție ierarhic superioară, în raport cu premierul pe care l-a desemnat, în partidul sau alianța cu care au câștigat alegerile. Așa s-a întâmplat în cazul lui Ion Iliescu și al premierilor Petre Roman sau Adrian Năstase, care i-au fost ierarhic inferiori în FSN, respectiv PSD. Așa s-a întâmplat și în cazul lui Emil Constantinescu și al premierilor Victor Ciorbea și Radu Vasile, pentru că, înainte de a fi ales șef al statului, Constantinescu era Președintele CDR, în vreme ce viitorii săi premieri ocupau poziții modeste în ierarhia PNȚCD, principalul partid din cadrul Convenției. La rândul lui, Traian Băsescu îl avea, înaintea alegerii sale ca Președinte, drept secund în cadrul Alianței D.A. pe Călin Popescu-Tăriceanu, dar situația lor este deosebită de a celorlalte „cupluri" menționate aici, întrucât actualul Președinte și actualul premier provin din formațiuni politice deosebite, iar conflictul lor a fost adeseori văzut ca unul între cele două partide pe care le-au condus.

Trei dintre disputele care au măcinat executivul au devenit majore: cea dintre Ion Iliescu și Petre Roman, ca și cele două, deja amintite, dintre Emil Constantinescu și Radu Vasile și respectiv, Traian Băsescu și C.P. Tăriceanu. Modalitățile de soluționare a acestor conflicte au fost, la rândul lor, foarte

[1] Este vorba despre hotărârile 1-7, 9-11, 13, 16, 20, 30, 34, 36, 41, 45, 47, 52, 57, 62 și 73 pronunțate de Curte în perioada 8 septembrie-29 octombrie 1996, care pot fi găsite în volumul *Curtea constituțională a României. Culegere de decizii și hotărâri 1995-1996*, Editura Didactică și Pedagogică R.A., București, 1997, pp. 720-765, 770-783, 787-792, 801-807, 812-818, 831-833, 837-848, 853-855, 859-870, 875-885, 893-895.

[2] V. Decizia Curții constituționale nr. 356/2007 din 5 aprilie 2007 asupra cererii de soluționare a conflictului juridic de natură constituțională dintre Președintele României și Guvernul României, formulate de primul-ministru Călin Popescu-Tăriceanu, decizie publ. in *Monitorul Oficial*, partea I, nr. 322/14 mai 2007.

deosebite de la caz la caz. În septembrie 1991, conflictul iscat în executiv a fost soluționat prin demisia premierului, sub amenințarea străzii ocupate de mineri violenți, sosiți pentru a treia oară în Capitală. În 1999, criza a fost depășită tot prin demisia primului-ministru, care a intervenit de data aceasta după ce miniștrii țărăniști, liberali și udemeriști din cabinetul său și-au depus mandatele la Cotroceni și după ce, pe această bază, Președintele l-a revocat pe Radu Vasile și a numit un premier interimar[1]. În 2007, tensiunea creată în executiv nu a mai dus la demisia premierului: pornită de la o dispută, lansată imediat după alegerile din 2004, referitoare la declanșarea alegerilor anticipate, confruntarea dintre Președinte și premier a avut un rezultat inedit. Voința Președintelui de a organiza un scrutin legislativ înainte de termen a fost zădărnicită de coalizarea premierului cu o majoritate parlamentară diferită de cea care condusese la învestirea cabinetului său. Pentru prima dată în istoria crizelor care macină executivul român postcomunist, intra în joc Parlamentul. Dar nu pentru a sancționa, printr-o moțiune de cenzură, clasică într-un regim parlamentar, un guvern care a pierdut încrederea celui care l-a numit; dimpotrivă, Parlamentul a decis să recurgă la una din procedurile care-i îngăduie să-l suspende pe Președinte și anume la cea prevăzută în articolul 95 al textului fundamental și care se referă la „săvârșirea unor fapte grave prin care încalcă prevederile Constituției". Cealaltă prevedere constituțională se referă la înalta trădare și, spre deosebire de cea prevăzută la art. 95, conduce la suspendarea de drept prin votul a două treimi dintre deputați și senatori; competența de judecată aparține Înaltei Curți de Casație și Justiție, Președintele fiind demis de drept în momentul sentinței definitive (art. 96). Toți cei trei Președinți postcomuniști au fost amenințați cu punerea sub acuzare pentru înaltă trădare, dar nici o procedură de acest fel nu a fost declanșată.

Pentru suspendare, este nevoie de un aviz consultativ al Curții constituționale și ulterior de votul majorității deputaților și senatorilor; suspendarea e validată sau infirmată în cadrul unui referendum. Nu era prima dată când se punea în funcțiune procedura suspendării. Aceasta fusese deja declanșată pe 28 iunie 1994, dar atunci nu a fost vorba despre intervenția Parlamentului într-un conflict din interiorul executivului, ci de opoziția unui număr de 167 de deputați și senatori față de declarațiile Președintelui Ion Iliescu referitoare la sentințele de restituire a proprietăților. Acuzat că încalcă separația puterilor și că încurajează judecătorii să disprețuiască proprietatea, șeful statului a fost chemat să dea socoteală în Parlament. Avizul negativ al Curții constituționale

[1] Demisiile miniștrilor, ca și decretul de revocare a lui Radu Vasile și cel de numire a lui Alexandru Athanasiu ca interimar s-au produs pe 13 decembrie 1999, iar demisia lui Radu Vasile a intervenit patru zile mai târziu. Pentru detalii, v. Emil CONSTANTINESCU, *Timpul dărâmării, timpul zidirii*, Universalia, București, 2002, vol. 1, pp. 521-527 și Radu VASILE, *Cursă pe contrasens. Amintirile unui prim-ministru*, Humanitas, București, 2002, pp. 246-253.

din 6 iulie a fost urmat a doua zi de respingerea cererii de suspendare din funcție a Președintelui, cu 242 de voturi contra și 166 pentru[1].

În 2007, situația a fost foarte diferită. Pe 12 februarie, la solicitarea PSD[2], care profita de degradarea relațiilor dintre premier și șeful statului, e declanșată procedura de suspendare a Președintelui Traian Băsescu; pe 28 februarie, Parlamentul instituie, cu 258 de voturi pentru, 76 contra și 21 de abțineri, o comisie de anchetă privind suspendarea[3]. Comisia avea să fie condusă de Dan Voiculescu (PC), în calitate de Președinte, și Norica Nicolai (PNL), Florin Iordache (PSD), Matei Andraș (UDMR) și Valentin Dinescu (PRM), în calitate de vicepreședinți. În Comisie se regăseau Șerban Nicolae, Doru Ioan Tărăcilă, Eugen Nicolicea, Mihai Tudose (PSD), Crin Antonescu, George Scutaru (PNL), Nicolae Iorga (PRM) și Ibrahim Husein (minorități naționale). Concluziile comisiei vor fi prezentate pe 21 martie și vor fi susținute de 184 de parlamentari. Pe 5 aprilie, Curtea constituțională formulează, ca și în 1994, un aviz negativ în privința suspendării Președintelui: concluzia ei era că propunerea de suspendare „se referă la acte și fapte de încălcare a Constituției, săvârșite în exercițiul mandatului, care, însă, prin conținutul și consecințele lor, nu pot fi calificate drept grave, de natură să determine suspendarea din funcție a Președintelui României, în sensul prevederilor art.95 alin.(1) din Constituție"[4].

Spre deosebire de situația din urmă cu treisprezece ani, Camerele reunite votează totuși suspendarea, pe 19 aprilie 2007, cu 322 voturi pentru, 108 împotrivă și 10 abțineri[5]. Referendumul din 19 mai 2007, cel de-al zecelea din seria de consultări populare organizate în România, a infirmat această decizie a Parlamentului: dintre cei 8.135.272 de participanți (44,45%), 6.059.315 (74,48%) au votat împotriva suspendării și 2.013.099 (24,75%) s-au pronunțat pentru suspendare.

Interimatul funcției (asigurat de președintele Senatului, Nicolae Văcăroiu) a luat sfârșit, iar Președintele ales în 2004 s-a reîntors la Palatul Cotroceni.

---

[1] Domnița ȘTEFĂNESCU, *Cinci ani din istoria României. O cronologie a evenimentelor decembrie 1989-decembrie 1994*, Editura Mașina de scris, București, 1995, pp. 392, 394.

[2] Textul poate fi găsit la adresa www.psd.ro la secțiunea documente sub titlul *Propunere de suspendare din funcție a președintelui României, Traian Băsescu.*

[3] Hotărârea nr. 4/28 februarie 2007 privind constituirea unei comisii comune de anchetă ca urmare a propunerii de suspendare din funcție a Președintelui României, *Monitorul Oficial*, nr. 151/2 martie 2007. Cele 76 de voturi împotriva constituirii unei asemenea comisii au aparținut deputaților și senatorilor de la PD și PLD, iar cele 21 de abțineri celor de la UDMR – v. Lucian GHEORGHIU și Raul BALOGH, „Băsescu anchetat în Parlament de Comisia Felix", *Cotidianul*, 1 martie 2007.

[4] Hotărârea nr. 1/5 aprilie 2007 privind propunerea de suspendare din funcție a Președintelui României, domnul Traian Băsescu a fost publ. in *Monitorul Oficial*, nr. 258/18 aprilie 2007.

[5] Hotărârea nr. 20/19 aprilie 2007 privind suspendarea din funcție a Președintelui României a fost publicată in *Monitorul Oficial*, nr. 265/19 aprilie 2007.

Referendumuri și plebiscite în România

DATA	OBIECT		ÎNSCRIȘI	VOTANȚI	VOTURI		
					PENTRU	CONTRA	NULE
10/22 -14/26 mai 1864	Statutul Desvoltător al Convenției de la Paris și Așezământul electoral			683.928	682.621	1.307	
11/30 martie 1866	Alegerea Principelui Carol ca principe suveran al Principatelor Unite			686.193	685.969	224	
24 februarie 1938	Constituția din 20 februarie 1938			4.303.064	4.297.581	5.483	
2-5 martie 1941	Aprobarea chipului cum Generalul Ion Antonescu a condus Țara de la 6 sept. 1940			2.963.294	2.960.298	2.996	
9-12 nov. 1941	Aprobarea chipului cum Generalul Ion Antonescu a condus Țara de la 6 sept. 1940			3.446.957	3.446.889	68	
23 noiembrie 1986	Reducerea cu 5% a armamentelor, efectivelor și cheltuielilor militare ale României	+ 18 ani	16.073.845	16.073.621	16.073.621	0	
		14-18 ani	1.577.357	1.577.353	1.577.353		
8 decembrie 1991	Constituția votată de Parlament pe 23 noiembrie 1991		15.824.373	10.948.468	8.464.624	2.235.085	248.759
18-19 oct 2003	Revizuirea Constituției de la 1991		17.842.105	9.938.441	8.915.022	875.172	148.247
19 mai 2007	Referendum pentru demiterea Președintelui României		18.301.309	8.135.272	2.013.099	6.059.315	62.858
25 noiembrie 2007	Adoptarea unui mod de scrutin majoritar în două tururi pentru alegerile legislative		18.296.459	4.851.470	3.947.212	784.640	119.618

Primele cinci consultări au folosit ca procedură votul deschis, oral și cu liste separate pentru opozanți. La referendumul 6 au participat, pe liste separate și cu vot consultativ, și tinerii de 14-18 ani. Bibliografia folosită pentru alcătuirea tabelului: Eleodor FOCȘENEANU, *op. cit*, pp. 23, 74-75, 84-90, 148-151; Cristian IONESCU, *Dezvoltarea constituțională a României. Acte și documente 1741-1991*, Lumina Lex, București, 1998, pp. 351-352, 588-589, 666-670; Keith HITCHINS, *România 1866-1947*, Humanitas, București, 1996, pp. 506-507; Cristina PĂIUȘAN, Narcis Dorin ION, Mihai RETEGAN, *Regimul comunist în România. O cronologie politică (1945-1989)*, Tritonic, București, 2002, pp. 320; Anneli Ute GABANYI, *Cultul lui Ceaușescu*, Polirom, Iași, 2003, pp. 178-180; Pascal PERRINEAU, Dominique REYNIÉ (sous la direction de), *op. cit*, p. 791; *Geneza Constituției României 1991. Lucrările Adunării constitutante*, p. 1089; Domnița ȘTEFĂNESCU, *op. cit*, pp. 190-193.

Acest caz ne îngăduie să sesizăm, dincolo de meandrele disputei din sânul executivului bicefal, oscilațiile regimului în privința propriei sale forme politice: parlamentarizarea regimului, afirmată pe calea soluției radicale a suspendării Președintelui, a fost anulată de votul popular din cadrul referendumului; pe de altă parte, același vot nu a stins conflictul dintre Președinte și premier. De fapt, executivul este suficient de elastic încât să permită o coabitare: termenul a apărut în 1986, la aproape trei decenii după adoptarea celei de-a V-a Constituții franceze, fiind inspirat de experiența politică a momentului. În 1986, Președintele François Miterrand, ales prin scrutin direct în 1981, a fost silit să împartă puterea cu un premier, Jacques Chirac, învestit de o majoritate parlamentară cu o culoare politică diferită de a Președintelui, o majoritate născută din alegerile legislative din acel an; situația avea să dureze doi ani, dar avea să se repete câțiva ani mai târziu, în timpul Președintelui... Chirac: din 1997 până în 2002, acesta va avea drept premier un socialist, pe Lionel Jospin.

Până la alegerile din 2004, România nu a cunoscut o asemenea experiență politică. În 1990, 1992 și 2000, culoarea politică a Președintelui era și cea a primului clasat la legislative. În 1996, se ivise o situație inedită: deși se confruntase în campania din 1996 atât cu liderul Uniunii Social Democrate, Petre Roman, cât și cu candidatul UDMR, György Frunda, Emil Constantinescu a fost acceptat, o dată ales, ca Președinte *super partes* de către coaliția de la guvern din care făceau parte și USD și UDMR. Conflictele sale cu premierii acelei epoci sunt cu precădere legate de dificultățile organizaționale ale PNȚCD[1]. Situația este complet diferită începând cu 2005, când fostul candidat unic al Alianței D.A. devenit Președinte este contestat de premier și de partidul acestuia. Conflictele dintre cei doi lideri vădesc o situație clasică de coabitare între doi adversari politici, chiar dacă foști aliați, începând cu aprilie 2007, când partidul din care a provenit Președintele este exclus de la guvernare. De la acea dată, Președintele coexistă cu un guvern ostil, susținut de o majoritate parlamentară intermitentă și eterogenă.

[1] Conflictele dintre diferitele facțiuni interne ale partidului, opoziția dintre noii veniți și membrii de lungă dată a fost pusă în evidență de Laurențiu ȘTEFAN, „Partidul Național Țărănesc-Creștin Democrat. Recrutare și performanță politică", in Adrian-Paul ILIESCU (ed.), *Mentalități și instituții,* Ars Docendi, București, 2002, pp. 157-188.

5. PARLAMENTUL ATROFIAT

Înainte de a fi refuzată prin votul popular din 19 mai 2007, parlamentarizarea regimului a fost împiedicată de preeminența *de facto* a executivului. Fapt semnificativ, Parlamentul suferă de un grav deficit de imagine: anchetele sociologice vădesc o rată medie a încrederii de doar 21,2% asociată acestui „organ vital al oricărei democrații"[1], în vreme ce discreditarea partidelor atinge și ea cote alarmante, întrucât încrederea medie care le este acordată nu reprezintă decât 16,3% din ansamblul opiniilor. Doar instituția prezidențială, cu 43,6%, se apropie de cotele masive de încredere în Biserici și în armată[2].

Valorizarea ordinii și a autorității liderilor[3] în defavoarea instituțiilor întemeiate pe compromis și negociere, văzute ca generatoare de instabilitate[4], tinde să devină o notă dominantă a culturii politice românești. S-a născut astfel un decalaj între impunerea *de iure* a Parlamentului ca element central al regimului românesc și atrofierea sa în încercarea de a gestiona conflictele politice ale societății. Bicameralismul egalitar nu face decât să accentueze lipsa de forță a instituției parlamentare, în condițiile în care procesul legislativ este perceput ca lent și obscur. Repartiția echilibrată a competențelor celor două Camere este reglementată de articolul 74 al Constituției, care explică în ce fel se iau decizii în forul legislativ: „(1) Legile organice și hotărârile privind regulamentele Camerelor se adoptă cu votul majorității membrilor fiecărei

[1] Expresia le aparține lui Philip NORTON și lui David M. OLSON, „Parliaments in Adolescence", in IDEM (ed.), *The New Parliaments of Central and Eastern Europe,* Frank Cass, London, 1996, p. 241. Articolul 61, alineatul 1 din Constituția revizuită în 2003 definește Parlamentul ca „organul reprezentativ suprem al poporului român, unica autoritate legislativă a țării".

[2] Despre relația Bisericilor cu politica în România, v. numărul special din *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. VII, no. 3, 2007, care reia lucrările unui colocviu organizat pe 9-10 iunie 2007 la Institutul de Cercetări Politice al Universității din București.

[3] Alina MUNGIU, *Românii după '89,* Humanitas, București, 1996 și Adrian MARINO, Sorin ANTOHI, *Al treilea discurs: cultură, ideologie și politică în România,* Polirom, Iași, 2001.

[4] La un nivel regional, Attila Agh observa pe drept cuvânt că deficitul de imagine al Parlamentelor din vechile democrații populare este datorat unui efect pervers al supra-parlamentarizării vietii politice din primii ani de după 1989 – v. Attila AGH, *The Politics of Central Europe,* Sage Publications, London, 1998, p. 88.

Camere. (2) Legile ordinare și hotărârile se adoptă cu votul majorității membrilor prezenți din fiecare Cameră. (3) La cererea guvernului sau din proprie inițiativă, Parlamentul poate adopta proiecte de legi sau propuneri legislative cu procedură de urgență, stabilită potrivit regulamentului fiecărei Camere". Procedura de mediere între cele două Camere, prevăzută de Constituția de la 1991, respecta întocmai principiul unui bicameralism perfect echilibrat: în cazul în care un proiect legislativ nu avea acordul uneia dintre cele două Camere, procedura de mediere prevedea organizarea unei comisii paritare, iar în caz de eșec, textul se supunea unei dezbateri în ședință comună. O dată cu revizuirea din 2003, procedura aceasta a fost abandonată: acum, una din Camere este sesizată prima, iar cealaltă e decidentă, medierea pierzându-și cu totul rostul.

Încrederea în instituții

SONDAJ/INSTITUȚIE	SEPT. 1991	IUL. 1993	OCT. 1994	DEC. 1995	OCT. 1996
Parlament	37	20	19	21	23
Președinție (președinte)	62	45	49		
Partide politice	29	29	24		
Guvern	42	31	26	24	26
Biserica	-	-	-	-	83
Armata	-	-	-	-	76
SONDAJ/INSTITUȚIE	DEC. 1997	IUN 1998	OCT. 1999	NOV. 2000	NOV. 2001
Parlament	27	19	9	9	36
Președinție (Președinte)	56	41	21	20	54
Partide politice		10	8	8	-
Guvern	36	27	11	12	49
Biserica	76	85	-	86	88
Armata	78	69	74	67	76
SONDAJ/INSTITUȚIE	OCT. 2002	OCT. 2003	OCT. 2004	MAI 2005	MAI 2006
Parlament	29	14	19	22	14
Președinție (Președinte)	48	37	41	45	48
Partide politice	-	-	-	12	9
Guvern	38	23	27	31	21
Biserica	88	85	88	83	88
Armata	77	63	68	62	66

Datele din tabel provin din Barometrele de Opinie Publică (www.osf.ro)

Legislativul este mai slab decât executivul. Dominația cabinetului asupra Parlamentului este evidentă dacă observăm că instituția reprezentativă nu a respins nici un buget.

Votul la legea bugetului (1991-2007)

Cabinetul	Anul	Legea Bugetului de Stat			Legea Bugetului Asigurărilor Sociale		
		Pro	*Contra*	*Abțineri*	*Pro*	*Contra*	*Abțineri*
Petre Roman II	1991	*	*	*	-	-	-
Theodor Stolojan	1992	275	11	22	267	0	6
Nicolae Văcăroiu	1993	224	150	3	257	9	12
	1994	227	72	31	*	*	*
	1995	244	120	34	214	12	60
	1996	245	168	0	Maj.	8	25
Victor Ciorbea	1997	230	157	0	180	6	59
Radu Vasile	1998	231	129	3	176	87	7
	1999	260	7	6	263	0	7
Mugur Isărescu	2000	*	*	*	Maj.	11	5
Adrian Năstase	apr. 2001	315	62	0	315	62	0
	nov. 2001	270	154	0	270	154	0
	2002	274	107	0	274	107	0
	2003	248	44	0	193	71	0
	2004	239	48	2	238	32	0
Călin Popescu-Tăriceanu	2005	241	0	0	240	1	1
	2006	187	139	0	191	140	1
	2007	249	93	0	342	0	2

Datele din tabel provin de pe situl Camerei Deputaților și din *Monitorul Oficial*, partea a II-a. Am marcat cu * cazurile în care stenograma ședinței nu este disponibilă (nici măcar la sediul *Monitorului Oficial*); în 1991, nu există o lege a Bugetului Asigurărilor Sociale de Stat.

Și mai convingătoare sunt datele referitoare la procesul legislativ propriu-zis: într-adevăr, aproape 90% din legile votate după 1989 au avut drept inițiator guvernul.

Nu este vorba despre absența de inițiativă a parlamentarilor; aceștia au depus un număr considerabil de proiecte de legi, în creștere constantă de la o legislatură la alta: în Camera Deputaților, au fost astfel depuse în perioada septembrie 1992-iunie 2007 nu mai puțin de 1.761 de propuneri legislative[1]. Puține însă au devenit legi, membrii celor două Camere aservindu-se voluntar guvernului.

[1] V. datele pe situl Camerei Deputaților.

În paralel, a crescut exponențial numărul ordonanțelor de urgență asumate de cabinet: dacă între 1992 și 1996 au fost emise în medie 3,6 ordonanțe pe an, în următoarele două legislaturi media anuală a ordonanțelor a ajuns la 170, iar după 2004, numărul lor a crescut. Această practică este considerată de către Comisia europeană un abuz care „scurt-circuitează rolul legislativ și de control al Parlamentului", adică un punct slab al României din punct de vedere al criteriilor politice de la Copenhaga[1].

Inițiativa legislativă (ianuarie 1990-iunie 2007)

Anul	LA	Inițiativa						LO
		Guv	Guv %	CD	S	CD+S	Cet	
2007	120	99	82,50	13	3	5	0	72
2006	480	369	76,88	64	22	25	0	118
2005	494	421	85,22	42	17	14	0	106
2004	602	492	81,73	58	40	12	0	142
2003	609	500	82,10	62	20	27	0	85
2002	683	614	89,90	43	18	8	0	55
2001	796	781	98,12	4	8	3	0	24
2000	233	198	84,98	14	19	2	0	34
1999	210	195	92,86	11	4	0	0	23
1998	261	241	92,34	15	3	2	0	34
1997	221	200	90,50	14	7	0	0	35
1996	142	121	85,21	13	8	0	0	41
1995	139	121	87,05	9	9	0	0	35
1994	146	131	89,73	12	3	0	0	18
1993	96	90	93,75	2	4	0	0	20
1992	130	129	99,23	0	1	0	0	24
1991	82	82	100	0	0	0	0	0
1990	42	41	97,62	0	0	0	1	0
Total	5486	4825	87,95	376	186	98	1	296

În tabel, LA = legi adoptate, Guv = initiative ale guvernului, Guv% = initiative ale guvernului în procente, CD = Camera Deputatilor, S = Senat, CD+S = Camera Deputatilor și Senat, Cet = cetățeni, LO = legi organice.

[1] *Rapport de suivi sur le degré de préparation sur l'adhésion à l'UE de la Roumanie et la Bulgarie*, Bruxelles, 26 septembre 2006, p. 41.

Ordonanțe de urgență
(septembrie 1991-iunie 2007)

Cabinet	OUG
Theodor STOLOJAN	1
Nicolae VĂCĂROIU	16
Victor CIORBEA	104
Radu VASILE	260
Mugur ISĂRESCU	296
Adrian NĂSTASE	692
Călin POPESCU TĂRICEANU	431
TOTAL	1800

Dacă funcția de legiferare a Parlamentului este atrofiată, acesta dispune totuși, așa cum am notat deja, de mecanismele clasice de control asupra guvernului pe care îl învestește: moțiuni simple sau de cenzură, întrebări și interpelări adresate premierului și miniștrilor săi, comisii de anchetă. Din 1990 încoace, Parlamentul și-a asumat aceste prerogative în proporții diferite: în 2005, de pildă, în Camera inferioară au fost formulate 951 de întrebări și 987 de interpelări, în vreme ce în 1997 numărul cumulat al întrebărilor și interpelărilor a fost de 471.

Moțiunile simple și-au sporit și ele, o dată cu trecerea anilor, numărul: în prima legislatură, n-au fost formulate decât trei asemenea moțiuni, între 1992 și 1996, au fost 18 (cumulat pe cele două Camere), în legislatura următoare – nouăsprezece, între 2001 și 2004 – treizeci și două, pentru ca în actualul mandat al legislativului să fie formulate, până în iunie 2007, douăzeci și două.

Moțiunile simple

Legislatura	Camera	
	CD	S
2004- iunie 2007	11	11
2000-2004	20	12
1996-2000	13	5
1992-1996	9	6
1990-1992	3	

În perioada 1992-1996, mai există două moțiuni simple depuse atât la Cameră, cât și la Senat. Lista completă a moțiunilor poate fi găsită la www.cdep.ro

Temele acestor moțiuni au fost dintre cele mai diverse mergând de la efectele rujeolei până la privatizarea Casei de Economii și Consemnațiuni, de

Lista moțiunilor de cenzură (1990-octombrie 2007)

Legislatura	Data depunerii	Denumirea moțiunii	Inițiatori
2004-2007	16-06-2005	Dictatura și incompetența guvernului Tăriceanu împotriva integrării europene a României	Deputați și senatori PSD
	15-02-2006	Anti-reforma sănătății	Senatori și deputați PRM și PSD
	20-06-2006	Guvernul Tăriceanu – fapte și minciuni	Deputați și senatori PSD
	04-06-2007	Guvernul Tăriceanu trebuie să plece	Deputați și senatori
	24-09-2007	1000 de zile de haos – sfârșitul guvernării de dreapta	140 de deputați și senatori PSD
2000-2004	18-12-2001	Frigul și foamea	190 de senatori și deputați PNL, PD și PRM
	27-03-2003	Mafia sufocă România	Senatori și deputați PRM, PNL și PD
1996-2000	03-06-1997	Incapacitatea guvernului Ciorbea de a guverna țara	140 de deputați și senatori PDSR, PUNR și PRM
	03-06-1997	Moțiune de cenzură inițiată de 140 de deputați și senatori	140 de deputați și senatori
	16-12-1998	Moțiune de cenzură inițiată de 143 de deputați și senatori	143 de deputați și senatori
	11-05-1999	Moțiune de cenzură în temeiul art. 113 din Constituție, referitor la angajarea răspunderii guvernului	158 de deputați și senatori
1992-1996	14-03-1993	Strategia de reformă economico-socială a programului de guvernare	122 de deputați și senatori FSN, PNȚCD, UDMR, PNL-AT, PNL-CD, PER, PAC, un deputat de la minorități și un senator independent
	12-12-1993	Falimentul politicii economice a guvernului și pierderea totală a credibilității	187 de deputați și senatori PNȚCD, PD, UDMR, PL93, PDSR, PAC, PER, PNL-CD și PL
	25-06-1994	Nerespectarea Constituției, depunerea proiectului bugetului de stat pe anul 1994 cu întârziere de 7 luni	141 de deputați și senatori PNȚCD, UDMR, PL'93, PD, PAC, PSDR, PER, PNL-CD și 2 deputați independenți
	18-12-1994	Stoparea privatizării, scăderea nivelului de trai, maifestația de proteste de la Reșița	164 de deputați și senatori PNȚCD, PER, PNL-CD, PD, UDMR, Grupul Liberal, PSDR, PAC și 3 deputați independenți

Întrebări și interpelări în Camera Deputaților (1992-iunie 2007)

An	GRUPURILE PARLAMENTARE																					
	PDSR/PSD		PRM		PD/USD		PNL		UDMR		PUNR		PNȚCD		Neafiliați		PL93 & PAC		Minorități		PC	
	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B	A	B
1992	5	0	2	0	1	0	-	-	4	0	2	0	3	0	5	0	1	0	0	0	-	-
1993	84	0	25	0	16	0	-	-	42	0	18	0	102	0	103	0	19	0	6	0	-	-
1994	157	0	13	0	30	0	-	-	33	0	24	0	111	0	82	0	30	0	12	0	-	-
1995	135	0	20	0	47	0	-	-	33	0	15	0	119	0	98	0	19	0	7	0	-	-
1996	52	0	1	0	15	0	-	-	14	0	1	0	41	0	5	0	1	0	3	0	-	-
1997	102	99	2	24	12	12	17	7	6	0	41	13	58	22	43	11	-	-		2	-	-
1998	98	100	0	14	14	18	3	1	12	3	27	21	126	8	65	24	-	-		4	-	-
1999	155	172	1	46	29	9	5	7	10	1	30	43	35	25	120	46	-	-		1	-	-
2000	94	96	3	38	12	8	2	2	9	3	11	25	49	61	82	40	-	-	1	0	-	-
2001	76	8	149	173	40	16	32	38	30	10	-	-	-	-	2	3	-	-	9	5	-	-
2002	140	40	194	259	81	46	64	82	35	2	-	-	-	-	2	5	-	-	16	9	-	-
2003	219	49	201	235	135	46	111	105	50	16	-	-	-	-	64	8	-	-	38	23	-	-
2004	155	23	166	258	60	31	85	60	60	12	-	-	-	-	42	14	-	-	56	13	-	-
2005	267	476	45	258	112	71	335	5	53	15	-	-	-	-	107	87	-	-	1	9	31	66
2006	466	663	39	237	162	77	411	19	47	1	-	-	-	-	182	77	-	-	5	17	114	143
2007	255	328	26	125	118	60	315	28	24	0	-	-	-	-	138	65	-	-	0	11	210	71

În tabel, pe coloanele marcate cu A sunt menționate întrebările, iar pe cele cu B – interpelările, inclusiv cele adresate primului-ministru. Sursa acestor date: paginile grupurilor parlamentare de pe situl Camerei Deputaților (www.cdep.ro).

la violența în familie la Tezaurul României și informatorii Securității. Soarta moțiunilor simple nu trebuie privită doar din unghi cantitativ – doar opt dintre cele depuse au fost adoptate –, ci și din perspectiva efectelor: nici o moțiune simplă nu a condus la gesturi de responsabilitate politică, nici măcar atunci când textul incrimina activitatea unor miniștri și cerea în mod explicit îndepărtarea lor din Cabinet; se poate spune, de aceea, că moțiunile au fost mai degrabă ocazii în care dezbaterea parlamentară a fost focalizată, de multe ori în funcție de circumstanțe: iarna s-au depus moțiuni referitoare la încălzirea apartamentelor, iar toamna, când începe anul școlar, s-a vorbit despre soarta educației.

Moțiunile de cenzură au fost folosite de partidele de opoziție în fiecare legislatură: câte patru în primele două legislaturi constituționale, 2 în legislatura 2000-2004 și 5 în actuala. Nici una dintre moțiuni nu a adunat însă numărul necesar de voturi pentru demiterea guvernului.

Controlul parlamentar s-a realizat și prin intermediul unor comisii de anchetă, ca și al unor comisii speciale, organizate fie de către Camera Deputaților (11 comisii speciale și 6 de anchetă în perioada 1990-2007), fie de către Senat (4 și, respectiv 7 în același interval), fie în comun de cele două (în total 10 comisii de anchetă și 12 comisii speciale). Materiile supuse analizei acestor comisii au fost foarte variate: în afara unor chestiuni recurente – precum regulamentele de funcționare a Camerelor sau alocarea timpilor de antenă din campaniile electorale –, parlamentarii care au făcut parte din aceste comisii s-au aplecat asupra unor conflicte sociale majore (mineriadele din 13-15 iunie 1990 și din septembrie 1991, situația cetățenilor români din Harghita și Covasna), asupra unor chestiuni politico-constituționale (legi electorale, funcționarea și finanțarea partidelor, revizuirea Constituției sau suspendarea Președintelui), dar și asupra unor subiecte politico-mediatice cu un impact public semnificativ, așa cum au fost conturile familiei Ceaușescu, existența unor centre CIA în România sau interceptarea comunicațiilor telefonice[1].

[1] Date despre comisiile de anchetă și comisiile speciale pot fi obținute de pe siturile celor două Camere.

6. Problema juridico-politică

Diminuarea capacității de control a Parlamentului nu este compensată de Curtea constituțională, deși aceasta este definită, în articolul 142 al textului fundamental, ca „garant al supremației Constituției". Numirea politică a judecătorilor Curții a limitat imparțialitatea acestei instanțe, care e dominată de persoane apropiate stângii postcomuniste[1]. Emblematică pentru aservirea politică a Curții este seria de decizii luate în 1996 în privința candidaturii lui Ion Iliescu la alegerile prezidențiale. Un mic progres a fost totuși realizat: dacă înainte de 2003, Parlamentul putea infirma, cu votul a două treimi din deputați și senatori, o decizie de neconstituționalitate, după revizuirea Constituției, Curtea are ultimul cuvânt în privința acordului sau dezacordului unei legi cu textul Constituției.

Lipsa de forță a Curții este accentuată de slăbiciunea generală a puterii juridice, a cărei dependență politică a fost adesea criticată nu numai în România ci, în general, în întreaga regiune[2]. Pedro Magalhaes observa, de pildă, că profilul sistemelor juridice în contextul noilor democrații este adeseori determinat de strategiile actorilor politici care încearcă să maximizeze congruența între interesele lor și protecția indirectă garantată de justiție[3]. De aceea, politizarea justiției este un fenomen des întâlnit în contextul noilor democrații. Implementarea unui sistem juridic eficient și eficace a devenit azi principalul pariu atât al așa-ziselor democrații funcționale sau consolidate, cât și al noilor democrații[4]. Nu putem însă idealiza funcționarea principiului „autonomiei"

---

[1] Șapte dintre judecătorii Curții sunt legați direct de structurile stângii: Acsinte Gaspar a fost ministru în guvernul Năstase, Ion Predescu și Petre Ninosu au fost parlamentari FSN, S.V. Stănoiu este soțul ministrei justiției din guvernul Năstase, Rodica Stănoiu, Nicolae Cochinescu a fost un actor principal al politicii recursurilor în anulare promovate de Iliescu, iar Ioan Vida a fost numit judecător al Curții în 2001, la propunerea PSD. V. în acest sens articolul Sabinei FATI, „Curtea Constituțională – un instrument la îndemâna PSD", *Curentul*, 24 iunie 2005.

[2] Shannon ISHIYAMA SMITHEY, John ISHIYAMA, „Judicial Activism in Post-Communist Politics", *Law & Society Review*, vol. 36, no. 4, 2002, pp. 719-742.

[3] Pedro C. MAGALHAES, „The Politics of Judicial Reform in Eastern Europe", *Comparative Politics*, vol. 32, no. 1, 1999, p. 43.

[4] Theodore L. BECKER, *Comparative Judicial Politics: The Political Functioning of Courts*, Rand McNally, Chicago,1971, apud Christopher M. LARKINS, „Judicial Independence and

justiției în nici un sistem. Frontiera permeabilă între politic și justiție, între economie și justiție este o sfidare permanentă pentru orice sistem politic bazat pe regulile unei *good governance*.

Importanța puterii juridice în arhitectura instituțională a noilor democrații este certificată și de includerea monitorizării reformei sistemului juridic în agenda politică a integrării europene[1]: în cazul României, dar și al Bulgariei, clauzele menționate în Tratatul de aderare din 2005[2] menționează în chip explicit miza continuării reformei justiției și a internelor.

Legătura intrinsecă dintre gradul de consolidare a unei democrații și gradul de independență a sistemului juridic a fost adesea subliniată de studiile despre tranzițiile democratice din America Latină și din sudul Europei[3]. Christopher Larkins observa, în acest context, că instituționalizarea statului de drept și independența sistemului juridic ajută noile democrații în realizarea unei rupturi credibile de trecut, dar și în consolidarea unei culturi constituționale bazate pe existența și, implicit, pe respectarea unor frontiere instituționale care nu pot fi încălcate fără riscul penalizării legale de către actorii justiției[4]. Dificultățile legate de construirea unui sistem juridic eficace și eficient în țările postcomuniste nu sunt o specificitate regională. În același timp, în noile democrații din Est, pe lângă dificultățile legate de reconstrucția statului, slăbiciunea justiției este legată și de atrofierea acesteia sub regimul comunist[5]. Însăși noțiunea de drept era considerată o noțiune pe cale de dispariție, fiind un amestec de represiune și de ideologie[6], gestionat cu precădere la nivelul Partidului și mai puțin la nivelul tribunalului aferent.

Democratisation: A Theoretical and Conceptual Analysis", *The American Journal of Comparative Law*, vol. 44, no. 4, 1996, p. 607.

[1] Pentru mai multe detalii privind influenta Uniunii Europene în reformarea principalelor instituții ale noilor democrații, v. Klaus GOETZ, „Making Sense of Post-Communist Central Administration: Modernization, Europeanization or Latinization?", *Journal of European Public Policy*, vol. 8, no. 6, 2001, pp. 1032-1051; Heather GRABBE, „How Does Europeanization Affect CEE Governance? Conditionality, Diffusion and Diversity", *Journal of European Public Policy*, vol. 8, no. 6, 2001, pp. 1013-1031; Christopher KNILL, Dirk LEHMKUHL, „The National Impact of European Union Regulatory Policy: Three Europeanization Mechanisms", *European Journal of Political Research*, no. 41, 2002, p. 2.

[2] Varianta completă a textului Tratatului poate fi accesată la adresa http://eur-lex.europa.eu.

[3] Robert DAHL, *Polyarchy: Participation and Opposition*, Yale University Press, New Haven, 1971. Guillermo O'DONNELL, „On the State, Democratization and Some Conceptual Problems: a Latin American View with Glances at Some Postcommunist Countries", *World Development*, vol. 21, no. 8, 1993, pp. 1355-1369.

[4] Christopher M. LARKINS, *op. cit.*, p. 606.

[5] Pedro C. MAGALHAES, *op. cit.*, p. 59.

[6] Erhard BLANKENBURG, „La justice et sa place au sein du pouvoir politique dans l'Allemagne des années 1990", dans Philippe ROBERT, Amedeo COTTINO (eds), *Les mutations en justice. Comparaisons européennes*, L'Harmattan, Paris, 2001, p. 21 apud Ramona COMAN, „Les défis de l'européanisation dans la réforme du système judiciaire roumain post-communiste. Entre inertie et transformation", *Revue française de science politique*, vol. 56, no. 6, 2006, pp. 999-1029.

Dintr-o perspectivă cronologică mai amplă, România, ca și mare parte din țările din Estul Europei, se distinge prin adoptarea tardivă a principiului separației puterilor în stat și, în consecință, printr-o coagulare într-un timp foarte scurt a puterii judecătorești la sfârșitul secolului al XIX-lea. Din punct de vedere istoric, originea principiului separației puterilor în stat este legată de textul Regulamentelor organice[1]; ideea explicită a independenței juridicului va fi reluată în textul Convenției de la Paris din 7/19 august 1858 și apoi menționată în titlul al III-lea al Constituției din 1866, unde referința la puterea judecătorească se făcea exclusiv în legătură cu jurisdicțiile acesteia. Focșeneanu observa că articolul 100 din Constituția belgiană, care a inspirat-o pe cea românească din 1866, prevedea principiul inamovibilității magistraților, principiu care nu a fost inclus în textul românesc; o asemenea absență poate fi explicată prin subdezvoltarea capitalului de expertiză al corpului judecătoresc românesc. Inamovibilitatea urma să fie gestionată de legi ordinare succesive, „care vor acorda acest atribut pe măsură ce funcțiile de judecători aveau să fie completate cu persoane calificate"; astfel, legea din 1890 garanta principiul inamovibilității judecătorilor și, progresiv, magistratura avea să devină „o adevărată putere de stat, care avea să cenzureze cu succes actele puterii executive și chiar cele ale puterii legiuitoare"[2]. În consecință, prevederile constituționale referitoare la puterea judecătorească vor fi amplu dezvoltate în capitolul al IV-lea din textul Constituției din 1923, care prevedea, la articolul 104, că „judecătorii sunt inamovibili în condițiile speciale pe care legea le va fixa". Această tradiție avea să fie brusc întreruptă de Constituția din 1938, care va readuce inamovibilitatea judecătorilor la discreția legiuitorului ordinar, întrucât articolul 76 spunea că „judecătorii sunt inamovibili. Inamovibilitatea se va statornici printr-o lege specială care va interveni cel mai târziu în termen de șase luni de la promulgarea prezentei Constituții. În acest răstimp, sancțiunile disciplinare se vor aplica prin Decret Regal"[3]. Concentrarea puterilor constituționale în mâinile Regelui limitează drastic autonomia judecătorească și eficiența acesteia.

Instalarea regimului comunist coincide cu atrofierea puterii juridice. Titlul al VII-lea din Constituția din 1948 reglementează statutul organelor judecătorești și al Parchetului. Printre prevederile menționate nu se regăsește însă inamovibilitatea judecătorilor, o breșă majoră în autonomia sferei politice. Aservirea justiției este accentuată de prevederile Constituției din 1952. De altfel, existența tribunalelor este legată de apărarea legitimității noului regim: astfel, articolul 65 precizează că „tribunalele apără regimul de democrație populară și cuceririle poporului muncitor; asigură legalitatea populară, proprietatea obștească și drepturile cetățenilor". În acest fel se asigura convergența tuturor

[1] Emanuel ALBU, *De la Înalta Curte de Casație la Curtea Supremă de Justiție*, Regia Autonomă Monitorul Oficial, București, 2001, p. 181.

[2] Eleodor FOCȘENEANU, *op. cit.*, pp. 44-46.

[3] *Ibidem*, p. 77.

instituțiilor cu scopul noului stat, așa după cum este precizat în concluzia capitolului introductiv: „Politica statului de democrație populară este îndreptată spre lichidarea exploatării omului de către om și construirea socialismului". În acest eșafodaj instituțional, centrul de greutate este situat la nivelul Partidului Comunist: articolul 86 prevedea că „Partidul Muncitoresc Român este forța conducătoare atât a organizațiilor celor ce muncesc, cât și a organelor și instituțiilor de stat. În jurul lui se strâng laolaltă toate organizațiile celor ce muncesc din Republica Populară Română". În paralel, capitolul privitor la drepturile cetățenilor confirmă „preponderența statului asupra cetățeanului", „accentuând mai mult datoriile decât drepturile"[1]. Pe scurt, partidul înglobează statul, subordonând toate puterile rolului misionar pe care și-l atribuie și limitând spațiul acordat individului. Consacrarea regimului comunist prin Constituția din 1965 coincide astfel cu definirea noului statut de republică socialistă (art. 1) sub egida Partidului Comunist Român, „forța politică conducătoare a întregii societăți" (art. 3). Justiția nu este decât o sferă controlată și subordonată autorității incontestabile a Partidului așa cum se arată pe larg în Titlul al VI-lea al acestei Constituții. În paralel, se produce personalizarea progresivă a partidului și instalarea unui sultanism politic[2] care coincide cu colonizarea instituțiilor statului și a infrastructurii politico-administrative, dar și economice și socio-culturale: justiția dispare și ea printre fiefurile personale ale liderului.

Sfârșitul regimului comunist nu echivalează însă cu sfârșitul avatarurilor justiției. Principiul separării puterilor în stat este menționat de Comunicatul către țară al Consilului Frontului Salvării Naționale din 22 decembrie 1989: al treilea punct al Comunicatului prevedea „separarea puterilor legislativă, executivă și judecătorească în stat"; la același punct se propunea, pentru a limita colonizarea instituțiilor statului de către un lider, limitarea mandatelor la două. Comunicatul era deschis de „abandonarea rolului conducător al unui singur partid și statornicirea unui sistem democratic pluralist de guvernământ"[3]. Constituția din 1991 avea să omită însă menționarea *expressis verbis* a principiului separației. Dincolo de implicațiile simbolice ale unei asemenea omisiuni – care va fi corectată prin legea de organizare judecătorească din 1992[4], ca și prin revizuirea din 2003[5] – actul fundamental confirma rolurile și atribuțiile principalelor

[1] *Ibidem*, p. 119.

[2] Houchang E. CHEHABI, Juan LINZ (eds), *Sultanistic Regimes*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 1998.

[3] Textul este publ. în *Monitorul Oficial*, nr. 1/22 decembrie 1989.

[4] În Legea nr. 92/1992 pentru organizarea judecătorească, republ. în *Monitorul Oficial al României*, nr. 259/30 septembrie 1997, în articolul 1, se specifică: „Puterea judecătorească este separată de celelalte puteri ale statului, având atribuții proprii ce sunt exercitate prin instanțele judecătorești, în conformitate cu principiile și dispozițiile prevăzute de Constituție și de celelalte legi ale țării".

[5] În forma finală a Constituției revizuite, la art 1, al. 4 se menționează: „Statul se organizează potrivit principiului separației și echilibrului puterilor – legislativă, executivă și judecătorească – în cadrul democrației constituționale".

instituții. Capitolul al VI-lea reglementa astfel autoritatea puterii judecătorești[1], stipulând încă de la al doilea punct principiul inamovibilității judecătorilor (art. 124, al. 1), precum și incompatibilitatea acestei funcții cu orice altă funcție publică sau privată, cu excepția funcțiilor didactice din învățământul superior (art. 124, al. 2).

În această arhitectură, la nivelul puterii juridice, rolul central revine Ministerului Justiției care este definit ca reprezentantul „intereselor generale ale societății" și „apărătorul ordinii de drept, precum și al drepturilor și libertăților cetățenilor" (art. 130, al. 1). Centralitatea ministerului se regăsește și în actualul său statut de funcționare: ministerul este definit ca „organul de specialitate al administrației publice centrale, cu personalitate juridică, în subordinea guvernului, care asigură elaborarea, coordonarea și aplicarea strategiei și a programului de guvernare în vederea bunei funcționări a justiției ca serviciu public și veghează la stricta aplicare a legii, în conformitate cu principiile democratice ale statului de drept" (art. 1, al. 1)[2]. Astfel, Ministerul „îndeplinește următoarele funcții: a) de elaborare a strategiei, prin care se asigură fundamentarea și elaborarea programului de guvernare în domeniul justiției; b) de reglementare și sinteză, prin care se asigură realizarea cadrului normativ și instituțional necesar pentru organizarea și funcționarea întregului sistem al justiției, pe baza strictei aplicări a dispozițiilor prevăzute de Constituție și de celelalte acte normative; c) de reprezentare, prin care se asigură, în numele statului sau al Guvernului României, reprezentarea pe plan intern și extern în domeniul său de activitate" (art. 3).

Ținând cont de înaltul nivel de politizare a statului, ca și de articulațiile patronajului politic, instituțiile judecătorești se vor regăsi rapid în sfera de influență a partidelor politice[3]. Nominalizarea judecătorilor din Curtea Supremă de Justiție pe o perioadă de 6 ani de către Președinte a creat, cu precădere în anii nouăzeci, un organ identificat *ab origine* cu o emanație a partidului de la Cotroceni. Aservirea magistraților față de Partidul Social Democrat a fost de altfel un subiect adesea menționat de presa dar și de instituțiile europene. De altfel, din acest punct de vedere, încă de la primul raport de țară al României, în vederea integrării, din toamna anului 1998, călcâiul lui Ahile al democrației românești este considerată politizarea statului și, în particular, a justiției. Până în 2005, nivelul de reformare a sistemului este criticat în mod

[1] Textul constituțional reglementează aspectele juridice ca o formă de „autoritate" și nu ca o putere, așa cum observa Radu CARP în articolul „Un principiu constituțional în dezbatere: inamovibilitatea judecătorilor în dreptul românesc și comparat", *Revista de drept public*, nr. 3, 2005, pp. 49-65, apud Ramona COMAN, *op. cit.*

[2] Hotărârea nr. 83 din 3 februarie 2005 privind organizarea și funcționarea Ministerului Justiției.

[3] V. Daniel BARBU, „The State vs. its Citizens. A note on Romania, Europe, and Cor-

constant, cu precădere în ceea ce privește independența sistemului judiciar și riscurile de corupție[1].

În 2005, în ciuda emiterii unui aviz favorabil referitor la alinierea la criteriile de la Copenhaga, atât România, cât și Bulgaria sunt menționate ca având carențe importante în reforma administrației publice și a sistemului juridic. În ceea ce privește România, raportul final al Comisiei (COM(2005)534 final) subliniază nivelul corupției și incapacitatea justiției de a gestiona coluziunea între public și privat. Deși, începând cu 2000, România se dotează cu o legislație specifică pentru lupta împotriva corupției (Legea nr. 78/2000 și Legea nr. 161/2003 pentru prevenirea, descoperirea și sancționarea faptelor de corupție), deși adoptă un Program Național de Prevenire a Corupției ce implică în mod activ ONG-urile din domeniu, deși desemnează Corpul de Control al Primului-Ministru ca unic punct de contact cu Oficiul European de Luptă Antifraudă al UE (O.L.A.F.), în ciuda tuturor acestor modificări, justiția apare ca o instituție subdezvoltată, adesea pradă luptelor politice.

Echilibrul puterilor este limitat: atât puterea legislativă, cât și cea juridică gravitează în sfera de influență a executivului. Lipsa de forță a Parlamentului, dar și colonizarea justiției sunt accentuate de centralizarea politico-administrativă a statului.

[1] Atât raportul din 1998, cât și cele ulterioare pot fi găsite pe situl ec.europa.eu la secțiunea

7. CONSENSUALISM ADMINISTRATIV ȘI PATRONAJ

Relația dintre regim și teritoriu nu s-a schimbat foarte mult în timpul modernizării românești. Istoria echilibrului de puteri la nivel administrativ-teritorial în România, ca de altfel în mai multe state din Balcani, se leagă de începuturile confuze ale statului național sau, așa cum spunea Alexandru Dutu, de „mitul Frumoasei din Pădurea Adormită"[1]. Construcția statelor din regiunea Balcanilor a fost gândită ca o renaștere a comunității de origine în granițele teritoriale din perioada medievală. Ca o consecință directă a acestei ambiții ce instrumentalizează adeseori istoria, în secolul al XIX-lea, „renașterea" națională a fost grevată de o combinație dezechilibrată între „modelul german și francez: în loc să adopte conceptul de națiune deschis francez și tipul de federalizare german, intelectualii balcanici s-au orientat spre conceptul închis și fatalist german de națiune și l-au combinat cu centralismul francez"[2].

Pe baza aceleiași combinații se construiește și statul român. Necesitatea armonizării funcționării sale în urma unificării provinciilor istorice a accentuat tendințele centripete impuse de București[3]. În plus, regimul comunist avea să promoveze o interpretare monopolistă nu numai a puterii politice[4], ci și a structurii teritoriale a statului. Prin fuziunea statului cu partidul, întreaga societate, în dimensiunea sa politică, economică, culturală și, nu în ultimul rând, administrativă, este subjugată autorității impuse de Partidul Comunist[5]. În acest context, într-o descendență hegeliană, „mitul colectiv" asigura coeziunea și susținerea unui proiect global, care nu lăsa spațiu pentru nici o interpretare individuală[6]. Imaginea de stat-aparat, sau altfel spus de stat dominat de

---

[1] Alexandru DUȚU, *Ideea de Europa și evolutia constiintei europene*, All, Bucuresti, 1999, p. 183.

[2] *Ibidem*, pp. 183-184.

[3] V. Sorin ANTOHI, *Imaginaire culturel et realité politique dans la Roumanie moderne. Le stigmate de l'utopie*, Harmattan, Paris, 1999.

[4] V. Raymond ARON, *Démocratie et totalitarisme*, Gallimard, Paris, 1966.

[5] V. Vlad GEORGESCU (ed.), *Romania, 40 Years (1944-1984)*, Praeger, New York, 1985; Ghiță IONESCU, *op. cit.*; Michael SHAFIR, *Romania: Politics, Economics, and Society*, Lynne Rienner, Boulder, 1985.

[6] V. Daniel BARBU, *Șapte teme de politică românească*, pp. 38-39.

partid este sinonimă cu cea a unui stat dictatorial definit ca un „organ de centralizare"[1]. Astfel, profitând de existența unei tradiții istorice centralizatoare, regimul comunist reușea să își asigure un control rapid și eficient al întregii societăți. În acest sens, democratizarea României de după 1989 implica nu numai o reconstrucție politică, ci și una administrativă.

Într-adevăr, în 1990, Claus Offe atrăgea atenția asupra pecularității și complexității transformărilor care traversau țările din Europa Centrală și Orientală. Situându-se într-o perspectivă comparatistă amplă, care includea atât experiența tranzițiilor din Sudul Europei, cât și a celor din America de Sud, Offe afirma că specificitatea tranziției țărilor ex-comuniste constă în simultaneitatea unor transformări fundamentale: (1) reconstruirea statului din punct de vedere teritorial și național, (2) gestiunea transformărilor economice și, nu în ultimul rând, a costurilor sociale ale acesteia, precum și (3) gestiunea transformărilor politice[2]. În ceea ce privește România, reconstrucția statului a fost văzută nu atât din punct de vedere al caracterului său național, cât din perspectiva reorganizării structurii sale administrative. Ca principiu, descentralizarea a fost mai puternică decât denaționalizarea. Într-adevăr, primul alineat al articolului 1 al Constituției precizează că „România este un stat național, suveran și independent, unitar și indivizibil", iar această definiție nu a fost modificată la revizuirea constituțională din 2003, deși, dintr-o perspectivă liberală, ea limitează indirect integrarea minorităților naționale, care reprezintă 11,5% din populația țării[3]. În timpul dezbaterilor, PNL a justificat imposibilitatea schimbării caracterului național al statului român prin faptul că o asemenea modificare ar fi de competența unei adunări constituante care să modifice mai întâi articolul 148, cel care enumeră materiile ce nu pot fi supuse revizuirii, pentru a putea, abia într-un al doilea moment, modifica textul primului articol al Constituției[4].

Elitele politice românești au fost în schimb unanim favorabile unei descentralizări rapide, interpretate atât ca o desprindere de trecut, cât mai ales ca o adaptare obligatorie la modelul impus de Uniunea Europeană în cadrul procesului de integrare. Relația cu europenizarea este complicată: deși criteriile politice de la Copenhaga nu menționau în chip explicit necesitatea descentralizării[5],

---

[1] Ghiță IONESCU, *Investigarea comparativă a politicii comuniste*, Humanitas, București, 1992, pp. 20, 27.

[2] Claus OFFE, „Vers le capitalisme par construction démocratique ? La théorie de la démocratie et la triple transition en Europe de l'Est", *Revue française de science politique*, vol. 42, no. 6, 1992, pp. 923-942.

[3] Pentru datele recensământului din 2002, v. www.recensamant.ro.

[4] V. raportul Institutului de Politici Publice intitulat *Constituția României. Dezbatere și referendum 2003*,
București, 2003, p. 50.

[5] V. „Conseil Européen de Copenhague. Conclusions de la Présidence 21-22 juin 1993", SN 180/1/93 REV 1 F, pe situl www.consilium.europa.eu.

în rapoartele anuale publicate de Comisie tema descentralizării a fost analizată ca un barometru de *good governance*, chiar înainte de deschiderea negocierilor în 2000[1], iar unul dintre capitolele acestei negocieri în vederea integrării a purtat titlul *Politica regională și coordonarea instrumentelor structurale*[2].

Cum se manifestă, după 1989, descentralizarea, înțeleasă ca proces de descongestionare a puterii centrale și de acordare a unor competențe sporite comunităților locale, competențe diferite de cele deținute la nivel central?

Textul Constituției din 1991 relua principiile generale ale administrației teritoriale existente sub regimul comunist. Astfel, articolul 3 prevedea, în al treilea alineat al său, că teritoriul României „este organizat, sub aspect administrativ, în comune, orașe și județe. În condițiile legii, unele orașe sunt declarate municipii". Se menținea astfel principiile impuse de reforma administrativă din 1968, când se revenise la forma tradițională de organizare teritorială, abandonându-se împărțirea de tip sovietic în raioane și regiuni.

Actualmente, există 42 de județe (inclusiv capitala București), 314 orașe și municipii (dintre care 103 municipii), 2.827 comune și 12.957 sate[3]. În ceea ce privește relațiile dintre aceste unități administrative, Constituția din 1991 prevedea la articolul 119 că „administrația publică din unitățile administrativ-teritoriale se întemeiază pe principiul autonomiei locale și pe cel al descentralizării serviciilor publice". În varianta din 2003, textul legii fundamentale adăuga, în articolul 120, și principiul deconcentrării serviciilor publice. Așa cum observa un raport al Institutului pentru Politici Publice, „principiul subsidiarității figura inițial printre fundamentele administrației publice locale, dar a fost ulterior eliminat, întrucât nu este decât o regulă procedurală de repartizare a competențelor între mai multe niveluri de autorități, fără consecințe reale în ceea ce privește conținutul acestor competențe"[4]. Noutatea principală a textului revizuit privește alineatul al doilea al articolului 120. Deși, așa cum am menționat deja, noul text nu modifică substanțial definirea statului român ca stat național, punct critic susținut cu precădere de reprezentanții minorității maghiare din România, el face totuși o concesie: este vorba despre reglementarea utilizării limbii materne a minorităților, în scris și oral, în relațiile cu autoritățile administrației publice locale și cu serviciile publice deconcentrate.

Era un progres important, dacă îl privim din perspectiva începutului anilor nouăzeci, când aplicarea principiului descentralizării, acceptat la nivel juridic ca element fundamental pentru noua structură instituțională, fusese negată și

[1] V. raportul din 1998, la adresa www.ec.europa.eu, în secțiunea „enlargement".

[2] Pentru literatura legată de condiționalitatea democratică v. Milada A. VACHUDOVA, *Europe Undivided: Democracy, Leverage, and Integration after Communism*, Oxford University Press, Oxford, 2005.

[3] Organizarea administrativă a teritoriului României la 31 decembrie 2004 în baza statisticilor publicate de INSSE, „România în cifre", www.insse.ro/cms/rw/pages/index.ro.do

[4] Institutul de Politici Publice, *op. cit.*, p. 37.

conotația sa drastic pervertită la nivel practic. Altfel spus, în acea epocă, se putea identifica, așa cum a observat Daniel Barbu, o continuitate a centralismului administrativ al statului socialist într-o formă hibridă de stat de drept postcomunist care „nu comite gestul clasic al separării puterilor, ci se mulțumește să înmulțească și să dezmembreze instanțele legale ale puterii pentru a dezmembra orice responsabilitate juridică"[1]. Această reticență în aplicarea principiului descentralizării era adesea justificată pe baza unei afinități decredibilizante între descentralizare și principiul autonomiei, asociat direct mitului pierderii Transilvaniei[2]. Este adevărat că reprezentanții politici ai minorității maghiare din România au fost favorabili promovării unui model descentralizat de stat, susținând chiar ideea unei federații, iar în ceea ce privește zona Covasna-Harghita, unii dintre ei au susținut ideea autonomiei teritoriale. Cum autonomia rimează în imaginarul politic românesc cu teza iredentismului[3], pozițiile autonomiste vor fi rapid izolate și boicotate politic de celelalte partide parlamentare. Rezultatul? Descentralizarea teritorială va fi amânată *sine die*, promovându-se în schimb o deconcentrare, destul de confuză, a gestiunii administrative și având drept dimensiune principală o formă de autonomie fiscală reglementată la sfârșitul anilor nouăzeci[4].

Organizat pe trei niveluri, sistemul administrației publice locale este dirijat de „autorități deliberative" (consiliile locale și județene) și de „autorități executive" (primarii și prefecții). Mai precis: la nivel local, gestiunea administrației publice este asigurată de consiliile locale și de către primarii aleși, în vreme ce la nivel județean, autoritatea administrativă este asumată de către consiliul județean, care e la rândul lui ales, și, pe baza modelului francez, inspirat la rândul său de *præfectus urbi* roman, de către prefect. Conform articolului 123 din Constituție, prefectul este „reprezentantul Guvernului pe plan local și conduce serviciile publice deconcentrate ale ministerelor și ale celorlalte organe ale administrației publice centrale din unitățile administrativ-teritoriale". *De jure*, între reprezentații diferitelor niveluri de autoritate locală nu există o ierarhie sau raporturi de subordonare, principiul colaborării fiind astfel impus pe cale legală. *De facto*, situația este mult mai complexă.

---

[1] Daniel BARBU, *op. cit.*, p. 105.

[2] V. Judy BATT, „'Fuzzy Statehood' versus Hard Borders: the Impact of EU Enlargement on Romania and Yugoslavia", Working Paper 46/02, ESRC „One Europe or Several?" Programme, 2002, http://www.one-europe.ac.uk/pdf/w46batt.pdf, p. 18.

[3] V. și observația lui Daniel BARBU, potrivit căreia „pentru români, federalismul – chiar și sub forma extrem de respectuoasă față de unitatea simbolică a statului și de comunitatea de destin a națiunii pe care o prezintă, de exemplu, autonomiile regionale spaniole – nu poate fi altceva decât un preludiu al dezmembrării și al secesiunii" (*op. cit.*, p. 125).

[4] V. Legea nr. 189 privind finanțele publice locale publ. in *Monitorul Oficial*, nr. 402/22 octombrie 1998 abrogată de Legea nr. 273 privind finanțele publice locale publ. in *Monitorul Oficial*/18 iulie 2006.

Autonomia locală este, până la urmă, numele pe care clasa politică din România îl dă unei politici consensuale, instituite juridic de articolul 145 al Legii 215/2001[1], care impune administrarea teritoriului printr-o „comisie consultativă" ce reunește, la nivelul fiecărui județ, prefectul și toate autoritățile executive de la nivel comunal, orășenesc și județean, serviciile descentralizate ale ministerelor și regiile locale, sub înalta autoritate a unui „program orientativ de dezvoltare economică și socială". Consensualismul vizat de reglementarea juridică a administrației publice românești intră însă în conflict cu datele de fond ale sistemului electoral folosit pentru alegerile locale. Într-adevăr, o gestiune consensuală a administrației publice locale ar avea nevoie de un mod de scrutin integral proporțional și de o fină corelare a principiilor administrației locale cu relația dintre executiv și legislativ. Dacă în privința celui de-al doilea aspect Legea 215/2001 este mută, în ceea ce privește sistemul de vot, Legea 67/2004 păstrează modurile de scrutin folosite și în perioada 1992-2000 pentru reprezentarea locală: este vorba despre alegeri bazate pe reprezentarea proporțională pe listă pentru consiliile locale și județene, respectiv despre un scrutin majoritar în două tururi pentru alegerea primarilor (art.1, alin. 3 și 4). La alegerile pentru ambele tipuri de consilii, legiuitorul a introdus un prag de 5% pentru partide și de 7-10% pentru alianțele de două, respectiv de trei sau mai multe partide, prag calculat în fiecare circumscripție în funcție de numărul voturilor valabil exprimate, repartiția mandatelor făcându-se după sistemul coeficientului electoral și urmând regulile Hondt în redistribuirea voturilor neutilizate (art. 92). Instituirea unor alegeri radical diferite pentru „autoritățile deliberative" și pentru „autoritățile executive" din teritoriu este complicată de reglementarea structurii interne a acestor instanțe.

Astfel, potrivit Legii 215/2001, fiecare comună sau oraș are, în afara primarului ales direct, unul, respectiv doi viceprimari, desemnați, cu majoritate de voturi, după alegeri, de consiliul local, respectiv municipal; în schimb, executivul consiliului județean – format dintr-un președinte și doi vicepreședinți – este desemnat, după alegeri, prin votul consilierilor aleși de cetățeni (art. 61, 78, 113). Cazul special al Bucureștiului evocă foarte bine articularea dificilă a acestei complexități: cetățenii Capitalei dispun de patru voturi la alegerile locale, întrucât ei desemnează, în afara Primarului General și a consilierilor propriului oraș, nu un consiliu județean, ci unul de sector, votând de asemenea un primar al acestei subdiviziuni administrative. Asociat, din perspectiva alegerilor parlamentare, cu un județ, Bucureștiul este, din perspectiva alegerilor locale, simultan un oraș care se dotează cu cel mai numeros consiliu local și un ansamblu de comune, în măsura în care fiecare sector are, precum o comună, un primar ales direct și un viceprimar desemnat de consiliul de sector. Într-adevăr,

[1] Această lege înlocuiește Legea administrației publice locale nr. 69/1991, publ. in *Monitorul Oficial*, nr. 238/28 noiembrie 1991.

Consiliul general al Municipiului București – asociat cu un consiliu local (art. 96) – are 55 de consilieri, în vreme ce consiliile județene au între 31 și 37 de membri (art. 102), iar cele locale – între 9 și 31 de membri (art. 29). Pe de altă parte, conform articolului 93 al Legii nr. 215/2001, sectoarele bucureștene sunt asimilate cu o comună – având un primar și un viceprimar, în vreme ce Bucureștiul are un primar și doi viceprimari. Alegerile locale din 2000 ne-au permis să vedem efectele perverse ale acestor incongruențe legislative, care riscă să pună în conflict autoritățile deliberative și cele executive: la scrutinul pentru Primăria generală, alegătorii l-au susținut pe Traian Băsescu, candidat al Partidului Democrat, în vreme ce la nivelul sectoarelor s-a impus detașat Partidul Social Democrat. Gestiunea capitalei avea să fie paralizată în multe ocazii de conflictele politice dintre cele două partide.

Legea electorală din martie 2008, care conține și câteva prevederi legate de alegerile locale, a adăugat un element nou la această confuză instituire a reprezentării: astfel, președinții consiliilor județene sunt aleși și ei direct, într-un scrutin majoritar într-un singur tur. Lecția trecutului recent nu a fost învățată. Această lecție arată că formula consensuală privilegiată de legiuitor în privința gestiunii administrative locale este adeseori radical transformată într-o logică conflictuală, susținută indirect de consecințele „mecanice" ale modurilor de scrutin foarte diferite utilizate la nivel local. Un exemplu semnificativ din perioada ultimei legislaturi este cel al primei crize intervenite în funcționarea coaliției constituite după alegerile din noiembrie-decembrie 2004: această criză evoca limitele în care partidele partenere în cadrul echipei Tăriceanu înțelegeau consensualismul, atunci când au căutat să coreleze nivelul central și cel local al guvernării. Într-adevăr, numirea prefecților a declanșat, la începutul lunii ianuarie 2005, dispute în sânul coaliției PNL-PD-UDMR-PC, întrucât în plan local, în consiliile județene, funcționau deja, din vara lui 2004, majorități foarte diferite de această formulă, adică unele care asociau Partidul Conservator cu PSD și PRM. Deși, într-un prim moment, a sugerat că, dacă nu primește posturi de prefect, își va retrage miniștrii din guvernul învestit cu mai puțin de o lună înainte, Partidul Conservator a decis până la urmă să renunțe la prefecți și să susțină în continuare guvernul, respectând astfel toate acordurile încheiate[1]. Aceiași actori, dar pe poziții diferite în vara anului 2007, demonstrează din nou limitele consensualismului impus la nivel local într-o logică *top-down*: în urma conflictelor dintre PD și PNL, acesta din urmă decide să destituie mai mulți prefecți ai fostului său aliat democrat. În gestiunea cotidiană a vieții politice locale, deviații importante de la regula consensualismului și a relațiilor orizontale sunt înregistrate în funcție de culoarea politică a diferitelor eșaloane de lideri. În general, sintonia cromatică între guvern și administrația locală se

[1] V. articolul semnat de A. DIACONU intitulat „PUR rămâne la guvernare, dar fără prefecți", *Evenimentul zilei*, 9 ianuarie 2005.

traduce adesea într-o coluziune între nivelul local și cel central. Dimpotrivă, relațiile sunt adesea foarte încordate în cazul coabitării unui prefect a cărui culoare politică nu corespunde reprezentării la nivel local. În același timp, ca efect direct al existenței unui guvern de coaliție, se observă adesea că relațiile între partidele care colaborează la nivel central nu sunt întotdeauna armonios reflectate la nivel local, complicând echilibrele de putere între reprezentanții aleși în comunități și cei numiți de guvern.

Aceste echilibre sunt opace, în primul rând din cauza patronajului politic. Într-un raport din 2004, Institutul pentru Politici Publice observa larga răspândire a unei practici de acordare de finanțări preferențiale din resursele publice în vederea realizării unor investiții la nivel local. Multe finanțări sunt dirijate către comunitățile conduse de reprezentanți ai partidului aflat la putere. Raportul IPP cita declarația președintelui Consiliului Județean Gorj, social-democratul Nicolae Mischie: „Un primar care nu este în Partidul Social Democrat primește mai puțini bani de la buget!". În timpul alegerilor anticipate din comuna Scoarța, același primar declara: „Aici este bugetul comunei. Dacă vreți ca acest pix să îl scrie mai mare, votați cum trebuie!". Dincolo de asemenea declarații caricaturale, alocarea preferențială a investițiilor este utilizată chiar de către guvern, care prin H.G. nr. 514/2003 prevedea, de pildă, utilizarea unor sume din Fondul de Rezervă al Guvernului pentru realizarea de investiții, modernizarea și reabilitarea unor drumuri județene și comunale, fondurile fiind îndreptate cu precădere către administrațiile PSD[1].

Patronajul politic întreține funcționarea partidelor la nivel local. Fenomenul ne trimite cu gândul la conceptul de *lottizzazione*[2] utilizat în spațiul politic italian sau la cel de *pork barrel* folosit în America de Nord[3]. Altfel spus, partidele care câștigă alegerile împart poziții de conducere și avantaje materiale susținătorilor lor la nivel local și central, indiferent de alternanța la putere. Un exemplu semnificativ ne este oferit de reacția unui ales local din județul Timiș în timpul unei vizite în teritoriu a liderului Partidului Conservator, Dan Voiculescu: acesta încerca să sporească numărul membrilor partidului său, atrăgând noi primari în schimbul unor avantaje economice pentru comunitățile locale pe care aceștia

[1] Adrian MORARU (coord.), *Politica pe bani publici*, Institutul pentru Politici Publice, București, 2004, pp. 60 și urm.

[2] Termenul de *lottizzazione*, utilizat tradițional în urbanistică, este preluat de ziaristul italian Alberto RONCHEY în analiza sa publicată în 1977 (*Accadde in Italia: 1968-1973*) cu privire la împărțirea de avantaje private din fonduri publice în funcție de loialitatea politică. Termenul va fi preluat ulterior de știința politică (Donatella DELLA PORTA & Alberto VANNUCCI, *Corruzione politica e amministrazione pubblica. Risorse, meccanismi, attori*, Il Mulino, Bologna, 1994).

[3] Expresia „pork barrel" descrie acordarea preferențială de fonduri publice în favoarea unor circumscripții sau a unor sponsori politici în schimbul voturilor (Kenneth A. SHEPSLE & Barry R. WEINGAST, „Political Preferences for the Pork Barrel: A Generalization", *American Journal of Political Science*, vol. 25, no. 1, 1981, pp. 96-111).

le reprezentau; schimbul părea să-i mulțumească pe aleșii locali; iată ce spunea unul dintre ei, un primar care fusese ales cu susținerea PSD: „Cine mă ajută să rezolv această problemă, cine dă banii, acolo mă duc. Știți cum e la sate, nu contează foarte mult culoarea politică, ci ceea ce faci pentru comunitate"[1].

Elocvente sunt, în acest sens, cifrele privitoare la migrația aleșilor locali de la o alegere la alta. Schimbarea apartenenței politice în funcție de culoarea partidului sau a partidelor de la guvern a devenit o practică recurentă în România, ca și în alte țări foste comuniste[2]. Astfel, dacă în perioada 2001-2004 principalul câștigător de mandate locale a fost PSD, partidul aflat la guvernare, după 2004, PD devine principalul pol de atracție pentru migrația aleșilor locali. Politizarea statului asigură astfel permanentizarea practicilor de patronaj, în ciuda alternanțelor politice. În 2006, ca reacție la aceste practici, este adoptată, la inițiativa liberalilor, o lege care impune pierderea mandatului obținut în cadrul unui scrutin local de către alesul care demisionează din partidul care l-a susținut[3]. Această prevedere a fost criticată pentru că intra în conflict cu filosofia mandatului reprezentativ, cu atât mai mult cu cât, trei ani mai devreme, Curtea Constituțională respinsese o lege asemănătoare care viza limitarea migrației în Parlament considerând că o asemenea limitare ar institui un mandat imperativ[4].

[1] „Dan Voiculescu vrea să își cumpere primar", *Gândul*, 15 aprilie 2006.

[2] Pentru cazul românesc, v. studiul realizat de IPP, *Dinamica apartenenței politice a primarilor din România cu un an înainte de viitoarele alegeri din 2004*, București, 2003, 20 pp. Pentru contextul central și est-european, v. Goldie SHABAD & Kazimierz M. SLOMCZYNSKI, „Inter-party Mobility among Parliamentary Candidates in Post-Communist East Central Europe", *Party Politics*, vol. 10, no. 2, 2004, pp. 151-176.

[3] Este vorba despre articolul 15 din Legea nr. 249/22 iunie 2006 pentru modificarea și completarea Legii nr. 393/2004 privind Statutul aleșilor locali.

[4] Institutul de Politici Publice, *op. cit.*, p. 23.

8. O FICȚIUNE: REGIUNEA DE DEZVOLTARE

Relația dintre regim și teritoriu are și o altă coordonată: este vorba despre regiune. În perioada 1990-1996, conceptul acesta este practic ignorat: era, într-un fel firesc să se întâmple așa, câtă vreme câmpul politic era impregnat de naționalism[1]. Odată cu intrarea în funcțiune a programului PHARE, se deschide dezbaterea despre necesitatea unei strategii de dezvoltare regională. O prioritate asumată de guvernul de coaliție rezultat din alegerile ținute în 1996 a fost legea privind dezvoltarea regională: adoptată până la urmă în 1998, legea stabilea în primul său articol „cadrul instituțional, obiectivele, competențele și instrumentele specifice politicii de dezvoltare regională în România"[2]. Motivația adoptării ei era formulată, în al doilea articol al legii, în termeni economici – se avea în vedere garantarea unei eficiențe economice sporite –, dar și în termeni europeni, deoarece legiuitorul vedea în ea un pas important în „pregătirea cadrului instituțional pentru a răspunde criteriilor de integrare în structurile Uniunii Europene și de acces la fondurile structurale și la Fondul de coeziune ale Uniunii Europene"[3]. Raportul de țară din 1998 saluta, de altfel, cu promptitudine adoptarea unei legi care reglementa statutul, obiectivele și mijloacele puse la dispoziția unei politici de dezvoltare regională.

[1] V. Tom GALLAGHER, *Democrație și naționalism în România* 1989-1998, traducere de S. Ceaușu, All, București, 1999.

[2] Este vorba despre Legea nr. 151/1998, publ. in *Monitorul Oficial*, nr. 265/16 iulie 1998. Aceasta a fost completată de o serie de alte legi (în primul rând, Legea 315/2004), ordonanțe și hotărâri de guvern, prin care au fost reglementate mecanismele de implementare a politicii regionale. Ele pot fi consultate pe situl Ministerului Administrației și Reformei Administrative, la secțiunea „documente".

[3] Influența UE asupra politicilor de reorganizare regională a fost subliniată în literatura de specialitate: v. de pildă James HUGHES, Gwendolyn SASSE, Claire GORDON, „Conditionality and Compliance in the EU's Eastward Enlargement: Regional Policy and the Reform of Sub-national Government", *Journal of Common Market Studies*, vol. 42, no. 3, 2004, pp. 523–551.

Regiuni de dezvoltare în România

Regiunea	Județe componente
Nord-Est	Bacău, Botoșani, Iași, Neamț, Suceava, Vaslui
Sud-Est	Brăila, Buzău, Constanța, Galați, Tulcea, Vrancea
Sud Muntenia	Argeș, Călărași, Dâmbovița, Giurgiu, Ialomița, Prahova, Teleorman
Sud-Vest Oltenia	Dolj, Gorj, Mehedinți, Olt, Vâlcea
Vest	Arad, Caraș-Severin, Hunedoara, Timiș
Nord-Vest	Bihor, Bistrița-Năsăud, Cluj, Maramureș, Satu-Mare, Sălaj
Centru	Alba, Brașov, Covasna, Harghita, Mureș, Sibiu
București-Ilfov	Municipiul București, Ilfov

Datele din tabel provin din *Cadrul Strategic Național de Referință*, mai 2007, www.fonduri-structurale.ro

Legea din 1998 prevedea, de fapt, crearea unor regiuni de dezvoltare. Acestea nu sunt însă definite ca unități administrativ-teritoriale, iar legea le neagă în chip explicit personalitatea juridică. În număr de opt, regiunile de dezvoltare s-au născut din asocierea – „benevolă", spune legea – a unor județe învecinate, care erau însă lipsite de tradiții sau profiluri socio-economice comune. Simbolic pentru un decupaj teritorial fără coerență istorică sau socio-economică este, de pildă, cazul județului Cluj: într-adevăr, pentru a evita o asociere a județelor din regiunea Centru cu o „regiune cu caracter maghiar", regrupând în jurul centrului istoric tradițional al Transilvaniei principalele județe cu populație maghiară majoritară, județul Cluj a fost integrat în regiunea Nord Vest; în regiunea Centru este integrat în schimb județul Alba, a cărui reședință de județ este asociată cu dispariția Ungariei Mari. Cât privește regiunea Sud Muntenia, se poate lesne observa că județele Prahova și Argeș se disting printr-un nivel de industrializare superior celorlalte județe din regiune, dar și printr-un patrimoniu peisagistic și cultural care a indus un nivel mai mare de atragere a investițiilor străine directe. Datorită acestor diferențe de beneficii și de interese, colaborarea dintre județele care alcătuiesc această regiune este îngreunată sensibil: într-adevăr, județele Călărași, Teleorman și Giurgiu au o economie cu precădere agricolă și cu un nivel ridicat de șomaj. Diferențe importante sunt observabile și în cadrul regiunii Vest, între județele Timiș și, respectiv Hunedoara, ultimul fiind profund atins de efectele privatizărilor și ale reformei economice în domeniul siderurgiei. În același timp, la nivel național, diferențele cele mai importante sunt cele dintre regiunea București-Ilfov și restul țării[1]. La nivel practic, asocierea benevolă în regiuni de

[1] Pentru mai multe detalii despre culisele construirii regiunilor v. Ana-Maria DOBRE, „The Dynamics of Europeanization and Regionalisation: the Romanian Case of Regional Re-construction", text prezentat la *The EU's South Eastern Enlargement: Romania and Bulgaria in Comparative Perspective*, University of Salford, 2007, pp. 35 și 41.

dezvoltare nu permite transferul de competențe deținute de către județe spre nivelul regional. Regionalizarea nu a avut un impact economic pozitiv, deoarece județele au „o abordare mai degrabă concurențială, intrând în competiție unele cu altele pe granturi mici și mai puțin de colaborare în parteneriate care le-ar aduce avantaje materiale considerabile"[1].

Ineficiența economică decurge din felul în care este conturată administrarea regiunilor. Astfel, în baza Legii 151/1998, la nivelul fiecărei regiuni funcționează, ca organ deliberativ, un Consiliu de Dezvoltare Regională (CDR) care are ca atribuții principale, conform articolului 6 (alineatul 2), analizarea și aprobarea strategiei și programelor de dezvoltare regională, ca și a criteriilor și prioritățiilor în alocarea resurselor pentru dezvoltare regională. Structuri eminamente politice, consiliile sunt formate, conform alineatului următor al articolului menționat, din președinții consiliilor județene și din câte un reprezentant al consiliilor locale municipale, orășenești și comunale, desemnați din fiecare județ, pe durata mandatului, la lucrări participând, fără drept de vot, și prefecții. Președintele Consiliului are un mandat de 1 an și este numit, prin rotație, din rândul reprezentanților județelor. Alături de Consiliile de Dezvoltare Regională, funcționează și Agențiile de Dezvoltare Regională (ADR), care sunt definite de lege ca „organisme neguvernamentale, nonprofit, de utilitate publică, cu personalitate juridică, care acționează în domeniul specific dezvoltării regionale" (art. 7, al. 2), dar ale căror competențe sunt adesea reduse la cele ale unor birouri regionale ale executivului, dependente financiar atât de contribuțiile locale cât și de cele centrale[2]. Inițial, activitatea regiunilor de dezvoltare era coordonată de Agenția Națională de Dezvoltare Regională, aflată în subordinea directă a primului-ministru. Ulterior, ANDR a fost desființată și responsabilitățile acesteia au trecut în sarcina unui nou minister, Ministerul Dezvoltării și al Prognozei, responsabil cu coordonarea politicii la nivel național, cu realizarea Planului Național de Dezvoltare, precum si cu gestionarea fondurilor de dezvoltare interne și externe. Așa cum s-a observat deja, ADR-urile erau plasate între două tendințe contradictorii: „Pe de o parte, instituțiile publice cu care sunt obligate să colaboreze pe plan județean și local nu o privesc cu seriozitatea necesară, iar Ministerul Dezvoltării și Prognozei manifestă tendințe de centralizare considerând că activitatea ar fi mai eficientă dacă aceste instituții vor deveni instituții descentralizate ale ministerului. Pe de altă parte, ADR-urile depun eforturi pentru a obține independența de care au nevoie pentru a gestiona fondurile în mod eficient, dincolo de constrângerile birocratice ale unei veritabile instituții publice"[3].

---

[1] Anca GHINEA, Adrian MORARU, *Considerații privind procesul de descentralizare în România. Reforma administrativ-teritorială*, Institutul pentru Politici Publice, Fundația pentru o Societate deschisă, București, 2002, p. 24.

[2] Ana-Maria DOBRE, *op. cit.*, p. 39.

[3] Anca GHINEA, Adrian MORARU, *op. cit.*, pp. 8-9.

În paralel, Legea 215/2001 privind administrația publică locală ține amplificarea descentralizării[1]. Textul invocă, în articolul al doilea, mai multe principii: autonomia locală, descentralizarea serviciilor publice, eligibilitatea autorităților administrației publice locale, legalitatea și consultarea cetățenilor în soluționarea problemelor locale de interes deosebit. În lectura Comisiei din 2002, legea era considerată o ameliorare importantă a infrastructurii în vederea integrării europene. Autoritățile europene subliniau totuși că administrația din România „rămâne caracterizată de o birocrație excesivă, de lipsă de transparență și de o capacitate limitată de aplicare a politicilor"[2]. Pentru a da mai multă coerență noilor dispoziții legale privitoare la autonomia locală, în 2001 este creată Federația Autorităților Locale din România (FALR), care regrupa Asociația Municipiilor din România (AMR), Asociația Orașelor din România (AOR) și Asociația Comunelor din România (ACoR)[3].

Iminența încheierii negocierilor pentru integrarea în UE a făcut ca în 2004 regiunile și descentralizarea să fie tratate într-o nouă perspectivă juridică. Recomandările din rapoartele publicate de Comisie în anii anteriori erau clare: pentru a accelera reformele administrative, pentru a reforma funcția publică și, nu în ultimul rând, pentru a asigura transparența la nivel decizional, era nevoie de o evoluție a reglementării regiunilor. Legea 315/2004 privind dezvoltarea regională din România avea pretenția de a armoniza dispozitivul nostru legislativ cu principiile de bază ale Uniunii[4]. Legea stipula, în articolul al doilea, că „principiile care stau la baza realizării politicii de dezvoltare regională sunt subsidiaritatea, descentralizarea și parteneriatul". În paralel, s-a intensificat producția de acte normative care reglementau diverse aspecte ale descentralizării administrației. Astfel, pe baza unei inițiative a guvernului, în 2004 a fost promulgată Legea nr. 339 privind descentralizarea[5], a cărei necesitate era dedusă de asemenea din schimbarea constituțională survenită în 2003. Primul articol al acestei reglementări definea descentralizarea ca „procesul transferului de autoritate și responsabilitate administrativă și financiară de la nivel central la nivel local". Sub influența procesului de integrare europeană, logica descentralizării în România a trezit interesul pentru o reorganizare teritorială, dar și pentru sporirea capacității administrației publice de a absorbi fondurile europene[6]. Preluând spiritul rapoartelor de țară prezentate la sfârșitul anilor nouăzeci și la începutul anilor 2000 de către Comisia europeană, Legea-cadru din 2004 trasa

[1] Legea a fost publ. in *Monitorul Oficial*, nr. 204/23 aprilie 2001.

[2] Raportul din 2002 al Comisiei poate fi găsit la adresa www.ec.europa.eu la secțiunea „enlargement".

[3] Pentru o prezentare a FALR, v. www.falr.ro.

[4] Legea a fost publ. in *Monitorul Oficial*, nr. 577/29 iunie 2004.

[5] Legea a fost publ. in *Monitorul Oficial*, nr. 668/26 iulie 2004.

[6] V. Dimitris PAPADIMITRIOU, David PHINNEMORE, „Europeanization, Conditionality and Domestic Change: The Twinning Exercise and Administrative Reform in Romania", *Journal of Common Market Studies*, 2004, vol. 42. nr. 3, pp. 619–639.

principiile de bază ale funcționării administrației locale: principiul subsidiarității, asigurarea unui echilibru între descentralizarea administrativă și descentralizarea financiară la nivelul fiecărei unități administrativ-teritoriale, accesul cetățenilor la informația publică și participarea acestora la luarea deciziei, precum și asigurarea descentralizării financiare bazate pe reguli transparente cu privire la calculul resurselor alocate unităților administrativ-teritoriale (art. 4). În același timp, în două capitole distincte, legea reglementa repartizarea competențelor autorităților administrației și asigura noi posibilități de cooperare între autoritățile administrației publice locale. Raportul Comisiei din 2005 sublinia progresele înregistrate în domeniul „organizării teritoriale", subliniind totodată și necesitatea „întăririi capacității administrative în toate ministerele și celelalte organe competente la nivel central regional și local [...] Cooperarea între nivelul central și cel regional trebuie să fie întărită în mod considerabil". În concluzii se sublinia, de altfel, faptul că „România trebuie să continue eforturile în vederea asigurării participării tuturor actorilor locali și regionali" la nivel local, regional și intersectorial[1].

După alegerile din 2004, a intervenit și o modificare a organigramei guvernamentale. Astfel, dezvoltarea regională, ca și continuarea descentralizării sunt gestionate de către Ministerul Dezvoltării, Lucrărilor Publice și Locuințelor și de către o instituție legată inițial de activitatea Ministerului Integrării Europene, dar trecută în parohia MDLPL, și anume Consiliul Național de Dezvoltare Regională[2]. Acesta din urmă este format din președinții și vicepreședinții consiliilor pentru dezvoltare regională și, într-un număr egal cu aceștia, este prevăzută participarea unor reprezentanți ai guvernului, desemnați prin hotărârea acestuia. Consiliul are un rol decizional în elaborarea și implementarea obiectivelor politicii de dezvoltare regională: el avizează politicile și strategia națională pentru dezvoltare regională, precum și Planul național de dezvoltare și prezintă guvernului, spre aprobare, programele și strategiile prioritare.

Colaborarea dintre județe, CDR-uri, ADR-uri și ministerele de resort rămâne însă în continuare confuză. Eterogenitatea socio-economică a județelor și interesele divergente ale liderilor județeni produc diferențe puternice între planurile de dezvoltare județene și cele regionale. Obiectivele strategice ale județelor regrupate mai mult sau mai puțin arbitrar în regiuni nu converg, ceea ce creează disfuncționalități și blocaje; de altfel, în chip simbolic, nu există o concordanță între delimitările teritorial-administrative regionale și indicatorii statistici, instrumentele de analiză fiind construite pe bază locală[3]. Fără

[1] Raportul din 2005 al Comisiei poate fi găsit la adresa www.ec.europa.eu la secțiunea „enlargement".

[2] Pentru aceste aspecte legale, v. HG nr. 361/27 aprilie 2007 privind organizarea și funcționarea Ministerului Dezvoltării, Lucrărilor Publice și Locuințelor, publicată în *Monitorul Oficial*, nr. 285/27 aprilie 2007.

legitimitate, fără susținere legală, dar mai ales fără o coerență politică, istorică și economică, regiunile sunt funcționale cu precădere pe hârtie, fiind și în zilele noastre un șantier în construcție.

Factorul european rămâne, ca peste tot în Europa centrală și orientală, decisiv. Ultimul raport al Comisiei Europene dinaintea integrării în UE sublinia progresele înregistrate la nivel formal[1], dar și limitele din punctul de vedere al infrastructurii locale („capacity building") în vederea implementării fondurilor structurale. Dincolo de obiectivele politice ale descentralizării, susținute de altfel de toate guvernele care s-au perindat la Palatul Victoriei în ultimii 18 ani[2], pariul descentralizării rămâne încă deschis în România. Implicațiile acestuia pun însă în pericol direct administrația și beneficiile potențiale rezultate din utilizarea fondurilor structurale și de coeziune la care România are acces începând cu anul 2007. Din acest punct de vedere, integrarea completă a teritoriului României sub categoria fostului obiectiv 1, actualul obiectiv Convergență, ilustrează importanța pe termen lung a funcționării eficace a unei administrații regionale coerente, care să reflecte necesitățile specifice teritoriului.

[1] Raportul din 2006 al Comisiei poate fi găsit la adresa www.ec.europa.eu la secțiunea „enlargement".

[2] V. de pildă, capitolul 15 din Programul de guvernare al guvernului Tăriceanu intitulat „Politica de dezvoltare regională" (la adresa www.guv.ro la secțiunea „obiective") sau capitolul al IX-lea din Programul de Guvernare 2001-2004 intitulat „Reforma administrației publice centrale și locale. Dezvoltarea regională" (la adresa www.cdep.ro/pls/dic/cd.show ?cpage=prguv_c9).

PARTEA A DOUA

PARTIDELE

9. De la partidul unic la partide

Pe 12 decembrie 1989, într-o reuniune comună, Comitetul Central al Partidului Comunist Român și Biroul permanent al Consiliului Superior al Dezvoltării Economice și Sociale stabileau că viitoarele alegeri pentru Marea Adunare Națională și pentru consiliile populare vor fi organizate pe 11 martie 1990. Aceste alegeri urmau să fie ținute după regulile unui „regim de partid monopolist"[1], care îmblânzise însă, începând din 1975, constrângerea exercitată asupra cetățenilor: într-adevăr, deși legile electorale din 1948, 1952 și 1966 tolerau candidaturile multiple, doar la ultimele trei alegeri din România comunistă – cele din 1975, 1980 și 1985 – cetățenii au avut de ales între mai mulți candidați[2], deși aceștia erau cu toții susținuți de Frontul Unității Socialiste (FUS). Această organizație se substituise în anii șaptezeci Frontului Democrației Populare, care fusese responsabil între 1948 și 1969 cu depunerea candidaturilor. FUS, constituit pe 23-25 mai 1974, includea mai multe organizații: Partidul Comunist Român, Uniunea Generală a Sindicatelor, Uniunea Națională a Cooperativelor de Producție, Uniunea Tineretului Comunist, Asociațiile Studenților Comuniști, Consiliul Național al Femeilor, Uniunile scriitorilor, compozitorilor, artiștilor, ziariștilor, oamenilor de știință, profesorilor, cineaștilor, Uniunea cooperației, Consilile oamenilor muncii de naționalitate maghiară, germană, sârbă, ucraineană, cultele și alte organizații populare și profesionale. Mimarea pluralismului a atins cote importante: astfel, în 1975, FUS depunea câte 2 candidaturi în 139 din cele 349 circumscripții; în 1980, din cele 369 de circumscripții, 151 au câte doi, iar 39 câte trei candidați; în sfârșit, în 1985, în 145 circumscripții se organizează alegeri cu câte doi candidați, iar în 40 cu câte trei, fapt care permite, de altfel, 356.573 voturi „contra"[3].

---

[1] Expresia îi aparține lui Raymond ARON.

[2] Pentru problema schimbării operate în 1975, în contextul alegerilor din regimurile comuniste, v. Legea 67/20 decembrie 1974, publ. în *Buletinul Oficial*, nr. 161/23 decembrie 1974, mai ales articolul 44 și Alex PRAVDA, „Elections in Communist Party States", in Guy HERMET, Richard ROSE, Alain ROUQUIÉ (eds.), *Elections without Choice*, The Macmillan Press, London, 1978, pp. 169-195.

[3] Pentru cifrele alegerilor din 1975-1989, v. Cristina PĂIUȘAN, Narcis Dorin ION, Mihai RETEGAN, *op. cit.*

În 1989, partidul unic se pregătea pentru o punere în scenă similară, dar decizia din 12 decembrie 1989 va rămâne fără urmări. Pentru a treia oară în istoria politică românească, alegeri stabilite legal nu au până la urmă loc: se mai întâmplase așa cu alegerile stabilite în Valahia pentru 19-29 august 1848, care au fost anulate de revoluționari și, respectiv, cu alegerile fixate pentru 2 martie 1938, anulate de lovitura de stat a regelui Carol al II-lea, care va substitui acestui vot plebiscitul asupra unei noi Constituții[1]. De data aceasta, alegerile nu se mai țin pentru că, la numai patru zile după decizia din 12 decembrie, Revoluția anticomunistă începea la Timișoara. Pe 27 decembrie, se vorbea deja despre „abandonarea rolului conducător al unui singur partid și statornicirea unui sistem democratic pluralist de guvernământ", avându-se în vedere organizarea unor alegeri libere în aprilie 1990[2]. Pe 31 decembrie, partidele politice sunt reinventate[3]. Până la urmă, primele alegeri se vor ține pe 20 mai 1990, iar de atunci încoace, au mai fost organizate alte patru scrutinuri generale. Logica reprezentării se instalează astfel încetul cu încetul în această parte a Europei centrale și de est, cu toate promisiunile și deziluziile sale, cu toate specificitățile și normalitățile ei. Dacă vreme de patru decenii democrația fusese legată de partidul unic, de-acum ea va fi legată de pluralism. Se reînnoda astfel o tradiție veche de mai bine de un secol.

Istoric vorbind, primele observații referitoare la fenomenul partizan de la sfârșitul secolului al XIX-lea respingeau validitatea și legitimitatea democratică a partidelor, utilizând de altfel, ca argumentație auxiliară, una din interpretările etimologice ale termenului, și anume derivarea cuvântului din verbul „partir", care însemna în vechea franceză „a decupa în părți, a diviza", un sens care se mai regăsește astăzi în verbe precum „répartir" și „se départir"[4]. Până la finele secolului al XIX-lea, partidul, definit ca o noțiune derivată din „parte", era astfel văzut ca un factor de divizare a societății sau, cum spunea Pierre Avril, ca „o idee împotriva naturii, un simptom de diviziune, fiindcă de la Platon încoace, înțelepții ne-au învățat că nu există rău mai mare pentru Cetate decât ceea ce aduce diviziune"[5]. Nu toate interpretările bazate pe etimologia cuvântului

[1] Pentru aceste două chestiuni, v. Paraschiva CÂNCEA, Mircea IOSA, Apostol STAN (coord.), *op. cit.*, pp. 64-68 și Eleodor FOCȘENEANU, *op. cit*, pp. 71-72.

[2] Decretul-lege nr. 2/27 decembrie 1989 privind constituirea, organizarea și funcționarea Consiliului Frontului Salvării Naționale și a consiliilor teritoriale ale Frontului Salvării Naționale. Pentru această primă perioadă de după 1989, v. Mary Ellen FISCHER, „Romania: the Anguish of Postcommunist Politics", in IDEM (ed.), *Establishing Democracies*, WestviewPress, Boulder, Colorado, 1996, pp. 178-212.

[3] Prin Decretul-lege nr. 8/31 decembrie 1989 privind organizarea și funcționarea partidelor politice și a altor organizații obștești din România.

[4] V. Daniel-Louis SEILER, *Les partis politiques*, Armand Colin, Paris, 2000, p. 9: autorul reia o observație a lui Stein Rokkan.

[5] Pierre AVRIL, *Essai sur les partis politiques,* Payot, Paris, 1990, p. 23. Daalder sintetizează această categorie argumentativă de respingere a partidului ca fiind legată, în zilele noastre, fie de

surprind însă caracterul „divizor" al partidului. Giovanni Sartori analiza, acum mai bine de trei decenii, istoria cuvântului, operând o distincție fundamentală între partid și facțiune[1]. Pentru Sartori, atât noțiunea de facțiune, cât și cea de partid au o origine latină: astfel, facțiune ar proveni din *facere* (a face, a acționa), iar partid – din *partire* (a diviza, a separa). Termenul „partid" se impune în limbajul comun abia în secolul al XVII-lea și nu urmează filiera latină, ci noțiunea de „parte" legată de alt verb francez – „partager" (a distribui, a da mai multor persoane câte o parte din ceva), care avea să dea naștere, în engleză, cuvintelor „partnership" (= partenariat) sau „participation" (= participare). Originile sensului modern s-ar regăsi astfel, cel puțin parțial, în scrierile lui Machiavelli și Montesquieu. Ruptura semantică și accepțiunea pozitivă a termenului partid sunt însă legate de celebra definiție formulată de Edmund Burke: „Party is a body of men united for promoting by their joint endeavours the national interest, upon some particular principle in which they are all agreed"[2]. Încetul cu încetul, așa cum nota Sartori, „partidele sunt acceptate – în mod subconștient, și chiar așa cu mare reticență – realizându-se faptul că diversitatea și divergența de opinie nu sunt în mod necesar incompatibile cu sau distrugătoare de ordine politică"[3]. Ulterior, pe filieră weberiană, multipartidismul avea să fie decretat simbol de bază al democrației.

La noi, scrutinul cenzitar practicat până la Primul Război Mondial a dat naștere, prin anii șaptezeci și optzeci ai secolului al XIX-lea, unor partide de cadre clasice pentru epoca respectivă. Într-adevăr, înainte de a fi un drept politic, participarea la vot era un privilegiu limitat, care s-a extins totuși treptat: dacă imediat după 1866 valoarea censului era în România mai ridicată decât în Anglia[4], o dată cu reforma electorală din 1884 votul se extinde în mod semnificativ, consolidând în același timp niște partide ce corespundeau idealului-tip de partid de cadre. Un asemenea partid, scria Duverger, își propune „să reunească notabili, pentru a pregăti alegeri, pentru a conduce și păstra contactul între candidați. În primul rând, notabili influenți, al căror nume, prestigiu sau faimă vor servi drept garanție pentru candidat și îi vor atrage voturi; apoi, notabili tehnocrați care cunosc arta de a interacționa cu alegătorii și de a organiza campanii; în cele din urmă, notabili financiari care aduc seva războiului"; reflectând perfect logica scrutinului cenzitar, aceste partide pun în valoare „calitatea înainte de toate: amploarea prestigiului, abilitatea tehnică, importanța

interpretările autoritare, fie de interpretările naive ale democrației. Hans DAALDER, „Parties: Denied, Dismissed, or Redundant? A Critique", in Richard GUNTHER, Jose Ramon MONTERO Juan, LINZ (eds.), *op. cit.*, pp. 39-57.

[1] Giovanni SARTORI, *Parties and Party Systems. A Framework for Analysis*, Cambidge University Press, Cambridge, 1976, pp. 3-37.

[2] Edmund BURKE, *A Philosophical Enquiry Into the Origin of Our Ideas of the Sublime and Beautiful and Other Pre-Revolutionary Writings*, Penguin Classics, 1998, p. 271.

[3] Giovanni SARTORI, *Parties...*, p. 13.

[4] Matei DOGAN, *Analiza...*, p. 9.

averii", obținând prin calitate ceea ce partidele de masă obțin prin cantitate[1]. Singurul partid care încearcă să se detașeze de această imagine avea să fie Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România[2]. Creat în 1893, cu o existență fluctuantă, PSDMR nu reușește să se impună politic datorită unei slăbiciuni genetice, legate de subdezvoltarea industriei și, în consecință, a bazei tradiționale de voturi. În plus, sistemul cenzitar împiedică orice vizibilitate politică pentru un asemenea partid. La începutul secolului al XX-lea, Partidul Țărănesc avea să fie primul partid care se impune politic prin „cantitate", reprezentând interesele țărănimii.

Reformele electorale din 1918-1919 introduc votul universal (masculin), egal, direct, secret și obligatoriu mai întâi într-un sistem mixt din punct de vedere geografic, pentru că Vechiul Regat și Basarabia votau după reguli proporționaliste (un sistem RP cu panașaj și cu o distribuire a mandatelor de tip Hondt cu o corecție Hagenbach-Bischoff), în vreme ce Transilvania și Bucovina votau în baza unui scrutin majoritar în două tururi în circumscripții uninominale[3]. Contextul adoptării acestei reforme este deosebit de tensionat. Partidul Conservator, stâlp al sistemului de partide de dinainte de Primul Război Mondial, se declară fățiș, prin vocea lui Alexandru Marghiloman, împotriva reformei electorale[4]. În cele din urmă, schimbarea modului de scrutin, susținută de liberali, avea să fie adoptată: prin preferința pentru o alegere de tip RP se facilita participarea micilor partide la viața politică.

Abia în 1926 este unificat modul de scrutin, în toate județele aplicându-se un sistem proporționalist, care prevedea însă și o primă majoritară: câștigătorul a cel puțin 40% din voturi căpăta un bonus substanțial, adică jumătate din mandate și, în plus, proporția de locuri corespunzătoare scorului obținut din restul de 50%. Inspirată de Legea electorală mussoliniană din 1923, această invenție a avut în orice caz o influență foarte limitată asupra alegerilor, căci s-a dovedit decisivă în doar 2 dintre cele 7 alegeri organizate în perioada 1926-1937. Într-un context politic marcat de existența unor partide de cadre, fără organizații puternice și mai ales fără o identitate programatică clară, sciziunile se acumulează și, în loc să scadă – așa cum sperau cei care optaseră pentru sistemul primei – fragmentarea a sporit. Dacă între 1919 și 1926, la alegeri se prezintă în medie 10 partide, în următorii patru ani, numărul acestora scade la 7, pentru ca în 1931 acest număr să sporească la 12, iar în 1932 să ajungă la 17. Principalul efect al Legii electorale din 1926 avea să fie sporirea distanței dintre

[1] Maurice DUVERGER, *Les partis politiques*, Armand Collin, Paris, 1976, p. 121.

[2] Nicolae JURCA, *L'histoire de la social-démocratie de Roumanie*, F.F. PRESS, București, 2000.

[3] V. Cristian PREDA, *România...* și Sorin RADU, *Modernizarea sistemului electoral din România (1866-1937)*, Institutul European, Iași, 2005.

[4] Anastasie IORDACHE, *Parlamentul României în anii reformelor și ai primului război mondial 1907-1918*, Paideia, București, 2001, pp. 142-143.

partide și baza lor electorală. Ceea ce conta nu era atât opțiunea maselor care dobândiseră votul universal, cât poziția de partid de guvernare, acordată de către Rege, înainte de scrutin. Dincolo de falsificarea competiției politice, diminuarea mizei electorale prin impunerea formulei câștigătoare înainte de organizarea alegerilor se reflectă și în slăbiciunea organizațională a partidelor, care mizau pe o masă de alegători „maleabilă și ușor coruptibilă"[1]. În același timp, aceste valori sunt un barometru al nivelului de organizare a partidelor. Marile fluctuații la nivelul votului sunt legate și de imaturitatea organizațională și programatică a partidelor, care considerau mai eficientă poziția lor de partide apropiate de Coroană decât de partide implantate la nivel social. Repartizarea geografică a zestrei guvernamentale nu este uniformă, atingând valori minime în Ardeal sau Banat pentru a fi foarte importantă în Basarabia. În același timp, zestrea este mult mai profitabilă PNL decât noului creat, Partidul Național Țărănesc, acesta din urmă având una din organizațiile cele mai puternice din România. La mijlocul anilor 1930 logica „zestrei electorale" se diluează progresiv și, în paralel, ultimii ani ai democrației românești de dinainte de război cunosc o efervescență politică, marcată de incertitudine electorală și de o atomizare a vieții politice.

Acesta este contextul în care se va afirma, după încheierea celui de-al Doilea Război Mondial, Partidul Comunist, primul partid de masă din istoria politică românească.

[1] Marcel IVAN, *op. cit.*, pp. 8 și 28.

10. Creșterea și descreșterea Partidului Comunist

Creat la 9 mai 1921, Partidul Comunist Român se impune ca un element decisiv în reorganizarea regimului politic de după Al Doilea Război Mondial. Ghiță Ionescu observa cu ironie că partidul avea să înțeleagă rapid că „se așteaptă din partea lui să îndeplinească dubla «sarcină dialectică» de a instaura un stat comunist, care pe de o parte să aibă structura politică și economică a unicului patron organizator și controlor al societății, iar pe de altă parte să plătească tributul politic și financiar datorat puterii suzerane prin al cărei ajutor acest stat luase ființă"[1].

Lipsa de popularitate a partidului până în 1944 contrastează cu succesul eclatant de după lovitura de stat de la 23 august 1944. Evoluția membrilor PCR este foarte semnificativă din acest punct de vedere: partid periferic în sistemul politic interbelic, clandestin de altfel vreme de două decenii, PCR evoluează într-un timp foarte scurt de la statutul de partid irelevant[2] la cel de partid central al competiției politice (1945-1947), pentru a se impune treptat, după 1947, ca partid unic și apoi ca organizație puternic implantată la nivel local, cu o structură organizațională prezentă la toate nivelurile administrativ-teritoriale ale statului și cu o bază de membri care reprezenta, la sfârșitul anilor 1980, aproape 15% din populația României[3].

De la aproape o mie de membri în 1944, partidul afișa trei ani mai târziu nu mai puțin de 1 milion de aderenți. Campania intensivă de recrutare, decredibilizarea celorlalte partide politice, climatul de teroare din țară explică această importantă creștere politică. În același timp, prin crearea Partidului Muncitoresc Român în februarie 1948, partidul prelua și structurile, ca și membrii unei părți a Partidului Social-Democrat. Această politică „a porților deschise" se explică, în primul rând, prin lipsa de legitimitate a unui partid impus și susținut de Armata Roșie. Prin cantitate, Partidul încerca să ascundă carențele

[1] Ghiță IONESCU, *op. cit.*, p. 191.

[2] Utilizăm noțiunea de partid relevant în sensul sartorian, adică de partid care „influențează strategiile competiției partizane și, în mod particular, schimbă *direcția* competiției". Giovanni SARTORI, *Parties* ..., p. 123

[3] V. Daniel BARBU, *op. cit.*, p. 68.

„calitative" privind lipsa sa de legitimitate politică. Astfel, în 1945, partidul recrutase, fără verificări particulare, muncitori care nu fuseseră afiliaţi politic, dar şi unii membri ai Gărzii de Fier[1]. Urmează apoi recrutările de ţărani şi de soldaţi întorşi de pe front. Odată cu stabilizarea situaţiei politice, la sfârşitul anilor patruzeci începe o lungă perioadă de epurări la nivelul elitei partidului, dar şi al bazei sale. Se estimează la 300.000 numărul persoanelor eliminate din partid[2].

De-acum, comuniştii aveau nevoie de o confirmare constituţională clară. Desigur, noţiunea de partid unic este o contradicţie în sine, dat fiind faptul că existenţa unui partid presupune o competiţie politică[3]. Cum însă PMR (şi, mai apoi, din 1965, PCR) era partid unic, pseudo-Constituţiile comuniste au căutat să depăşească această contradicţie folosind pluralul atunci când era vorba despre organizaţiile politice. Astfel, Constituţia din 1952 reglementa, în articolul 100, dreptul de a depune candidaturi pentru Marea Adunare Naţională „tuturor organizaţiilor oamenilor muncii: organizaţiilor Partidului Muncitoresc Român, sindicatelor profesionale, cooperativelor, organizaţiilor de tineret şi altor organizaţii de masă, precum şi asociaţilor culturale". Deşi se nega principiul multipartidismului, se accepta în schimb principiul pluralismului reprezentării fie prin intermediul Partidului, fie prin asociaţiile periferice ale acestuia sau structurile sale auxiliare. Pe de altă parte, în ciuda decretării, în articolul 81, a egalităţii tuturor cetăţenilor – „Oamenilor muncii, cetăţeni ai Republicii Populare Române, fără deosebire de naţionalitate sau rasă le este asigurată deplină egalitate de drepturi în toate domeniile vieţii economice, politice şi culturale" –, Constituţia din 1952 stabilea până la urmă o diferenţiere între, pe de o parte, „cetăţenii cei mai activi şi cei mai conştienţi din rândurile clasei muncitoare" care aparţineau Partidului Muncitoresc Român şi, pe de altă parte, restul populaţiei. În mod ironic însă, în aceeaşi perioadă, Partidul recunoştea limitele sale, nereuşind încă să construiască o legătură stabilă cu masele, şi cu precădere cu clasa muncitoare[4]. În acest context, în conformitate cu noile prevederi ale Constituţiei care transformau Partidul în unica formă de reprezentare politică acceptată de sistem, decizia plenarei lărgite a C.C. al PCR din august 1953 stabilea noile obiective ale Partidului pentru a-l apropia de bază. În 1955, structura socio-profesională a membrilor de partid era de 42% muncitori, 41% ţărani şi 12% intelectuali. Cinci ani mai târziu, cu ocazia celui de al II-lea Congres, aproximativ 250.000 de noi membri sunt integraţi în

---

[1] Ghiţă IONESCU, *op. cit.*, p. 237

[2] Mary Ellen FISCHER, *Nicolae Ceauşescu. A Study in Political Ledaership*, Lynne Rienner Publishers, Boulder & London, 1989, p. 45.

[3] Sigmund NEUMANN, „Toward a Comparative Study of Political Parties", in IDEM (ed), *Modern Political parties. Approaches to Comparative Politics*, The University of Chicago Press, Chicago, 1956, p. 395. Aceeaşi observaţie şi la Raymond ARON în *Démocratie et totalitarisme.*

[4] V. *Decizia plenarei lărgite a CC PMR privind orientarea muncii de partid şi de întărire a legăturilor partidului cu masele*, 19-20 august 1953; (Rezoluţii, Vol. II), *apud* Ghiţă IONESCU, *Comunismul...*, p. 259.

structura de partid, cu precădere muncitori, astfel încât în 1960, procentajul acestora în partid crește la 51%. Această modificare în politica de recrutare a Partidului este corelată cu o politică economică de concesii în favoarea muncitorilor, dar și cu o politică de mobilitate a tineretului și studenților.

Retragerea trupelor sovietice coincide cu creșterea cantitativă a numărului de membri și implantarea din ce în ce mai stabilă a Partidului la nivelul societății. Controlul exercitat asupra societății este deplin, comuniștii români evitând orice manifestare critică de proporții asemănătoare cu primăvara de la Budapesta. Rolul central deținut de Partid în eșafodajul instituțional este menținut și întărit de Constituția din 1965. Articolul 3 preciza astfel că „în Republica Socialistă România, forța politică conducătoare a întregii societăți este Partidul Comunist Român". Distincția calitativă dintre cetățenii statului este menținută și ea, articolul 26 precizând următoarele: „Cetățenii cei mai înaintați și mai conștienți din rândurile muncitorilor, țăranilor, intelectualilor și ale celorlalte categorii de oameni ai muncii se unesc în Partidul Comunist Român, cea mai înaltă formă de organizare a clasei muncitoare, detașamentul ei de avangardă". Noutatea nu este însă consacrarea unei „clase de cetățeni privilegiați", ci faptul că puterea Partidului era în sfârșit susținută de o reprezentativitate corespunzătoare a clasei muncitoare: într-adevăr, din punct de vedere statistic, partidul reprezenta 4,6% din întreaga populație în 1960 și 7,6% în 1965, muncitorii atingând în 1965 procentul de 51% din întregul partid[1].

După 1965, când Nicolae Ceaușescu devine secretarul său general, deschizând astfel anii derivei național-comuniste, Partidul aspiră să mobilizeze suplimentar societatea. În această perioadă, PCR crește în ritm constant, cu aproximativ 100.000 de membri pe an. Din punct de vedere socio-profesional, proporția muncitorilor rămâne preponderentă, se reduce procentul de țărani și crește cel de intelectuali. Stabilitatea Partidului și legătura cu baza sunt ilustrate în chip elocvent de politica de proximitate promovată de Ceaușescu, care făcea numeroase vizite în țară, utilizând acest prilej și pentru sporirea caracterului personal al puterii.

În ciuda succesului dovedit de numărul important de membri, PCR avea să se remarce prin absența de continuitate în postcomunism. În ciuda tuturor dubiilor care planează încă asupra originilor Frontului Salvării Naționale, continuitatea acestuia cu PCR nu este directă. În afară de Partidul Socialist al Muncii, nici un alt partid nu își va asuma filiația cu Partidul Comunist. Pe scurt, cel mai puternic partid comunist din regiune din punct de vedere cantitativ avea să fie singurul partid fără urmaș direct în viața politică postcomunistă sau, mai precis, fără o continuitate politică relevantă după 1989. Forța PCR era aparentă, ea fiind mai curând un efect pervers al promovării cultului personalității; atunci când cultul dispare, se destramă și supunerea față de

[1] Ghiță IONESCU, *Comunismul...*, p. 356 și Stelian TĂNASE, *Elite și societate. Guvernarea Gheorghe Gheorghiu Dej (1948-1965)*, Humanitas, București, 1998, p. 193.

Partidul care încarna regimul. Această interpretare corespunde de altfel noțiunii de sultanism dezvoltată de Linz și Chehabi pe baza reperelor teoretice ale patrimonialismului weberian[1]. Cei doi autori vedeau în sultanism un regim personal de loialitate față de conducător, o loialitate care nu este justificată de ideologie sau de carisma liderului, ci de un amestec de teamă și stimulente. Într-un regim sultanistic, conducătorul exercită puterea fără limite, iar principiul de recrutare în aparatul de stat este supus arbitrariului decis de lider, dar mai ales legăturilor directe cu acesta; membri ai familiei sau prieteni devin responsabili politici. Stabilitatea unui asemenea regim este legată de accesul nelimitat al partidului unic la resursele economice și de ascensiune socială. Odată cu căderea regimului și cu trecerea tuturor bunurilor Partidului în posesia statului postcomunist, supunerea față de Partid își pierde orice justificare pragmatică. Fără susținere ideologică, PCR dispare în paginile istoriei, iar membrii acestuia, mai mult sau mai puțin importanți în ierarhia fostului Partid unic, se răspândesc în nenumăratele organizații politice postcomuniste. Ce sunt însă aceste organizații?

Evoluția membrilor PCR

Anul	Membri
1944	~ 1.000
1945	256.863
1946	675.000
1947	714.000
1948	106.000
1950	720.000
1955	595.393
1960	834.600
1964	1.377.847
1965	1.450.000
1968	1.761.000
1969	1.924.500
1970	1.999.720
1972	2.230.000
1974	2.500.000
1976	2.655.000
1979	2.930.000
1980	3.044.336
1982	3.262.125
1985	3.557.205
1987	3.709.735

Tabelul a fost realizat pe baza datelor reunite de Cătalin Augustin STOICA, „Once upon a Time There Was a Big Party: The Social Bases of the Romanian Communist Party (Part I)", *East European Politics and Societies*, vol. 19, no. 4, 2005, p. 703.

[1] Houchang E. CHEHABI, Juan LINZ (eds.), *op. cit.*, pp. 3-48.

11. PARTIDE, LISTE, MEMBRI

Definirea unui partid politic din România postcomunistă nu este deloc simplă. Mai întâi, din raţiuni care ţin de statutul său legal: la noi, întemeierea juridică a formaţiunilor politice este în acelaşi timp decisivă şi fragilă. Într-adevăr, această dimensiune este esenţială în articularea oricărui partid din România, căci toate organizaţiile care aspiră la un asemenea statut trebuie mai întâi să se înregistreze la Tribunal, dar reglementările juridice au fost supuse unor schimbări masive în cursul tranziţiei: nu mai puţin de trei legi – prima din 1989, cea de-a doua din 1996 şi ultima din 2003 – au guvernat viaţa partidelor postcomuniste româneşti[1].

În Decretul-lege nr. 8 al organismului revoluţionar creat în decembrie 1989, definirea partidului politic este deja legată de înregistrarea sa legală. Textul juridic păstrează încă limba Vechiului Regim: „În vederea înregistrării, fiecare partid şi organizaţie obştească trebuie să-şi prezinte statutele de organizare şi funcţionare, programul politic, să-şi declare sediul şi mijloacele financiare de care dispune şi să facă dovada că are cel puţin 251 de membri". Articolul precedent indica faptul că „organizarea şi funcţionarea partidelor se fac, potrivit statutelor acestora, numai pe bază teritorială" şi interzicea unei persoane să facă parte din două sau mai multe partide[2]. Alegerile din 1990 şi 1992 se vor ţine sub autoritatea acestei legi.

Al doilea Parlament constituit după Revoluţie elaborează o lege a partidelor politice[3], în baza căreia vor funcţiona organizaţiile înscrise în competiţiile electorale din 1996 şi 2000. Definite ca „persoane juridice de drept public", partidele erau obligate să aibă „un statut şi un program", primul conţinând în chip obligatoriu 12 elemente (între care şi „menţiunea expresă că [partidul] urmăreşte numai obiective politice"), iar programul urmând să apară „în formă scrisă" (art. 8-10). Mai importantă decât aceste precizări cvasi-tautologice este

[1] Despre ambiguitatea definirii partidelor româneşti, v. Alexandra IONESCU, „Pluralisme et représentation. La définition ambiguë des acteurs politiques de la Roumanie postcommuniste", *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. VI, no. 4, 2006, pp. 821-866.

[2] Decretul-lege nr. 8/31 decembrie 1989, art. 2 şi 3.

[3] Legea nr. 27 /26 aprilie 1996, publ. in *Monitorul Oficial* nr. 87/29 aprilie 1996.

condiția ca organizația politică să aibă „cel puțin 10.000 de membri fondatori, domiciliați în cel puțin 15 dintre județele țării, dar nu mai puțin de 300 în fiecare județ" (art. 17, lit. b). Pentru a face posibilă existența partidului, legea definea mai multe condiții restrictive: sub amenințarea desființării, partidul trebuie să depună candidaturi, singur sau în alianță, în cel puțin 10 circumscripții la cel puțin două alegeri parlamentare succesive sau măcar să țină o adunare generală o dată la cinci ani (art. 31).

În sfârșit, în 2003, definirea legală a partidului se schimbă încă o dată[1]: partidul este „o persoană juridică de drept" (art. 1), organizat „după criteriul administrativ-teritorial" (art. 4, lit. 1), dar care trebuie să îndeplinească niște condiții mai severe decât înainte: în varianta inițial votată de Parlament, legea impunea fiecărei organizații care aspira la statutul de partid politic să aibă 50.000 de membri fondatori; intervenția Președintelui Ion Iliescu, care a retrimis legea în Camere, sub presiunea mai multor ONG-uri, a făcut ca această condiție să fie „moderată" la 25.000 de membri fondatori; aceștia trebuiau să fie domiciliați în cel puțin 18 din județele țării și municipiul București, dar să nu fie mai puțin de 700 în fiecare dintre aceste unități administrative (art. 19, lit. 3). Presiunea juridico-politică asupra partidelor sporește, întrucât acestea sunt obligate, sub amenințarea desființării, să țină o adunare generală o dată la cinci ani, să desemneze candidați în cel puțin 18 județe la alegerile legislative și – lucru încă mai dificil – să obțină „cel puțin 50.000 voturi" la două scrutinuri succesive, indiferent că este vorba despre alegeri locale sau generale (art. 47 și 48)! În ceea ce privește ultima condiție, doar 13 partide au îndeplinit-o la alegerile din 2004, Tribunalul București fiind obligat de lege să pronunțe dizolvarea celorlalte: într-adevăr, în afara celor 6 partide parlamentare, doar alte șapte partide au obținut în 2004 peste 50 de mii de voturi la alegerile pentru consiliile județene sau locale și la alegerile parlamentare, și anume Partidul Noua Generație, Partidul Național Țărănesc Creștin Democrat, Partidul Forța Democrată din România, Partidul Ecologist Român, Partidul Socialist Unit, Partidul Unității Națiunii Române și Partidul Acțiunea Populară.

Legislația referitoare la partide a fost, deci, din ce în ce mai constrângătoare, deschiderea democratică inițială fiind înlocuită cu dispoziții care vizau reducerea numărului de formațiuni politice. Înlocuirea are drept explicație faptul că fenomenul cel mai perceptibil al anilor nouăzeci a fost crearea unui număr foarte important de partide: legea din 1996 își propunea de aceea simplificarea „peisajului politic". Dacă prin această expresie înțelegem numărul de partide care depun liste în alegerile generale, atunci scopul nu a fost atins decât cu mare dificultate.

Într-adevăr, dacă vom compara listele depuse la cele cinci consultări electorale postcomuniste, vom vedea că într-un prim moment numărul de partide

[1] Legea nr. 14/9 ianuarie 2003, publ. în *Monitorul Oficial* nr. 25/17 ianuarie 2003.

scade doar în privința alegerilor pentru Senat. În acest caz, diminuarea nu este efectul constrângerilor juridice sau birocratice, ci un rezultat al strategiei formațiunilor minorităților naționale: după alegerile din 1992, acestea și-au dat seama că Senatul le este inaccesibil și nu au mai depus liste pentru Camera superioară. Doar intrarea în vigoare a legii din 2003 a produs o diminuare semnificativă a participanților la scrutin: dacă în 1990, la mandatele din Camera inferioară aspirau 71 de formațiuni politice, în 2004, acestea nu mai sunt decât 52; la Senat, diminuarea este și mai semnificativă: de la 59 în primul an al postcomunismului la 25 la ultimul scrutin național. La primele alegeri europene, ținute pe 25 noiembrie 2007, au fost înscrise în competiție 13 liste de partide și un candidat independent.

Partide înscrise și liste depuse la alegerile generale

Data	Partide înscrise	Liste depuse	
		Cameră	Senat
28 ianuarie 1990	30		
20 mai 1990	80	71	59
27 septembrie 1992	155	79	65
15 iulie 1993	159		
1 octombrie 1994	161		
1 ianuarie 1996	200		
3 noiembrie 1996	75	64	37
26 noiembrie 2000	73	68	37
28 noiembrie 2004	64	52	25

Informațiile despre partidele înscrise provin din mai multe surse: George VOICU, *Pluripartidismul. O teorie a democrației*, All, București, 1998, p. 213 (pentru 1990 și 1994), din culegerea *Partide politice*, Agenția de presă Rompres, București, 1993 (pentru 1992 și 1993); Alexandru RADU, *Nevoia schimbării. Un deceniu de pluripartidism în România*, Editura „Ion Cristoiu", București, 2000, p. 16 (pentru 1996; la pp. 341-345, același autor indica 45 de partide existente la mijlocul lui aprilie 1999, fără a include în acest număr și formațiunile minorităților, cuprinse în datele pentru 1990-1996); Biroul Electoral Central (pentru datele din 2000 și 2004). Dacă după 2000, numărul minorităților recunoscute legal a fost fixat la 18 (numărul organizațiilor fiind mai mare, în condițiile în care unele dintre minorități sunt reprezentate de mai multe formațiuni), în schimb, numărul de partide s-a diminuat: la 1 ianuarie 2003 mai existau 37 (cf. Roxana ANDRONIC & Bogdana PĂUN, „Legea partidelor nu sperie nici formațiunile de buzunar", *Ziua*, 23 ianuarie 2003), la termenul fixat pentru re-înregistrarea partidelor – adică 18 iulie 2003 – rămăseseră 27, iar pe 15 iulie 2004 erau înscrise 30 (cf. Stan STOICA, *Dicționarul partidelor politice din România 1989-2004*, ediția a IV-a, Editura Meronia, București, 2004, pp. 139-144).

Legea partidelor votată în ianuarie 2003 a făcut distincția dintre partidele deja existente și cele care vor fi înființate după intrarea în vigoare a legii. Cele din prima categorie erau obligate să se reînscrie la Tribunal în termen de șase luni. Procedura aceasta a permis lămurirea – cel puțin pentru mijlocul lui 2003 – a unui aspect foarte neclar din activitatea partidelor românești: este

vorba despre numărul de membri, aspect ținut de multe ori secret de către liderii partidelor. Rezultatul punerii în aplicare a legii din ianuarie 2003 a fost (re)apariția a 27 de partide, uniunile minorităților nefiind incluse aici. Numărul membrilor (re)fondatori care au aprobat cererea de (re)constituire a partidelor este foarte semnificativ pentru mobilizarea politică a cetățenilor români, la aproape un deceniu și jumătate după Revoluția din decembrie: într-adevăr, așa cum o arată tabelul, 10% din cetățenii români cu drept de vot erau la mijlocul lui 2003 membrii unui partid politic, fie și asumând condiția de (co)fondatori ai organizațiilor politice.

Simpatizanții partidelor în iulie 2003

	Numele partidului	Simpatizanți
1	Partidul Național Liberal	120.115
2	Partidul Ecologist Român	34.810
3	Partidul Național Țărănesc Creștin-Democrat	56.163
4	Partidul Democrat	148.000
5	Partidul Social Democrat	300.000
6	Partidul Umanist din România Social-Liberal	95.314
7	Acțiunea Populară	33.365
8	Federația Ecologistă din România	44.348
9	Partidul România Mare	201.827
10	Partidul Național Liberal –Câmpeanu	28.391
11	Partidul Socialist al Muncii	61.052
12	Partidul Socialist al Reconstrucției Naționale	35.469
13	Partidul Unității Națiunii Române	54.402
14	Partidul Noua Democrație	31.041
15	Uniunea pentru Reconstrucția României	32.380
16	Partidul Socialist Unit	44.081
17	Partidul Muncitoresc Român	32.657
18	Partidul Tineretului Democrat	28.440
19	Partidul Social Democrat Titel Petrescu	29.743
20	Partidul Noua Generație	32.000
21	Partidul Socialist Român	31.292
22	Partidul Pensionarilor și Protecției Sociale	50.000
23	Partidul Popular Creștin	27.696
24	Partidul Forța Dreptății	65.994
25	Partidul Popular din România	65.000
26	Partidul Național Democrat Creștin	26.138
27	Partidul Creștin Democrat	25.712
Total		1.735.430

Informația cuprinsă în tabel provine din articolul lui Lucian GHEORGHIU, „27 de partide au rămas *în viață*", *Cotidianul*, 18 iulie 2003, completată cu date obținute de la două partide politice care nu erau citate în respectivul articol (Partidul Particularilor și Partidul Noua Generație).

La drept vorbind, atât legea din 1996, cât și cea din 2003 vizau suprimarea forțelor politice care nu erau decât cu numele partide: juridic reale, aceste organizații refuză angajarea politică. Situația nu este specifică României: așa cum s-a remarcat deja, majoritatea mișcărilor politice din Europa centrală „nu corespund definițiilor clasice pe care știința politică le dă partidelor"[1]

De altfel, peste tot în lume există partide cu o forță mai mult decât modestă și ale căror nume evocă mai degrabă bizareria, chiar dacă uneori ele vor să reprezinte interese particulare foarte limitate. De pildă, în Marea Britanie, în anii 2000, au depus candidaturi partide precum Păstaia Noului Mileniu, Partidul Trăsniții Rock'n roll, Partidul Anti-avort, Eutanasie, Experimente pe Embrioni, Partidul Oamenilor din Mlaștină ce te Scapă de Politicienii Inutili, Partidul Rochia Fantezistă, Alianța Ursulețul de Pluș sau Partidul Bărbaților Caucazieni de Talie Mijlocie și Bruneți[2]. În Franța, farsele sunt prezente în denumirea partidelor încă de la 1848: așa cum indică subtitlul unei lucrări recente, introducerea votului universal a făcut posibile candidaturile „bizare, utopiste, himerice, mistice, marginale, farsoare și extravagante"[3]. Între ele, în ultimele decenii, pot fi reținute Mișcarea Ondulatorie Unificată, Partidul Libertății și Dragostei, Colectivul pentru Supraviețuirea Visurilor, Partidul Plăcerii sau Mișcarea Utopiei Concrete. Fenomenul se regăsește și în Statele Unite, unde la sfârșitul deceniului trecut puteau fi întâlnite formațiuni politice intitulate Partidul Băutorilor de Bere, Partidul Anti-ipocrizie, Federația Anarho-punkistă, Partidul Bunului-Simț, Partidul Drepturilor Creatorului, Partidul Loisirului, Partidul Iubirii și Furiei, Partidul Politic Oficial al Poneiului Liber și al Înghețatei, Partidul Reformei Stupide[4].

Postcomunismul românesc inventează la rândul său mai multe forme de partid non-politic, care merită o atenție specială.

Un prim exemplu este cel al partidului care refuză condiția publică: așa este, de pildă, Partidul Orfanilor și al Prizonierilor de Război (POPR), unul dintre puținele înființate în mediul rural, în satul Pescari din comuna arădeană Gurahonț, un partid care statuează că „numărul filialelor și al membrilor de partid constituie secrete de partid ce nu pot fi divulgate"[5]. POPR refuza de

---

[1] Jean-Michel DE WAELE, „Consolidation démocratique, partis et clivages en Europe Centrale et Orientale", in IDEM (édité par), *Partis politiques et démocratie en Europe centrale et orientale*, Éditions de l'Université Libre de Bruxelles, Bruxelles, 2002, p. 148.

[2] Exemplele sunt preluate de la Jeremy PAXMAN, *Animalul Politic*, traducere de Caterina Preda, Nemira, București, 2005, pp. 19-20.

[3] Bruno FULIGNI, *Votez fou! Candidats bizarres, utopistes, chimériques, mystiques, marginaux, farceurs et farfelus: de 1848 à nos jours, les élus auxquels vous avez échappé*, Éditions Horay, Paris, 2007.

[4] Apud Pascal CLÉMENT, *Les partis politiques minoritaires aux États-Unis*, Le Palatine, Paris, 2000. Pentru chestiunea generală a partidelor mici, v. Annie LAURENT, Bruno VILLALBA (sous la direction de), *Les petits partis. De la petitesse en politique*, L'Harmattan, Paris, 1997.

[5] Majoritatea informațiilor factuale din această secțiune sunt reluate dintr-un foarte interesant document elaborat de Agenția Rompres, care a invitat partidele să se prezinte singure: documentul poartă titlul *Partide politice*, Agenția română de presă Rompres, 1993.

asemenea să depună candidaturi, întrucât nu voia puterea; „leaderul său național" declară, într-adevăr, caracterul non-politic al formațiunii pe care o conduce: „POPR rămâne un partid politic care nu dorește să acapareze puterea, ci ca omul, membrii săi de partid, întreaga națiune română să fie liberă, fericită, să aibă viitorul asigurat". POPR punea societății o condiție pentru ca el să se investească politic: este vorba despre dispariția „comuniștilor, a securiștilor și a mafiei comuniste"; abia atunci „partidul va avea un cuvânt de spus în politica țării"[1]. POPR concentrează, de fapt, mai multe trăsături ale refuzului partizan al politicii, trăsături pe care le putem regăsi la alți actori ai postcomunismului românesc.

Ideea de a nu depune liste este frecventă în anii nouăzeci, diversele motive invocate în sprijinul acestui refuz fiind foarte semnificative pentru imaginarul politic al epocii. Astfel, Partidul Casa Română a Europei Democratice decide prin statutul său abținerea de la următoarele trei alegeri, pentru a protesta, între altele, împotriva „proclamării prin fraudă a Republicii Populare Române în 1947"[2]. Două alte formațiuni – Partidul Liber Democrat și Partidul Renașterii Națiunii Române – vor justifica, la rândul lor, refuzul de a se angaja în competiția electorală ca o formă de protest împotriva legii electorale, fie pentru că aceasta nu îngăduie „informarea cetățeanului", fie pentru că, dimpotrivă, ea obligă partidele să adune semnături de susținere pentru candidații prezentați în alegeri, gest considerat o formă de „cerșetorie"[3].

Dorința de a se ascunde de ochii publicului se regăsește, pe de altă parte, la membrii Partidului Solidarității Democratice din România, formațiune care refuza în 1993 să publice numele liderilor și structura sa, cu excepția identității președintelui și a consilierului său principal, pentru a „evita noi fapte penale din partea celor interesați în lichidarea acestui partid". La rândul său, partidul Tribuna Republicană nu accepta să-și organizeze filiale „datorită politicii specifice de conservare promovate de acest partid", o politică „dictată de imposibilitatea de a dialoga cu un electorat primitiv"[4].

O altă formă de partid non-politic este cea a formațiunilor care consideră, din principiu, că angajarea politică este mai puțin importantă decât alte activități pe care ele le asumă sau pe care le-ar putea asuma. Astfel, Forumul Democrației și al Unității Naționale din România declara că cele mai importante activități pe care le-a desfășurat „la nivel național și internațional" au fost „Gala Umorului Românesc ed. I – 1990, ed. a II-a – 1992, Festivalul-concurs de muzică corală religioasă Laudae Domini ed. I – 1991, ed. a II-a – 1992, Paradisul Modei, concurs internațional de modă și creație vestimentară ed. I – 1991, înființarea Universității Euro-America, la Ploiești, 1993"[5]. Devalorizarea

[1] *Partide politice*, p. 85.
[2] *Ibidem*, pp. 28-29.
[3] *Ibidem*, pp. 60 și 87.
[4] *Ibidem*, pp. 108-109 și 111-112.
[5] *Ibidem*, pp. 14 și 187.

politicii se regăsește uneori la nivel organizațional, așa cum o dovedește cazul Partidului Național Creștin Independent, care avea în structura sa trei departamente, adică „în ordinea importanței: Departamentul Religios, Departamentul Economic și Departamentul Politic"[1]. Să menționăm, în sfârșit, că refuzul politicului este explicat de judecata conform căreia el are o „rentabilitate" inferioară celei economice: astfel, Partidul Conservator Creștin Democrat Român – care își propunea, de altfel, „ca o datorie istorică", să restaureze monarhia constituțională – decide, în martie 1993, în timpul celei de-a doua convenții naționale pe care o ține, ca „până la finele anului 1993, președintele general să preia ca administrator general, cu învestitură omnipotentă, editurile *Românimea* și *Ora H*, întreprinderile de gospodărire Birouri-Magazine *Ora H*, și să înceapă activitățile considerate rentabile"[2].

Ne putem desigur întreba ce motive explică această transfigurare a partizanatului politic. Într-adevăr, de ce grupuri înscrise legal ca partide politice asumă această identitate fără a vrea să o încarneze cu adevărat? Imaturitatea, caracterul demagogic sau intenția, lipsită de onestitate, de a utiliza o siglă politică pentru a obține avantaje financiare nu explică în întregime fenomenul. O rațiune însemnată ține probabil de o formă de auto-iluzionare, care nu derivă doar din lipsa de maturitate: o formă extremă a acestei auto-iluzionări o oferă Partidul Alianța Democrată a Romilor din România, care afirma în 1993 că are 850.000 de membri, după ce obținuse, la alegerile din 1990, 21.847 de voturi, pentru ca la cele din 1992 să coboare la 258!

Să menționăm, în sfârșit, cazul cu adevărat special al unui partid care nu supraviețuiește fondatorilor, ilustrând astfel în chip negativ sensul profund al celebrei condiții puse organizațiilor partizane de Joseph LaPalombara și Myron Weiner. Este vorba despre Partidul Romilor Nomazi și Căldărari din România, a cărui istorie este povestită de unul dintre liderii săi cu următoarele cuvinte: „Înregistrat inițial cu sediul în municipiul Sibiu (decizia civilă nr. 96 din 20 iunie 1990) și având ca președinte fondator pe Ioan Cioabă, acesta, după autoproclamarea sa ca *rege al romilor*, s-a retras din funcție, care a fost preluată, în 1992, de Iulian Rădulescu. După ce, la rândul său, și acesta s-a autoproclamat *împărat al romilor de pretutindeni*, conducerea PRNCR a fost preluată de actualul președinte [Ilarie Mihai]"[3]; abandonat de către un „rege" și apoi de către un „Împărat", partidul nu se prezintă în alegeri.

Dacă există partide înscrise la Tribunal care nu depun niciodată liste în alegeri, există de asemenea și formațiuni care participă la scrutinuri și care nu sunt (înscrise ca) partide politice. Este vorba despre uniunile minorităților naționale: Legea electorală din 1992 declara în al patrulea articol al ei, că

[1] Partidul declară că, până în 1993, „nu a participat la nici o activitate politică sau economică" (*Ibidem*, pp. 68-69).

[2] *Ibidem*, p. 31.

[3] *Ibidem*, p. 97.

partidele şi organizaţiile „cetăţenilor aparţinând minorităţilor naţionale care participă la alegeri sunt echivalente juridic, în ce priveşte operaţiunile electorale, cu partidele politice". Reprezentarea minorităţilor fusese deja avută în vedere în Decretul-lege din martie 1990, în baza căruia se va vota la primul scrutin postcomunist: articolul 4 al respectivului decret preciza că „reprezentarea populaţiei de toate naţionalităţile în parlament se asigură pe baza sistemului de repartizare proporţională a mandatelor rezultate în urma votării, în condiţiile prezentului decret-lege. Organizaţiile reprezentând minorităţile naţionale înregistrate la data adoptării prezentului decret-lege, care nu întrunesc numărul de voturi necesar pentru a avea, potrivit alin. 1, un mandat în Adunarea Deputaţilor, au dreptul la un mandat de deputat". Legea 68/1992 adaugă, în primul alineat al articolului 4, drept condiţie a acordării acestui mandat obţinerea „pe întreaga ţară a unui număr de voturi egal cu cel puţin 5% din numărul mediu de voturi valabil exprimate pe ţară pentru alegerea unui deputat". Legea din 2003 (articolul 4, alineatul 2) a ridicat acest „prag" la 10%.

Perioada postcomunistă poate fi considerată fără rezerve epoca în care în România este acreditată, alături de numele de „partid", formula politică a „uniunii". Cele două apelative alcătuiesc împreună majoritatea numelor utilizate de către competitorii politici angajaţi în alegeri: 58 din 71 în 1990, 63 din 79 în 1992, 47 din 64 în 1996, 50 din 68 în 2000 şi, în sfârşit, 35 din cei 52 de participanţi la scrutinul din 2004 poartă numele de partid sau uniune.

Numele formaţiunilor politice din România (1990-2004)

Nume	1990	1992	1996	2000	2004
Alianţă	2	1	2	1	3
Asociatie	1		2	2	8
Centru				1	
Comunitate	1	2	7	6	3
Convenţie		3	1	1	
Federaţie			3	1	1
Forţă					1
Forum	2	2	2	1	1
Front	2	3			
Grup(are)	2				
Ligă		1		4	
Mişcare	3	3			
Partid	44	48	27	28	19
Pol				1	
Solidaritate		1			
Uniune	14	15	20	22	16
TOTAL	71	79	64	68	52

Au fost luate în seamă numele formaţiunilor care au depus liste la alegerile pentru Camera inferioară.

Apelativul *uniune* servește în mod esențial la desemnarea formațiunilor minorităților numite „naționale": așa se întâmplă în 11 din 14 cazuri de uniuni în 1990, cu 13 din 15 în 1992, cu 17 din 20 în 1996, cu 20 din 22 în 2000 și cu 14 din 16 în 2004. Unele minorități au utilizat alte apelative: germanii, de pildă, au preferat termenul Forum, iar evreii pe cel de Federație. Mai interesant și mai semnificativ pentru identitatea și legitimitatea Uniunilor este însă faptul că ele au confiscat aproape în întregime utilizarea termenilor „român" sau „România" pentru a-și da un profil prin intermediul numelui: într-adevăr, 14 din cele 26 de utilizări ale termenilor „român" și „România" în discursurile partidelor în 1990, 17 din 33 în 1992, 21 din 29 în 1996, 32 din 37 în 2000 și 27 din 34 în 2004 provin de la formațiunile minorităților.

În general, numărul formațiunilor minorităților naționale care s-au prezentat în alegeri a crescut în mod constant de-a lungul anilor, ajungând la un maxim în 2000, când au intrat în competiție nu mai puțin de 36 de asemenea organizații.

12. VOLATILITATEA ELECTORALĂ ȘI NUMĂRUL EFECTIV DE PARTIDE

Dacă luăm în seamă partidele și uniunile minorităților, constatăm că numărul total de formațiuni care au depus candidaturi – singure sau în alianțe – la alegerile generale a fost, din 1990 în 2004, de 196. Cei mai mulți dintre acești competitori – 113, adică 58% din total – au depus liste o singură dată. 39 de formațiuni au făcut-o de două ori, 15 au rezistat la trei scrutinuri, 14 la patru și alte 15 au participat la toate cele cinci teste electorale din perioada 1990-2004. Dintre cele 15, nu mai puțin de 11 sunt, de fapt, formațiuni ale minorităților (rusă, germană, armeană, bulgară, maghiară, sârbă, turcă, slovacă & cehă, elenă, poloneză și ucraineană). Celelalte patru sunt partide care au depus candidaturi în cadrul unor alianțe: Partidul Ecologist, Partidul Național Liberal și Partidul Unității Națiunii Române – de câte două ori, iar Partidul Național Țărănesc Creștin Democrat – de trei ori[1].

Soluția alianțelor a fost îmbrățișată la fiecare test electoral, dar a devenit tot mai puțin frecventă pe măsura trecerii timpului, așa cum rezultă din compararea numărului de liste și a numărului de formațiuni care au prezentat candidaturi: într-adevăr, cele 71 de liste depuse la Cameră în 1990 angajau 78 de formațiuni, cele 79 din 1992 – 92, cele 64 din 1996 erau contribuția a 75 de organizații, cele 68 de liste din 2000 adunau candidaturile a 73 de formațiuni politice, iar cele 52 din 2004 au mobilizat 56 de partide și uniuni ale minorităților.

Paradoxul face că dintre cele cinci alegeri organizate în România după 1989, ultimele trei au avut drept învingător o coaliție sau o alianță electorală: după victoria Frontului Salvării Naționale în 1990 și, respectiv, a Frontului Democrat al Salvării Naționale în 1992, în 1996, scrutinul este câștigat de Convenția Democrată Română, în 2000 se impune Polul Democrat-Social din

[1] Am considerat că Partidul Democrat și Partidul Social Democrat (fost FDSN, fost PDSR) au avut patru participări electorale (1992, 1996, 2000 și 2004); am ținut în acest fel seama de faptul că, dincolo de originea lor comună – Frontul Salvării Naționale –, fiecare dintre cele două partide a urmat un parcurs de refondare începând din martie 1992.

România, iar patru ani mai târziu – Uniunea Națională PSD+PUR. Nici un partid politic din România postcomunistă nu a mers de cinci ori singur în alegeri[1]. „Recordul" în această privință este deținut de Uniunea Democrat Creștină, care s-a prezentat de patru ori cu liste proprii la testele electorale din perioada 1990-2000. Acest partid a fost unul dintre membrii fondatori ai Convenției Democrate din România; cum candidații săi nu au fost însă acceptați în 1992 pe listele comune ale respectivei alianțe, partidul a decis să prezinte liste proprii, dar performanțele sale electorale au fost foarte modeste.

Volatilitatea electorală

Nr. participări	Ani electorali	NP
O participare	1990	31
	1992	27
	1996	21
	2000	19
	2004	15
Două participări	1990 & 1992	21
	1992 & 1996	3
	1996 & 2000	7
	1996 & 2004	1
	2000 & 2004	7
Trei participări	1990 & 1992 & 1996	3
	1990 & 1996 & 2000	1
	1992 & 1996 & 2000	4
	1992 & 2000 & 2004	1
	1996 & 2000 & 2004	6
Patru participări	1990-2000	4
	1992-2004	10
Cinci participări	1990-2004	15
TOTAL		196

Calculul a fost făcut ținând seama de următoarele reguli: am numărat partidele și Uniunile, indiferent dacă au participat cu liste proprii sau pe listele unor aliante; simpla schimbare de nume a unui partid nu înseamnă apariția unui nou actor; în schimb, am considerat că un partid dispare dacă e absorbit de o altă formațiune, sub numele acestuia sau sub unul nou.

Participarea la cursa prezidențială a cunoscut și ea o evoluție interesantă. Cu trei candidați în 1990, șase în 1992, competiția pentru funcția supremă în stat a atins un maxim de 16 candidaturi în 1996, pentru a angaja apoi câte 12 în

[1] Pentru problema volatilității, v. Maurizio COTTA, „Structuring the New Party Systems after the Dictatorship. Coalitions, Alliances, Fusions and Splits During the Transition and Post-transition Stages", in Geoffrey PRIDHAM & Paul G. LEWIS (edited by), *Stabilising Fragile Democracies*, Routledge, London and New York, 1996, pp. 70-71.

2000, respectiv în 2004. Ca și în cazul partidelor, numărul mare de participanți la cursa prezidențială a fost considerat un impediment și, în consecință, în 2000, prin ordonanță de urgență, a fost sporit numărul de semnături necesare pentru depunerea unei candidaturi prezidențiale de la 100 la 300.000[1]. Măsura nu și-a atins decât parțial efectul sperat, acela de a-i bloca pe „aventurierii politici", pe acei candidați care obțin la scrutin un număr de voturi mult inferior numărului de semnături depuse la Biroul Electoral Central pentru înregistrarea candidaturii. În 2004, numărul de semnături cerute pentru depunerea unei candidaturi a fost redus la 200.000. Dar numai 4 dintre cei 12 candidați înscriși în cursă în 2004 au reușit să treacă acest prag nu doar înainte de alegeri, ci și la urne. Să observăm, de asemenea, o anumită continuitate în cursa prezidențială: patru candidați s-au înscris de două ori în cursă (Emil Constantinescu, Radu Câmpeanu, György Frunda și Gheorghe Funar), doi de câte trei ori (Petre Roman și Corneliu Vadim Tudor), iar unul – Ion Iliescu – de patru ori.

Analiza sistemului electoral și a influenței sale asupra partidelor trebuie desigur corelată cu Constituția[2]. Pe de altă parte, cercetarea este influențată într-o măsură importantă de caracterul limitat al experienței politice românești: cele cinci alegeri generale organizate după 1989 alcătuiesc totuși, din perspectiva teoriei politice, acea minimă materie primă care îngăduie formularea unei judecăți asupra sistemului. Care sunt trăsăturile acestei experiențe?

Prima dintre ele este, așa cum am notat deja în primele pagini ale acestui volum, o trăsătură a evoluției politice generale a României, și anume instabilitatea legislativă: într-adevăr, în perioada 1990-2004, scrutinul legislativ și cel prezidențial au fost reglementate de trei legi electorale, adoptate în 1990, 1992 și 2004[3], fiecare dintre acestea suferind de altfel numeroase modificări[4], pentru ca

---

[1] Este vorba despre Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 129/30 iunie 2000, publ. in *Monitorul Oficial*, nr. 311/5 iulie 2000.

[2] Pentru relația dintre Constituție și sistemul de partide în Europa de Est, inclusiv în România, v. Leonardo MORLINO, *art. cit.*

[3] Primele alegeri postcomuniste au fost reglementate de Decretul-lege nr. 92/14 martie 1990. Alegerile din 1992-2000 s-au ținut în baza Legii nr. 68/1992 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului (adoptată de Camera Deputaților și de Senat în ședința comună ținută în 17 iunie 1992, promulgată prin Decretul nr. 145/13 iulie 1992 și publ. in *Monitorul Oficial*, nr. 164/16 iulie 1992) și a Legii nr. 69/1992 pentru alegerea Președintelui (adoptată de Camera Deputaților și Senat în ședința comună ținută în 8 iunie 1992, promulgată prin Decretul nr. 146/13 iulie 1992 și publ. in *Monitorul Oficial*, nr. 164/16 iulie 1992). Alegerile din 2004 s-au organizat în baza Legii nr. 373/24 septembrie 2004 pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului (publ. in *Monitorul Oficial*, nr. 887/29 septembrie 2004) și a Legii nr. 370/20 septembrie 2004 pentru alegerea Președintelui României (publ. in *Monitorul Oficial*, nr. 887/29 septembrie 2004).

[4] După ce Legea 68 fusese deja modificată în 1996, prin Legea nr. 115/16 octombrie 1996, publ. in *Monitorul Oficial*, nr. 263/28 octombrie 1996, legile electorale au fost modificate în 2000 într-o manieră specială, și anume prin cinci ordonanțe de urgență ale cabinetului Isărescu: O.U.G. nr. 63/26 mai 2000 (publ. in *Monitorul Oficial*, nr. 240/31 mai 2000), O.U.G. nr. 129/30 iunie 2000 (publ. in *Monitorul Oficial*, nr. 311/5 iulie 2000), O.U.G. nr. 140/14 septem-

la începutul lui 2008 o nouă reglementare să fie votată de legislativ[1]. Cum s-a ajuns la modurile de scrutin folosite la legislative și la prezidențiale?

Discuția trebuie plasată în context: se știe că „alegerile sunt elementul de bază al democrațiilor reprezentative, ele asigurând guvernanților legitimitatea politică... Dar votul nu este suficient: trebuie definit un mecanism care să permită desemnarea aleșilor. Această trecere de la numărarea voturilor la atribuirea mandatelor este efectuată de modul de scrutin"[2]. Alegerea unui mod de scrutin nu este însă niciodată o alegere ușoară, ținând seama de miza aflată în joc. În acest sens, Sartori observa că sistemele electorale sunt „cel mai manipulator instrument politic", influențând sistemul de partide și tipul de reprezentare[3]. În general, două filosofii distincte se regăsesc la baza modurilor de scrutin. Pe de o parte, este vorba, în cazul scrutinului majoritar, despre filosofia guvernabilității sau altfel spus despre garantarea eficienței prin majorități clare, iar pe de altă parte, în cazul sistemelor RP, avem de-a face cu filosofia reprezentării fidele sau, altfel spus, cu traducerea cât mai exactă a intereselor societății[4].

În perspectiva alegerilor din mai 1990, după numeroase dezbateri, s-a decis alegerea directă a Președintelui pe baza unui scrutin majoritar cu două tururi și alegerea celor două Camere pe baza unui scrutin proporțional de listă. Astfel, Decretul-lege nr. 92/14 martie 1990 pentru alegerea Parlamentului și a Președintelui României confirmă că „Parlamentul României, alcătuit din Adunarea Deputaților și Senat, precum și Președintele României, se aleg prin vot universal, egal, direct si secret, liber exprimat" (art. 3). Același decret precizează existența unui „sistem democratic pluralist" (art. 2), o ruptură simbolică de regimul comunist, cu toate că, așa cum s-a observat[5], alegerea termenului

---

brie 2000 (publ. in *Monitorul Oficial* nr. 467/26 septembrie 2000), O.U.G. nr. 154/10 octombrie 2000 (publ. in *Monitorul Oficial*, nr. 498/11 octombrie 2000) și O.U.G. nr. 165/13 octombrie 2000 (publ. in *Monitorul Oficial* nr. 514/19 octombrie 2000). Pentru a confirma parcă instabilitatea legislativă cronică, guvernul condus de Adrian Năstase a modificat cele două legi electorale intrate în vigoare în septembrie 2004 prin două ordonanțe de urgență (nr. 77/7 octombrie și nr. 80/14 octombrie) și 5 hotărâri de guvern (HG 1610-1614/7 octombrie 2004).

[1] Este vorba despre Legea pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului și pentru modificarea și completarea Legii nr. 67/2004 pentru alegerea autorităților administrației publice locale, a Legii administrației publice locale nr. 215/2001 și a Legii nr. 393/2004 privind Statutul aleșilor locali, publ. in *Monitorul Oficial*, nr. 196/13 martie 2008.

[2] Pierre MARTIN, *Les systèmes électoraux et les modes de scrutin*, Montchrestien, Paris, 1997, p. 9.

[3] Giovanni SARTORI, *Ingegneria* ..., p. 9.

[4] Daniel-Louis SEILER, „Le mode de scrutin fait-il l'élection?", in Pascal DELWIT și Jean-Michel DE WAELE (eds.), *Le mode de scrutin fait-il l'élection?*, Éditions de l'Université de Bruxelles, Bruxelles, 2000, pp. 31-32.

[5] Marina POPESCU, „Le design du système électoral roumain: objectifs et conséquences", in Alexandra IONESCU & Odette TOMESCU-HATTO (sous la direction de), *Politique et société dans la Roumanie contemporaine*, L'Harmattan, Paris, 2004, p. 156. V. și stenogramele

„pluralist" nu a fost consensuală: partidele istorice s-au opus introducerii acestui termen, preferând o exprimare mai clară în vederea garantării multipartidismului. Numărul mandatelor pentru Adunarea Deputaților era stabilit la 387: acestora li se adăugau mandatele pentru reprezentanții minorităților naționale.

În vederea stabilirii numărului de mandate în Senat, se prevedea alegerea a senatorilor în funcție de populația județelor: „În județele cu populație de până la 500.000 locuitori se aleg câte doi senatori; în cele cu populație de la 501.000 până la 750.000 locuitori se aleg câte 3 senatori; în celelalte județe se aleg câte 4 senatori; în municipiul București se aleg 14 senatori" (art. 6).

Magnitudinea circumscripțiilor (1990-2004)

	Circumscripție	DEPUTAȚI			SENATORI		
		1990	1992-2000	2004	1990	1992-2000	2004
1	Alba	7	6	6	2	3	2
2	Arad	8	7	7	3	3	3
3	Argeș	11	10	9	3	4	4
4	Bacău	12	11	10	3	5	5
5	Bihor	11	9	9	3	4	4
6	Bistrița-Năsăud	6	5	5	2	2	2
7	Botoșani	8	7	7	2	3	3
8	Brașov	12	9	9	3	4	4
9	Brăila	7	6	5	2	2	2
10	Buzău	9	7	7	3	3	3
11	Caraș-Severin	7	5	5	2	2	2
12	Călărași	6	5	5	2	2	2
13	Cluj	12	11	10	3	5	4
14	Constanța	12	11	10	3	5	4
15	Covasna	4	4	4	2	2	2
16	Dâmbovița	10	8	8	3	3	3
17	Dolj	13	11	10	4	5	5
18	Galați	11	9	9	3	4	4
19	Giurgiu	5	4	4	2	2	2
20	Gorj	6	6	6	2	3	2
21	Harghita	6	5	5	2	2	2
22	Hunedoara	9	8	7	3	3	3
23	Ialomița	5	4	4	2	2	2
24	Iași	14	12	12	4	5	5
25	Maramureș	9	8	7	3	3	3
26	Mehedinți	5	5	4	2	2	2
27	Mureș	10	9	8	3	4	4
28	Neamț	10	8	8	3	4	4
29	Olt	9	7	7	3	3	3
30	Prahova	15	12	12	4	5	5

sesiunilor Consiliului Provizoriu de Uniune Națională din zilele de 9 și 13 februarie, ca și din 9, 10, 13 și 14 martie 1990 (în *Monitorul Oficial*, anul I, nr. 2-3, 8-9, 12-13/februarie și martie 1990)

	Circumscripție	DEPUTAȚI			SENATORI		
		1990	1992-2000	2004	1990	1992-2000	2004
31	Satu-Mare	7	6	5	2	3	2
32	Sălaj	5	4	4	2	2	2
33	Sibiu	8	6	6	3	3	3
34	Suceava	12	10	10	3	4	4
35	Teleorman	8	7	6	3	3	3
36	Timiș	12	10	9	3	4	4
37	Tulcea	5	4	4	2	2	2
38	Vaslui	8	7	7	2	3	3
39	Vâlcea	7	6	6	2	3	3
40	Vrancea	7	6	6	2	2	2
41	Mun. București	39	29	28	14	13	12
42	Sect. Agr. Ilfov	-	4	4	-	2	2
TOTAL		387	328	314	119	143	137

În 1990, numerotarea circumscripțiilor și numărul deputaților și senatorilor s-au făcut în baza Decretului-lege nr. 92/martie 1990, prin Hotărârea de guvern nr. 283 din 19 martie 1990 (publ. in *Monitorul Oficial*, nr. 39/21 martie 1990); cum Legea electorală tolera, prin art. 14, o abatere de 15% în funcție de populația circumscripțiilor, numărul deputaților a fost nu de 387, cât prevedea Decretul-lege, ci de 397. Legea electorală din 1992 fixa la rândul ei alegerea în circumscripții (art. 3, alin 1), iar în anexa 1 descria magnitudinea acestora; atunci apare, ca o nouă circumscripție, Sectorul Agricol Ilfov. Dacă la alegerile următoare, din 1996, circumscripțiile au rămas neschimbate, în schimb, O.U.G. nr. 129/30 iunie 2000 a introdus o nouă numerotare a circumscripțiilor electorale: dacă numerotarea din 1992 reproducea ordinea alfabetică a județelor, cu excepția „Sectorului agricol Ilfov", care era așezat, sub numărul 42, la sfârșitul listei, după „Municipiul București", ordonanța din iunie 2000 a introdus circumscripția Ilfov între Iași și Maramureș și a renumerotat secțiile următoare. Ordonanța a modificat de asemenea magnitudinea unora dintre circumscripții; reforma magnitudinii a fost limitată: ea a constat în diminuarea cu un mandat (în județul Cluj) a numărului de deputați și în micșorarea cu câte o unitate a magnitudinii circumscripțiilor senatoriale din județele Alba, Gorj și Satu Mare. Numărul deputaților din legislatura 2000-2004 e astfel de 327 (la care se adaugă deputații minorităților naționale), iar cel al senatorilor de 140. Legea electorală din 2004 a micșorat magnitudinea atât la Cameră, cât și la Senat, limitând de altfel și numărul de organizații ale minorităților care pot fi reprezentate în Camera inferioară la 18 (cf. art. 4, alin. 2).

Ca și în comunism, dreptul de vot este acordat tuturor cetățenilor care au împlinit 18 ani. În ceea ce privește reglementarea candidaturilor, se acceptau candidaturile propuse de partide, listele de candidați putând cuprinde cel mult numărul de deputați sau senatori ce trebuie aleși în fiecare circumscripție. Candidaturile independente pentru Parlament puteau fi depuse dacă erau reunite cel puțin 251 de semnături de la cetățeni cu drept de a alege, adică exact același număr prevăzut de articolul 3 al Decretului-lege nr. 8/31 decembrie 1989 privind înregistrarea și funcționarea partidelor. În vederea desemnării membrilor Parlamentului, se instituia pentru ambele Camere un sistem electoral proporțional cu scrutin de liste închise și prag electoral, în circumscripții plurinominale și cu un mecanism de alocare a mandatelor bazat pe metoda coeficientului electoral și a redistribuirii celor mai mari resturi. Alegerea unui asemenea mod de scrutin a fost susținută de Ion Iliescu, deși, ținând cont de forța din acel moment a FSN, un scrutin majoritar i-ar fi fost mult mai convenabil.

Marina Popescu interpreta această alegere ca parte dintr-o strategie de legitimitate: intrarea în Parlament a cât mai multor partide întărea în mod direct legitimitatea alegerii FSN şi credibilitatea alegerilor[1]. În ceea ce priveşte alegerea Preşedintelui, articolul 73 preciza că „este declarat Preşedintele României candidatul care a întrunit votul a cel puţin jumătate plus unu din numărul alegătorilor înscrişi în listele electorale. În cazul în care nici unul din candidaţi nu a întrunit această majoritate, se organizează un al doilea tur de scrutin, în a doua duminică ce urmează alegerilor, între primii doi candidaţi clasificaţi în ordinea voturilor obţinute. Este declarat ales candidatul care, la al doilea tur de scrutin, a obţinut cel mai mare număr de voturi". Modificările aduse în cele aproape două decenii nu au modificat substanţa, ci doar câteva detalii ale acestor moduri de scrutin.

Cât priveşte corpul electoral, acesta a scăzut din 1990 în 1992, pentru a creşte apoi constant până în 2004, când a ajuns la aproape 18,5 milioane de alegători. Această evoluţie nu a fost totuşi lipsită de surprize: de pildă, la alegerile generale din 2000, corpul electoral a numărat 17.699.727 alegători, o cifră cu mult mai mare faţă de cea de la alegerile locale din acelaşi an, când, conform B.E.C., listele permanente cuprindeau doar 15.641.534 alegători[2]. Diferenţa de peste 2 milioane de electori e inexplicabilă, dacă ţinem seama că între cele două scrutinuri s-au scurs doar 6 luni.

Corpul electoral şi participarea

Scrutinul	ALEP	APU	%
AG – 20.05.1990	17.200.722	14.825.017	86,18
AG – 27.09.1992	16.380.663	12.496.430	76,28
AP2 – 11.10.1992	16.380.663	12.153.810	74,19
AG – 03.11.1996	17.218.654	13.088.388	76,01
AP2 – 17.11.1996	17.230.654	13.078.883	75,90
AG – 26.11.2000	17.699.727	11.559.458	65,31
AP2 – 10.12.2000	17.711.757	10.184.715	57,50
AG – 28.10.2004	18.449.676	10.794.653	58,51
AP2 – 12.12.2004	18.316.104	10.112.262	55,21
EUR – 25.11.2007	18.224.597	5.370.171	29,47

Prima coloană conţine tipul (AG = alegeri generale; AP2 = turul doi al alegerilor prezidenţiale, EUR = alegeri europene) şi data scrutinului. A doua coloană indică numărul de alegători potrivit listelor electorale permanente (ALEP), a treia numărul de alegători prezenţi la urne (APU), iar a patra participarea la vot, în procente (%). La alegerile din 1990, Biroul Electoral Central a menţionat un număr diferit de alegători prezenţi la urne la cele trei alegeri pentru Camera Deputaţilor (CD), Senat (S) şi Preşedinţie (P), drept pentru care am calculat şi participarea pentru fiecare caz în parte: în tabel figurează cifra de la CD; pentru Senat, APU era 14.825.764 (86,19%), iar la Preşedinţie, 14.826.616 (86,19%).

[1] Marina POPESCU, *op. cit.*, p. 158.

[2] Cf. *Monitorul Oficial*, partea I, nr. 285/23 iunie 2000.

Participarea electoratului a urmat, în schimb, o curbă descendentă: mai mult de 6/7 în 1990, 3/4 în 1992 și 1996, pentru a ajunge la 2/3 în 2000 și la mai puțin de 60% în 2004 pentru alegerile legislative. Alegerile prezidențiale au fost organizate simultan cu cele pentru Parlament, până la revizuirea constituțională din 2003, mandatul Președintelui și cel al senatorilor și deputaților având aceeași durată. La ultimele patru alegeri prezidențiale, a avut loc un al doilea tur de scrutin, de fiecare dată cu un număr inferior de participanți față de primul tur. Situația cea mai surprinzătoare a fost cea din 2000: de fapt, ignorând apelul la participare lansat înaintea celui de-al doilea tur de scrutin, care a fost prezentat drept o „probă decisivă" pentru salvarea democrației românești, 1,5 milioane de alegători prezenți la primul tur nu s-au mai prezentat la cel de-al doilea, o cifră cu mult mai însemnată decât la celelalte alegeri prezidențiale.

Voturile valabil exprimate la alegerile postdecembriste

Scrutinul	VVE	%VVE – APU	%VVE – ALEP
AG – 20.05.1990	13.707.159 (CD) 13.956.180 (S) 14.378.693 (P)	92,45 (CD) 94,13 (S) 96,97 (P)	79,68 (CD) 81,13 (S) 83,59 (P)
AG – 27.09.1992	10.880.252 (CD) 10.964.818 (S) 11.898.856 (P)	87,06 (CD) 87,74 (S) 95,21 (P)	66,42 (CD) 66,93 (S) 72,63 (P)
AP2 – 11.10.1992	12.034.636	99,01	73,46
AG – 03.11.1996	12.238.746 (CD) 12.287.671 (S) 12.652.900 (P)	93,50 (CD) 93,88 (S) 96,67 (P)	71,07 (CD) 71,36 (S) 73,48 (P)
AP2 – 17. 11.1996	12.972.485	99,18	75,28
AG – 26.11.2000	10.839.424 (CD) 10.891.910 (S) 11.212.974 (P)	93,77 (CD) 94,22 (S) 97,00 (P)	61,24 (CD) 61,53 (S) 63,35 (P)
AP2 – 10.12.2000	10.020.870	98,39	56,57
AG – 28.11.2004	10.188.106 (CD) 10.231.476 (S) 10.452.205 (P)	94,38 (CD) 94,78 (S) 96,83 (P)	55,22 (CD) 55,46 (S) 56,65
AP2 – 12.12.2004	10.008.314	98,97	54,64
EUR – 25.11.2007	5.122.228	95,38	28,10

Prima coloană conține tipul (AG = alegeri generale; AP2 = turul doi al alegerilor prezidențiale, EUR , alegeri europene) și data scrutinului. A doua indică numărul total de voturi valabil exprimate (VVE), a treia procentul voturilor valabil exprimate, calculat față de numărul de alegători prezenți la urne (%VVE – APU), iar a patra coloană procentul de voturi valabil exprimate, calculat față de numărul de alegători din listele electorale permanente (%VVE – ALEP). Datele au fost indicate – acolo unde e cazul – separat pentru Camera Deputaților (CD), Senat (S), respectiv pentru alegerile prezidențiale (P) și cele europene (EUR).

Din păcate, nu putem ști cu precizie dacă dezangajarea civică este rezultatul apatiei sau, dimpotrivă, al unui sentiment contestatar care nu și-a găsit încă o formă de exprimare. Iar asta se întâmplă pentru că reglementările sistemului electoral românesc nu au făcut, până la legea din 2008, distincția dintre *voturi albe* (voturi introduse în urnă fără ca electorul să aplice ștampila) și *voturi anulate* (adică buletinele pe care nu s-a aplicat corect ștampila). În această perspectivă, votul alb este expresia protestului civic, a refuzului „clasei politice", în timp ce votul anulat e expresia neîndemânării de a vota. E posibil ca buletinele introduse în urne să fie de aceste două feluri. Altfel, nu se înțelege de ce în statisticile publicate de B.E.C. suma voturilor nule și a celor valabil exprimate nu este, cu excepția scrutinului din 1990, niciodată egală cu numărul de electori prezenți la urne!

Un indicator care trebuie luat în considerare într-o democrație incipientă este numărul de buletine valabile, care atestă competența civică a cetățenilor. În 2004, când după primul tur al alegerilor s-a vorbit despre o fraudă legată de numărul mare al voturilor nule, procentajul voturilor valabile a rămas la nivelul din 1990 și 1996, adică de 93-94% din alegătorii prezenți la urne. Inexplicabile sunt, de fapt, incidentele din 1992, când 12% din voturile depuse în urne au fost anulate.

Voturile nule la alegerile postdecembriste

Scrutinul	TVN	TVN %
AG – 20.05.1990	1.117.858 (CD) 869.584 (S) 447.923 (P)	7,54 (CD) 5,86 (S) 3,02 (P)
AG – 27.09.1992	1.591.071 (CD) 1.507.623 (S) 580.017 (P)	12,73 (CD) 12,06 (S) 4,64 (P)
AP2 – 11.10.1992	116.092	0,95
AG – 3.11.1996	834.687 (CD) 785.977 (S) 426.545 (P)	6,37 (CD) 6,00 (S) 3,25 (P)
AP2 – 17.11.1996	102.579	0,78
AG – 26.12.2000	706.761 (CD) 653.834 (S) 484.643 (P)	6,11 (CD) 5,66 (S) 3,00 (P)
AP2 – 10.12.2000	160.264	1,57
AG – 28.11.2004	599.641 (CD) 556.128 (S) 339.010 (P)	5,55 (CD) 5,15 (S) 3,14 (P)
AP2 – 12.12.2004	103.245	1,02
EUR – 25.11.2007	246.555	4,62

Prima coloană conține tipul (AG = alegeri generale; AP2 = turul doi al alegerilor prezidențiale, EUR = alegeri europene) și data scrutinului. A doua indică numărul total de voturi nule (TVN), iar ultima procentul de voturi nule față de numărul alegătorilor prezenți la urne (TVN%), la alegerile pentru Camera Deputaților (CD), Senat (S) și Președinție (P).

Element important al sistemului de vot, pragul electoral a cunoscut o creștere semnificativă: inexistent în 1990, el a fost de 3% în 1992 și 1996, crescând din 2000 la 5% pentru partide și, respectiv, 8-10%, în funcție de numărul de partide asociate, pentru coaliții. Această ultimă creștere era destinată să diminueze numărul actorilor intrați în Parlament.

Numărul de formațiuni parlamentare rezultate din alegerile postcomuniste variază între 6 și 12 la Senat și, respectiv, între 24 și 27 la Camera Deputaților, aceasta din urmă cuprinzând și formațiunile minorităților care nu depășesc pragul electoral, dar capătă reprezentare cu câte un mandat, formațiuni al căror număr a crescut de la 11 în 1990, la 13 doi ani mai târziu, la 15 în 1996 și la 18 după alegerile din 2000 și 2004.

Forțele parlamentare (1990-2004)

Anul scrutinului	Senat		Camera Deputaților		
	A	B	A	B	C
1990	7	7	16	16	11
1992	8	12	7	12	13
1996	6	12	6	12	15
2000	5	7	5	7	18
2004	4	6	4	6	18

Tabelul indică pentru cele două Camere ale Parlamentului numărul total de forțe politice care au depășit pragul electoral, coalițiile și alianțele luate ca întreg (A), numărul de partide intrate în Senat sau Cameră, fiecare membru al coaliților luat distinct (B) și numărul de organizații minoritare altele decât UDMR care au intrat în Cameră, chiar dacă nu au reușit să depășească pragul (C). Pentru 1990, pragul a fost 0, dar UDMR a fost numărată tot separat de celelalte formațiuni ale minorităților.

Indice important pentru a caracteriza sistemul politic, numărul efectiv de partide, calculat după formula lui Laakso și Taagepera[1], ne înfățișează o instabilitate dramatică a scenei politice românești: în 15 ani, sistemul politic din România a experimentat trei formule diferite, căci el a trecut de la tipul „un partid și jumătate"[2] în 1990, la modelul multipartidist fără partid dominant între 1992 și 1996, pentru a dobândi în 2000 trăsăturile unui sistem multipartidist cu partid dominant, redevenind după alegerile din 2004 un sistem multipartidist fără partid dominant[3].

---

[1] Formula lui Marku LAAKSO și Rein TAAGEPERA: $N = 1/\Sigma s_i^2$, unde s_i este proporția mandatelor partidului i. Luând în considerare prezența formațiunilor minoritare în Camera Deputaților, am calculat N plecând de la rezultatele pentru Senat.

[2] Această expresie a fost creată pentru a caracteriza primii ani ai democrației românești de către George VOICU, *Pluripartidismul*, All, București, 1999, p. 215.

[3] Pentru relația între sistemele de partide și N, v. Arend LIJPHART, *Patterns of Democracy. Government Forms and Performance in Thirty-Six Countries*, Yale University Press, New Haven and London, 1999 (citat de acum înainte *Modele ale democrației*, traducere de Cătălin Constantinescu, Polirom, Iași, 2000), p. 78.

Numărul efectiv de partide (1990-2004)

SCRUTINUL	N_A	N_B	N
1990	1,6297	1,6297	1,6297
1992	4,7502	5,6116	5,1809
1996	3,8936	5,9900	4,8293
2000	3,2273	3,6791	3,4532
2004	3,0321	4,6882	3,8602
MEDIE			3,79

Tabelul conține valorile numărului efectiv de partide (N) calculat – pentru a descrie sistemul de partide – după formula lui Markku Laakso și Rein Taagepera $N = 1/\Sigma s_i^2$, unde s_i este proporția locurilor partidului i (cf. Arend Lijphart, *op. cit.*, p. 79). Ținând seama de faptul că prezența minorităților în Camera inferioară complică sistemul reprezentării, am făcut calculul pentru 1990-2000 pornind de la Senat (v. Cristian PREDA, *România postcomunistă și România interbelică*, Meridiane, București, 2002, pp. 51-52); am calculat câte doi indici: N_A și N_B, luând în seamă mai întîi coalițiile/aliantele ca un întreg (N_A) și apoi luând în seamă partidele parlamentare în chip distinct (N_B), mai precis acele partide care au obținut cel puțin 1% din locurile parlamentare (cf. Lijphart, *op. cit.*, pp. 76-80); am determinat apoi indicele numărului efectiv de partide (N) ca medie aritmetică a lui N_A și N_B. Pentru 2004, am calculat indicele și pentru Senat (valorile sunt înscrise în tabel), dar și pentru Cameră; în acest al doilea caz, am luat în calcul mai întâi grupul minorităților ca atare, neglijând în cazul celui de-al doilea indice fiecare formațiune în parte, întrucât nici una nu a obținut 1% din mandate; valorile obținute astfel ($N_A = 3,3322$; $N_B = 4,0717$ și $N = 3,7019$) sunt foarte apropiate de cele rezultate din calculul făcut pe baza situației mandatelor din Senat. Mai mult decât atât, calculul N poate fi făcut și luând în seamă Camerele reunite, mai precis ponderea grupurilor parlamentare la nivelul Parlamentului reunit; calculul are relevanță, pentru că deși, după alegerile din 2004, partidele au ponderi cvasi-identice în Senat și Camera inferioară, asigurarea majorității implică, de fapt, constrângeri diferite în fiecare Cameră, ca și la nivelul Parlamentului reunit. Plecând de la constatarea că din cele 469 de locuri ale Parlamentului reunit la sfârșitul lui 2004, PSD deținea 159 (33,9%), PNL – 92 (19,62%), PD – 69 (14,71%), PRM tot 69 (14,71%), UDMR – 32 (6,82%), PUR – 30 (6,40%), iar grupul minorităților 18 mandate (adică 3,84%), valoarea lui N este 4,8333, ea indicând – ca de altfel și celelalte valori calculate separat pentru Senat și pentru Cameră – că avem de-a face cu un sistem de tip multipartidist fără partid dominant.

Valoarea medie a numărului efectiv de partide (N=3,79) situează sistemul românesc în tabelul alcătuit de Lijphart după studiul a 36 de democrații, între Islanda (3,72) și India (4,11), cu diferența că numărul alegerilor care au avut loc în țările respective este superior celor ținute în România (16 alegeri în Islanda, 6 în India)[1].

Dacă excepțăm alegerile din 1990, atunci numărul mediu efectiv de partide are valoarea 4,32 (cu un minim de 3,45 și un maxim de 5,18), sistemul românesc apropiindu-se astfel de cel belgian[2]. O asemenea excepție nu ar fi totuși justificată, de vreme ce situația din 1990 a suscitat reacții politice semnificative care au condus la articularea ulterioară a scenei electorale și a configurării Parlamentului[3].

[1] Trebuie menționat că în cazul românesc diferența dintre minimul și maximul valorii N este mai importantă decât în celelalte două țări.

[2] V. Arend LIJPHART, *op. cit.*, p. 85.

[3] Avem în vedere în primul rând crearea CDR, forța politică învingătoare în 1996, după ce a ocupat al doilea loc în 1992. Despre specificitatea constituirii CDR, v. Maurizio COTTA, *art. cit.*, pp. 80-81.

13. SUPRADIMENSIONAREA LEGISLATIVĂ ȘI DISPROPORȚIONALITATEA

Dimensiunile legislativului sunt în mod potențial favorabile exprimării unei proporționalități foarte înalte, căci Parlamentul este supradimensionat: de fapt, departe de a respecta „regula rădăcinii cubice" – potrivit căreia cifra totală a mandatelor din Camera inferioară tinde spre rădăcina cubică a numărului populației[1] – legislativul român corespunde unei populații de 36 de milioane de locuitori și în nici un caz populației actuale.

Dimensiunile legislativului după 1989

Anul	Mandate
1990	397
1992	341
1996	343
2000	345
2004	332
Optim	282

Tabelul indică mandatele din Camera inferioară, incluzând locurile acordate formațiunilor minoritare și, pe ultimul rând, dimensiunile optime ale legislativului, plecând de la regula „rădăcinii cubice".

Dar această condiție favorabilă nu a fost valorificată. De fapt, între 1992 și 2000, corpul legislativ este din ce în ce mai puțin reprezentativ. În acest sens, după alegerile din 1996, Daniel Barbu punea deja în evidență „non-reprezentativitatea proporțională"[2] produsă de sistemul politic românesc. Această caracteristică a fost accentuată după scrutinul din 2000. Stă mărturie, în primul rând, sporirea considerabilă a numărului de voturi acordate partidelor care nu au intrat în Parlament, voturi care au fost redistribuite – după sistemul celor mai mari resturi – partidelor care au depășit pragul electoral legal: astfel, în 2000,

[1] Arend LIJPHART, *op. cit.*, p. 151.
[2] Daniel BARBU, *Republica absentă*, pp. 163-180.

20% din opțiunile alegătorilor au fost redistribuite; în termeni absoluți, aceasta înseamnă că mai mult de 2,3 milioane de voturi pentru Cameră și 2,2 milioane pentru Senat nu și-au regăsit expresia politică în Parlament. În 2004, ponderea voturilor irosite a scăzut în mod semnificativ la ambele Camere, ajungând la „doar" 11-13%. La alegerile pentru Parlamentul European din noiembrie 2007, cele cinci partide care au obținut mandate (PD, PSD, PNL, PLD, UDMR) și candidatul independent care a reușit să câștige un loc în PE au obținut împreună 4.197.345 de voturi din cele 5.122.226 valabil exprimate, astfel încât voturile irosite au reprezentat 924.881 voturi (18,05%).

Voturile „irosite" (1992-2004)

Senat

	VVEPP	VVE	VI	VI%
1992	9.360.739	10.964.818	1.604.079	14,63
1996	10.239.125	12.287.671	2.048.546	16,67
2000	8.723.251	10.891.910	2.168.659	19,92
2004	9.081.077	10.231.476	1.150.399	11,24

Camera Deputaților

	VVEPP	VVE	VI	VI%
1992	8.765.014	10.880.252	2.115.238	19,45
1996	10.049.643	12.238.746	2.189.103	17,89
2000	8.464.543	10.839.424	2.374.881	21,91
2004	8.866.774	10.188.106	1.321.332	12,96

În prima coloană a celor două tabele este indicat anul scrutinului. Celelalte coloane indică numărul total de voturi valabil exprimate pentru partidele care au trecut pragul electoral (VVEPP), numărul total de voturi valabil exprimate (VVE) și, în ultimele două coloane, voturile irosite, adică voturile acordate partidelor care nu au reușit să treacă pragul, mai întâi în cifre absolute (VI), apoi în procente (VI%).

Creșterea nereprezentativității a condus – prin redistribuirea voturilor în favoarea partidelor care depășesc pragul electoral – la premierea câștigătorilor. Prime electorale substanțiale – uneori chiar de 10% ! – au fost astfel distribuite partidelor sau coalițiilor de partide victorioase în alegeri.

Primele electorale pentru câștigătorii alegerilor

Anul	Cameră	Senat
1990	- 0,07	+10,29
1992	+6,60	+5,97
1996	+5,40	+6,37
2000	+8,31	+9,33
2004	+4,48	+3,13

Indicăm aici primele acordate partidului care s-a situat în fruntea clasamentului – Frontul Salvării Naționale (1990), Frontul Democrat al Salvării Naționale (1992), Convenția Democrată Română (1996), Polul Democrat-Social din România (2000) și Uniunea națională PSD+PUR (2004) – calculate ca diferență între procentul de locuri și procentul de voturi obținute.

Ceea ce este și mai interesant în cazul românesc este faptul că această creștere a non-reprezentativității a fost însoțită de o diminuare progresivă a numărului efectiv de mandate alocate prin redistribuirea voturilor acordate partidelor care nu au depășit pragul electoral, cu toate că, mai ales în cazul Senatului, această proporție a rămas peste 50%.

Numărul de mandate și alocarea lor (1992-2004)

	Senat			Camera Deputaților		
	MS	MSR	%MSR	MD	MDR	%MDR
1992	143	94	65,74	341	125	36,66
1996	143	85	59,45	343	118	34,41
2000	140	72	51,43	345	110	31,89
2004	137	71	51,82	314	71	22,61

Prima coloană indică anul alegerilor. Următoarele trei precizează numărul total de mandate de senator (MS), numărul de mandate de senator repartizate după redistribuirea voturilor obținute de formațiunile care nu ating pragul electoral (MSR) și, respectiv procentul de mandate de senator repartizate ca rezultat al redistribuirii (%MSR). Ultimele trei coloane conțin numărul total de mandate de deputat (MD), numărul de mandate de deputat repartizate după redistribuirea voturilor obținute de formațiunile care nu ating pragul electoral (MDR) și procentul de mandate de deputat repartizate ca rezultat al redistribuirii (%MDR).

Cum se face că non-reprezentativitatea generală se combină cu sporirea numărului de mandate atribuite direct și nu prin redistribuire? Și care sunt dimensiunile acestui fenomen?

Pentru a găsi un răspuns la aceste întrebări, trebuie să constatăm, mai întâi, existența unui dezacord important între pragul electoral și magnitudinea medie a circumscripțiilor. Dacă magnitudinea medie poate fi privită ca un „prag implicit" și dacă raportul rezonabil între cele două variabile este S=75%/(M+1), unde S este pragul și M magnitudinea medie[1], atunci trebuie spus că, în cazul românesc, magnitudinea medie constituie un obstacol serios pentru reprezentativitate. La alegerile din 2004, avem un nivel al magnitudinii de 3,26 pentru Senat și de 7,9 pentru Cameră și, astfel, un prag implicit de peste 17% pentru Senat (de trei ori mai mare decât pragul explicit pentru partide) și, respectiv de peste 8% pentru Cameră (adică mai mult decât pragul explicit fixat în 2000 pentru coalițiile de două partide)[2].

Dezechilibrul introdus în acest fel poate fi măsurat cu ajutorul formulei disproporționalității legislative propusă de Michael Gallagher:

[1] Cf. Arend LIJPHART, *op. cit.*, pp. 149-150.

[2] Primul autor care a remarcat importanța acestor aspecte pentru alegerile din 1990 a fost Kimmo KUUSELA, „The Founding Electoral Systems in Eastern Europe, 1989-1991", in Geoffrey PRIDHAM & Tatu VANHANEN (edited by), *op. cit*, pp. 139-142.

$$G^2 = 1/2\ \Sigma(v_i - l_i)^2,$$

unde v_i desemnează procentajul de voturi obținute de partidul i și l_i procentajul de locuri obținute de partidul i. Formula poate fi utilizată și pentru a măsura disproporționalitatea prezidențială, care se confundă, de fapt, cu scorul obținut de candidatul învins în turul doi de scrutin.

Calculele dau la iveală faptul că disproporționalitatea generală a sistemului politic românesc, determinată ca medie geometrică a celor doi indici, are valoarea G=19,09. Această valoare plasează sistemul politic românesc între ultimele două cazuri de democrații clasate de către Arend Lijphart, și anume Jamaica (17,75) și Franța (21,08). Dar sistemul jamaican este un sistem pluralitar, iar cel francez unul majoritar, în timp ce sistemul românesc este – cel puțin prin intențiile sale – un sistem proporțional.

Disproporționalitatea legislativă și prezidențială (1990-2004)

	G_L	G_P
1990	7,86	93,19
1992	5,88	38,66
1996	7,03	45,59
2000	9,38	33,17
2004	4,98	48,77
Medii	7,03	51,88

Tabelul conține indicii disproporționalității legislative (G_L) și disproporționalității prezidențiale (G_P) pentru perioada 1990-2004, ca și, pe ultimul rând, valorile medii ale acestora; valoarea generală a lui G, calculat ca rădăcină pătrată din suma geometrică a celor doi indici medii este G = 19,09. Indicele disproporționalității legislative a fost calculat după formula $G_L = \sqrt{1/2}\Sigma(v_i - l_i)^2$, unde v_i = procentul de voturi obținute de un partid și l_i = procentul locurilor obținute de acel partid, luând în seamă toate partidele care au obținut minimum 1%; pentru întreaga perioadă, tabelul conține datele calculate plecând de la rezultatul alegerilor de la Senat; de altfel, pentru 2004, indicele disproporționalității legislative are valori foarte apropiate dacă este calculat pentru Senat (4,98), respectiv pentru Cameră (4,31). Disproporționalitatea prezidențială este egală cu scorul candidatului învins în turul al doilea al alegerilor. Pentru 1990-2000, calculele pot fi găsite în volumul lui Cristian PREDA, *România postcomunistă și România interbelică*, Meridiane, București, 2002, pp. 59-60.

În lista lui Lijphart, sistemele RP cele mai apropiate prin caracteristicile lor de sistemul românesc sunt cele din Venezuela (G=14,41), Costa Rica (G=13,65) și Columbia (G=10,62), considerate toate trei ca veritabile exemple ale modului în care poate fi pervertită logica proporțională. Depășind dezechilibrele produse în aceste trei țări, *sistemul românesc este cel mai disproporțional sistem*

RP cunoscut. Mai mult decât atât: Venezuela, Columbia și Costa Rica sunt, ca și România, democrații prezidențiale, dar disproporționalitatea de care sunt afectate se datorează înainte de toate disproporționalității prezidențiale și nu celei legislative; în România, se întâmplă exact contrariul, câtă vreme la noi disproporționalitatea legislativă variază între 4,98 și 9,38, iar în Venezuela, Columbia și Costa Rica același indice variază între 2,96 și 4,28, așa cum menționează Lijphart[1].

Sistemul politico-electoral românesc trebuie, deci, descris în termeni de efect pervers: conceput – juridic vorbind – ca un sistem de reprezentare proporțională, dispozitivul electoral românesc a produs în 1990-2004 cele mai importante efecte majoritare cunoscute până în prezent.

În acest context, merită semnalat un fenomen politic foarte interesant: începând din 1999, o bună parte a societății politice românești a reclamat o revoluție a sistemului electoral, mai precis abandonarea RP în favoarea unui scrutin majoritar. Să reamintim că, în general, modul de reprezentare proporțional este asociat cu fragmentarea politică și lipsa de eficiență, ca și cu corupția internă din partide, el împiedicând candidaturile care nu demonstrează supunere față de centru. De cealaltă parte, modul de scrutin majoritar poate diminua nivelul de control al centrului asupra candidaturilor, poate aduce o simplificare a câmpului politic; aceste efecte se produc dacă există deja două forțe politice clar delimitate și bine implantate la nivel teritorial. În caz contrar, adoptarea unui mod de scrutin majoritar nu face decât să incite formarea alianțelor electorale, eterogene adesea, care au un unic scop: ajungerea în Parlament[2]. Susținătorii abandonării RP nu au insistat prea mult asupra acestor diferențe. De altfel, ei nu au ținut seama nici de vocile care afirmă că „foarte puține democrații trec de la metoda RP la metodele pluralitare sau majoritare“[3] și, mai ales, nu au înțeles că sistemul în vigoare producea deja efectele scrutinului dorit, o parte din rezultatele nefaste ale politicii pe care ei o respingeau fiind chiar urmările naturale ale unui astfel de sistem. Filosofia majoritară a fost până la urmă abandonată de comisia electorală constituită pentru reforma sistemului electoral înainte de alegerile din 2004. Aceste alegeri au adus, oarecum în compensație, cele mai consistente efecte proporționaliste din întreaga perioadă postcomunistă!

În ultimii ani, schimbarea de scrutin avea să fie descrisă ca o prioritate politică, iar Traian Băsescu s-a angajat că va sprijini o modificare a scrutinului[4].

---

[1] Arend LIJPHART, *op. cit.*, pp. 156 și 159.

[2] A se vedea experiența italiană – Mauro CALISE, *Dopo la partitocrazia,* Einaudi, Torino, 1994, p. 128.

[3] Dieter NOHLEN, „Changes and Choices in Electoral Systems“, cit. in Arend LIJPHART, *op. cit.*, p. 141.

[4] V. în acest sens transcrierea dezbaterii organizate de Grupul pentru Dialog Social, sub titlul „Costurile integrării vor genera eurosceptici“, *Revista 22*, nr. 768, 23-29 noiembrie 2004, pp. 10-12.

Un proiect de modificare a scrutinului avea să fie propus de Asociația Pro Democrația: acest proiect prevedea un sistem electoral mixt, jumătate dintre parlamentari urmând să fie desemnați în colegii uninominale, în timp ce restul mandatelor ar fi fost dobândite de candidații care au pierdut competiția, dar au reușit să obțină cele mai bune scoruri pentru partidele care-i propun. Promotorii proiectului au argumentat că în acest fel s-ar asigura deopotrivă proporționalitatea reprezentării și responsabilizarea alegerii în circumscripții uninominale. APD s-a arătat critică față de orice scrutin majoritar: „După cum o demonstrează realitatea din alte țări în care este folosit sistemul majoritar cu două tururi de scrutin, pot apărea situații în care partide ce se bucură de voturile a 30-35% din alegători ajung să câștige 60% din fotoliile parlamentare, iar partide care obțin 10-12% nici măcar nu intră in Parlament"[1]. Asociația avea să convingă guvernul Tăriceanu să-și asume, pe 29 octombrie 2007, răspunderea pe un proiect de lege care integra modul de scrutin mixt schițat mai sus. Proiectul a trecut în acest fel de Camere, dar a fost reclamat ca neconstituțional de către Președinte pe 21 noiembrie, Curtea declarând că mai multe prevederi ale sale sunt neconstituționale[2]. În schimb, Traian Băsescu a convocat un referendum pentru adoptarea unui sistem de vot majoritar în două tururi de scrutin, în circumscripții cu un loc, chiar în ziua în care cei 18.265.216 de cetățeni români participau la primele alegeri europene, pe 25 noiembrie 2007. Inspirat de scrutinul francez pentru Adunarea națională, proiectul prevedea ca fiecare deputat sau senator să fie ales dacă a obținut jumătate plus unu din voturile alegătorilor înscriși pe liste sau, atunci când niciunul dintre candidați nu obține o asemenea majoritate, dacă ocupă primul loc într-un al doilea tur organizat între primii doi clasați. Deși 81,36% dintre alegătorii veniți la vot s-au declarat favorabili propunerii făcute de Președinte, referendumul a fost invalidat, întrucât doar 26,51% din corpul electoral a fost prezent la urne. Discuțiile privitoare la necesitatea schimbării modului de scrutin au continuat astfel și după acest referendum, clasa politică degajând un consens referitor la necesitatea schimbării. Mirajul uninominalului a rămas punctul central al unui discurs purificator al vieții politice, ce amintește, un secol și ceva mai târziu, de teoria formelor fără fond.

Legea din martie 2008 a introdus până la urmă o formulă electorală eclectică, a cărei paternitate a fost reclamată de deputatul PSD Anghel Stanciu[3]. Legea prevede că „deputații și senatorii se aleg în colegii uninominale... prin

[1] Cf. *Nu compromiteți reforma electorală!*, newletter APD – 23 octombrie 2007. Alte informații pe situl www.apd.ro.

[2] V. Decizia CCR nr. 1177/2007, care răspundea Sesizării de neconstituționalitate a Legii pentru alegerea Camerei Deputaților și a Senatului și pentru modificarea și completarea Legii nr. 67/2004 pentru alegerea autorităților administrației publice locale, a Legii administrației publice locale nr. 215/2001 și a Legii nr. 393/2004 privind Statutul aleșilor locali.

[3] Într-un interviu la secția română a BBC, difuzat pe 9 martie 2008.

scrutin uninominal, potrivit principiului reprezentării proporționale“ (art. 5, alin. 1). Colegiile, subunități ale circumscripțiilor, se organizează plecând de la o normă de reprezentare de 1 deputat la 70.000 de cetățeni și de 1 senator la 160.000 de cetățeni. Colegiul e uninominal fiindcă fiecare „competitor politic“ depune o candidatură. Dar distribuirea mandatelor se face potrivit unor metode contradictorii între ele: astfel, dobândesc mandate toți acei candidați care reușesc să obțină 50% plus un vot în colegiile unde au concurat; în caz contrar, se recurge la metoda coeficienților electorali, calculați la două niveluri – în fiecare circumscripție (județ) și, respectiv pe țară, pe baza agregării celor mai mari resturi (art. 48). Legea creează o circumscripție în afara țării și introduce pragul electoral alternativ: se adaugă astfel procentelor de 5% necesare pentru un partid, respectiv 8-10% pentru alianțe, pragul de șase mandate de deputat și două de senator penbtru ca o formațiune politică să intre în Parlament. În schimb, deși alimentată de o filosofie proporționalistă desfășurată sub stindardul „uninominalului“, legea din martie 2008 prevede că în caz de alegeri parțiale se folosește un scrutin *à l'anglaise*, adică majoritar într-un singur tur (art. 48, lit. 17). Va fi interesant de văzut ce efecte va genera această nouă formă de vot.

14. Nouă partide de succes și familiile lor politice

În acest cadru instabil și imprevizibil, partidele politice au avut traiectorii accidentate. Doar nouă dintre cele 196 de partide care au participat la alegeri din 1990 în 2004 au reușit să treacă cel puțin trei teste electorale, obținând de altfel, de fiecare dată, între 85% și 98% din mandatele parlamentare. Aceste nouă partide sunt, deci, cele care au jucat un rol decisiv în viața politică românească.

Partidele care au trecut minimum 3 teste electorale

Camera Deputaților

Partid	1990	1992	1996	2000	2004
PSD	263	117	91	139	113
PD		43	43	31	48
PRM	-	16	19	84	48
PNL	29	-	25	30	64
PSDR	2	10	10	10	-
UDMR	29	27	25	27	22
PNTCD	12	41	83	-	-
PUNR	9	30	18	-	-
PER	8	4	5	-	-

Senat

Partid	1990	1992	1996	2000	2004
PSD	92	49	41	59	46
PD		18	22	13	21
PRM	-	6	8	37	21
PNL	9	-	16	13	28
PSDR	-	1	1	3	-
UDMR	12	12	11	12	10
PNȚCD	1	21	27	-	-
PUNR	2	14	7	-	-
PER	1	-	1	-	-

Tabelele indică numărul de mandate parlamentare obținute fie individual, fie în coaliții de către partidele care au trecut trei din cele cinci teste electorale, indiferent dacă ele se mai află în Parlament sau nu (așa se explică faptul că apar aici PNȚCD și PUNR, absente din ultimele două legislaturi) și indiferent dacă mai există sau nu (PSDR, de pildă, a fuzionat în 2001 cu PSDR, sub numele PSD). Am folosit siglele actuale ale partidelor (și nu, de pildă, FDSN – numele pe care PDSR l-a avut la alegerile din 1992). Pentru anul 1990 am menționat, atât la Cameră, cât și la Senat, mandatele obținute de FSN, din care s-au desprins PSD și PD.

Strategiile și performanțele electorale ale celor nouă partide au fost foarte diverse. Derivate dintr-un „trunchi comun" – intitulat în 1990 Frontul Salvării Naționale – PDSR și PD au ales căi diferite pentru a se impune în fața alegătorilor. Sub numele de FDSN în 1992, de PDSR în 1996 și 2000, de PSD în 2000, partidul grupat în jurul lui Ion Iliescu a participat singur la testele electorale din 1992 și 1996 (câștigându-l pe primul și pierzându-l pe al doilea) și în coaliție în 2000 și în 2004 (câștigând alegerile în ambele cazuri, dar participând la guvernare doar după 2000).

Partidul Democrat s-a prezentat singur în 1992 (sub numele FSN) și în 2000 și, respectiv, în coaliție cu PSDR în 1996 și cu PNL în 2004, în aceste două cazuri reușind să intre la guvernare.

Partidul Social Democrat Român, singur în 1990, a devenit membru al Convenției Democratice din România în 1992, al Uniunii Social-Democrate în 1996 și al Polului Democrației Sociale din România (PDSR) în 2000, aceste două ultime alianțe permițându-i să participe și la guvernare. În 2001, partidul a fuzionat cu PDSR sub numele de Partidul Social Democrat (PSD).

Partidul Ecologist Român a fost singur în 1990, apoi membru CDR în 1992 și 1996, alegeri în urma cărora a dobândit câteva mandate, participând apoi din nou singur în 2000 și 2004, fără a mai putea trimite reprezentanți în Parlament.

La rândul lor, PNȚCD și PNL au ales strategii diferite: PNL a avut liste proprii în 1990, 1992 și 2000 (a doua oară, ratând intrarea în Parlament) și a făcut parte din coaliția câștigătoare (CDR) în 1996; în 2004, a depus candidaturi comune împreună cu democrații, sub numele Alianța Dreptate și Adevăr PNL-PD, reușind să formeze guvernul, deși s-au clasat pe locul al doilea la legislative.

După ce a depus o listă proprie în 1990, PNȚCD a optat pentru varianta coaliției la testele electorale din 1992-2000, această formulă aducându-i locul al doilea în 1992, primul loc în 1996 și eșecul total la alegerile din 2000 (sub numele CDR 2000). În 2004, a ratat din nou intrarea în Parlament de data aceasta pe liste proprii.

UDMR a trecut singură toate cele cinci teste electorale, cu o medie de 27 de deputați și 12 senatori.

PUNR a depășit pragul electoral atât în coaliție (în 1990, împreună cu Partidul Republican), cât și atunci când a avut liste proprii (1992 și 1996); în 2000, asociat cu Partidul Național Român, a ratat intrarea în Parlament; la fel s-a întâmplat și patru ani mai târziu, când nu a mai avut aliați electorali.

În sfârșit, PRM a reușit cu liste proprii toate cele patru teste electorale la care a luat parte (1992-2004), cu o medie de 42 de deputați și 18 senatori, la ultimele alegeri 5 dintre reprezentanții acestui partid fiind membri ai Blocului Național Sindical. De fapt, PRM introdusese pe liste 32 de membri BNS; după alegeri, cei 5 sindicaliști care au obținut mandate de deputat au fost excluși din partid, pentru lipsă de fidelitate[1].

[1] În legislatura anterioară (2000-2004), dintre cei 485 de deputați și senatori, 9 erau lideri de sindicat; dintre aceștia, 6 au intrat pe liste PSD, 2 – pe liste PRM și unul a reprezentat Asociația Macedonenilor Slavi din România.

Un caz particular îl reprezintă Frontul Salvării Naționale, care în vidul de putere din decembrie 1989, oferea soluția unei continuități instituționale și a unei stabilități politice. Dincolo de legitimitatea „revoluționară", această situație îi acordă o poziție privilegiată sau, altfel spus, rolul de arhitect al infrastructurii noii democrații din România. Poziția *demiurgică* a Frontului în istoria recentă a democrației române nu este deloc o specificitate națională. Dimpotrivă, în întreaga regiune, proto-partidele de la sfârșitul anilor 1980 preced existența statelor postcomuniste și le creează după chipul și asemănarea lor. Dacă în circuitul clasic, statul precede apariția partidelor, în contextul noilor democrații raportul genetic este inversat. Sfârșitul regimurilor comuniste coincide astfel cu „abolirea fuziunii între partidul conducător și stat, fuziune care explică în același timp slăbiciunea, dar și expansiunea structurilor statale"[1]. Statul postcomunist devine principalul administrator al structurilor economice ale vechiului sistem, astfel încât proto-partidele postcomuniste beneficiază de un avantaj de plecare fundamental. Statul își pierde *ab origine* statutul de neutralitate în echilibrul instituțional, fiind perceput ca un fief al partidelor la putere[2]. O cauză a atracției pe care statul o exercită este cu siguranță importanța resurselor economice pe care le administrează în procesul de tranziție. În cazul românesc, Consiliul Frontului Salvării Naționale decretează încă de la începutul revoluției că „întregul patrimoniu care a aparținut fostului Partid Comunist Român trece în proprietatea statului, ca bunuri ale întregului popor. Patrimoniul ce se preia în proprietatea statului cuprinde unitățile economice, mijloacele de producție și de transport, terenurile, indiferent de destinație, clădirile și dotările acestora, bunurile cu caracter cultural și artistic, instituțiile de învățământ, sanitare, muzeistice, bazele sportive, de odihnă și turism și altele asemenea, precum și orice alte bunuri materiale și fonduri bănești și valutare, inclusiv creanțele care au aparținut fostului Partid Comunist Roman, organizațiilor și unităților din subordinea acestuia, indiferent de data și de sursa dobândirii lor"[3]. La aproape două decenii de la schimbarea de regim, în întreaga regiune a Europei centrale și orientale, există resurse din ce în ce mai limitate la dispoziția statelor și asistăm la o schimbare rapidă și

[1] Anna GRZYMALA-BUSSE, „Political Competition and the Politicization of the State in East Central Europe", *Comparative Political Studies*, vol. 36, no. 10, 2003, pp. 1123-1147/p. 1124.

[2] Gradul de politizare a statului și raportul stat-partide reflectă contextul național, ca și starea competiției politice: v. Guillermo O'DONNELL, „The State, Democratization and Some Conceptual Problems: A Latin American View with Glances at Some Postcommunist Countries", *World Development*, vol. 21, no. 8, 1993, pp. 135-136; Anna GRZYMALA-BUSSE, *op. cit.*, pp. 1124-1125; Arista Maria CIRTAUTAS, „The Post-Leninist State: A Conceptual and Empirical Examination", *Communist and Post-Communist Studies*, vol. 28, no. 4, 1995, pp. 379-392.

[3] Este vorba despre Decretul-lege nr. 30/18 ianuarie 1990 privind trecerea în proprietatea statului a patrimoniului fostului Partid Comunist Român, publicat in *Monitorul Oficial*, nr. 12/19 ianuarie 1990.

importantă a statului postcomunist. Într-adevăr, dacă în ultimul deceniu al secolului trecut, în contextul specific al debutului tranziției, statul postcomunist era perceput cu precădere în accepțiunea sa redistributivă, astăzi, în urma modificărilor aduse atât de procesul de integrare europeană, cât și de epuizarea resurselor economice moștenite de la regimul comunist, statul devine din ce în ce mai mult un stat reglementator, bazat pe instituții autonome față de sfera politică, dar cu competențe limitate[1].

Dacă nu urmărim strategiile electorale ale partidelor, ci raporturile ideologice dintre ele, plecând de la criteriile utilizate după 1989 pentru a descrie politica din Europa centrală și orientală, avem un tablou mai complex, cu nouă familii ideologice.

Scorurile familiilor politice din România (1989-2004)

	1990	1992	1996	2000	2004	Medie
Ecologiști	2,62 (MER) 1,69 (PER)	0,98 (PER)* 2,25 (MER)	1,24 (PER)* 0,25 (FER)*	0,84 (PER)	0,72 (FER)	**2,12**
	4,31	3,23	1,49	0,84	0,72	
Comuniști & extrema stângă	0,38 (PDM)	3,04 (PSM)	2,29 (PS) 2,15 (PSM) 1,73 (PSMR)	0,71 (PSM) 0,48 (PMR)	0,44 (PSU) 0,35 (PMR) 0,25 (PAS) 0,28 (PSR)	**2,42**
	0,38	3,04	6,17	1,19	1,32	
Agrarieni minimaliști	1,83 (PDAR)	2,99 (PDAR) 0,45 (PNȚ)	0,84 (PNT)	0,43 (PNȚ)	0	**1,31**
	1,83	3,44	0,84	0,43	0	
Social-democrați	66,31 (FSN) 1,05 (PSoDR) 0,53 (PSDR)	27,72 (FDSN) 2,40 (PSDR)* 10,19 (FSN) 0,87 (PsoDR)	21,52 (PDSR) 10,48 (PD)* 2,44 (PSDR)*	36,61 (PDSR) 7,03 (PD)	31,4 (PSD)* 13,49 (PD)* 0,78 (FD) 0,21 (PND) 0,2 (PSDCTP)	**46,62**
	67,89	41,18	34,44	43,64	46,08	
Liberali și conservatori maximaliști și moderniști	6,41 (PNL) 0,27 (ULB) 0,15 (PLLR)	3,12 (PAC)* 2,64 (PNLAT)* 2,63 (PNL) 0,72 (PNLCD)* 0,58 (NPL) 0,51 (ULB)	6,18 (PNL)* 1,24 (PNLCD)* 1,57 (ANL) 0,79 (ANLE) 0,08 (PLC)	6,89 (PNL) 4,07 (APR) 1,40 (PNLC) 0,45 (PLDR) 0,03 (ULB)	17,99 (PNL)*	**11,54**
	6,83	10,20	9,86	12, 84	17,99	
Agrarieni, creștini populiști și/sau dreapta identitară	2,56 (PNȚCD)	10,01 (PNȚCD)*	20,51 (PNȚCD)* 0,74 (PAR)*	5,04 (CDR 2000)	1,86 (PNȚCD) 0,47 (AP) 0,32 (URR)	**8,30**
	2,56	10,01	21,25	5,04	2,65	

[1] Despre statul reglementator, v. Antonio LA SPINA, Giandomenico MAJONE, *Lo Stato regolatore*, Il Mulino, Bologna, 2000. V. și Gianfranco POGGI, *The Development of the Modern State*, Standford University Press, Standford, 1978 sau Bertrand BADIE, Pierre BIRNBAUM, *Sociologie de l'État*, Éditions Grasset et Fasquelle, Paris, 1982.

	1990	1992	1996	2000	2004	Medie
Naţional-populişti pe bază etnică sau religioasă, extrema dreaptă	2,12 (PUNR)	7,72 (PUNR) 3,89 (PRM)	4,46 (PRM) 4,35 (PUNR)	19,48 (PRM) 1,38 (PAN)	12,99 (PRM) 2,24 (PNG) 0,52 (PUNR) 0,27 (PNDC)	11,88
	2,12	11,61	8,81	20,86	16,02	
Apărători ai unor interese particulare, diverse	0,48 (GDC) 0,34 (PLS) 0,32 (PRNR) 0,32 (PTLDR)	1,63 (PR) 0,73 (SND)	1,44 (PPR) 0,87 (GDC)	0,66 (PPR)	5,2 (PUR)* 0,18 (APCD) 0,16 (PTD) 0,18 (altii)	2,48
	1,46	2,36	2,31	0,66	5,72	
Minorităţi	7,23 (UDMR) 0,99 (altii)	7,46 (UDMR) 1,43 (altii)	6,63 (UDMR) 1,71 (altii)	6,80 (UDMR) 2,57 (altii)	6,19 (UDMR) 2,88 (altii)	8,78
	8,22	8,89	8,34	9,37	9,07	

Am luat în seamă categoriile familiilor partizane definite de Christian VANDERMOTTEN şi Pablo MEDINA LOCKHART, „La géographie électorale de l'Europe centre-orientale", în Jean-Michel DE WAELE (éd.), *Partis politiques et démocraties en Europe Centrale et Orientale*, Éditions de l'Université de Bruxelles, Bruxelles, 2002, pp. 17-34. Rezultatele sunt cele de la alegerile pentru Camera Deputaţilor. Asteriscul indică faptul că scorul a fost dedus din ponderea mandatelor obţinute de către partide în cadrul unor coaliţii, atunci când aceste partide şi-au format grupuri parlamentare distincte după alegeri (acesta e, de pildă, motivul pentru care PDSR este tratat în 2000 ca un singur actor, deşi era o coaliţie PDSR-PUR-PSDR, în vreme ce PSD şi PUR sunt tratate separat în 2004, deşi au intrat în Parlament reunite în Uniunea naţională PSD+PUR) sau atunci când, fără a avea un grup distinct după alegeri, mai multe partide de aceeaşi sensibilitate politică au făcut parte din aceeaşi alianţă electorală (acesta fiind, de pildă, motivul pentru care PAC, PNLAT şi PNLCD sunt separate în 1992). Am folosit următoarele abrevieri: ANL = Alianţa Naţională Liberală; ANLE = Alianţa Naţional-Liberală Ecologistă; AP = Acţiunea Populară; APCD = Alianţa Popular Creştin Democrată (PPR+Partidul Renaşterea României); APR = Alianţa pentru România; CDR 2000 = Convenţia Democrată Română 2000; FD = Forţa Democrată din România; FDSN = Frontul Democrat al Salvării Naţionale; FER = Federaţia Ecologistă din România; FSN = Frontul Salvării Naţionale; GDC = Gruparea Democratică de Centru; MER = Mişcarea Ecologistă din România; NPL = Noul Partid Liberal; PAC = Partidul Alianţei Civice; PAN = Partidul Alianţa Naţională (ex-PUNR + PNR = Partidul Naţional Român); PAR = Partidul Alternativa României; PAS = Partidul Alianţa Socialistă; PD = Partidul Democrat (ex-FSN); PDAR = Partidul Democrat-Agrar din România; PDM = Partidul Democrat al Muncii; PDSR = Partidul Democraţiei Sociale din România (ex-FDSN); PER = Partidul Ecologist din România; PLC= Partidul Liberal Creştin; PLDR = Partidul Liberal Democrat Român (ex-PNLCD); PLLR = Partidul Liberal (al Libertăţii) din România; PLS = Partidul Liber-Schimbist; PMR = Partidul Muncitoresc Român; PND = Partidul Noua Democraţie; PNDC = Partidul Naţional Democrat Creştin; PNG = Partidul Noua Generaţie; PNL = Partidul Naţional Liberal; PNLAT = Partidul Naţional-Liberal Aripa Tânără; PNLC = Partidul Naţional Liberal – Câmpeanu; PNLCD = Partidul Naţional Liberal Convenţia Democrată; PNT = Partidul Naţional Ţărănesc; PNTCD = Partidul Naţional Ţărănesc Creştin-Democrat; PPR = Partidul Pensionarilor din România; PR = Partidul Republican; PRM = Partidul România Mare; PRNR = Partidul Reconstrucţiei Naţionale din România; PS = Partidul Socialist; PSD = Partidul Social Democrat (PDSR+PSDR); PSDCTP = Partidul Social Democrat Constantin Titel Petrescu; PSDR = Partidul Social-Democrat Român; PSM = Partidul Socialist al Muncii; PSMR = Partidul Socialist Muncitoresc Român; PSoDR = Partidul Socialist Democratic Român; PSR = Partidul Socialist Român; PSU = Partidul Socialist Unit; PTD = Partidul Tineretului Democrat; PTLDR = Partidul Tineretului Liber Democrat din România; PUNR = Partidul Unităţii Naţionale a Românilor/Partidul Unităţii Naţiunii Române; PUR = Partidul Umanist din România; UDMR = Uniunea Democrată a Maghiarilor din România; SND = Solidaritatea Naţional-Democrată; ULB = Uniunea Liberală Brătianu; URR = Uniunea pentru Reconstrucţia României.

Să reamintim faptul că dimensiunea ideologică este fundamentală în construirea şi instituţionalizarea progresivă a unui partid politic. De altfel, pe baza unei analize istorice ample, Klaus Von Beyme a observat că, de-a lungul timpului,

numai partidele bazate pe ideologie au reușit să supraviețuiască[1]. Pe baza acestei observații, Von Beyme dezvoltă ideea de „familii spirituale" sau altfel spus de grupări ideologice care se disting, în timp, pe scena politică europeană. Cele nouă familii clasice se dezvoltă în jurul unor conflicte sociale vizibile. Astfel, la mijlocul secolului al XIX-lea se nasc liberalii și radicalii, ca expresie a opoziției burgheziei față de Vechiul Regim, una din familiile cele mai eterogene[2]. Conservatorii apar imediat după coagularea curentului liberal-progresist[3], în timp ce partidele socialiste și social-democrate se impun cu precădere după revoluțiile din 1848, inspirate de celebrul *Manifest* al lui Karl Marx și Friedrich Engels[4]. În paralel, ca reacție la efectele revoluției industriale asupra formelor rurale de organizare și de producție, partidele agrariene se coagulează rapid, cu precădere în Nordul și Estul Europei. Pe de altă parte, dezmembrarea imperiilor multinaționale accentuează discursul partidelor regionaliste. Inspirate, in general, de ideologia Vaticanului și a curiei romane, partidele creștin-democrate se impun politic al sfârșitul secolului al XIX-lea ca alternativă a discursului laic al socio-democraților[5]. La începutul secolului al XX-lea, mișcarea socialistă se scindează și comuniștii se structurează ca o nouă familie politică. În urma celui de-al Doilea Război Mondial, mișcările contestatare antidemocratice dau naștere unei noi familii politice. Literatura de specialitate nu este însă consensuală nici în ceea ce privește afinitatea electivă între fasciști și naziști, nici în identificarea unei filiații directe între mișcările antidemocratice de la începutul secolului trecut și formele populiste radicale din zilele noastre[6]. Ultima familie în ordine cronologică este cea a ecologiștilor, coagulată în jurul valorilor *postmateriale*[7]. Care sunt corespondenții acestor familii în România?

Discursul „verzilor" de la noi s-a diluat adesea în discursul coalițiilor din care au făcut parte, cu precădere în discursul anticomunist. De altfel, trebuie menționat că, în afara unor excepții în țările baltice *(Eestimaa Rohelised* – Estonia, *Latvijas Zala Partija* – Letonia), mișcarea ecologistă din estul Europei

---

[1] Klaus VON BEYME, *Political Parties in Western Democracies*, Gower, Aldershot, 1985, p. 29.

[2] Paul MAGNETTE, „Les dilemmes fondateurs du libéralisme", in Pascal DELWIT (ed.), *Libéralismes et partis libéraux en Europe*, Éditions de Bruxelles, Bruxelles, 2002, pp. 25-35.

[3] Bryan GIRVIN (ed.), *The Transformation of Contemporary Conservatism*, Sage, London, 1988.

[4] Marc LAZAR (ed), *La gauche en Europe depuis 1945. Invariants et mutations du socialisme européen*, Presses Universitaires de France, Paris,1996.

[5] Pierre LETAMENDIA, *La démocratie chrétienne,* Presses Universitaires de France, Paris, 1977, p. 3 și Daniel-Louis SEILER, „Bilan des partis démocrates chrétiens et conservateurs à l'aube du XXIe siècle", in Pascal DELWIT (éd.), *Démocraties chrétiennes et conservatismes en Europe. Une nouvelle convergence?*, Éditions de l'Université de Bruxelles, Bruxelles, 2003, pp. 39-71.

[6] Cas MUDDE, *Populist Radical Right Parties in Europe*, Cambridge University Press, Cambridge, 2007.

[7] Ferdinand MULLER-ROMMEL și Thomas POGUNTKE, *Green Parties in National Government,* Frank Caas Publishers, 2002.

rămâne familia spirituală cea mai puțin pertinentă politic. Vizibilitatea acesteia la nivel european este, de asemenea, foarte slabă. Pentru a respecta numărul minim de deputați (adică 20) și principiul repartizării teritoriale (minim 1/5 din statele membre), așa cum cer normele de funcționare a Parlamentului european, grupul european al verzilor europeni funcționează în alianță cu regionaliștii europeni (Verzi/Alianța liberă Europeană)[1]. În actuala legislatură, noile state membre sunt reprezentate de un singur deputat, ales pe listele europene din Letonia. În România, familia ecologistă – care coboară între 1990 și 2000 de la 4,3% la mai puțin de 1% – este foarte slab definită. În general, ecologismul a reprezentat o etichetă utilă în interiorul coaliției CDR, care avea ambiția de a reuni – în 1992 și în 1996 – toate marile orientări politice europene. Mai degrabă liberali în economie și fără un discurs cultural propriu, ecologiștii români nu au ocupat încă o „nișă" distinctă în spațiul public românesc.

Comuniștii au o situație aparte în vremurile din urmă. În Europa centrală și orientală, cei mai cunoscuți supraviețuitori ai fostelor partide comuniste sunt moștenitorii KSČ cehoslovac. Dacă în cazul slovac, succesul electoral al KSS *(Komunistická strana Slovenska)* din 2002 nu avea să fie confirmat la alegerile anticipate din 2006, în schimb, în partea cehă, KSCM *(Komunistická strana Čech a Moravy)* se impune ca unul din partidele cele mai constante în Parlament. Excepționalitatea cehă este legată de tradiția interbelică a partidului: într-adevăr, la jumătatea anilor douăzeci din secolul trecut, *Komunistická strana Československa* beneficia de o bază foarte solidă, estimată la aproximativ 300.000 de membri, KSC fiind astfel al treilea partid al Internaționalei, după omologii săi ruși și germani; tradiția partidului explică nu doar stabilitatea electorală a actualului KSCM, dar și stabilitatea sa organizațională[2]. La nivel european, comuniștii se exprimă în primul rând prin intermediul grupului Stânga Unitară Europeană – Stânga Verde Nordică. La noi, fără a afișa în mod explicit filiația comunistă[3], micile partide de extremă-stângă au funcționat ca purtătoare ale nostalgiei unei lupte muncitorești. Conduse de foști demnitari comuniști, printre care fostul prim-ministru ceaușist Ilie Verdeț (Partidul Socialist al Muncii), sau liderul Tineretului Comunist din anii

[1] Pentru mai multe detalii v. prezentarea de la www.greens-efa.org.

[2] Gordon H. SKILLING, „The Formation of a Communist Party in Czechoslovakia", *American Slavic and East European Review*, vol. 14, n. 3, 1960, p. 354; Paul G. LEWIS, „Party Funding in Post-Communist East-Central Europe", in Peter BURNELL, Allan WARE (eds), *Funding Democratization*, Manchester University Press, Manchester, 1998, pp. 137-157.

[3] Pentru chestiunea regenerării partidelor comuniste în Europa centrală și de est, v. Anna M. GRZYMALA-BUSSE, *Redeeming the Communist Past. The Regeneration of Communist Parties in East Central Europe*, Cambridge University Press, Cambridge, 2002. Autoarea analizează partidele succesoare din Cehia, Slovacia, Polonia și Ungaria și, într-un scurt pasaj (pp. 269-270), citează Frontul Salvării Naționale ca partid succesor care preia rețelele de dominație ale Partidului Comunist Român.

optzeci Tudor Mohora (Partidul Socialist), aceste partide au susținut guvernul de centru-stânga în 1992-1996 (în cazul PSM) sau, precum PS, s-au integrat în partidul lui Ion Iliescu. Media lor electorală este sub 2,5%.

Agrarienii minimaliști au jucat roluri politice foarte diferite. Pe de o parte, Partidul Democrat Agrar din România a susținut guvernele din perioada 1990-1996, pentru a se regăsi la alegerile din 2000 alături de CDR 2000, fără a mai avea mandate parlamentare după 1996. Partidul Național Țărănesc a revendicat încă de pe 8 ianuarie 1990 legătura cu țărănismul interbelic, prezentându-se de altfel ca o structură cu 150 de ani de istorie[1]. Într-o societate în care mai mult de 45% din populație trăiește în mediul rural, scorurile foarte scăzute ale agrarienilor – maxim 3,4% în 1992 – arată destul de clar limitele de acțiune ale acestor partide[2].

Social-democrații au căutat să-și refacă familia urmând trei scenarii distincte, care pot fi identificate și în alte țări din Estul și Centrul Europei[3]. Primul dintre aceste scenarii este ilustrat în chip admirabil de social-democrații cehi *(Česká strana sociálně demokratick* – CSSD): este vorba despre decongelarea unei formule istorice, care în cazul românesc se numea PSDR. Al doilea scenariu este și cel mai răspândit în întreaga regiune[4]: este vorba despre reconversia Partidului Comunist, un fenomen ilustrat de social-democrații polonezi *(Sojusz Lewicy Demokratycznej* – SLD), de socialiștii maghiari *(Magyar Szocialista Párt* – MSZP) ca și, în ciuda negării oficiale a unei filiații directe, de FSN și apoi de aripa sa PDSR/PSD. În fine, o a treia formulă de reconstrucție a stângii socialiste a constat în crearea unor partide noi, de tipul partidului slovac Direcția (Smer); la mijlocul anilor nouăzeci, PD a fost văzut uneori ca un asemenea partid nou, deși provenea din FSN. În orice caz, cariera politică a partidelor social-democrate din Europa centrală și orientală avea să fie obstrucționată de o adevărată „alergie" la tot ceea ce amintea de „stânga"[5],

[1] Gabriel ȚEPELEA, „Istorie zbuciumată, istorie glorioasă", *Dreptatea*, 15 februarie 1990, reluat in IDEM, *Itinerar în vremi de cumpănă. Articole. Evocări. Declarații. Interviuri*, Tritonic, București, 2000, pp. 13-16.

[2] V. Alfred BULAI, Vintilă MIHĂILESCU, „Țărănimea – actor și problemă: strategii de dezvoltare locală și strategii de comunicare în perspectiva integrării în Uniunea Europeană", 24 pp., in *Harta Actorilor și problema aderării României la Uniunea Europeană*, Fundația pentru o Societate Deschisă, mai 2003.

[3] V. Aurel C. STOICA, „From Good Communists to Even Better Capitalists ? Entrepreneurial Pathways in Post-Socialist Romania", *East European Politics and Society*, vol. 18, no. 2, 2004, pp. 236-277.

[4] V. Daniel HOUGH, William E. PATTERSON și James SLOAM (eds), „Special Issue: Policy Transfer and Programmatic Change in the Communsit Successor Parties of Eastern and Central Europe", *The Journal of Communist Studies and Transition Politics*, vol. 21, no. 1, 2005,

[5] Jean-Michel DE WAELE, „Le retard social-démocrate en Europe centrale et balkanique", in Pascal DELWIT, Jean-Michel DE WAELE, *La gauche face aux mutations en Europe*, Éditions de l'Université de Bruxelles, Bruxelles, 1993, p. 178.

asociată falimentului Vechiului Regim. Nu trebuie însă uitat că această alergie era accentuată de criza identitară mai generală care afecta social-democrația occidentală[1]. Strategia de dobândire a respectabilității[2] de către partidele social-democrate avea să implice, în primul rând, obținerea unui label de calitate democratică; altfel spus, aceste partide erau obligate să-și dovedească loialitatea față de noul regim. În paralel, ele trebuie să îmbrățișeze rapid principiile economiei de piață și să susțină necesitatea unei reforme economice[3]. Și, nu în cele din urmă, să treacă testul credibilității identitare și să obțină statutul de colaborator al Internaționalei și al Partidului Socialist European[4]. În cazul românesc, construirea familiei social-democrate a fost masiv influențată de acest factor extern, care trebuia să acorde un soi de „label de calitate". Primul membru acceptat în familia internațională și apoi europeană, PSDR, a susținut în 1992 formula eclectică a CDR și a ajutat apoi PD-ul (în 1996) și PDSR-ul (în 2000) să obțină o etichetă social-democrată în plan european. Astfel, dacă între 1990 și 1999 familia social-democrată este scindată în două partide și jumătate, cu PSDR jucând rolul de pivot între cele două partide provenite din FSN, între 2000 și 2004, asistăm la o simplificare a câmpului social-democrat. Mai precis, în urma alianței și, ulterior, a fuziunii PSDR cu PDSR sub numele PSD, social-democrații români dezvoltă un conflict acut: disputele acestor „frați gemeni" au avut ca obiect dosarul economic (PD fiind mai degrabă liberal și implicat în marile privatizări din perioada 1996-2000, în vreme ce PSD a vrut să salveze o parte importantă a industriei socialiste de stat), dar și chestiunile identitare (în anii 1990 PSD fiind mai înclinat către naționalismul

[1] V. ciclurile identificate de Andrea VOLKENS și Hans-Dieter KLINGEMANN, „Parties, Ideologies, and Issues. Stability and Change in Fifteen European Party Systems 1945-1998", in K.R. LUTHER, Ferdinand MULLER-ROMMEL (eds), *Political Parties in the New Europe. Political and Analytical Challenges*, Oxford University Press, Oxford, 2002, pp. 143-167. Despre criza social-democrației, v. Gerassimos MOSCHONAS, *In the Name of Social Democracy. The Great Transformation: 1945 to the Present*, Verso, London & New York, 2002; Lawrence WILDE, *Modern European Socialism*, Dartmouth Publishing Company, Aldershot, 1994; Alain BERGOUNIOUX, Gérard GRUNBERG, *L'utopie à l'épreuve*, Éditions de Fallois, Paris, 1996; John CALLAGHAN, *The Retreat of Social Democracy*, Manchester University Press, Manchester, 2000, etc.

[2] Laure NEUMAYER, „Opinions publiques et partis politiques face à l'intégration européenne en Hongrie, Pologne et République tchèque", *Transitions. Ex-revue des Pays de l'Est*, vol. XXXIX, no. 2, 1998, p. 97.

[3] Georges MINK și Jean-Charles SZUREK, „L'ancienne élite communiste en Europe centrale. Stratégies, ressources et reconstructions identitaires", *Revue française de Science politique*, vol. 48, no. 1, 2002, pp. 3-41; Guy HERMET și Lili MARCOU, *Des partis comme les autres? Les anciens communistes en Europe de l'Est*, Éditions Complexes, Bruxelles, 1998; Mitchell ORENSTEIN, „A Genealogy of Communist Successor Parties in East-Central Europe and the Determinants of Their Success", *East European Politics and Societies*, vol. 12, no. 3,1998, pp. 472-499.

[4] V. Daniel HOUGH, „Learning from the West: Policy Transfer and Programmatic Change in the Communist Successor Parties of Eastern and Central Europe", *The Journal of Communist Studies and Transition Politics*, vol. 21, no. 1, 2005, pp. 1-15.

etnicist, în timp ce PD a fost deschis diversității culturale). În ciuda disputelor interne, social-democrații sunt singura familie politică din România care nu a lipsit din guvern între 1990 și 2005. Scorul general mediu al acestei familii – peste 46% – nu trebuie să înșele observatorul, căci social-democrații nu au învățat doar regulile conflictului intern[1], dar și pe cele ale guvernării minoritare: în 1992, ca și în 2000, social-democrații au alcătuit astfel de cabinete. Să observăm, în sfârșit, că partidul lui Ion Iliescu și Adrian Năstase este singurul organizat ca un partid de masă, având 300.000 de membri la reînregistrarea din 2003. Evoluția acestei familii politice a fost marcată de realinierea ideologică radicală a PD, partid care în urma Convenției Naționale Extraordinare din 25 iunie 2005 și-a schimbat punctele de referință ideologice, devenind un partid popular. De altfel, PD avea să menționeze în primul capitol al noului său statut apartenența la doctrina populară europeană și la Partidul Popular European. În 2007, în urma fuziunii cu o dizidență din PNL intitulată Partidul Liberal Democrat, a rezultat un nou partid, Partidul Democrat Liberal (PDL), care avea să afirme: „În acțiunea sa politică, Partidul Democrat Liberal, ca partid popular, urmărește respectarea valorilor universale ale libertății umane, respectarea valorilor tradiționale ale poporului român și înfăptuirea justiției. Misiunea sa este crearea unei societăți capitaliste moderne în România, bazată pe dezvoltare economică și pe principiul solidarității" (art. 5, al. 1)[2]. Actualele declarații ale responsabililor PDL menționează posibila schimbare a numelui partidului în Partidul Popular, imediat după alegerile din 2009; deocamdată, noul partid păstrează semnul electoral al PD, trandafirul, care este asociat în general partidelor de stânga, democrații moștenindu-l din episodul lor socialist din anii nouăzeci.

În momentul căderii regimurilor comuniste, toate profețiile anunțau fără umbra vreunui dubiu triumful liberalismului în Europa de Est[3]. Liberalii nu au confirmat aceste profeții. Dincolo de pluralismul semantic al conceptului de „liberal"[4], puținele partide liberale din regiune aveau să fie adesea atrase de vizibilitatea europeană a PPE și vor abandona liberalismul politic. FIDESZ e cel mai bun exemplu de acest fel. În România, familia liberală, dominată de conflicte, adesea personale, a încercat să definească o modernizare radicală, fie raportându-se la propria tradiție, fie jucând cartea actualității europene. Diversitatea de sensibilități, care persistă încă în interiorul acestei familii

[1] Pentru această problemă, v. Sorina SOARE, „La construction du *label* social-démocrate roumain et la consolidation de deux pôles sociaux-démocrates à tendance antithétique", in Alexandra IONESCU & Odette TOMESCU-HATTO (sous la direction de), *op. cit.*, pp. 199-201.

[2] V. Georgeta FILIP, „PDL, partid popular cu valori liberale și siglă socialistă", *Cotidianul*, 10 decembrie 2007.

[3] V. Jerzy SZACKI, *Liberalism After Communism*, Central European University Press, Budapest-London-New York, 1995, p. 1.

[4] Paul MAGNETTE, „Les dilemmes fondateurs du libéralisme", in Pascal DELWIT (éd.), *Libéralismes et partis libéraux en Europe*, Éditions de Bruxelles, Bruxelles, 2002, p. 25.

politice, unificată totuși după 1997, acoperă o scală ideologică foarte largă, care merge de la libertarianismul radical în stil american până la etatismul propriu PNL din perioada interbelică. Definirea în 1999-2001 a unui „naționalism liberal de factură civică" (Valeriu Stoica) a avut drept adversar principal naționalismul de factură etnică, încă dominant în sensibilitățile politice românești. Fuziunea în 2001 a PNL cu APR, un partid creat în 1997 ca „o a treia cale", s-a dorit, pe de altă parte, o tentativă de a defini centrul, absent până în 2000 de pe scena publică românească, din cauza influenței puternice a tensiunii neocomuniști-anticomuniști în prima decadă a tranziției politice din România. În aprilie 2003, PNL a absorbit o formațiune definită în mod explicit ca una de dreapta, UFD, pentru a deveni apoi partenerul electoral al social-democraților din PD[1]. Sciziunea PNL din 2006 și apariția Partidului Liberal Democrat a părut să reinventeze discordia în sânul acestei familii. „Topirea" PLD în Partidul Democrat la începutul lui 2008 și aspirația noii formațiuni de a ajunge la o identitate populară lasă deocamdată culoarul liberal în grija PNL.

Fiind, ca și PNL și PSDR, un partid istoric care s-a reinventat după Revoluție, PNȚCD s-a vădit a fi mai nostalgic decât celelalte două și preocupat mai degrabă de chestiunea identitară decât de valorile creștin-democrației, chiar dacă s-a alăturat Internaționalei când era încă în clandestinitate, în 1987[2]. Asociat reformelor economice din perioada 1996-2000, PNȚCD nu este populist, ci mai degrabă de centru-dreapta și este singurul partid care, reluând de fapt propria tradiție, a reușit să organizeze în sânul său coexistența ortodocșilor și a greco-catolicilor din Transilvania. Această toleranță religioasă nu a avut însă și un complement politic: în primii ani de după 1989, PNȚCD a refuzat integrarea în partid a foștilor membri ai PCR. Începând din 1991-1992, PNȚCD a devenit, grație unor oameni politici precum Corneliu Coposu sau Emil Constantinescu, susținătorul ideii unei largi coaliții îndreptate împotriva stângii neo-comuniste. Activitatea PNȚCD este puternic marcată de un discurs anticomunist, el impunându-se ca unul dintre fondatorii Convenției Democratice. Partidul istoric își reorganizează structurile în jurul unei elite de foști prizonieri politici și reapare în primele zile ale postcomunismului cu o mutație identitară importantă. Sigla noului partid menționa – la început în minuscule, apoi cu majuscule – identitatea creștin-democrată. Noua identitate fusese asumată încă din anii optzeci de Corneliu Coposu și avea să fie

[1] Pentru analiza evoluția familiei politice liberale v. Cristian PREDA, „Liberalisme și partide liberale în România postcomunistă" apărut ca postfață la volumul Pascal DELWIT (ed.), *Liberalisme și partide liberale în Europa*, traducere de Radu Carp, Alexandra Ionescu, Filon Morar, Cristian Preda, Cornelia Runceanu, Silvia Marton și Miruna Tătaru-Cazaban, Humanitas, București, 2003, pp. 326-348.

[2] Cf. Alexandra IONESCU, „La résurgence d'un acteur politique en Roumanie. Le Parti National Paysan Chrétien-Démocrate", *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. II, no. 1, 2002, p. 160.

confirmată de primul statut al partidului. Considerată o evoluție naturală, anunțată de dezbaterile interne din anii 1940 inspirate de principiile lui Jacques Maritain și Emanuel Mounier[1], această schimbare ascunde însă o puternică tensiune internă între curentul „național" încarnat de C. Coposu și cel „țărănesc" reprezentant de I. Diaconescu. Ambiguitatea noului colaj identitar se vădește foarte bine în faptul că identitatea creștin-democratică avea să fie utilizată aproape exclusiv în raporturile cu Partidul Popular European, fără a fi dezvoltată în mesajele de campanie politică. De altfel, în anii nouăzeci, țărăniștii fac apel aproape exclusiv la tradiția istorică pentru a sublinia caracterul democratic al PNȚCD și, cu precădere, legitimitatea discursului anticomunist. Astfel, în ciuda clamatului caracter istoric, identitatea de origine, țărănismul, avea să fie ascunsă de preeminența discursului anticomunist. Simbolic, după eșecul electoral din 2000, PNȚCD avea să renunțe, cel puțin un timp, la acest filon identitar, pentru ca între 2005 și 2006, partidul să-și schimbe oficial denumirea, devenind Partid Popular Creștin Democrat. De fapt, renunțarea la „țărănism" trebuie înscrisă în contextul anilor nouăzeci. Cu precădere în 1990 și 1991, FSN se impune ca principalul partid al mediului rural, beneficiind direct de imaginea partidului care a „dat înapoi pământul" prin Legea fondului funciar nr. 18/1991. Întrucât a fost exclus din acest mediu, PNȚCD se va orienta, strategic, către mediul urban unde își va consolida electoratul între anii 1990 și 1996[2]. Și familia creștin-democrată este fragmentată. Alături de PNȚCD, alianța maghiarilor din România se definește la rându-i ca fiind o grupare creștin-democrată. Integrarea UDMR ca membru asociat al popularilor europeni s-a datorat în primul rând contactelor Partidului Democrat Creștin al Maghiarilor din România (RMKDP), membru al formațiunii maghiare. Ulterior cererea de aderare a UDMR a fost evaluată pozitiv de organele interne competente ale PPE[3]. Acțiunea Populară fondată de fostul Președinte Constantinescu, Partidul Noua Generație, Partidul România Mare, PD sunt numai o parte din partide care își dispută, după 2004, identitatea populară și principiile creștin-democratice. La nivel regional, scenariile cele mai răspândite încă de la începutul anilor 1990 descriau o congruență între procesele de democratizare din Italia și Germania și rolul partidelor creștin-democratice în consolidarea noilor democrații. De altfel, astăzi, PPE regrupează numărul cel mai important

---

[1] *Ibidem*, p. 162. Pentru un punct de vedere oficial v. Gabriel ȚEPELEA, „Pe marginea Conferinței PNȚCD cu președinții din județe și din sectoarele Capitalei", *Dreptatea*, 5 februarie 1991, reprodus in Gabriel ȚEPELEA, *op. cit.*, p. 61.

[2] Pentru mai multe detalii v. Petre DATCULESCU, „Cum a votat România. O analiză a alegerilor generale și prezidențiale de la 27 septembrie 1992", *Revista de Cercetări Sociale*, nr. 1, 1994, pp. 43-61 și Dumitru SANDU, *Spațiul social al tranziției*, Polirom, Iași, 1999.

[3] Informație dintr-un interviu realizat în 2001 la sediul PPE cu Denise O'Hara, consilier politic al PPE pentru Europa centrală și orientală. Pentru cererea de aderare a UDMR, v. *Note relative to Agenda Point 8, Application for EPP Associate Status Presented by RMDSZ*, (Romania, u:\ doc\epppb\demandrmdsz910.wpd.).

de deputați din noile state membre. Dincolo de a fi o *success story* regională, creștin-democrația este mai degrabă o „reconversie" pragmatică a unor partide care își realiniază profilul identitar pe baza unui calcul pragmatic. Alături de PSE, PPE este tribuna politică cea mai importantă a Parlamentului european. Vizibilitatea europeană este atât miza realinierii politice a FIDESZ-ului *(Magyar Polgári Szövetség)* la sfârșitul anilor 1990 dar și cea a PD. Motivele sunt diverse, dar scopul comun. Liberalii europeni nu ofereau FIDESZ aceeași infrastructură și tribună de expresie la nivel european și sunt abandonați pentru *patchwork*-ul identitar al PPE. În România, în urma eșecurilor repetate ale PNȚCD în alegeri, PPE a dus o amplă campanie de recrutare a unui partener român, care să se alăture țărăniștilor și UDMR. Ținând cont de raporturile cu PSD și cu Internaționala Socialistă la nivel local, PD avea să integreze la rândul său PPE, obținând în schimb, la fel ca și FIDESZ, sprijinul unei infrastructuri politice europene de prim nivel, dar și vizibilitatea pe care o oferă grupul popularilor și al democraților europeni.

Odată cu căderea Zidului Berlinului, un spectru politic revine cu insistență amenințând stabilitatea politică a regiunii. Dacă angoasele anilor 1990 considerau partidele comuniste, mai mult sau mai puțin reformate, drept o piedică în calea consolidării democratice, ciclurile electorale aveau să confirme un alt pericol. Este vorba despre familia populiștilor, care se implantează rapid în întreaga regiune, având filiații diverse, un raport complex cu trecutul autoritar (atât precomunist, cât și comunist)[1], dar împărtășind câteva elemente comune. Discursul percutant al unor tribuni carismatici care exaltă poporul, națiunea ori Biserica și critică corupția clasei politice (*antipolitical establishment*) se regăsește în partide cu istorii diferite: PRM, Partidul Noua Generație (PNG), Partidul Național Slovac (*Slovenská národná strana* – SNS), Mișcarea pentru o Slovacie Democratică (*L'udová strana – Hnutie za demokratické Slovensko* – L'S HZDS), Autoapărarea (Samobroona), Liga Familiilor Poloneze *(Liga Polskich Rodzin* – LPR), Partidul legii și al Justiției (*Prawo i Sprawiedliwość* – PiS), partidul bulgar Attaka. În România, național-populiștii au un profil special: ei sunt nostalgici ai economiei centralizate a socialismului real și extremiști în privința minorităților (de toate felurile – etnice, religioase, sexuale, culturale). PUNR – care a avut inițial un public format din mica „burghezie" frustrată din Transilvania – a cedat locul în vestul țării PRM-ului, ceea ce explică parțial scorul obținut de acesta la alegerile din 2000. Participanți la „patrulaterul roșu" – coaliția parlamentară din anii 1992-1996 – PRM și PUNR au ilustrat între 1996 și 2000 opoziția radicală la guvernul coaliției CDR-USD-UDMR; după alegerile din 2000, refuzat ca partener de către PSD, PRM a devenit

[1] Cas MUDDE, „The War of Words: Defining the Extreme Right Party Family", *West European Politics*, vol. 19, no. 2, 1996, pp. 225-248; IDEM, „The Populist Zeitgeist", in *Government and Opposition*, 2004, pp. 541-563.

adversarul tot radical al noului guvern minoritar. În pierdere de viteză după alegerile din 2004, PRM s-a regăsit din nou în opoziție. În anii din urmă, PNG, promovat cu precădere de vizibilitatea președintelui său, Gigi Becali, patronul echipei de fotbal Steaua, pare a fi preluat ștafeta unui PRM în tendință descrescătoare. Alegerile europene din noiembrie 2007 aveau însă să dovedească fragilitatea populiștilor.

Partidele celei de-a opta familii partizane – reprezentanții pensionarilor sau ai fracțiunilor parlamentare efemere care exprimă interese sociale restrânse, ca Partidul Liber-Schimbist sau Partidul Republican –, au susținut în general politica de stânga.

În sfârșit, partidele minorităților au traiectorii diferite: doar UDMR a depășit pragul electoral de patru ori; altfel, 11 formațiuni în 1990, 13 în 1992, 15 în 1996 și câte 18 în 2000 și 2004 au profitat de prevederile generoase ale legislației electorale care rezervă, în principiu, câte un loc fiecărei organizații a minorităților naționale. Dintre partidele minorităților, UDMR e un caz special: situată în opoziție între 1990 și 1996, formațiunea a devenit partenera majorităților parlamentare – foarte diferite din punct de vedere ideologic – create în 1996, 2000 și 2004. Trebuie de asemenea notat că între 1996 și 2000, ca și după 2004, Uniunea Maghiară a fost membră a coaliției guvernamentale.

Înainte de a conchide analiza consacrată celor nouă partide de succes și familiilor lor de origine, o ultimă constatare cantitativă se impune. Dincolo de mutațiile programatice, mediile electorale ale celor 9 familii partizane nu spun altceva decât ceea ce indică valoarea numărului efectiv de partide: cu o medie de peste 46% din voturi, social-democrații au avut, în principiu, un avantaj important asupra celor 3 familii pro-occidentale (liberalii – 11,5%, agrarienii creștin-democrați – 8,3% și minoritățile – 8,78%), ca și asupra familiei naționalist-identitare și radical-populiste de dreapta (11,88%).

Dar tendințele de colaborare dintre partide nu reflectă logica „unei afinități elective" clasice. Mai precis, cu precădere în anii nouăzeci, profunda polarizare a sistemului de partide românesc a împiedicat cristalizarea identitară.

De pildă, caracterul eterogen al câmpului social-democrat poate fi pus în legătură directă cu instrumentalizarea originilor partidelor într-un pseudo-clivaj socio-politic care îi opunea pe neo- sau ex-comuniști anti- sau postcomuniștilor. Pe scurt, la fel ca în întreaga regiune, câmpul politic românesc este traversat de o linie de demarcație genealogică, deși raportul cu regimul comunist este dintre cele mai ambigue. Pe de o parte, în România, moștenitorul oficial al PCR dispare din Parlament în 1996, pentru a fuziona la începutul anilor 2000 cu PSD. Pe de altă parte, FSN avea să refuze permanent asimilarea cu un partid reconvertit clasic, valorizând cu precădere originile sale „revoluționare". În același timp, așa-zisul clivaj devine inoperant atunci când se ia în seamă raportul individual al diferiților lideri de partid cu fostul regim. Asimilarea

exclusivă a unui partid sau a unui grup de partide cu „filiera de resurse umane a vechiului regim" este ineficace[1].

Mecanismele acestei polarizări sunt parțial dezmembrate în urma alegerilor prezidențiale din 2000. Propulsarea candidatului PRM în cel de-al doilea tur de scrutin coagulează un „cordon sanitar", în care miza nu mai este atât Vechiul Regim, cât stabilitatea democratică. Fără a fi complet dezarticulată, pertinența originilor partidelor în câmpul politic românesc nu mai este catalizatorul coalițiilor politice. În paralel, delimitările ideologice clasice se accentuează.

[1] V. Laurențiu ȘTEFAN, *Patterns of Political Elite Recruitment in Postcommunist Romania*, Editura Ziua, București, 2004. Raportul Tismăneanu se înscrie în aceeași direcție.

15. MODELE DE PARTIDE ÎN PEISAJUL POLITIC ROMÂNESC

Într-o arhitectură instituțională în care frontierele între stat și partide se amestecă adesea, generând un patronaj politic endemic, definirea unui model de organizare partizană în România pare a fi un obiectiv foarte dificil. Pe de o parte, există o dificultate legată de evoluțiile divergente ale unor partide din spațiul românesc. Afinitățile identitare influențează de altfel și rolul organizației în viața partidelor politice. Pe de altă parte, așa cum observa deja la începutul anilor 1990 Judy Batt[1], proto-partidele primilor ani ai postcomunismului sunt fascinate exclusiv de așa numita „high politics" sau, altfel spus, de miza consolidării democratice a regimului neglijând adeseori propria lor structură organizațională.

În cadrul analizelor focalizate pe experiența democrațiilor occidentale, partidele nu pot fi analizate *in vitro*. Altfel spus: aceste organizații se adaptează atât la nivel programatic, cât și organizațional *input*-urilor pe care le primesc din partea mediului instituțional, economic, social și cultural în care își desfășoară activitatea. Astfel, Michel Hastings observa că „partidele s-au născut în momentul în care ideea și practicile reprezentării politice înfruntau o dublă sfidare: mai întâi, era vorba despre necesitatea tehnică de a încadra și organiza activitatea electorală care avansa progresiv către era democrației de masă; apoi, era vorba despre obligația de natură antropologică de a răspunde sfidării lansate de recunoașterea socio-politică a ideilor pluraliste"[2]. Așa cum observa Harmel, analiza modificărilor partidelor trebuie să țină cont de variabila factorului extern[3]. Autori ca Duverger, Kirchheimer, Panebianco, Katz sau Mair se înscriu în această logică.

Pentru Duverger, „dezvoltarea partidelor pare legată de cea a democrației, adică a extinderii sufragiului popular și a prerogativelor parlamentare"; așa se

[1] Judy BATT, *East-Central Europe: From Reform to Transformation*, Pinter, London, 1991.

[2] Michel HASTINGS, „Partis politiques et administration du sens", in Dominique ANDOLFATTO, Fabienne GREFFET, Laurent OLIVIER, *Les partis politiques: Quelles perspectives?*, L'Harmattan, Paris, 2001, p. 21.

[3] Robert HARMEL, „Party Organisational Change: Competing Explanations?", in Kurt Richard LUTHER, Ferdinand MULLER-ROMMEL (eds.), *Political Parties in the New Europe. Political and Analytical Challenges*, Oxford, Oxford University Press, 2002, p. 120.

nasc două ideal-tipuri de partide, partidele de masă și cele de cadre, diferența dintre ele constând nu în dimensiunile lor sau, altfel spus, în numărul de membri, ci în „structură"[1]. Organizarea partidelor de masă garantează unei asemenea organizații exercitarea funcției de socializare a bazei sale electorale, asigurând în același timp viabilitatea financiară a partidului și, în consecință, vizibilitatea acestuia în competiția politică. În acest context, partidele asigură legătura între stat și societate, organizația fiind mecanismul activ al acestei funcții politice de reprezentare[2]. La un nivel mai profund de analiză a partidului de masă, se observă că relația dintre partidul *on the ground* și partidul *in central office* este adesea ambiguă datorită instalării unei simbioze între cele două substructuri partizane, care sunt totuși diferite atât în ceea ce privește rolul, cât și compoziția lor[3]. Astfel, în relația cu baza și cu aleșii, partidul *in central office* este adevăratul centru de decizie.

La sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, într-un context de erodare a frontierelor sociale tradiționale și, în general, de creștere economică, Kirchheimer observa generalizarea unui partid de tip „catch-all", o organizație care renunță la ideea de a reprezenta un ideal programatic bine definit sau altfel spus „la classe gardée". În schimb, din punct de vedere electoral, partidele schimbă logica reprezentării cu cea a „eficienței în profunzime" și, în consecință, atragerea unei audiențe cât mai largi pentru a garanta un succes electoral imediat. Partidele se relaționează astfel cu acele categorii de alegători cu care nu sunt în conflict deschis[4]. Această schimbare strategică a partidelor apare ca o consecință directă a culturii de masă. Ca efecte directe, observăm la nivelul competiției politice diminuarea distanței ideologice dintre partide, iar la nivel organizațional – o tensiune puternică între partidul *in central office* și reprezentanții aleși sau, altfel spus, partidul *in public office*[5]. Pe scurt, partidele de tip *catch-all* (1) își reduc drastic bagajul ideologic, (2) întăresc poziția ierarhică a liderilor a căror legitimitate este analizată în funcție de eficacitatea lor politică, și nu de coerența cu discursul partidului, (3) limitează progresiv rolul membrilor în partid, (4) demitizează rolul *clasei sociale* și (5) se deschid către diferite grupuri sociale[6].

Începând cu anii optzeci, partidele se distanțează progresiv de societate integrând rapid structurile statului, cu precădere în virtutea unei dependențe financiare care este accentuată de resursele publice. O consecință directă a

[1] Maurice DUVERGER, *Les partis politiques*, Armand Colin, Paris, 1976, pp. 24 și 120.

[2] Richard S. KATZ, Peter MAIR, „Changing Models of Party Organization and Party Democracy. The Emergence of the Cartel Party", *Party Politics*, vol. 1, no. 1, 1995, p. 7.

[3] Richard S. KATZ, Peter MAIR, „The Ascendancy of the Party in Public Office: Party Organisational Change in Twentieth-Century Democracies", in Richard GUNTHER, Jose Ramon MONTERO, Juan LINZ (eds.), *op. cit.*, pp. 117-118.

[4] Otto KIRCHHEIMER, „The Transformation of the Western European Party Systems", in Joseph LAPALOMBARA, Myron WEINER (eds.), *Political Parties and Political Development*, Princeton, New Jersey, Princeton University Press, 1966, pp. 184 și 186.

[5] Richard S. KATZ, Peter MAIR, *art. cit.* p. 122.

[6] Otto KIRCHHEIMER, *op. cit.*, pp. 190-191.

acestei evoluții este aceea că partidele suferă de o puternică hemoragie de membri care generează o adevărată criză de legitimitate a acestora[1]. În ceea ce privește nivelul echilibrului intern al partidelor, centrul de greutate se deplasează radical către partidul *in public office* și asistăm la generalizarea unui model de tip partid-cartel perceput ca un broker între stat și societate, cu o organizație profesională dependentă de subsidiile publice[2].

Făcând oarecum un salt în evoluție, partidele din Europa centrală par a imita modelul occidental al partidelor-cartel. Încurajate de observațiile lui Mair care considera că partidele postcomuniste sunt aproape prin definiție un teren fertil pentru partide-cartel, studiile de la începutul anilor nouăzeci întăresc această concluzie, identificând partide subdezvoltate la nivel organizațional, partide fără membri, dependente de finanțarea publică, cu centrul de greutate la nivelul aleșilor publici[3]. Totuși, încetul cu încetul, imaginea de subdezvoltare organizațională este dezmințită de studii de teren aprofundate[4].

Ca viziune generală, putem observa că geneza partidelor postcomuniste pare a explica, în cele mai multe cazuri, preferința pentru un anumit model de organizare. Astfel, atât în Polonia și Bulgaria, cât și în România, partidele ex-comuniste apar ca adevărați „trend-setters" organizaționali, structura lor teritorială fiind adesea imitată de celelalte structuri partizane. Această observație nu e însă valabilă și în cazul maghiar. Observațiile lui Szczerbiak referitoare la viața locală a partidelor poloneze se regăsesc pretutindeni. Astfel, pentru politologul polonez, organizațiile locale sunt adesea numai un birou gol, în care coabitează partide care la nivel național nu au nici un fel de raport și, în general, nivelul de competențe profesionale este adesea foarte scăzut[5]. Ca punct comun, cu mici

---

[1] Richard S. KATZ et al., „The Membership of Political Parties in European Democracies, 1960-1990", *European Journal of Political Research*, vol. 22, 1992, pp. 329-345; Alexander TAN, „Party Change and Party Membership Decline. An Exploratory Analysis", *Party Politics*, 1997, pp. 363-377; Russel J. DALTON și Marti P. WATTENBERG (eds.), *Parties without Partisans. Political Change in Advanced Industrial Democracies*, Oxford University Press, Oxford, 2000; Peter MAIR, Ingrid VAN BIEZEN, „Party Membership in Twenty European Democracies 1980-2000", *Party Politics*, vol. 7, 2001, pp 5-21; Peter MAIR, „Democracy beyond Parties", Centre for the Study of Democracy (University of California, Irvine), Paper 0506, 2005, 27 pp.

[2] Richard S. KATZ și Peter MAIR, „Changing Models ...", p. 18

[3] V. de exemplu Petr KOPECKY, „Developing Party-Organisations in East-Central Europe. What Type of Party is Likely to Emerge ?", *Party Politics*, vol. 1, 1995, pp. 515-34.

[4] Aleks SZCZERBIAK, „Party Structure and Organisational Development in Post-communist Poland", *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, vol. 17, no. 2, 2001, pp. 94-130; IDEM, „The New Polish Political parties as Membership organisations", *Contemporary Politics*, vol. 7, no. 1, 2001, pp. 57-86; Ingrid VAN BIEZEN, *Political Parties in New Democracies. Party Organization in Southern and East-Central Europe*, Basingstoke, Palgrave, 2003; Paul G. LEWIS, *Political Parties in Post-Communist Eastern Europe*, Routledge, London, 2000; Frances MILLARD, *Parties, Elections, and Representation in Post-Communist Europe*, Palgrave, Basingstoke, 2004; Maria SPIROVA, „Political Parties in Bulgaria. Organisational Trends in Comparative Perspective", *Party Politics*, vol. 11/2005, pp. 601-622.

[5] Aleks SZCZERBIAK, „Testing Party Models in East-Central Europe. Local Party Organisation in Postcommunist Poland", *Party Politics*, vol. 5, no. 4, 1999, pp. 525-537.

excepţii precum KSCM în anii 1990 sau PSD la începutul anilor 2000, majoritatea bugetelor partidelor este asigurată de subsidiile publice, ceea ce accentuează coluziunea între partide şi stat[1]. Dacă e vorba de echilibrul intern de puteri, organizaţiile din Estul Europei par a acorda un rol privilegiat partidului *in central office*, deşi adeseori elitele din Parlament şi cele din birourile centrale sunt aceleaşi.

În ceea ce priveşte România, existenţa unei frontiere permeabile între stat şi partide are drept efect întreţinerea unui patronaj politic endemic, ca şi o puternică dependenţă financiară a partidelor faţă de stat. Dependenţa este totuşi relativă, aşa cum o arată tabelul alăturat, în care ultimele două coloane înfăţişează procentajele din total pe care le reprezintă subsidiile, respectiv cotizaţiile:

Subsidii publice şi cotizaţii ale partidelor (2003-2004)

Partid	An	Subsidii	Cotizaţii	Venituri	% S	% C
PUR	2003	443.231,1	226.097,8	834924,4	53,09	27,08
	2004	443.231,2	863512,0	2523590,6	17,56	34,22
	Total	**886.462,3**	**1089609,8**	**3358515,0**	**26,39**	**32,44**
PSD	2003	2.266.310,2	7256351,5	12939589,8	17,51	56,08
	2004	2.266.310,2	25311877,8	41580816,5	5,45	60,87
	Total	**4.532.620,4**	**32568229,3**	**54520406,3**	**8,31**	**59,74**
PD	2003	812026,5	212709,7	2277459,2	35,65	9,34
	2004	812026,5	1099322,4	5197553,0	15,62	21,15
	Total	**1624053,0**	**1312032,1**	**7475012,2**	**21,73**	**17,55**
PNL	2003	1125094,6	491497,1	2480064,0	45,37	19,82
	2004	1125094,6	1555783,9	8408173,9	13,38	18,50
	Total	**2250189,2**	**2047281,0**	**10888237,9**	**20,67**	**18,80**
PRM	2003	1636392,6	382110,2	2255311,4	72,56	16,94
	2004	1636392,6	1104708,3	5236344,9	31,25	21,10
	Total	**3272785,2**	**1486818,5**	**7491656,3**	**43,69**	**19,85**
UDMR	2003	746945,0	567169,0	2857472,4	26,14	19,85
	2004	746945,0	728626,9	4622350,7	16,16	15,76
	Total	**1493890,0**	**1295795,9**	**7479823,1**	**19,97**	**17,32**
Total	2003	7030000,0	9135935,3	23644821,2	29,73	38,64
Total	2004	7030000,1	30663831,3	67568829,6	10,40	45,38
	Total	**14060000,1**	**39799766,6**	**91213650,8**	**15,41**	**43,63**

Datele sunt preluate din *Raportul privind rezultatele controlului efectuat conform legii nr. 43/2003, la partidele politice, vizând finanţarea acestora în perioada 2003-2004*, Curtea de Conturi a României, 2006. Sumele sunt exprimate în RON. Ultimele două coloane indică în procente ponderea subsidiilor (%S), respectiv a cotizaţiilor (%C).

[1] Ingrid VAN BIEZEN, Peter KOPECKY, „The State and the Parties: Public Funding. Public Regulation and Rent-Seeking in Contemporary Democracy", *Party Politics*, vol. 13, 2007, pp. 235-254, Marcin WALECKI, „Money and Politics in Central and Eastern Europe", in Reginald AUSTIN et al., *Funding of Political Parties and Election Campaigns*, IDEA Handbook, 2003, pp. 71-91.

Cotizațiile par a fi mai importante în anii electorali, iar PSD apare ca un partid pentru care cotizațiile sunt esențiale. Acest tip de observații nu poate ignora însă criticile formulate de asociații precum Pro Democrația sau Institutul pentru Politici Publice care critică regulat utilizarea rubricii cotizațiilor plătite de membrii partidelor ca paravan pentru donații ilicite[1]. Fără a diminua pertinența acestor critici, putem însă observa că, la nivel regional, procentajele cotizațiilor membrilor de partid din România sunt cele mai importante. KSCM este singurul partid cu rezultate asemănătoare. Din acest punct de vedere, singura concluzie pertinentă este aceea că membrii partidelor politice românești contează economic, deși nu într-o manieră transparentă.

În paralel, din punct de vedere al organizațiilor de partid, ale căror structuri locale pătrund adesea până la nivelurile administrativ-teritoriale de bază, observația cea mai interesantă privește numărul membrilor pe care aceste structuri le regrupează. Așa cum am observat mai sus, membrii de partid reprezintă în România un procentaj foarte înalt, ceea ce plasează partidele românești pe primele locuri în Europa. Într-o logică *top-down*, susținută de sporirea progresivă a numărului minim de membri necesar pentru înregistrarea unui partid (de la 251 la 10.000 și apoi la 25.000), partidele din România au baze organizaționale largi. Întrebarea care apare în mod natural este: cine sunt acești membri? Nu există încă o analiză aprofundată a acestei chestiuni. Se pot totuși observa tendințele către democratizarea internă a partidelor. Desemnarea prin alegeri interne a candidaților sau alegerea directă a președintelui de partid sunt mutații statutare care susțin aceste observații. O altă întrebare fără răspuns este: ce fac în general membrii în partid? În fine, dacă este clar de ce partidele atrag membri, e mai puțin evident de ce membrii se îndreaptă către partide, când nivelul de încredere al acestora este deosebit de scăzut. Din punctul de vedere al profesionalizării vieții politice din România, în ultimii ani a crescut numărului *staff*-ului retribuit atât la nivelul de partide, cât și în rândul aleșilor[2].

Singura concluzie ce poate fi deocamdată trasă în privința structurilor organizaționale ale partidelor din România este că acestea mențin fascinația numerelor mari, dar fără asocierea acestora cu o implicare calitativă în gestiunea partidelor. Centrul de greutate al partidelor rămâne statul, membrii fiind mai degrabă un ornament pentru exterior, indiferent că este vorba despre o garanție de credibilitate sau despre un paravan pentru donații.

---

[1] *Raportul monitorizării campaniei electorale pentru alegerile locale – iunie 2004*, Asociația Pro Democrația; *Ghid practic pentru organizarea fondurilor partidelor și pentru transparența raportării*, Institutul pentru Politici Publice, București, 2004; Adrian MORARU (coord.), *Legislație și mecanisme de control privind finanțarea partidelor politice: Cehia, Polonia, România, Ucraina*, Policy Association for an Open Society, București, f.a.; Adrian MORARU, *Banii din politică, principalele date financiare din raportări electorale și fiscale ale partidelor politice din România în perioada 1999-2004*, IPP, București, 2005..

[2] V. Raportul IPP din 2005 intitulat *Consilierii personali ai demnitarilor – cine sunt, ce fac și cum se realizează astăzi activitatea de consiliere la nivelul ministerelor și al prefecturilor.*

16. O MAJORITATE CÂȘTIGATĂ, PATRU MAJORITĂȚI NEGOCIATE ȘI TREI PREȘEDINȚI

Date fiind instabilitatea sistemului, ambiguitatea unor definiții ideologice și mai ales disputele din sânul fiecărei familii partizane, peisajele politice succedate din 1990 până acum nu pot fi totuși descrise fără a lua în seamă formulele guvernamentale și majoritățile parlamentare[1].

Formule guvernamentale și majorități parlamentare (1990-2004)

	Formula guvernamentală			Majoritatea parlamentară		
	Componență	Voturi	Mandate	Componență	Voturi	Mandate
1990-1991	FSN	66,31	66,24	FSN	66,31	66,24
1991-1992	FSN+PNL	72,72	73,54	FSN+PNL	72,72	73,54
1992-1996	FDSN	27,71	34,31	FDSN+PRM+PUNR+PSM	42,34	51,60
1996-2000	CDR+USD+UDMR	49,71	58,29	CDR+USD+UDMR	49,71	58,29
2000-2004	PSD+PUR	36,61	44,92	PSD+PUR+UDMR	43,40	52,74
2004-2007	DA+UDMR+PUR	44,70	46,18	DA+UDMR+PUR+ minorități	46,87	51,60
2007-	PNL-UDMR	24,18	22,50	PNL-UDMR-PSD-PC-minorități	63,66	79,00

Tabelul indică voturile și mandatele obținute în Camera Deputaților. Am luat în seamă componența guvernelor și a majorităților la început de mandat, fără a ține seama de mobilitatea intraparlamentară și nici de repoziționări precum cea a PUR – care a rămas în formula guvernamentală 2000-2004 alături de PSD doar până în 2003. Nu am distins aici între cele trei guverne din 1996-2000 (conduse de Victor Ciorbea, Radu Vasile și Mugur Isărescu), deoarece susținerea lor parlamentară a fost identică. Am distins în schimb între cele două guverne Tăriceanu, foarte diferite unul de celălalt.

[1] Despre statutul acestor majorități pornind de la statutul opoziției, v. Irina Nicoleta IONESCU, „L'opposition parlementaire en Roumanie postcommuniste", *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. VI, no. 2, 2006, pp. 287-307.

Acest fapt este cu atât mai clar cu cât, exceptând alegerile din 1990, care au avut ca rezultat „o majoritate câștigată", sistemul electoral a avut ca principală consecință politică apariția „minorităților naturale"[1] și, în consecință, negocierea formării unor majorități parlamentare plurale și, în mai multe cazuri, instabile. Trebuie adăugat că în trei cazuri din patru, respectiv în 1992, 2000 și 2004, aceste majorități parlamentare nu s-au regăsit integral la nivelul formulei guvernamentale, cabinetele Nicolae Văcăroiu, Adrian Năstase și Călin Popescu-Tăriceanu fiind minoritare. Să remarcăm, în sfârșit, ponderea decisivă a formulei electorale care, din 1992 în 2004, a permis coaliților minoritare în voturi să aibă o majoritate de mandate parlamentare.

Culoarea politică a acestor majorități și a adversarilor ei se schimbă în mod semnificativ după fiecare alegere:

Din 1990 în 1992, avem de-a face cu dominația puternică a unei stângi legate mai degrabă de identitatea neo-comunistă[2] decât de valorile europene: intoleranță cu adversarii politici, mergând până la utilizarea violenței (cu ocazia incursiunilor minerilor la București în mai 1990 și septembrie 1991), nostalgică a unui trecut economic totalitar, cu opțiuni culturale construite în jurul unei identități naționale definite pe o bază etnică și opunându-se occidentalizării spațiului public, această stângă a avut împotriva sa o alianță mai degrabă informală și, în orice caz, incoerentă[3], constituită din liberali (PNL), din fracțiunea PNȚCD și din membrii partidului minorității maghiare (în total – în jur de 16% din voturi în 1990); începând cu 1991, după ce l-a eliminat pe Petre Roman, stânga dirijată de Președintele Iliescu pe calea refuzului radical al reformei politice și economice a găsit în micul partid liberal un aliat de circumstanță pentru a susține un guvern, în fruntea căruia s-a aflat Theodor Stolojan și care era destinat să pregătească noile alegeri.

Din 1992 în 1996, opțiunile naționalist-identitare și conservatoare ale structurilor economice și sociale ale fostului regim[4] au format o slabă majoritate (42% în voturi, 51% în mandate), dar care a știut să se impună în fața unei drepte liberale lipsite de unitate (6,5% din voturi în Parlament contra 3,6% în afara acestuia), în fața unei familii creștin-agrare care deținea doar 10% din fotoliile parlamentare, în fața unui adversar social-democrat (FSN/PD) refuzat mult timp ca partener de

---

[1] Reluăm aici termenii lui Douglas RAE, *The Political Consequences of Electoral Laws*, Yale University Press, New Haven, 1967, pp. 74-77.

[2] Pentru o asemenea caracterizare, v. de pildă Guy HERMET, *Le passage à la démocratie*, Presses de Sciences Po, Paris, 1996, p. 72.

[3] Lipsa de unitate și incoerența opoziției în această perioadă au fost deja remarcate de Tom GALLAGHER, într-un articol care compară reinventarea democrației în România și Portugalia, „The Emergence of New Party Systems and Transitions to Democracy. Romania and Portugal Compared", in Geoffrey PRIDHAM & Paul G. LEWIS (edited by), *op. cit.*, p. 211.

[4] În această privință, cea mai bună analiză rămâne cea făcută de Tom GALLAGHER, *op.cit.*, pp. 249-252.

suporterii modernizării (10% din voturi) și în fața unei minorități maghiare care a fost redusă la statutul de „spectator angajat" (7,5%).

Între 1996 și 2000, sistemul politic a fost definit de echilibrul fragil dintre o coaliție pro-occidentală și liberală în economie, dar foarte divizată în problemele sociale și administrative (cu aproape 50% din voturi – CDR[1], USD și UDMR, fiecare în parte fiind deja o coaliție) și, pe de altă parte, o stângă aflată în pierdere de viteză (PDSR) și care a făcut apel în opoziție la național-populiști și radical-extremiști, nostalgici ai comunismului grupați în PUNR și PRM.

După alegerile din 2000, social-democrația – lipsită în continuare de unitate, dar sub o altă formulă (PDSR și PSDR fuzionând împotriva PD) – își deschide porțile pentru o colaborare cu partidul minorității maghiare (UDMR), abandonând alianța cu extrema-dreaptă (PRM). Dreapta occidentalistă a pierdut astfel nu numai suportul creștin-democraților (care nu au reușit să intre în Parlament și care la începutul anului 2001 au cunoscut la rândul lor diviziunea), dar și pe cel al UDMR, devenită membră fidelă a noii majorități parlamentare.

Alegerile din 2004 au creat o situație inedită în politica românească. Trei sunt trăsăturile esențiale ale acestei situații. În primul rând, alegerile au confirmat statutul parlamentar al celor șase partide care intraseră în Camere în urmă cu patru ani. Altfel spus: pentru prima dată în epoca de după 1989 nu a existat nici un partid nou venit în Parlament și nici vreun partid care să-și piardă statutul parlamentar. Ceea ce s-a modificat a fost ponderea mandatelor, marele câștigător în raport cu legislatura 2000-2004 fiind PNL, iar marele perdant – PRM. În al doilea rând, contrazicând (aproape) toate estimările sociologice și politologice, electoratul a votat un învingător la parlamentare – și anume Uniunea națională PSD+PUR (cu circa 37% din voturi) – și un învingător la prezidențiale susținut de al doilea clasat la legislative – Alianța DA (care adunase 31,3% din voturi). A treia noutate ține de soarta post-electorală a alianțelor încheiate în vederea alegerilor. 2004 nu a reprezentat prima ocazie în care alegerile parlamentare au fost câștigate de o coaliție: așa s-a întâmplat și în 1996, când învingătoare a fost CDR, așa s-a întâmplat și în 2000, când locul întâi a revenit Polului Democrat-Social din România (care reunea PDSR, PSDR și PUR). Aceste forțe au format și în 1996, și în 2000 guvernul. În schimb, după testul electoral din noiembrie 2004, coaliția învingătoare în alegeri s-a rupt, PUR trecând de partea Alianței PNL-PD, după ce, într-un prim moment, pe 20 decembrie 2004, a sprijinit PSD și PRM în alegerea președinților celor două Camere. Victoria lui Traian Băsescu la prezidențiale a dus, astfel, la distribuirea puterii, un corolar natural, de altfel, al efectelor proporționaliste ale scrutinului legislativ propriu-zis. De fapt, tehnic vorbind, soluțiile de constituire a unei

[1] O analiză a CDR poate fi găsită la Dan PAVEL, Iulia HUIU, *„Nu putem reuși decât împreună". O istorie analitică a Convenției Democratice, 1989-2000*, Polirom, Iași, 2003.

majorități erau foarte limitate. Călin Popescu-Tăriceanu a devenit până la urmă, pe 27 decembrie 2004, premier cu votul a 265 din cei 465 de senatori și deputați prezenți la învestirea guvernului. Echipa pe care a reunit-o a avut o alcătuire cvadripartită și a reușit să atragă în Parlament nu doar voturile PNL, PD, UDMR și PUR, ci și pe cele ale minorităților naționale, ca și ale unor deputați răzleți de la PSD și/sau PRM, al căror număr a variat destul de mult în perioada 2004-2008.

Evoluția mandatelor partidelor (2004-2008)

PARTID	28.12.2004			03.04.2007			03.09.2007			18.02.2008		
	CD	S	CD+S	CD	S	CD+S	CD	S	CD+S	CD	S	CD+S
PSD	113	46	**159**	107	43	**150**	103	43	**146**	104	44	**148**
PNL	64	28	**92**	51	22	**73**	54	24	**78**	56	24	**80**
PD*	48	21	**69**	50	21	**71**	53	23	**76**	72	26	**98**
PRM	48	21	**69**	30	17	**47**	29	16	**45**	25	16	**41**
UDMR	22	10	**32**	22	10	**32**	22	10	**32**	22	10	**32**
PUR (PC)	19	11	**30**	19	12	**31**	16	10	**26**	16	10	**26**
Minorități	18	0	**18**	18	0	**18**	18	0	**18**	18	0	**18**
Indep.**	0	0	**0**	32	12	**44**	31	11	**42**	17	6	**23**
Total***	332	137	**469**	329	137	**466**	326	137	**463**	330	136	**466**

Datele luate în considerare în tabel sunt 28.12.2004 – învestirea cabinetului Tăriceanu 1; 03.04.2007 – învestirea cabinetului Tăriceanu 2; 03.09.2007 – începutul ultimei sesiuni parlamentare din legislatura 2004-2008 și, respectiv 18.02.2008, reluarea activității după vacanța de iarnă. Câteva precizări suplimentare: * din februarie 2008 – PDL; ** dintre independenți, la 3 aprilie 2007, 26 aparțineau PLD, 18 la Cameră și 8 la Senat; *** – cele 3 mandate lipsă la 03.04.2007, respectiv cele 6 mandate lipsă la 03.09.2007 sunt o consecință a vacantării unor posturi ocupate de membrii Alianței DA. La 22 februarie 2008, erau încă 3 mandate lipsă la Cameră și unul la Senat.

Avem de-a face cu o majoritate mai eclectică decât cele succedate din 1990 până în prezent, adică decât stânga revoluționară și național-identitară (din 1990-1992), decât conservatorismul de stânga cu puternică tentă naționalistă (din 1992-1996), decât liberalismul de centru-dreapta, ambiguu și variat, deschis occidentalizării radicale (din 1996-2000) și decât social-democrația aflată în căutarea unei definiții reformiste în economie și a unei viziuni protectoare în domeniul social (2000-2004). Situația s-a schimbat radical la sfârșitul lui 2006 și la începutul lui 2007, când PUR (devenit Partidul Conservator) a părăsit guvernul, pentru ca apoi PD să fie eliminat din cabinet. În locul unui guvern cvadripartit, pe 2 aprilie 2007 era instalat un guvern bicolor, PNL-UDMR. Cum guvernul s-a definit în primul rând în opoziție cu Președintele, a fost vorba despre crearea unui regim de coabitare, cu un guvern ultra-minoritar și susținut de o coaliție care nu voia să se afișeze ca atare în public. O coaliție care însemna însă un bloc politic masiv, de aproape patru cincimi din întregul legislativ. Astfel, cea mai slabă susținere directă a creat cel mai compact sprijin indirect.

Definirea familiilor partizane, ca și a formulelor guvernamentale și parlamentare, a depins în mare măsură de relația stabilită între partidele politice și, respectiv, de candidații la alegerile prezidențiale.

Două sunt motivele acestei dependențe și ele au de altfel naturi foarte diferite: este vorba, în primul rând, despre deja-amintita organizare simultană a alegerilor legislative și prezidențiale, care a dominat primele cinci alegeri; în al doilea rând, este vorba despre rolul important jucat de câțiva lideri politici în identificarea strategiilor și a tacticilor politice ale partidelor. Performanța electorală a candidaților prezidențiali poate fi judecată în raport cu scorurile partidelor-suport, adică ale acelor partide care au susținut fiecare candidatură.

Dacă îi vom lua în considerare pe cei șapte candidați prezenți de cel puțin două ori la alegerile prezidențiale și care au fost de altfel reuniți în cursa electorală din 1996, vom observa că unul s-a aflat în mod constant peste partidul care i-a susținut candidatura (Ion Iliescu), unul a fost de fiecare dată sub scorul propriei formațiuni (György Frunda), în vreme ce fiecare din ceilalți cinci își domină inițial partidul, pentru a fi apoi depășit de propria formațiune (Emil Constantinescu, Radu Câmpeanu, Petre Roman, Gheorghe Funar, Corneliu Vadim Tudor). Obținerea unui scor mai ridicat decât cel al partidului-suport nu este o condiție necesară pentru a intra în turul doi; este adevărat că doi dintre cei trei candidați intrați în turul al doilea în perioada 1992-2000 (Iliescu în toate cazurile și Vadim Tudor în 2000) au avut în primul tur un scor superior celui obținut de formațiunea care le susținea candidatura, dar corelația este infirmată de Constantinescu, căci candidatul CDR – situat în 1992 deasupra partidului său – va avea în 1996 un scor inferior celui obținut de CDR (ca și scorului obținut de el în primul tur din 1992). Să adăugăm că în 2004, cei doi candidați care s-au confruntat în al doilea tur de scrutin – Traian Băsescu și Adrian Năstase – au obținut în primul tur mai multe voturi decât coalițiile care îi susțineau.

Intrarea în turul al doilea de scrutin a unui candidat pare legată exclusiv de performanța electorală în alegerile legislative a partidului-suport: mai precis, a fost necesar ca partidul-suport să obțină cel puțin 2,2 milioane de voturi la Senat și 2,1 milioane de voturi la Camera Deputaților pentru a permite candidatului său să intre în turul al doilea de scrutin; în acest sens, și numai în acest sens, putem, de pildă, apropia candidaturile lui Emil Constantinescu din 1992, Corneliu Vadim Tudor din 2000 și Adrian Năstase din 2004.

Cât despre victoria în cursa prezidențială, aceasta pare legată și ea de performanța electorală a partidului-suport: până în 2000, „marele premiu" a fost câștigat de fiecare dată de candidatul susținut de partidul sau coaliția care a învins în alegerile legislative și, mai exact, de acea forță capabilă să reunească cel puțin 3 milioane de voturi în alegerile pentru Camera Deputaților și cel puțin 3,1 milioane de voturi la Senat. În 2004, aceste cifre și-au păstrat integral relevanța. Ceea ce s-a schimbat a fost, așa cum remarcam deja, faptul că victoria în cursa prezidențială a fost obținută de un candidat care nu a fost susținut de forța politică aflată pe locul întâi la alegerile legislative.

Precaritatea sistemului politic românesc este mai vizibilă în cifrele citate mai sus decât oriunde altundeva. Anul 2000 este exemplar în această privință: atunci, numărul minim de voturi necesare unui partid pentru a susține intrarea propriului candidat în turul al doilea al prezidențialelor a fost egal cu numărul total de voturi exprimate în favoarea partidelor care nu au obținut reprezentare legislativă. Altfel spus: un alegător din cinci a decis intrarea în turul doi al prezidențialelor, tot așa cum un alegător din cinci nu și-a regăsit votul în Parlament.

Candidații prezidențiali și partidele-suport

		1990	1992a	1992b	1996a	1996b	2000a	2000b	2004
Ion Iliescu	P	12.232.498	5.633.450	7.393.429	4.081.093	5.914.579	4.076.273	6.696.823	
	CD	9.089.659	3.015.708		2.633.860		3.968.464		
	S	9.353.006	3.102.201		2.836.001		4.040.212		
Emil Constantinescu	P		3.717.006	4.641.207	3.569.941	7.057.906			
	CD		2.177.144		3.692.321				
	S		2.210.722		3.772.084				
Corneliu Vadim Tudor	P				597.508		3.178.293	3.324.247	1.313.714
	CD				546.430		2.112.027		1.316.751
	S				558.026		2.288.483		1.394.698
Radu Câmpeanu	P	1.529.188			43.780				
	CD	879.290			96.412				
	S	985.094			86.359				
Gheorghe Funar	P		1.294.388		407.828				
	CD		839.586		533.348				
	S		890.410		518.962				
Petre Roman	P				2.369.941		334.852		140.702
	CD				1.582.231		762.365		79.376
	S				1.617.384		825.437		95.953
György Frunda	P				761.411		696.989		
	CD				812.628		736.863		
	S				837.760		751.310		

Tabelul ia în seamă cei șapte candidați care au participat la cel puțin două scrutinuri prezidențiale în perioada 1990-2004 și indică scorurile lor (P) la primul tur (a) și, acolo unde este cazul, la al doilea tur de scrutin (b), ca și scorurile obținute de partidele care le-au susținut candidaturile la Camera Deputaților (CD) și la Senat (S). Pentru Ion Iliescu, partidul-suport a fost rând pe rând FSN (1990), FDSN (1992) și PDSR (1996 și 2000); pentru Emil Constantinescu – CDR; pentru Corneliu Vadim Tudor – PRM; pentru Radu Câmpeanu, PNL în 1990 și ANLE în 1996; pentru Gheorghe Funar – PUNR; pentru Petre Roman – USD (1996), PD (2000) și Forța Democrată (2004); pentru György Frunda – UDMR. Pentru comparație, în tabelul de mai jos, scorurile obținute de trei candidați care nu s-au aflat în cursă decât în 2004.

		Voturi	%
Traian Băsescu	Turul I	3.545.236	33,92
	Turul II	5.126.794	51,23
Alianța DA PNL-PD	CD	3.191.546	31,33
	S	3.250.663	31,77
Adrian Năstase	Turul I	4.278.864	40,94
	Turul II	4.881.520	48,77
Uniunea Națională PSD+PUR	CD	3.730.352	36,63
	S	3.798.607	37,13
Markó Béla	Turul I	533.446	5,10
UDMR	CD	628.125	6,17
	S	637.109	6,23

Aici putem sesiza cauza principală a instabilității politice și a slăbiciunii guvernelor românești postcomuniste: într-adevăr, dacă intrarea în cursa decisivă pentru președinție și irosirea voturilor parlamentare au același nivel, încrederea acordată guvernului nu poate fi decât foarte limitată. Ea este, de fapt, cu excepția alegerilor din 1990, rezultatul unei negocieri partizane, care este într-un fel impusă câștigătorului alegerilor prezidențiale. Căci dată fiind coincidența termenelor electorale, Președintele este până la urmă constrâns să joace nu rolul de mediator între forțele sociale sau familiile partizane ale țării, ci pe cel de artizan sau de negociator al unui guvern ne-reprezentativ. Legitimitatea sa este transferată guvernului, dar durata cabinetelor postcomuniste arată destul de bine limitele unui astfel de mecanism politico-constituțional.

Durata cabinetelor (1989-2004)

Cabinet	Durata (în zile)	Durata/durata normală
Petre Roman (30.12.1989-28.06.1990)	179	0,12
Petre Roman (29.06.1990-15.10.1991)	473	0,32
Theodor Stolojan (16.10.1991-15.10.1992)	393	0,27
Nicolae Văcăroiu (13.11.1992-10.12.1996)	1489	1,02
Victor Ciorbea (11.12.1996-15.04.1998)	491	0,33
Radu Vasile (16.04.1998-13.12.19999	616	0,42
Mugur Isărescu (14.12.1999-12.12.2000)	366	0,25
Adrian Năstase (13.12.2000-21.12.2004	1469	1,01

Un calcul pentru perioada 1990-2000 a fost realizat, cu câteva erori, de către Răzvan GRECU, „Instabilitatea guvernamentală în România postcomunistă", *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. I, no. 3, 2001, p. 792.

Într-adevăr, durata medie a unui guvern s-a limitat la 684 de zile (circa 22 de luni), adică în jur de 45% din durata normală. Și mai paradoxal este faptul că, până în 2004, guvernele cu cea mai lungă durată de viață – cele conduse de către Nicolae Văcăroiu și Adrian Năstase – au fost cele care au beneficiat de cea mai slabă susținere parlamentară! Invers, o majoritate parlamentară de circa 70% a fost obligată să formeze 2 cabinete (Petre Roman și Theodor Stolojan) în 2 ani și jumătate.

17. RUPTURĂ ȘI CONTINUITATE: REGIMUL INTERBELIC ȘI REGIMUL POSTCOMUNIST

Cum pot fi explicate instabilitatea, dezechilibrul cronic și precaritatea contradictorie a partidelor politice românești? Cea mai mare parte a explicațiilor generale date tranziției românești invocă în acest sens trecutul comunist: formulate în termeni de cultură politică sau de istorie, aceste explicații – dintre care cea mai celebră rămâne cea a lui Juan Linz și Alfred Stepan[1] – afirmă astfel că există o anume întârziere sau un decalaj românesc în raport cu dezvoltarea democratică, din cauza unei puternice dominații a trecutului recent. Pe scurt: România democratică datorează prea mult trecutului său comunist. Dar a afirma că actualitatea depinde de ceea ce a precedat-o și a contrazis-o în chip imediat este cel puțin insuficient: este ca și cum am spune că ruptura este incompletă deoarece continuitatea este prea apăsătoare...

O amendare a acestui mod de gândire se impune. Căci ruptura și continuitatea pot fi definite, de asemenea, și în raport cu o altă epocă, iar în cazul românesc această epocă este cea interbelică. Există cel puțin două motive care justifică o asemenea abordare. Primul se referă la faptul că România recentă a folosit ca referință esențială perioada interbelică: ideologizată, sau pur și simplu istoricizată, această perspectivă constrânge într-un fel postcomunismul să se definească (și) raportându-se la perioada interbelică. În al doilea rând, spre deosebire de regimul comunist a cărui ambiție democratică nu mai este recunoscută de nimeni[2], regimul interbelic este perceput astăzi ca unul democratic. Pare atunci mai rezonabilă construirea unei abordări comparative a democrației postcomuniste plecând de la această perioadă mai degrabă decât de la cea comunistă. Pe de altă parte, avansarea unei explicații în termeni de ruptură și

[1] Juan LINZ, Alfred STEPAN, *op. cit.*, pp. 346-356. V. de asemenea caracterizarea regimului comunist din România ca național-patrimonialist la Herbert KITSCHELT, Zdenka MANSFELDOVA, Radoslav MARKOVSKI, Gábor TOKA, *Post-Communist Party Systems. Competition, Representation, and Inter-Party Cooperation*, Cambridge University Press, Cambridge, 1999, pp. 38-42.

[2] V. în acest sens observațiile lui Daniel BARBU, „Du parti unique à la particratie", in *loc. cit.*, p. 206.

continuitate care are ca obiect durata istorică medie și care în același timp evită istoricismul pare a fi foarte problematică[1]. Dar poate că o punere în perspectivă istorică ne va ajuta cel puțin să situăm mai bine fenomenele recente.

Regimul interbelic și regimul postcomunist ocupă un loc privilegiat în dispozitivul politic românesc modern. Cele două realități sunt desigur foarte diferite, sub mai multe aspecte: sensul dat cetățeniei sau candidaturilor era diferit de cel de azi, așa cum altele au fost evoluția participării, organizarea administrativă a votului sau, așa cum am notat deja, tipul de scrutin ori modalitățile votului (printre altele, obligatoriu). În acea epocă, alegerile au fost mai degrabă instrumente de guvernare ce testau popularitatea cabinetului decât instrumente ale democrației[2]. Dar punctele comune ale postcomunismului și ale perioadei interbelice merită și ele atenție. Trăsătura lor comună fundamentală este pluralismul politic, dar faptul cu adevărat surprinzător este existența unor continuități remarcabile la nivelul dispozitivului electoral și al efectelor sale asupra sistemului de partide și asupra guvernării:

Caracterul supradimensionat al legislativului este prima trăsătură care trebuie subliniată: în perioada interbelică, legislativul avea, pentru o populație de 15,5 milioane în 1920 și de 18 milioane în 1930[3], 568 de locuri în 1919, 369 în 1920-1922 și, respectiv, 387 în 1926-1937. Dar, ca și în perioada postcomunistă, supradimensionarea nu a fost valorificată pentru a obține o bună proporționalitate, iar cauzele acestui eșec erau aceleași ca și astăzi: un puternic dezacord între pragul explicit fixat de Legea electorală din 1926 și magnitudinea medie a circumscripțiilor; mai precis, nivelul magnitudinii medii determina un prag implicit de 11,62%, adică de aproape 6 ori mai mare decât pragul electoral explicit (care era de 2%).

Un alt fenomen care frapează în epoca interbelică este durata cabinetelor: între cele două războaie, guvernele au o durată medie de 289,34 de zile, deci ceva mai mult de jumătate din durata medie a guvernelor postcomuniste (684 de zile). Acest indice variază foarte mult în cursul epocii, având însă valori mult mai apropiate de cele din postcomunism între 1919 și 1926 (când cabinetele durează

[1] Observația a fost deja făcută în legătură cu partidele politice din Europa Centrală: „În paralel cu persistența mentalităților și culturilor politice rezultate din regimul comunist, din perioada interbelică și uneori chiar din perioade și mai îndepărtate, s-au produs în aceste societăți discontinuități și rupturi. În ceea ce privește partidele și sistemele politice, o abordare istoricistă este prea puțin utilă. Rupturile sunt numeroase și sunt rareori menționate" (Jean-Michel DE WAELE, *L'émergence des partis politiques en Europe Centrale*, Éditions de l'Université de Bruxelles, Bruxelles, 1999, p. 326).

[2] Conform expresiei lui G. BINGHAM POWELL Jr., *Elections as Instruments of Democracy. Majoritarian and Proportional Visions*, Yale University Press, New Haven and London, 2000.

[3] Numărul optim de deputați ar fi fost deci de 249 (pentru 1919-1922) și de 263 (pentru 1926-1937).

în medie 585,25 de zile)[1]. Și mai interesant este faptul că Legea electorală din 1926 era menită să întărească sprijinul acordat guvernanților și să mărească durata guvernelor: or, tocmai după 1926 durata cabinetelor scade dramatic!

Trebuie remarcat, apoi, faptul că primele acordate câștigătorilor alegerilor interbelice au avut în medie o valoare de 22%; după 1989, diferența dintre procentajele în voturi și cele în mandate variază, pentru câștigătorii scrutinurilor, în jur de 8%[2]; chiar dacă sistemul interbelic pare a fi fost mai generos, uneori asemănările sunt prea mari pentru a nu realiza apropierea funcționării formulelor electorale: este suficient, în acest sens, să comparăm prima de care a beneficiat Partidul Național Țărănesc în 1928 (10,68%) și, respectiv, primele obținute de FSN (10,29%) la alegerile din 1990 pentru Senat sau mai recent, în 2000, de către PDSR (9,33%) tot în Camera superioară.

Însă continuitatea cea mai șocantă o descoperim la nivelul disproporționalității generale a sistemului politic: de fapt, între 1926 și 1933[3], acest indice are o valoare medie de 16,91. Mai scăzută decât cea postcomunistă (19,09), disproporționalitatea legislativă a sistemului politic românesc din perioada interbelică este cu atât mai semnificativă cu cât numărul efectiv al partidelor are valori foarte diferite între 1990 și 2004 (N = 3,79) și, respectiv, între 1926 și 1933 (când N = 1,61). Dar un lucru este clar: din punct de vedere al disproporționalității sistemului, regimul postcomunist și cel interbelic ar trebui să ocupe poziții aproape identice în tabelul lijphartian al democrațiilor.

Limitată și contradictorie, experiența democratică românească se vădește a fi exemplară pentru neputința sistemului politic de a realiza, într-un chip coerent și articulat, logica reprezentativității moderne: căci, atât în epoca postcomunistă, cât și în cea interbelică, regimurile asumă filosofia electorală și politică proporționalistă, producând însă efecte tipice scrutinului majoritar. Edificarea politicului românesc este dominată de logica efectului pervers.

Dar, pentru că vorbim de ruptură, trebuie spus că există, totuși, o diferență, o discontinuitate între cele două epoci: în perioada interbelică, efectul pervers era într-un fel asumat de sistem; ideea desemnării guvernului înaintea alegerii Parlamentului și ideea acordării unei prime câștigătorului unui scrutin proporțional care întărea, în definitiv, poziția sa guvernamentală atestă asumarea de către sistem a caracterului său „monstruos". Dimpotrivă, după 1989, efectul pervers este „ascuns" de sistemul politico-electoral: așa cum am arătat deja mai

[1] Problema stabilității personalului guvernamental în cele două perioade a fost tratată de Alexandra IONAȘCU, „Volatilité et stabilisation du personnel gouvernemental. Les cabinets roumains: 1919-1937 et 1989-2004", *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. VII, no. 1, 2007, pp. 71-94.

[2] V. *supra* tabelul „Primele electorale pentru câștigătorii alegerilor".

[3] Pentru perioada 1919-1922, din cauza caracterului special al regimului mixt din punct de vedere geografic, disproporționalitatea nu poate fi calculată. Pentru alegerile din 1937, dat fiind faptul că Parlamentul nu a fost finalmente reunit, calculul disproporționalității nu are sens.

sus, nici actorii politici, nici cetățenii nu și-au dat seama la începutul anilor 2000 că a cere revoluționarea sistemului de vot într-un sens majoritarist înseamnă a reclama o formulă ale cărei efecte se manifestau deja. Dintr-un punct de vedere istoric, totul se întâmplă ca și cum românii ar fi vrut să repete, într-o formă diferită, aceeași eroare.

PARTEA A TREIA

SISTEMUL POLITIC

18. CÂTEVA EXPLICAȚII

În ultimii ani, au fost formulate mai multe explicații ale felului în care formațiunile politice – partide și uniuni ale minorităților – au structurat spațiul politic românesc interacționând în cadrul formal oferit de regim.

Acum un deceniu, Daniel Barbu a descris regimul nostru politic ca pe o formă de partidocrație. Această partidocrație își află rădăcinile într-o înțelegere particulară a dreptului de vot (care nu e considerat „ca aparținând de sfera drepturilor subiective, ci ca un drept creat exclusiv pe cale pozitivă") și într-un mod de funcționare a sistemului electoral. Tipul de scrutin pe listă dă naștere unui „sistem partizan de selecție a candidaților ce premiază atașamentul față de partid în defavoarea fidelității față de electorat și penalizează independența de gândire". Pe urmele lui Bernard Manin, autorul a afirmat că în România „modul de scrutin proporțional transformă, în plan concret, democrația reprezentativă într-o democrație a partidelor", sinonimă cu „partidocrația", sau cu o „formă de guvernare în care partidele dețin monopolul absolut al personalului, resurselor și politicilor guvernamentale". Înrădăcinat în tradiția interbelică, dar și în comunism, modelul partidocrației postcomuniste românești presupune că „partidele ar avea o capacitate *naturală* de reprezentare și nu una *funcțională*". Pactul constituțional din 18 ianuarie 1990, care a condus la crearea Consiliului Provizoriu de Uniune Națională (primă formă a legislativului postcomunist, care a funcționat din 9 februarie în 11 mai 1990), constituie, în viziunea autorului, un compromis cu consecințe de mare însemnătate: este vorba despre un substitut al unei „mese rotunde", care, spre deosebire de ceea ce s-a petrecut în alte țări din Europa Centrală și Orientală, „nu a premers demisia partidului unic, nu s-a constituit într-o procedură constituțională de autolichidare a totalitarismului, ci a fost organizată *după* ce acesta a dispărut". Alegerile din 1996 – care consemnează prima victorie din istoria politicii românești a unui partid care nu organizează alegerile – nu duc la o „adevărată alternanță", ci reprezintă o simplă „permutare între partidele de la comanda coaliților de guvernământ". Impusă de modul de scrutin, „partidocrația a ieșit întărită din aceste alegeri". Pentru Daniel Barbu, partidocrația *à la roumaine* „nu se limitează însă doar la controlul unui partid sau unui cartel de partide asupra executivului și a

legislativului, ci înseamnă în egală măsură și o colonizare a societății economice". Consecințele partidocrației asupra formei statului sunt exprimate în termeni de suveranitate și de legitimitate: „Bizuindu-se pe o legitimitate electorală de natură proporțională, partidocrația de-juridizează statul, care devine o practică a partidelor și a clientelei lor sociale. Statul nu funcționează, într-un regim politic de acest tip, ca o *totalitate* a instituțiilor și normelor sale de drept, ci asemenea unei *totalizări* variabile a partidelor care-și disputa puterea. *Statul suntem noi*, ar putea spune partidele. În regimul politic românesc al anilor '90, suveranitatea este confiscată în fapt de partide, aflate mai presus de lege în măsura în care, dispunând de controlul absolut al parlamentului și al guvernului, ele *fac* și *spun* legea, inclusiv pe cea referitoare la propria lor organizare și funcționare"[1].

La sfârșitul anilor nouăzeci, George Voicu fixa, drept punct central al explicației date sistemului politic românesc, ideea diferenței care separă România de țări precum Polonia, Ungaria, Republica Cehă și Bulgaria: diferența ar ține de situația specială a regimului comunist de la București, care, independent față de Moscova, a fost național-comunist și fidel până în ultima clipă stalinismului. Din acest motiv, „orice încercare de organizare în spațiul societății civile a fost sortită eșecului". Efectele acestei situații sunt vizibile în postcomunism: în România, partidele nu au beneficiat de sprijinul oferit de societatea civilă, fiind în consecință de „o calitate în general îndoielnică" din punct de vedere doctrinar și organizațional. În lectura lui Voicu, sistemul politic românesc evoluează de la modelul „un partid și jumătate" în 1990 la multipartidismul pur „cu defect" (în 1992, defectul constând în faptul că forța opoziției era mai mică de 20%) și la multipartidismul pur (în 1996). După examinarea sistemelor de partide din regiune, Voicu avansa ideea că există totuși câteva puncte comune între cazul românesc și cazurile ceh și polonez: toate sistemele de partide din aceste țări „au fost, la un moment dat, multipartide pure, caracterizate de o anumită abatere de la modelul normativ"[2].

Ideea potrivit căreia există o specificitate românească datorată epocii comuniste și teza slăbiciunii structurale a partidelor postcomuniste se regăsesc la Alexandru Radu. Autorul separă Polonia, Republica Cehă, Ungaria și Bulgaria, și respectiv România, țară în care societatea civilă este „subdezvoltată sau fragilă" și în care Partidul Comunist nu are un „continuator *de facto* și *de iure*". Rezultatul acestei situații este constituirea unor „grupuri care își căutau o identitate structural-organizatorică și ideologică" și nu a unor „adevărate partide". Drept care în România, „partidele politice, deși au asigurat funcționarea

[1] Pasajele reluate în text sunt extrase din Daniel BARBU, *Republica absentă*, pp. 147-154. V., de asemenea, Alexandra IONESCU, „Les partis post-communistes roumains: entre rupture et continuité", in Alexandra IONESCU & Odette TOMESCU-HATTO, *op. cit.*, pp. 78-81.

[2] Pasajele reluate în text sunt extrase din George VOICU, *Pluripartidismul*, pp. 199, 212-213 și 276-278.

regimului democratic pluralist, nu au putut contribui la buna lui funcționare. Ele au fost ineficiente, adică entropice. Sistemul partidist în sine a jucat, în mod paradoxal, un rol entropic". Un factor-cheie în acest context a fost „numărul excesiv al partidelor politice inconsistente"; Radu adaugă că, în majoritatea lor, partidele românești au fost „bazate pe anturajul liderilor politici și numai în mică măsură pe relația normală grup social-grup politic. În fapt, procesul a fost răsturnat, grupul politic devenind antecedent celui social"[1].

Filon Morar a descris experiența politică românească de după 1989 ca un „sistem de alternanță însoțit de scrutin proporțional de listă, unde două blocuri de partide se succed la guvernare". Autorul distingea trei etape în evoluția sistemului politic românesc ce pot fi regăsite „cu ușoare variațiuni și în celelalte țări est-europene postcomuniste": din decembrie 1989 până în mai 1990, este etapa *concentrării* (este vorba despre tentativa de a reuni în jurul Consiliului Frontului Salvării Naționale – considerat „un fel de replică" a Partidului Comunist Român – „toate forțele politice într-o organizație atotcuprinzătoare"); a doua etapă, care durează din mai 1990 în noiembrie 1996, este epoca *dilatării* (acum se produc „multiplicarea, explozia numărului de partide"); în sfârșit, după alegerile din 1996 și mai ales după 2000, începe *contractarea* (adică „partide care nu s-au bucurat de sprijin popular în timpul scrutinurilor vor căuta un patron în partidele care au fost validate de electorat")[2].

În ceea ce ne privește, considerăm că materialul genetic al sistemului politic românesc reproduce o încrengătură complexă de componente socio-politice, economice și culturale. ADN-ul sistemului politic românesc contemporan poartă instrucțiuni genetice legate de trăsăturile specifice a ceea ce Dogan numea „o democrație mimată", elementele caracteristice ale unui regim politic de tip sultanistic, așa cum a fost acesta caracterizat de Linz și Stepan[3], sau ale unui regim comunist patrimonial, conform tipologiei lui Herbert Kitschelt. Pentru acesta din urmă, caracteristicile regimului postcomunist nu pot fi înțelese fără o trimitere la istoria precomunistă. Kitschelt observă că, în cazul românesc, comunismul se instalează pe fundalul unui regim politic corupt, care avea o birocrație subdezvoltată și un puternic caracter patrimonial. Politizarea birocrației avea să fie utilizată și de regimul comunist în scopul de a controla cât mai rapid atât statul, cât și societatea. Pe baza acestui amestec genetic, regimul comunist avea să preia caracterul patrimonialist al vechiului sistem, irigându-l cu elemente ideologice proprii. Iată de ce nu există în România o birocrație rațional-legală și profesională în sensul weberian și cu atât mai puțin un adevărat stat de drept. Drept consecință, asistăm la deriva unei autorități

[1] V. Alexandru RADU, *Nevoia de schimbare. Un deceniu de pluripartidism în România*, Editura „Ion Cristoiu", București, 2000, pp. 10-16, 299 și 302-303.

[2] Filon MORAR, *Democrația privilegiilor. Alegerile aleșilor în România*, Editura Paideia, București, 2001, pp. 149 și 155-156.

[3] Juan J. LINZ și Alfred STEPAN, *op. cit.*, p. 355.

personalizate într-un regim neo-sultanistic[1]. Aceste moșteniri sunt hotărâtoare pentru modul în care sistemul postcomunist se construiește, pentru felul în care se realizează echilibrul puterilor în stat și modelele de competiție politică[2]. Pe acest țesut specific sunt grefate însă elemente transversale precum dificultatea reconstruirii statului, re-inventarea partidelor bazate pe pluralism politic, libertatea de asociere și de expresie, descentralizarea economiei, redinamizarea societății civile etc.

Fără a avea un caracter determinist, meandrele istoriei ne permit, așa cum sugeram și mai sus, să înțelegem mai bine mecanismele prezentului. Mai precis, observăm că cel mai mic numitor comun al sistemului politic românesc, dincolo de schimbările de regim, este reproducerea unui model politic în care rolul personalităților politice este primordial; distincțiile programatice sunt deci periferice. Persoana devine mai importantă decât instituția pe care o reprezintă, modul de gestiune politică fiind adesea redus la o simplă declinare a principiului de loialitate personală. Aceste trăsături se accentuează în ultimii ani ai regimului Ceaușescu. Într-un context de slăbiciune instituțională corelată cu un monopol compact de vizibilitate politică exercitat de *conducător* în numele partidului, surpriza schimbării din decembrie 1989 este răsunătoare.

Dar *ex nihilio nihil fit*. Lipsa de transparență care însoțește alternativa politică pe care o oferea Frontul Salvării Naționale poate fi interpretată ca punctul de plecare al unui decalaj cronologic care va marca evoluția democrației românești de la începutul anilor 1990. Într-adevăr, FSN poate fi asociat unui grup de *softliners* ai vechiului sistem, al căror principal proiect politic era liberalizarea și nu ruptura radicală. Să reamintim că în literatura despre procesul de tranziție, regimurile autoritare se confruntă adesea cu un conflict de poziții între așa-zișii *hardliners* (cei care susțin *status quo*-ul regimului), și *softliners* (cei care doresc o reformare a regimului). Liberalizarea promovată de *softliners* ca un compromis pentru salvarea regimului nu pune în discuție fundamentele ideologice ale acestuia. Pe scurt, liberalizarea se asociază unui proces de relaxare și de deschidere progresivă a regimului[3]. Lentoarea transformărilor economice și derivele politice de la începutul anilor 1990 pot fi astfel interpretate ca fiind manifestările tipice unei stări de liberalizare politică, care precede adevărata tranziție. În contextul monopolului politic al FSN din perioada 1990-1992, o perioadă marcată de recursul la violență în gestionarea puterii și a raportului cu

[1] Herbert KITSCHELT, „Accounting for Outcomes of Post-communist Regime Change. Causal Depth or Shallowness in Rival Explanations", text prezentat la Annual Meeting of the American Political Science Association, Atlanta, 1999, pp. 25-26.

[2] Pentru mai multe detalii, v. Anna GRZYMALA-BUSSE, „Political Competition and The Politicization of the State", *Comparative Political Studies*, vol. 36, no. 10, 2003, pp. 1123-1147.

[3] Pentru mai multe detalii v. Adam PRZEWORSKI, *Democracy and the Market. Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America*, Cambridge University Press, Cambridge, 1993.

opoziția internă sau externă, de o reformă economică limitată, de control al mass-mediei etc., putem considera că începutul efectiv al tranziției române este anul 1992. Într-adevăr, abia primele alegeri locale din februarie 1992 și rezultatele alegerilor legislative și prezidențiale din septembrie 1992 fisurează monopolul politic al FSN. Alegerea lui Crin Halaicu ca primar al Bucureștilor este la fel de simbolică precum balotajul la care, câteva luni mai târziu, Emil Constantinescu îl constrângea pe Ion Iliescu în competiția prezidențială. Această perioadă coincide nu numai cu eliminarea ultimelor rezistențe față de o schimbare radicală de regim, ci și cu „inventarea" în timp condensat a unei alternative politice. Să notăm că slăbiciunea opoziției anticomuniste din România nu este o specificitate locală. Explozia mișcărilor anticomuniste după primele alegeri libere se regăsește în aproape toate țările din Estul și Centrul Europei: este vorba, deci, mai degrabă despre o regulă pan-regională decât despre o specificitate românească. Ce este, de fapt, specific în cazul românesc este decalajul care caracterizează atât coagularea opoziției anticomuniste (realizate abia în 1991), cât și implozia acesteia, produsă în contextul alegerilor din 2000.

Cu un asemenea decalaj de plecare, postcomunismul din România cunoaște un ritm de stabilizare mai lent decât în celelalte țări din regiune. De altfel, limitele democrației românești sunt adesea subliniate de studiile specializate din anii nouăzeci[1]. Recursul la violență, la Târgu Mureș sau în Piața Universității, încalcă, de altfel, atât „principiul legalității", cât și „sensul compromisului", principii esențiale ale unui regim pluralist-constituțional, opuse „credinței" și „fricii", care structurează un regim autoritar[2]. Pe urmele lui Aron, putem spune că, până la urmă, ceea ce diferențiază regimurile nu sunt procedeele de alegere a liderilor politici sau modalitățile pe baza cărora se trece de la ficțiunea suveranității la realitatea puterii; diferența este situată la nivelul mecanismelor instituționale care garantează perpetuarea legalității dincolo de trecerea simbolică de la ficțiunea suveranității la realitatea puterii, sau altfel spus dincolo de momentul alegerilor. Aceste mecanisme sunt angrenajul de detaliu cel mai dificil de introdus într-o democrație, iar sistemul politic românesc, la aproape 20 de ani de la căderea regimului Ceaușescu, nu este o excepție.

Pe baza acestor observații generale, putem aprofunda analiza sistemului politic postcomunist românesc dintr-un punct de vedere strict instituțional. Așa cum am menționat în primul capitol, regimul românesc se inspiră din modelul instituțional francez, generând astfel un semiprezidențialism instabil. Instabilitatea este relevată în mod pregnant de perioada recentă de coabitare dintre un Președinte și un prim-ministru proveniți din partide diferite.

[1] V. Tom GALLAGHER, *Romania After Ceausescu*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1995.

[2] Urmăm aici viziunea lui Raymond ARON, *op. cit.*, pp. 85, 87.

Frontierele de competență ale celor două Palate sunt stabilite nu atât în baza normelor constituționale, cât în baza echilibrelor interne ale partidelor. Altfel zis, dacă nu avem de-a face cu o ordine garantată de partid în cazul unui bicefalism executiv, asigurat de lideri proveniți din aceeași formațiune politică, blocajele instituționale se acumulează și confuzia puterilor devine regulă de guvernare. În încercarea de a furniza o explicație a acestei situații, regăsim mai întâi de toate o pregnantă senzație de „déjà vu". Este vorba despre confuzia între persoană și instituție, observată nu numai în regimul precomunist, dar și în neo-sultanismul comunist român.

La fel ca în trecut, loialitatea față de instituție dispare în fața raporturilor informale dintre partide și liderii care le reprezintă. Am putea spune că sistemul politic românesc poate fi asociat unei forme hibride de *partidocrație* și *personocrație*. Parafrazând definiția clasică a lui Lowi[1], regimul românesc poate fi asociat unei forme de guvernare legitimate de alegeri libere și regulate „în care unul sau mai multe partide și liderii acestora dețin monopolul accesului la personalul, resursele sau politicile de guvern". Altfel spus, întregul circuit al guvernării este scurtcircuitat de servituți personale pe care partidele le instituționalizează nu în numele unei idei, ci în virtutea unei loialități față de un lider. Iar acest amestec pervers se regăsește atât la nivel central, cât și la nivel local. Oare nu cumva fascinația uninominalului se poate înscrie în aceeași logică, adică în logica potrivit căreia persoana convinge mai mult decât instituția?

[1] V. definiția partidocrației ca formă de regim la T.J. LOWI, „Governo di partito e regime presidenziale", in Mauro CALISE (ed.), *Come cambiano i partiti*, Il Mulino, Bologna, 1992, p. 299, apud Mauro CALISE, *Dopo la partitocrazia*, Einaudi, Torino, 1994, p. 41.

19. NEGAREA CLIVAJELOR

Două explicații ale sistemului politic românesc au drept referință intelectuală teoria clivajelor. Să precizăm, înainte de toate, că aplicarea teoriei clivajelor clasice în Estul Europei este problematică. Stein Rokkan afirma chiar că exclude această regiune din orice calcul[1]. Într-un text intitulat – într-o manieră foarte sugestivă – „Pot fi aplicate clivajele lui Rokkan la Europa centrală?", Daniel-Louis Seiler propune totuși o „aplicare rațională" a modelului rokkanian, care reclamă, consideră autorul, o judecată specifică asupra Europei centrale și a Europei de sud-est. Într-adevăr, pentru a înțelege partidele din această regiune, Seiler adaugă o a treia revoluție celor două luate în seamă de Stein Rokkan (cea națională și cea industrială): este vorba despre „revoluția internațională", o „revoluție în sensul prim al termenului, care duce de la capitalism la capitalism trecând prin socialismul real". Specifică „țărilor din Europa creștină occidentală ieșite din socialismul real", revoluția internațională se articulează, la fel ca în modelul lui Rokkan, în jurul a două axe: prima axă, cea teritorială, se vădește a fi „în întregime tributară epocii puterii comuniste", căci ea dă naștere clivajului postcomuniști *versus* democrați pe baza unei contradicții (comunitate politică *versus* societate civilă) și a unui conflict (totalitari *versus* disidenți) proprii epocii comuniste; a doua axă, cea funcțională, nu ia naștere, potrivit lui Seiler „decât o dată cu procesul de tranziție la economia de piață": ea creează clivajul ultraliberali *versus* economie socială, tot pe baza unei contradicții (reformă economică *versus* realizări sociale) și a unui conflict (maximaliști *versus* minimaliști). Pentru Seiler, partidele poloneze, cehe și maghiare impun „o versiune modificată a modelului lui Rokkan" (șase clivaje în loc de patru), în vreme ce în Bulgaria și în România „experiențele democratice încercate între 1919 și 1989 s-au vădit a fi prea scurte pentru a putea vorbi despre o stabilizare a conflictelor în clivaje în sensul lui Rokkan". În aceste

[1] Stein ROKKAN, „Un modèle géoéconomique et géopolitique de quelques sources de variations en Europe de l'Ouest", *Revue Internationale de Politique Comparée*, vol. 2, no. 1, 1995, p. 163. Un comentariu al utilizării teoriei lui Stein Rokkan în cazul Europei de Est la Maurizio COTTA, „Building Party Systems After the Dictatorship", in Geoffrey PRIDHAM & Tatu VANHANEN, *op. cit.*, pp. 99-127.

două țări, în perioada interbelică, singurele două curente ideologice care ar fi putut să fie susceptibile de o analiză în termenii paradigmei rokkaniene, populismul și naționalismul, nu trimit nici la clivajul urban-rural (în cazul populismului), nici la clivajul centru-periferie (în cazul naționalismului). Iată de ce, în Europa de sud-est, epoca de după 1989 nu cunoaște clivajul care îi „opune pe postcomuniști democraților" (clivaj „pregătit", în viziunea lui Seiler, în mod paradoxal, de către Partidul Comunist) și nici „clivajul potențial dintre maximaliști și minimaliști" în primul rând din cauza unei „tranziții economice mai lente, dacă nu chiar incoerente". În acest context, pentru Seiler, România constituie un caz „mai greu de descifrat" decât cel bulgar: căci aici absența „clivajului postcomuniști/democrați se înlănțuie cu un clivaj centru/periferie anterior socialismului real și care privește în mod esențial Transilvania", la care se adaugă „fenomenul total-naționalismului în sensul lui Morin", ilustrat de către Partidul România Mare, care este „o sinteză între naționalismul irațional și difuz moștenit de la imperiul otoman și comunismul național", un fenomen „care intră cu greu în problematica clivajelor așa cum a fost ea gândită de Stein Rokkan". În viziunea lui Seiler, Transilvania este un caz particular, dar într-un alt sens. Întrucât a „avut propria revoluție națională în timpul Reformei", Transilvania verifică modelul lui Rokkan: ea corespunde „punct cu punct periferiei-tampon, între Est și Vest, propuse de către Rokkan în harta sa conceptuală". Mai precis: „Profundul ei pluralism – dominanți maghiari divizați în calviniști și privilegiați catolici, germani divizați în catolici și luterani, sași calviniști și cu o minoritate catolică, dominați români divizați în ortodocși și greco-catolici și, bineînțeles, evrei – a impus o convietuire între comunități și un regim reprezentativ. Integrarea Transilvaniei în Regatul maghiar realizată de către Habsburgi a ruinat echilibrul intercomunitar, dar a permis, încă de la încheierea compromisului austro-ungar din 1867, întoarcerea la o practică reprezentativă, chiar dacă nu foarte echitabilă. Astfel încât, în momentul realizării României Mari, după primul război mondial, singura clasă politică – în sensul lui Mosca – dotată cu o cultură și cu practicile democrației reprezentative provenea din Transilvania"[1].

În ceea ce ne privește, considerăm că, în cazul românesc, în contextul modernizării accelerate de la sfârșitul secolului al XIX-lea, simultaneitatea descoperirii revoluției industriale și a celei naționale produce un automatism politic potrivit căruia toate partidele sunt „naționale", ideea apărării românismului fiind plasată deasupra oricărei divergențe partizane. Pe scurt, acest automatism transformă naționalismul într-un ingredient ideologic uniform răspândit la nivel politic. Această regulă ideologică *ex ante* a oricărui partid cu aspirație de

[1] Pasajele sunt extrase din Daniel-Louis SEILER, „Peut-on appliquer les clivages de Rokkan à l'Europe centrale ?", in Jean-Michel DE WAELE (édité par), *Partis politiques et démocratie en Europe centrale et orientale*, pp. 131-146.

guvernare izolează partidele minorităților naționale, dar și grupări considerate eretice datorită internaționalismului, precum comuniștii.

Inspirat tot de modelul lui Rokkan, Jean-Michel De Waele vede altfel posibilitatea aplicării acestuia. Într-adevăr, el consideră că trei din cele patru clivaje rokkaniene se regăsesc „fără dificultate" în țările Europei centrale și de est, cu precizarea – importantă – că „organizațiile partizane din aceste țări se pot naște și/sau situa pe mai multe clivaje". Doar clivajul „posedanți-muncitori" nu poate fi regăsit aici. De Waele nu citează decât un singur partid românesc pentru a ilustra această prezență particulară a clivajelor: este vorba despre UDMR, citat pentru a ilustra clivajul centru-periferie. În rest, cazul românesc este menționat doar implicit atunci când vine vorba despre clivajul urban-rural („interesele țărănimii sunt luate în seamă de foștii comuniști"). În privința clivajului Biserică-stat, autorul afirmă că „în țările cu majoritate ortodoxă acest gen de configurație este absent". Dintr-un punct de vedere rokkanian, România ar fi deci teatrul a două clivaje. De Waele adaugă acestui tablou o serie de trei alte posibile clivaje, dar avertizează că există riscul să nu avem de-a face cu clivaje veritabile, ci doar cu simple „tensiuni", în sensul lui Seiler, adică „dezacorduri politice care nu traduc conflicte structurale din sânul societăților". Tensiunile respective ar fi: (a) cea dintre maximaliști și minimaliști (Partidul Democrat și Partidul Național Liberal, de o parte, Partidul Democrației Sociale din România de cealaltă, sunt separate în trei chestiuni economice: „Ritmul reformelor, amploarea lor și gestionarea factorului social"); (b) tensiunea autoritar/democratic (care separă „partidele favorabile unei modernizări politice și economice, unei europenizări și occidentalizări a sistemelor politice" și, respectiv, partidele care apără „replierea țării în tradițiile sale seculare", care condamnă „orice concesie făcută minorităților naționale" și care refuză „concertarea, compromisul și dialogul" – în această categorie autorul incluzând Partidul România Mare și o parte din PDSR); (c) tensiunea comuniști/anticomuniști, adică separația dintre „partidele provenite din disidența și opoziția față de regimul comunist" și „formațiunile moștenitoare ale regimului precedent" – în acest caz autorul neoferind însă nici un exemplu pentru România[1].

În interpretarea noastră, sistemul politic postcomunist este organizat in România în jurul negării clivajelor, continuând astfel voința puterii comuniste de a depăși ceea ce Pierre Manent numea, referindu-se în general la modernitatea politică, „regimul separației"[2].

Într-adevăr, regimul comunist a fost întemeiat pe negarea explicită a tuturor clivajelor. Din rațiuni de principiu sau din rațiuni strategice, acest regim a fost

[1] Jean-Michel DE WAELE, „Consolidation démocratique, partis et clivages en Europe centrale et orientale", in *ibidem*, pp. 150, 153-157 și 159. Pentru definirea tensiunii, v. Daniel-Louis SEILER, *Partis et familles politiques*, Paris, PUF, 1980, pp. 107-108.

[2] Pentru definirea modernității ca regim al separației, v. Pierre MANENT, *Cours familier de philosophie politique*, Fayard, Paris, 2001, pp. 23-37.

tentat să aboleasă toate separațiile cuprinse în schemele lui Stein Rokkan și S.M. Lipset[1]. În ceea ce privește clivajele provenite din revoluția națională, Partidul Comunist Român a înglobat minoritățile naționale pentru a anula clivajul centru-periferie („conflictul dintre centrul care edifică o cultură națională și rezistența crescândă a populațiilor supuse etnic, lingvistic sau religios distincte, în provincie și în periferii"); în ceea ce privește clivajul dintre Biserică și stat, altfel spus „conflictul între statul-națiune, centralizator, standardizator și mobilizator și privilegiile corporative consacrate istoric de către biserică"[2], regimul comunist a preferat să dea o definiție oximoronică raportului întreținut de Biserici și statul român: „Statul, garantând libertatea de conștiință și a activității cultelor pe baze constituționale, desfășoară, totodată, o amplă acțiune de educare ateist-științifică a maselor"[3]. Dacă este vorba, pe de altă parte, despre clivajele provenite din revoluția industrială, cum noua societate trebuia să fie întemeiată pe distrugerea clasei capitaliste, regimul comunist și-a propus să anuleze diferențele de statut și mai întâi de toate clivajul posedanți-muncitori; în sfârșit, urmărind dimensiunea teritorială a acestui clivaj, clasa muncitoare trebuia să trăiască „în unitate, alianță și prietenie" cu țărănimea și, în acest scop, politica Partidului Comunist Român a avut drept obiectiv și în mare măsură drept rezultat „ștergerea diferențelor dintre sat și oraș", în sensul degradării sensibile a vieții din ambele medii[4].

În România, postcomunismul nu inventează și nici nu reconstituie clivaje. El secretă pur și simplu, pentru o durată limitată, două tensiuni, cea între neocomuniști și anticomuniști, care a fost în mod greșit interpretată în literatura de specialitate ca un clivaj trans-regional, și tensiunea naționalistă.

Termenul de clivaj se bazează pe dialectica „conflict/integrare", încadrată de elemente istorice care permit identificarea marilor turnante în construirea sistemelor politice din Europa. Altfel spus, în schema sa metodologică, Rokkan își propunea să identifice variabilele cruciale ale unui lung și complex proces istoric care a condus la actuala constelație de teritorii, economii și sisteme politice. Aceste variabile cruciale sunt integrate în harta conceptuală a clivajelor pe baza unei înlănțuiri evolutive care permite transformarea contradicțiilor structurale fie în lupte temporare, fie în conflicte de durată. Luptele temporare dau naștere unor tensiuni a căror reprezentare politică nu poate fi garantată dincolo de o scurtă perioadă de timp. Partidele politice care preiau sloganul

---

[1] V. Stein ROKKAN, S.M. LIPSET (eds.), *Party Systems and Voters Alignments*, New York, Free Press, 1967 și Stein ROKKAN (with Angus CAMPBELL, Per TORSVIK, Henry VALEN), *Citizens, Elections, Parties. Approaches to the Comparative Study of the Processes of Development*, Universitetsforlaget, Oslo, 1970.

[2] Cele două definiții ale clivajelor datorate lui Rokkan și Lipset apud SEILER, „Peut-on appliquer les clivages de Rokkan à l'Europe centrale?", pp. 123-124.

[3] Academia „Ștefan Gheorghiu", *Dicționar politic*, articolul „Biserică", Editura Politică, București, 1975, p. 71.

[4] *Ibidem*, articolul „Clasa muncitoare", p. 110.

reprezentării acestor tensiuni sunt meteoriți politici, al căror destin este marcat de limitata pertinență a tensiunii. În schimb, conflictele, având un caracter structural, permit consolidarea unor clivaje puternic implantate la nivel socio-economic. Aceste clivaje sunt adesea instituționalizate sub forma unor partide care parlamentarizează conflictele pertinente la nivel socio-economic și, în consecință, garantează consensul politic necesar stabilității oricărei democrații[1]. Pe scurt, în schema rokkaniană, clivajele politice asigură construirea consensului democratic *ex post* pe baza delegării în Parlament a partidelor care le reprezintă. Regula compromisului asigură astfel stabilitatea regimurilor democratice, care nu exclud reprezentarea conflictelor structurale.

În cazul românesc, consensul promovat de partide este paradoxal unul *ex ante*. Altfel spus, înainte de a reprezenta versantul unui conflict socio-economic, partidele reprezintă unitatea. Se reproduce în chip indirect modelul de partid lansat de FSN încă din decembrie 1989. Într-adevăr, în comunicatul FSN către țară, această organizație se descria ca o structură ce „se sprijină pe armata română și care grupează toate forțele sănătoase ale țării, fără deosebire de naționalitate, toate organizațiile și grupările care s-au ridicat cu curaj în apărarea libertății și demnității în anii tiraniei totalitare"[2]. Imaginea societății lipsite de orice diviziune se perpetuează astfel dincolo de regimul comunist. Mitul colectiv rămâne un punct de reper care obligă toate partidele, pe baza modelului promovat *ab origine* de FSN, să se descrie programatic ca fiind înainte de toate reprezentanți ai societății, ai națiunii. Valorizarea „întregului" implică penalizarea discursului sectorial.

Partide de origine parlamentară, actorii postcomunismului românesc traduc înainte de toate conflicte între lideri. De altfel, așa cum am subliniat deja, în prima parte a anilor nouăzeci interesul preponderent al partidelor românești este legat mai degrabă de așa zisele *high politics* sau, altfel spus, de chestiunile privitoare la stabilizarea regimului, la reforma economică, integrarea europeană și, nu în ultimul rând, la raportul cu Vechiul Regim. Normalizarea progresivă a vieții politice de la sfârșitul anilor nouăzeci aduce în prim-plan necesitatea unei cizelări programatice, iar partidele recurg la „inventarea" unor conflicte politice care să le legitimeze. Aceste amenajări programatice sunt destinate mai degrabă partenerilor externi. La nivel intern, distanța ideologică rămâne mică, oferind partidelor spațiul de manevră în care să aspire în continuare la reprezentarea „întregului" și nu a părților. Aceste observații ne permit să înțelegem de ce, de exemplu, la un moment dat, în 2000, existau trei partide social-democrate, care aveau un discurs programatic similar. La fel, putem înțelege și ușurința cu care PD s-a repoziționat ca partid popular.

[1] Daniel-Louis SEILER, „Peut-on appliquer les clivages de Rokkan à l'Europe centrale ?", *loc. cit.*, p. 117.

[2] *Comunicatul FSN către țară*, publicat in *Monitorul Oficial*, partea I, nr. 1/22 decembrie 1989.

În acest peisaj politic, opoziția anticomuniști vs. neocomuniști a fost considerată pentru mult timp un clivaj fondator al vieții politice din România. Noi considerăm că această opoziție este o instrumentalizare a unei tensiuni superficiale în societatea românească. De altfel, așa cum a arătat-o și receptarea raportului Tismăneanu asupra comunismului, identificarea exclusivă a unui partid cu coagularea rămășițelor Vechiului Regim este imposibilă. Natura însăși a „sultanismului comunist" a avut drept efect pervers irigarea capilară a societății de către Partidul Comunist pentru a garanta loialitatea față de *Conducător*. În acest context, opoziția anticomunistă a dat naștere unui substitut de clivaj, cu durată limitată, care a avut cu precădere rolul de catalizator al unei alternative viabile la FSN. De altfel, anticomunismul devine platforma fundal pe care se vor țese și apoi rupe relațiile din sânul diferitelor coaliții anti-FSN, anti-PDSR, anti-PSD[1].

[1] Pentru evoluția anticomunismului ca formă de expresie civică, respectiv ca formă de opoziție anti-FSN, anti-PDSR/FDSN, v. Alexandru GUSSI, „L'anticommunisme en Roumanie (1996-2000)", *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. VII, no. 1, 2007, pp. 117-132.

20. REVOLUȚIE *VERSUS* TRADIȚIE

Tensiunea neocomuniști *versus* anticomuniști este o simplă traducere. Ea s-a impus datorită forței sale simbolice, provenite în parte cel puțin din faptul că trimitea la celelalte procese de tranziție din țările Europei centrale și de est. În limba română, tensiunea care îi opune pe neocomuniști anticomuniștilor exprimă, de fapt, o opoziție în termeni de „legitimitate", căci partidele care apar după decembrie 1989 se revendică – unele – de la Revoluție, iar celelalte – de la tradiția sau istoria politică românească. Conflictul dintre mobilizarea revoluționară și privilegiile istorice va așeza față în față, ca actori de prim rang, Frontul Salvării Naționale și, respectiv, trei partide care își vor spune „istorice", reluând de altfel un nume care le fusese dat chiar de către comuniști la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial.

Dar aceste forțe nu sunt singure: într-adevăr, revendicările în termeni de legitimitate vor fi numeroase pe fiecare versant al tensiunii. Nu doar Frontul Salvării Naționale se definește ca „emanație a revoluției"[1]. Două alte partide vor invoca la rândul lor în chip explicit strada ca „izvor" sau „sediu" al întemeierii lor: Partidul Revoluției Creștin Democrat, creat conform propriei declarații „pe 21 decembrie 1989 în Piața Universității" și Partidul Democrat Progresist, apărut pe 26 decembrie 1989 „în fața fostului CC al PCR, când un grup de 10-12 persoane aflate în mulțimea de demonstranți au hotărât înființarea acestei formațiuni politice"[2]. Alte șase partide se vor angaja în competiția electorală animate de un suflu ce avea aceeași sursă de legitimitate, revoluția: avem în vedere Frontul Popular Român al Salvării Naționale (participant la alegerile din 1990), Partidul pentru Cinstirea Eroilor Revoluției și Salvare Națională (1990, 1992), Frontul Democrat Român 16 decembrie 1989 Timișoara (1992), Partidul Român Democrat Popular Realist Revoluționar (1992), Partidul Eroilor Căzuți pentru Libertatea Eroilor Rămași în Viață Afectați de Gloanțele Barbare (1992) și Partidul Revoluției Române (1996, 2000).

---

[1] V. Ion ILIESCU, *Revoluție și reformă*, Editura Enciclopedică, București, 1994; *Revoluția trăită*, Institutul român de studii social-democrate, Editura Mondo-media, București, 1999 și *Revoluția română*, Editura Enciclopedică, București, 2001.

[2] Informațiile despre aceste formațiuni provin din lucrarea *Partide politice*, pp. 43 și 91.

Pe versantul tradiției, diversitatea este la fel de mare. Alături de cele trei partide „istorice" – Partidul Național Țărănesc Creștin și Democrat, Partidul Național Liberal și Partidul Social Democrat Român, reînscrise la Tribunal pe 11, 15 și respectiv 17 ianuarie 1990 – trei alte partide și trei uniuni ale minorităților trăiesc sub influența aceluiași model. Este vorba despre Partidul Național Român (reinventat pe 20 ianuarie 1990 ca un continuator al partidului omonim existent în Transilvania înainte de 1918 și apoi în România până în 1926), despre Partidul Conservator Creștin Democrat Român (înregistrat pe 15 mai 1990, ca un continuator al Partidului Conservator fondat în 1880), despre Partidul Național Țărănesc (care se voia la rândul său un continuator al partidului rezultat din alianța realizată în 1926 între Partidul Național Român și Partidul Țărănesc) și, respectiv, despre Uniunea Armenilor din România, Uniunea Asociațiilor Polonezilor din România Dom Polski și Uniunea culturală a Albanezilor, care se declarau continuatoare ale uniunilor și societăților culturale active în sânul acestor comunități înainte de al Doilea Război Mondial[1].

Opoziția neocomuniști *versus* anticomuniști se va construi plecând de la descrierea taberei tradiționaliste ca una anticomunistă. Rolul cheie este jucat în acest context de către Partidul Național Țărănesc Creștin și Democrat, care condamnă interzicerea sa de către comuniști în 1947 și afirmă în același timp că a avut o activitate ilegală în timpul regimului totalitar din România, reușind chiar să se afilieze în mod clandestin la Internaționala creștin-democrată în 1987. Din nou, fenomenul nu privește un singur partid: alte șapte forțe politice afirmă că au funcționat în ilegalitate sub comunism. Fenomenul – care ilustrează literal ceea ce Daniel Barbu a numit „anticomunismul postcomunist"[2] – privește Forumul Democrației și al Unității Naționale din România, Partidul Dreptății Sociale din România, Partidul Liber Republican, Partidul Orfanilor și al Prizonierilor de Război, Partidul Național Țărănesc, Partidul Solidarității Democratice din România și Partidul Unității Democratice, formațiuni care nu s-au făcut cunoscute înainte de căderea comunismului, dar care au susținut la începutul tranziției că au fost întemeiate și că au funcționat ilegal în anii în care Ceaușescu domina România[3].

Fiecare versant al tensiunii va fi, pe de altă parte, afectat de conflicte organizaționale și dispute ideologice, urmate de conflicte electorale.

Astfel, în tabăra revoluționarilor, se va produce ruptura Frontului Salvării Naționale, efectul acestei rupturi fiind constituirea în martie 1992 a Partidului Democrat și a Frontului Democrat al Salvării Naționale (începând din 1993: Partidul Democrației Sociale din România, iar din 2001, Partidul Social Democrat), adversare în toate competițiile electorale ulterioare. Această adversitate

[1] *Ibidem*, pp. 30-31, 72, 78-79, 80, 100-101, 143, 145, 146. Pentru alte informații, v. anexa „Partidele și coalițiile politice în competițiile electorale din România postcomunistă".

[2] Daniel BARBU, *op. cit.*, pp. 93-106.

[3] Informații despre aceste formațiuni în lucrarea *Partide politice*, pp. 13, 50, 61, 79, 85, 109, 116.

s-a accentuat după 2000. Pentru a da un singur exemplu, intrarea PSD în Internaționala socialistă (produsă la Rio de Janeiro, pe 28 octombrie 2003) a primit un singur vot negativ, din partea Partidului Democrat. În iulie 1997, s-a produs o a doua ruptură pe acest versant al revoluției, PDSR pierzând grupul care își va lua numele Alianța pentru România, adversar în 2000 atât al PDSR, cât și al PD.

Pe celălalt versant, conflictele ideologice și rupturile au fost și mai numeroase. Mai întâi, în sânul fiecărei familii politice. În competiția dintre sensibilitățile liberale, PNL va avea ca adversari electorali, la diferite alegeri, Partidul Liberal – al Libertății – din România, Noul Partid Liberal, Partidul Liberal Monarhist din România, Partidul Micilor Porprietari și ai Liberei Inițiative din România, Alianța Națională Liberală (formată de Partidul Alianței Civice și Partidul Liberal '93), Alianța Național-Liberală Ecologistă, Partidul Național Liberal – Câmpeanu, Partidul Liberal Democrat Român și Uniunea Liberală Brătianu. Conflictele ideologice legate de național-țărănism vor opune PNȚCD, din punctul de vedere al doctrinei agrare, Partidului Țărănesc Român, Partidului Național Țărănesc, Partidului Național Țărănesc Creștin și Democrat Independent, Partidului Renașterea României Ion Mihalache, dar și Partidului Democrat Agrar din România, constituit pe structurile agriculturii socialiste. Din punctul de vedere al doctrinei naționale, care reprezintă o componentă importantă a țărănismului, rezultat al fuziunii din 1926 a Partidului Național Român din Transilvania și a Partidului Țărănesc din Vechiul Regat, PNȚCD va înfrunta în primul rând Partidul Uniunii Naționale a Românilor care declară că vrea „impunerea adevărului cum că Marea Unire de la 1918 reprezintă corolarul statalității românești"[1]. În sfârșit, în câmpul social-democrației istorice, PSDR va avea drept adversari Partidul Social Democrat Constantin Titel Petrescu, Partidul Social Democrat Independent și Partidul Social Democrat Tradițional.

Dar principala dispută de pe versantul tradiționalist a fost legată de Convenția Democrată Română, formula politică destinată să încarneze opoziția partidelor istorice față de neocomunism, adică față de forța politică principală creată de Revoluție. Într-adevăr, compoziția CDR variază, din această perspectivă, de la o alegere la alta: în 1992, PSDR și PNȚCD sunt membre ale Convenției, iar PNL este în exteriorul acesteia; în 1996, PNȚCD și PNL sunt membre, iar PSDR intră într-o altă coaliție; în sfârșit, în 2000, dintre cele trei partide istorice, doar PNȚCD mai joacă cartea „alianței împotriva comuniștilor", alături de forțe minore (Partidul Moldovenilor, Uniunea Forțelor de Dreapta, Alianța Națională Creștin-Democrată)[2].

Aceste opoziții vor crea premisele mai multor apropieri electorale ale unor partide situate inițial pe versanți distincți ai opoziției neocomuniști-anticomuniști. Seria acestor regrupări este deschisă de Partidul Democrat și de Partidul

[1] Cf. *Partide politice*, p. 119.

[2] V. Dan PAVEL, Iulia HUIU, *op. cit.*, pentru evoluția Convenției Democratice de-a lungul anilor nouăzeci.

Social Democrat Român, care încheie o alianță electorală în 1996 sub numele de Uniunea Social-Democrată. În 2000, Partidul Democrației Sociale din România și același PSDR devin, alături de Partidul Umanist Român, membre ale unui cartel electoral numit Polul Democrat Social din România. Pe de altă parte, tot în 2000, Partidul Național Liberal și Alianța pentru România au o tentativă de a participa împreună la alegeri, dar coaliția proiectată eșuează din cauza simultaneității alegerilor legislative și prezidențiale, în condițiile în care cele două formațiuni nu reușesc să desemneze un candidat unic la funcția supremă în stat.

După alegerile din 2000, apropierile electorale din campaniile precedente conduc la două fuziuni organizaționale, care asociază forțe definite la început pe unul și respectiv pe celălalt versant al tensiunii anticomuniști *versus* neocomuniști: astfel, PSDR și PDSR se reunesc în iulie 2001 sub numele Partidul Social Democrat, iar PNL înglobează la sfârșitul aceluiași an Alianța pentru România.

Raportul neocomuniști-anticomuniști (1990-1996)

	1990		1992		1996	
	V%	M%	V%	M%	V%	M%
Neocomuniști	69,17	78,99	46,74	55,22	31,84	39,15
Anticomuniști	20,59	21,01	38,11	44,78	50,66	60,85
Total	89,76	100,00	84,85	100,00	82,50	100,00

Tabelul indică procentul de voturi (V%) și de mandate (M%), plecând de la alegerile pentru Senat. Am introdus în categoria neocomuniștilor: FSN și PUNR (în 1990), FDSN, PUNR, PSM, PDAR și PRM (în 1992), PDSR, PRM și PUNR (în 1996); anticomuniștii reunesc PNL, PNȚCD, UDMR, MER și PER în 1990, CDR, UDMR și PD în 1992 și CDR, UDMR și USD (=PD+PSDR) în 1996.

Mișcarea de abolire a separației continuă în septembrie 2003, când Partidul Național Liberal și Partidul Democrat decid să constituie o alianță electorală în vederea alegerilor din 2004. După aceste alegeri, un proiect de fuziune al celor două partide, proiect avansat mai întâi în septembrie 2004 de către Valeriu Stoica, ajunge să fie susținut în principiu de ambele partide, dar este abandonat după alegerile din acel an.

Tensiunea inițială devine, deci, încetul cu încetul, caducă: de fapt, tensiunea a funcționat atâta timp cât a acoperit mai mult de 80% din voturile electoratului. Raportul dintre cele două forțe a evoluat de la un dezechilibru profund în favoarea neocomuniștilor (1990) la o poziție de echilibru fragil (1992), pentru a fi răsturnat în favoarea anticomuniștilor (1996).

Singurul partid care a mai asumat condiția anticomunistă la alegerile din 2000, ca și la cele din 2004, și anume PNȚCD a ratat intrarea în Parlament, transformându-se într-un partid cu o implantare locală, fiindcă a obținut peste 10% din voturi doar în circumscripția Timișoara și peste 3% doar în două alte județe (Alba și Arad).

21. NAȚIONALISMUL ROMÂNESC

Cea de-a doua tensiune care animă forțele politice la începutul anilor nouăzeci îi opune pe naționaliști anti-naționaliștilor. Înainte de a fi un comportament partizan, naționalismul reprezintă însă o trăsătură a statului român, care nu se definește ca stat-națiune, ci ca stat național[1]. Consensul constituțional din 1990-1991 dă un conținut etnic națiunii: așa cum spunea un deputat, Petru Țurlea, în discursul său din 10 septembrie 1991 din Adunarea constituantă, „cel mai important lucru pe care noi trebuie să-l acceptăm, să subliniem în fața întregii omeniri – mai ales în contextul internațional actual – este faptul că în România marea majoritate a populației, peste 80%, este aparținătoare aceleiași etnii, este un stat național unitar"[2]. Națiunea era văzută ca o dimensiune înglobantă a statului; o expresie a acestei vizuni este discursul constituționalistului Ion Deleanu din 13 februarie 1991, care vedea în națiune „o dimensiune de ordin psihologic a statului" și, cu acest titlu, considera că ea „nu este un fenomen exclusiv etnic sau biologic; ea sintetizează și exprimă trecutul istoric, tradițiile, modul de viață, comunitatea de limbă și cultură, legătura genetică a generațiilor și unitatea idealurilor lor pentru formarea și afirmarea statului național român"[3]. Doar Uniunea Democrată Maghiară din România a refuzat această definire a statului român care apare în articolul 1 al Constituției din 1991 și a rămas de altfel intactă și după revizuirea din 2003. În acest sens, tensiunea naționalistă opune UDMR tuturor celorlalte partide din România. Forma cea mai sensibilă a acestei opoziții este exprimată de înscrierea atributului „național" în titulaturile oficiale ale partidelor politice – 11 formațiuni îl folosesc în 1990, 16 în 1992, 7 în 1996, 2000 și 2004[4].

[1] Pentru specificitatea statului național în raport cu statul-națiune, v. Alain DIECKHOFF, „L'État face au défi de la multinationalité", *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. I, no. 3, 2001, pp. 777-786.

[2] *Geneza Constituției României 1991. Lucrările Adunării constitutante*, p. 132.

[3] *Ibidem*, p. 63.

[4] Doar atributul „democratic" a cunoscut o răspândire mai mare, fiind asumat de 33 de formațiuni în 1990, de 31 în 1992, de 15 în 1996, de 19 în 2000 și de 18 în 2004. V. *supra* tabelul „Numele formațiunilor politice din România (1990-2004)".

Dorința UDMR de a se opune unui stat național centralizator și nivelator și încercarea sa de a înscrie clivajul centru-periferie în realitățile politice românești au fost blocate cu ajutorul mai multor strategii și utilizând diverse mijloace. Cea mai importantă strategie a vizat „îmblânzirea" UDMR prin înscrierea sa în cadrele statului național. Această „îmblânzire" a fost facilitată de faptul că, prin unele din platformele pe care le reunește, UDMR este la rândul ei sensibilă la o definiție etnică a națiunii, chiar dacă se raportează la națiunea maghiară și nu la cea română. Adversarii UDMR au devenit deci partenerii săi: împreună au imaginat mai multe strategii de integrare nu a minorității, ci a Uniunii maghiare. Astfel, până în 1996, UDMR a fost inclusă în polul opoziției anticomuniste, fără a merge până la constituirea unor liste comune la alegeri; după 1996, ea devine parte a majorităților parlamentare (în ciuda compozițiilor diverse ale celor trei legislaturi din perioada 1996-2008) și chiar a două din coalițiile guvernamentale (Uniunea dispunând de miniștri în cabinetele formate între 1996 și 2000, alături de reprezentanți ai CDR și ai Uniunii Social Democrate, ca și după 2004, alături de miniștri din PNL, PD și PUR/PC).

Cealaltă cale destinată să șteargă orice posibilă recunoaștere a clivajului centru-periferie este mai subtilă. Ea a fost creată în siajul unei ambiguități proprii naționalismului românesc. Un deputat maghiar, Domokos Géza, formula această ambiguitate constatând că există o contradicție între „a afirma, pe de o parte, că statul român este național, iar pe de altă parte că statul recunoaște și garantează dreptul la păstrarea, la dezvoltarea și la exprimarea identității tuturor minorităților naționale"[1].

În loc să încerce să depășească această ambiguitate, statul român și-a fixat drept obiectiv consolidarea ei. Scopul său era tocmai acela de a șterge orice tensiune naționalistă, iar mijlocul găsit a fost constituirea, pe cale parlamentară, a unor noi minorități. Această creație artificială – numărul minorităților a crescut, din 1990 în 2004, de la 11 la 18 – ridică două probleme foarte interesante. Prima dintre ele e politică: înmulțirea minorităților înseamnă diminuarea influenței UDMR. A doua problemă privește definirea acestor minorități ca „naționale". Într-adevăr, „național" nu înseamnă întotdeauna „etnic", căci mai multe organizații desemnate cu acest nume au mai degrabă ambiția de a exprima o cultură (de pildă, cea albaneză sau cea poloneză) ori o religie (de pildă, bulgarii și-au constituit asociații distincte pentru că sunt separați religios – unii fiind catolici, alții ortodocși – și nu etnic[2]). Există, pe de altă parte, organizații create mai degrabă pentru a obține un loc de deputat decât cu scopul mobilizării

[1] Discursul lui Domokos Géza [13 februarie 1991], in *Geneza Constituției României 1991. Lucrările Adunării constitutante*, p. 71. Pentru detalii despre dezbaterea constituțională din anii 1990-1991, v. Cristian PREDA „La nation dans la Constitution", *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. I, no. 3, 2001, pp. 733-762.

[2] Despre minoritatea bulgară, v. Katerina KARABENTCHEVA, „La minorité bulgare de Roumanie: entre conservation de l'identité éthnique et émergence de la représentation politique après 1989", *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. VI, no. 3, 2006, pp. 617-634.

politice, așa cum o dovedește concurența internă care opune diferite structuri ale unei aceleiași minorități: doar 8 din cele 18 minorități dispun de o singură organizație, celelalte suscitând competiție, italienii și romii fiind în această privință cei mai activi.

Numărul formațiunilor minorităților înscrise la alegeri

Minoritate	1990	1992	1996	2000	2004
Albaneză			1	2	1
Armeană	1	1	1	1	1
Bulgară	1	1	2	4	3
Croată		1	1	3	2
Germană	1	1	1	1	1
Greacă	1	1	2	4	1
Huțulă			1	1	
Italiană		1	7	2	2
Evreiască			1	1	1
Macedoneană slavă				1	3
Maghiară	2	1	2	2	1
Poloneză	1	1	1	2	2
Roma și țigănească	5	4	4	2	2
Rusă Lipovenească	1	1	1	1	1
Ruteană				1	1
Sârbească	1	1	1	1	1
Slovacă și cehă	1	1	1	2	1
Tătară		1	1	1	1
Turcă	1	1	1	2	3
Ucraineană	1	1	2	2	1
TOTAL	17	18	31	36	29

Numele romi și țigani au fost folosite în 1990 și 1992, pentru ca după această dată să fie utilizat doar primul. În anii nouăzeci, în ciuda dezmembrării Cehoslovaciei, slovacii și cehii din România s-au asociat într-o organizație (Uniunea Democrată a Slovacilor și Cehilor din România) pentru a intra în Parlament; organizația a fost contestată în 2000 de Uniunea Cehilor din România.

Această diversitate structurală a formațiunilor minorităților se regăsește la nivelul relațiilor lor cu acele părți din publicul electoral formate din populațiile minoritare. Tabloul comparativ al recensămintelor din 1992 și 2002 ne arată că, exceptând UDMR, nici o altă minoritate nu putea conta în anii nouăzeci pe o mobilizare „pur etnică" pentru a obține numărul de voturi impus de un prag electoral de 3%, valabil la alegerile din 1992 și 1996.

Sporirea pragului la 5% în 2000 a obligat până la urmă orice formațiune de acest tip să găsească un sprijin în publicul „non-minoritar", câtă vreme nici una nu acoperă o asemenea parte din corpul electoral.

Cu excepția UDMR, care a depășit întotdeauna pragul electoral și nu a beneficiat de stipulațiile generoase ale legii electorale, celelalte formațiuni ale minorităților articulează forme foarte diverse, uneori paradoxale, de comportament electoral și de raporturi cu publicul.

Populații minoritare în România (1992-2002)

Etnia	1992		2002	
	Număr	%	Număr	%
TOTAL ROMÂNIA	22.760.449	100,0	21.698.181	100,0
Maghiari	1.620.199	7,1	1.434.377	6,6
Romi	409.723	1,8	535.250	2,5
Germani	119.436	0,5	60.088	0,3
Ucraineni	66.683	0,3	61.091	0,3
Ruși lipoveni	38.688	0,2	36.397	0,2
Turci	29.533	0,1	32.596	0,2
Sârbi	29.080	0,1	22.518	0,1
Tătari	24.649	0,1	24.137	0,1
Slovaci	20.672	0,1	17.199	0,1
Bulgari	9.935		8.092	
Evrei	9.107		5.870	
Croați	4.180		6.786	
Cehi	5.800		3.938	
Polonezi	4.247		3.671	
Greci	3.897	0,3	6.513	0,1
Armeni	2.023		1.780	
Ruteni	350		262	
Italieni			3.331	
Albanezi			520	
Macedoneni slavi			731	

Cifrele indică totalul populațiilor și nu adulții cu drept de vot și ele reiau datele recensămintelor generale făcute în 1992 și 2002. În 1992, cifrele pentru italieni, albanezi și macedoneni slavi nu sunt indicate în mod distinct.

Există, mai întâi, formațiuni ale minorităților care obțin la fiecare scrutin un număr cvasi-constant de voturi, aproximativ egal cu dimensiunile publicului etnic corespondent care are drept de vot: așa de pildă, germanii obțin între 24 și 40.000 voturi, rușii între 11 și 17.000 de voturi și, fără a putea depăși vreodată pragul electoral, aceste formațiuni sunt sigure că vor dispune de un deputat în Cameră, grație unei mobilizări exclusiv etnice.

Există, apoi, formațiuni minoritare care reușesc să obțină scoruri mult mai mari decât propriile lor „limite etnice". Uneori, performanțele pot fi atribuite progreselor organizatorice: așa, de pildă Uniunea Armenilor trece de la 399 voturi în 1990 la 21.302 în 2000, în condițiile în care populația de origine armenească numără circa 2.000 de persoane; cele două asociații ale italienilor care și-au disputat locul de deputat în 2000 au realizat împreună un scor de 10 ori mai mare decât numărul de italieni recenzați (37.529 voturi în total pentru Comunitatea Italienilor din România și Liga Comunităților Italienilor din România, la o populație de 3.331 italieni). În alte cazuri, performanțele sunt cu

adevărat șocante: de exemplu, dacă recensământul din 2002 înregistrează 731 macedoneni slavi (o etnie care nu era măcar recunoscută de recensământul anterior din 1992), cele trei asociații care i-au reprezentat pe macedonenii slavi la alegerile din 2004 obțineau împreună peste 25 de mii de voturi, un scor de 35 de ori mai mare decât talia acestei populații. Tot de 35 de ori mai mare decât numărul etnicilor respectivi a fost scorul obținut de cele două organizații albaneze în 2000: 520 potrivit recensământului, albanezii au fost reprezentați atunci de Uniunea culturală a Albanezilor din România (7.798 voturi) și de Liga Albanezilor din România (10.543 voturi)[1].

În acest context, reprezentarea etniei rome nu are cum să nu surprindă. Trebuie precizat, mai întâi de orice, că incoerența organizațională a fost la romi mai accentuată decât în alte cazuri: 5 formațiuni în 1990, câte 4 în 1992 și 1996 și câte 2 în 2000 și 2004 au încercat să mobilizeze voturile romilor. Se cuvine notat apoi că dimensiunile acestei etnii sunt încă imprecise: recensămintele vorbesc despre 409.723 de romi în 1992 și despre 535.250 în 2002, dar estimările sociologice variază între un minimum de un milion și un maximum de 1,6 milioane[2]. Formațiunile romilor au fost departe de a putea mobiliza o parte însemnată a populației cu drept de vot, ele reușind să obțină la primul test electoral postdecembrist 80.418 voturi, în 1992 – 116.108, în 1996 – 159.082, în 2000 – 83.957, iar în 2004 – 71.117[3].

Definirea „națională" a formațiunilor minoritare care beneficiază de un statut special din punct de vedere electoral ține, deci, în mod global, mai degrabă de o autoidentificare simbolică decât de o adevărată logică mobilizatoare; ea transformă astfel Parlamentul în „uzină de minorități", căci, departe de a înregistra forța mobilizărilor minoritare, Camera se vădește a fi locul de reunire a unor identificări politice care sporesc „reprezentarea non-proporțională". De altfel, multă vreme, comisia Camerei responsabilă cu validarea mandatelor era cea care recunoștea existența unei minorități. Inventarea formațiunilor minorităților și participarea lor la jocul politic al postcomunismului românesc nu confirmă existența unui clivaj centru-periferie, ci exprimă un simplu aspect particular al partidocrației românești. Este foarte semnificativ, în acest sens, faptul că Legea electorală din 2004 distinge foarte clar între formațiunile minorităților reprezentate în Parlament – este vorba despre cele intrate în Camera inferioară în 2000 – și alte organizații ale minorităților. Dacă vor să

[1] Singura etnie, dintre cele care s-au manifestat politic, care nu a fost luată în seamă în chip explicit de recensămintele din 1992 și 2002 este cea huțulă: aceasta este și singura care nu a obținut până acum reprezentare parlamentară, întrucât organizația care o reprezintă a obținut 646 voturi în 1996 și 1.225 în 2000; în 2004, nu s-a mai prezentat la alegeri.

[2] V. Elena ZAMFIR, Cătălin ZAMFIR (coord.), *Țiganii, între ignorare și îngrijorare*, Editura Alternative, București, 1993 și Marian PREDA, *Politica socială românească, între sărăcie și globalizare*, Polirom, Iași, 2002.

[3] Pentru detalii, v. anexa „Partidele și coalițiile politice în competițiile electorale din România postcomunistă".

depună candidaturi în alegeri, acestea din urmă – și doar ele – sunt obligate să prezinte Biroului Electoral Central o „listă de membri cuprinzând un număr de cel puțin 15% din numărul total al cetățenilor care, la ultimul recensământ, s-au declarat ca aparținând minorității respective" (art. 4, alin. 4). Dacă minoritatea este mai mare de 375.000 de membri – nu există, de fapt, decât două cu o asemenea talie, cea maghiară și minoritatea roma – atunci organizațiile respective trebuie să prezinte 25.000 de semnături, adică să respecte condițiile pe care le îndeplinește un partid politic. Specificul regimului românesc ține de faptul că a deschis porțile partidocrației reprezentanților minorităților. Importanța acestei deschideri a ieșit în evidență în mod foarte clar în momentul constituirii guvernului Tăriceanu: fără votul celor 18 membri ai grupului minorităților naționale, altele decât UDMR, nu putea trece nici un guvern.

Să observăm, pe de altă parte, că versantul „antinaționaliștilor" a fost interpretat, în prima parte a anilor 1990, într-o cheie pozitivă. Naționaliștii erau opuși pro-europenilor. Această identitate pozitivă avea să devină un corolar natural al identității anticomuniste. Anticomuniștii erau considerați, prin definiție, pro-europeni și democrați, în vreme ce ex- sau neocomuniștii erau catalogați ca naționaliști și antidemocrați. Opoziția naționaliști *versus* antinaționaliști nu se referă, deci, exclusiv la identitatea etnică a partidelor și la poziția lor față de definirea statului național român, ci este și o declinare paralelă a tensiunii anticomuniști *versus* neocomuniști. Artificialitatea acestui clișeu identitar este ilustrată nu numai de lipsa oricărui clivaj european în spațiul politic românesc, ci și de replierile identitar-naționaliste ale tuturor partidelor cu aspirații guvernamentale. Europa este, din acest punct de vedere, nu atât un antidot al naționalismului, cât un automatism politic derivat tocmai din caracterul național al partidelor. Interesul național indică Europa și Uniunea Europeană ca fiind singura strategie posibilă. Consensul este din nou *ex ante*, fără nici o dezbatere. În cele din urmă, în zilele noastre, orice partid cu aspirații de guvernare este prin definiție și național și european.

22. O NOUĂ MONSTRUOASĂ COALIȚIE?

Postcomunismul nu se articulează în România în jurul clivajelor și nici măcar în jurul unor tensiuni politice durabile. Acesta este sensul în care se poate susține că funcționarea partidelor politice românești trimite mai degrabă la epoca totalitar-comunistă decât la epoca democrațiilor contemporane. Continuitatea nu este, de bună seamă, integrală. Daniel Barbu a remarcat deja acest fapt: partidele postcomuniste românești „au preluat integral funcția de reprezentare politică pe care o îndeplinea partidul comunist, fără însă a-și asuma și atribuțiile sociale și economice pe care acesta le exercita. Cu alte cuvinte, partidele tranziției nutresc ambiția de a fi, în indiviziune și cu excluderea oricărui tert, unicele purtătoare ale opțiunilor politice ale societății, dar nu se arată dispuse să se angajeze în politici de dezvoltare care să conducă la modernizarea societății. Partidele românești postcomuniste se aseamănă cu un monarh constituțional: ele domnesc, dar nu guvernează". Aceste partide vor pur și simplu să conserve „privilegiul unic de a-și legifera în mod suveran autoperpetuarea", pentru a „exploata resursele publice" și nu pentru a reprezenta interese de grup sau o doctrină[1]. Construite în jurul unor lideri și nu în jurul unor doctrine substanțiale, partidele românești nu au atins, la aproape 20 de ani de la evenimentele din decembrie 1989, o maturitate deplină. Din acest punct de vedere, asocierea sistemului politic românesc cu o partidocrație clasică poate fi criticată tocmai datorită slabei instituționalizări a partidelor. În partidocrația clasică, partidul nu este domeniul exclusiv al liderului formațiunii, ci fieful direcției colegiale care controlează organizația și aleșii acesteia. În cazul românesc, conducerea de partid are cu siguranță un rol esențial în echilibrul de puteri din interiorul formațiunilor, dar acest rol pălește în fața liderului de partid, indiferent că este vorba despre un lider formal sau informal.

Dincolo de acest *caveat*, sistemul politic românesc confirmă observațiile făcute de Daniel Barbu acum un deceniu. Un fenomen tipic pentru o partidocrație este, de pildă, instaurarea unui *spoil system* la nivelul administrației: așa se face că „satisfacția susținătorilor" devine o „mașinărie politică tentaculară" care îi împinge permanent pe administratori dincolo de lege. Acest element se

[1] Daniel BARBU, *op. cit.*, pp. 158-159 și 161.

regăsește cu siguranță în spațiul politic românesc care, așa cum am văzut, instituționalizează patronajul politic în măsura în care statul devine un „bun al partidelor". În această logică, la fel ca și în cazul italian, clientelismul politic devine o regulă comportamentală acceptată tacit, datorită faptului că are un caracter orizontal. *Do ut des* nu este astfel o normă legată de un schimb de privilegii exclusiv la nivelul elitelor, ci devine o formă de favoritism de masă[1].

Pactul fondator al preeminenței partidelor în sistemul politic românesc a fost, de altfel, consolidat cu ocazia revizuirii constituționale din octombrie 2003: nemulțumiți de rezultatele obținute, dar satisfăcuți de recunoașterea participării lor în comisia de revizuire, actorii opoziției nu au mai găsit energia necesară pentru a exprima o altă poziție decât cea a guvernului. Atât în Senat (100 de voturi „pentru" și 37 „împotrivă"), cât și în Camera Deputaților (26 de voturi „pentru" și 62 „împotrivă"), votul pentru noul text al Legii fundamentale a reunit pe 18 septembrie 2003 toate partidele, mai puțin PRM. Această cvasi-unanimitate s-a reflectat în cadrul referendumului, cifrele spunând, din nou, foarte multe: într-adevăr, dacă referendumul de validare a Constituției din 1991 a suscitat o slabă, dar totuși reală confruntare – în condițiile în care din cei 10.948.468 alegători prezenți la urne, 8.464.624 au votat „da" (77,31%) și 2.235.085 „nu" (20,41%) – în schimb, revizuirea din 2003 a mobilizat, la o participare de 9.938.441 alegători, 8.915.022 voturi „pentru" (89,70%) și 875.172 „contra" (8,81%)[2]. Acordul constituțional consolidează astfel dominația partidelor asupra societății și el este cu atât mai semnificativ cu cât, spre deosebire de 1991, numărul forțelor politice implicate s-a micșorat în mod dramatic, pe cale electorală și parlamentară.

Din acest punct de vedere, postcomunismul românesc pare să reia tradiția așa-numitei „monstruoase coaliții": într-adevăr, în secolul al XIX-lea, partidele nu se afirmă decât după îndepărtarea principelui Cuza pe 12/26 februarie 1866, organizată de coaliția grupărilor conservatoare și radicale[3]; coaliția a putut astfel confisca pentru vreme îndelungată statul român. Singura diferență introdusă de postcomunism ține de existența unei forțe politice care s-a opus – în chip radical, sub stindardul extremismului și al nostalgiei explicite pentru epoca regimului comunist – stabilizării pactului fondator al unei partidocrații

[1] V. Claude KARNOOUH, „Esquisse d'une histoire sociale, politique et culturelle de la Roumanie moderne", *Transitions*, vol. XXXVI, no. 1-2, 1995, pp. 7-41.

[2] În 1991, 248.759 voturi au fost anulate, pentru ca în 2003, cifra voturilor anulate să fie de 148.247. Pentru datele referendumurilor din 8 decembrie 1991 și din 18-19 octombrie 2003, v. *Geneza Constituției României 1991. Lucrările Adunării constituante*, p. 1089; Domnița ȘTEFĂNESCU, *op. cit.*, pp. 190-193 și www.mediafax.ro (site consultat pe 21 octombrie 2003).

[3] Cu puțin timp înainte de această dată, adversarii principelui Cuza lipiseră pe zidurile Palatului un afiș care anunța închirierea lui după 24 ianuarie 1866: data marca aniversarea a 7 ani de la unirea Principatelor române; coaliția adversarilor suveranului se constituise după reunirea adunărilor parlamentare ale celor două țări, petrecută în ianuarie 1862. Pentru detaliile istorice, v. Dan BERINDEI, *Epoca Unirii*, Corint, București, 2000, pp. 122 și 159.

incomplete (în primul rând, datorită slăbiciunii partidelor). Această forță – Partidul România Mare – a fost însă lipsită de energie. După ce a obținut o cincime din voturi la alegerile legislative din 2000, PRM a redevenit la scrutinul următor ceea ce fusese și la începutul tranziției, adică un partid minor, iar la alegerile europene din toamna lui 2007 nu a reușit nici măcar să treacă pragul electoral. Locul pe care l-a ocupat PRM în contestarea partidocrației a fost ocupat între timp de discursuri provenite din mai multe direcții și care denunță izolarea clasei politice sau distanțarea ei de societate.

Tentația partidocratică a regimului românesc are deocamdată ca unic rezultat confiscarea câmpului partizan de către actorii care au reușit intrarea în Parlament în 2000. Alegerile locale și cele generale din 2004 au confirmat ipoteza potrivit căreia scrutinul din 2000 a fost decisiv pentru articularea sistemului de partide din România: cele șase partide parlamentare au fost reconfirmate în legislativ, după ce ele cuceriseră și 93% din totalul primăriilor țării, 98% din mandatele de consilieri județeni și aproape 90% din mandatele de consilieri locali[1]. Fenomenul a fost, într-o oarecare măsură, trecut cu vederea, întrucât ultimele alegeri generale au fost interpretate în genere sub semnul bipolarizării.

Mandate ale partidelor și Uniunilor minorităților (1990-2004)

Partid/Uniune	1990		1992		1996		2000		2004	
	CD	S	CD	S	CD	S	CD	S	CD	S
Asociația Macedonenilor Slavi din România							1			
Asociația Italienilor din România									1	
Asociația Macedonenilor din România									1	
Comunitatea Brastvo a Bulgarilor din România					1					
Comunitatea Italiană din România			1		1		1			
Comunitatea Rușilor Lipoveni din România	1		1		1		1		1	
Federația Comunităților Evreiești din România					1		1		1	

[1] În afara partidelor parlamentare, au mai câștigat mandate de consilieri județeni alte patru formațiuni politice – Partidul Național Țărănesc Creștin-Democrat (PNȚCD), Partidul Unității Națiunii Române (PUNR), Acțiunea Populară și Forumul Democrat al Germanilor din România (FDGR) – ca și un independent; acestea au obținut împreună doar 5,3% din voturi și 1,9% din mandate. La alegerile pentru consiliile locale situația a fost cvasi-identică, deși numărul de partide extra-parlamentare care au obținut mandate a fost mai mare: era vorba despre 11 asemenea formațiuni, care au obținut între 2 și 674 de mandate dintre cele 40.031 puse în joc la scară națională.

Partid/Uniune	1990		1992		1996		2000		2004	
	CD	S	CD	S	CD	S	CD	S	CD	S
Federația Ecologistă din România (1)					1	1				
Forumul Democrat al Germanilor din România	1		1		1		1		1	
Frontul Salvării Naționale	263	91								
Grupul Democrat de Centru	2									
Liga Albanezilor din România							1		1	
Mișcarea Ecologistă din România	12	1								
Partidul Alianței Civice (2)			13	7						
Partidul Alternativa României (3)					3	3				
Partida Romilor			1		1		1		1	
Partidul Democrat (4)			43	18	43	22	31	13	48	21
Partidul Democrat Agrar din România	9			5						
Partidul Democrat al Muncii	1									
Partidul Democrației Sociale din România (5)			117	49	91	41	139	59	113	46
Partidul Ecologist Român (6)	8	1	4		5	1				
Partidul Liber-Schimbist	1									
Partidul National Liberal (7)	29	10			25	16	30	13	64	28
Partidul Național Liberal – Convenția Democrată (8)			3	4	5	5				
Partidul Național Liberal – Aripa Tânără (9)			11	1						
Partidul Național Țărănesc - Creștin Democrat (10)	12	1	41	21	83	27				
Partidul Reconstrucției Naționale a României	1									
Partidul România Mare			16	6	19	8	84	37	48	21
Partidul Social Democrat Român (11)	2		10	1	10	1	10	2		
Partidul Socialist al Muncii			13	5						
Partidul Socialist Democratic Român	5									
Partidul Tineretului Liber Democrat din România	1									
Partidul Umanist din România (12)							6	4	19	11
Partidul Unității Națiunii Române (13)	9	2	30	14	18	7				
Uniunea Armenilor din România	1		1		1		1		1	
Uniunea Bulgară din Banat	1		1				1		1	
Uniunea Croaților din România							1		1	
Uniunea Culturală a Albanezilor					1					

Partid/Uniune	1990		1992		1996		2000		2004	
	CD	S	CD	S	CD	S	CD	S	CD	S
Uniunea Culturală a Rutenilor din România							1		1	
Uniunea Democrată Maghiară din România	29	12	27	12	25	11	27	12	22	10
Uniunea Sârbilor din România	1		1		1		1		1	
Uniunea Democrată Turcă din România	1		1		1		1		1	
Uniunea Democratică a Romilor din România	1									
Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România	1		1		1		1		1	
Uniunea Democratică a Tătarilor Turco-Musulmani dinRomânia			1		1		1		1	
Uniunea Elenă din România	1		1		1		1		1	
Uniunea Liberală Brătianu	1									
Uniunea Polonezilor din România							1			
Uniunea Polonezilor din România Dom Polski	1		1		1				1	
Uniunea Ucrainenilor din România	1		1		1		1		1	
Independenți		1								
TOTAL	397	119	341	143	343	143	345	140	332	137

(1) Ca membru al Convenției Democrate Române; (2) Ca membru al Convenției Democrate din România; (3) Ca membru al Convenției Democrate Române; (4) În 1996, în cadrul Uniunii Social-Democrate, iar în 2000 în cadrul Alianței Dreptate și Adevăr; (5) În 2000, în cadrul Polului Democrat-Social din România, iar în 2004 în cadrul Uniunii Naționale PSD+PUR; (6) În 1992, în cadrul Convenției Democrate din România, iar în 1996 în cadrul Convenției Democrate Române; (7) În 1996, în cadrul Convenției Democrate Române, iar în 2000 în cadrul Alianței Dreptate și Adevăr; (8) În 1992, în cadrul Convenției Democrate din România, iar în 1996 în cadrul Convenției Democrate Române; (9) Ca membru al Convenției Democrate din România; (10) În 1992, în cadrul Convenției Democrate din România, iar în 1996 în cadrul Convenției Democrate Române; (11) În 1992, în cadrul Convenției Democrate din România, în 1996 în cadrul Uniunii Social-Democrate, iar în 2000 în cadrul Polului Democrat-Social din România; (12) În 2000, în cadrul Polului Democrat-Social din România, iar în 2004 în cadrul Uniunii Naționale PSD+PUR; (13) În 1990 ca membru al Alianței pentru Unitatea Românilor (împreună cu Partidul Republican).

În momentul în care s-a pus problema formării guvernului, a devenit însă evident că sistemul de partide este organizat ca unul multipartidist fără partid dominant și că el obligă la fabricarea unei majorități consensuale, inclusiv prin anularea înțelegerilor electorale (care angajaseră PSD și PUR) și a acordurilor politice (care legaseră, în intervalul 2000-2004, PSD și UDMR).

Ulterior, și cea de-a doua înțelegere electorală realizată în alegerile generale din 2004 a fost abandonată: la începutul lunii aprilie 2007 pactul PNL-PD a

fost rupt și s-a născut o nouă formulă guvernamentală – bicoloră, având drept componenți PNL și UDMR – o formulă bazată pe susținerea tacită în Parlament a social-democraților și a peremiștilor. Deși nu dispuneau decât de ceva mai mult de o cincime din voturile parlamentare, cele două partide au rezistat la guvernare. Acesta nu e decât unul dintre aranjamentele politice produse după alegerile din 2004, iar faptul că o asemenea formulă este improvizată în interiorul ciclului electoral nu este altceva decât o dovadă suplimentară a faptului că partidocrația s-a inserat în țesutul politic românesc.

Fenomenul fusese cumva anticipat de alegerile locale din 6 și 20 iunie 2004. Atunci, rezultatele celor trei scrutinuri locale au condus la o articulare inedită a scenei politice românești. O primă dimensiune a acestor alegeri a fost dominația consistentă a PSD la nivelul primăriilor: astfel, partidul condus în acel moment de Adrian Năstase a obținut 1.702 primării (adică 54% din totalul de 3.137); adversarii cei mai proeminenți ai PSD au fost PNL cu 443 primari, PD cu 380 aleși, UDMR cu 186 de primari, PUR cu 124 și PRM cu 82 de aleși; Alianța Dreptate și Adevăr PNL-PD a cucerit alte 10 posturi de primari.

În schimb, alegerile pentru „autoritățile deliberative" au condus la crearea aparenței unui echilibru bipolar: cel puțin aceasta a fost concluzia trasă de majoritatea comentatorilor[1], care au constatat că, la votul pentru consiliile județene – votul „cel mai politic" dintre cele de la locale –, PSD a obținut circa 33% din voturi, în vreme ce principalii săi adversari – adică PNL și PD – au obținut 16%, respectiv 13% și, întrucât cele două forțe politice au participat și în cadrul Alianței electorale D.A., alte 5 procente din totalul voturilor exprimate. Vorbim despre aparența unui echilibru bipolar în măsura în care PNL și PD, extrem de reticente înainte de alegerile locale în perfectarea alianței electorale, s-au descoperit puternic solidarizate abia *după* anunțarea rezultatului scrutinului din 6 iunie. Aparența acestui echilibru se regăsește aproximativ în aceiași parametri și la nivelul opțiunilor pentru consiliile locale, unde PSD a câștigat 31,88% din voturile exprimate la scară națională, iar partenerii din Alianța liberalo-democrată 32,58%. PSD avea însă 14.990 mandate, în timp ce liberalii și democrații adunau 13.146. Echilibrul bipolar a fost însă acreditat în primul rând de evenimente electorale legate de primării, victoria liberalilor sau a democraților în cursa pentru 20 de reședințe de județ și mai ales victoria Alianței D.A. în singurele două locuri în care ea s-a perfectat, la București și la Cluj, creând premisele estompării avansului semnificativ pe care PSD îl obținuse, la nivel național, în disputa pentru primării. PSD a pierdut cele două competiții electorale cărora chiar acest partid le-a ridicat foarte mult miza, trimițând în luptă doi miniștri în funcție: este vorba despre ministrul de externe Mircea Geoană, candidat la Primăria Bucureștiului și despre ministrul de interne Ioan

[1] V. în acest sens, Cristian PÎRVULESCU, „Competiție și bipolarizare", *Sfera politicii*, anul XII, nr. 110-111, 2004, pp. 8-12.

Rus, candidat la Primăria Clujului. Trebuie menționat că nici una dintre cele două primării nu a fost câștigată, din 1992 încoace, de PDSR (actualul PSD). Cele două victorii – a lui Traian Băsescu (la București) și a lui Emil Boc (la Cluj) – au avut semnificații diferite: dacă Băsescu a reușit nu doar să-și păstreze funcția, dar să și câștige din primul tur, competiția electorală de la Cluj a dus până la urmă la dislocarea lui Gheorghe Funar (PRM) din funcția de primar, pe care o ocupa neîntrerupt din 1992. Pe de altă parte, PSD realiza în 2004 o performanță electorală mai bună decât cea din 2000, dar inferioară situației pre-electorale, întrucât în 2001-2004, partidul condus de Adrian Năstase racolase sistematic, în general prin presiuni de politică bugetară, primari aleși la scrutinul din iunie 2000 pe listele unor formațiuni politice concurente, ajungând astfel să controleze de două ori mai multe primării decât cele câștigate la urne 4 ani mai devreme[1].

Fenomenul politic cel mai semnificativ produs de alegerile locale din 2004 l-au reprezentat negocierile de la nivelul consiliilor județene, pentru alegerea conducerii acestora. Așa cum observa imediat după scrutin Daniel Barbu, PSD a reușit să maximizeze efectele rezultatelor de la alegerile pentru consiliile județene, printr-o capacitate de negociere mult superioară celei dovedite de celelalte partide care au obținut posturi în consiliile județene[2]. Într-adevăr, pe plan local PSD a finalizat în chip foarte avantajos negocieri cu toate celelalte partide parlamentare, în vreme ce aliații din PNL și PD au avut dificultăți mult mai mari în găsirea unor parteneri care să constituie majorități județene în jurul Alianței D.A. Așa se face că PSD a obținut 19 poziții de președinți de consilii județene și 20 de vicepreședinți, PNL – 5 și 8, PD – 3 și 12, PRM – 3 și 20, PUR – 4 și 15, UDMR – 5 și 8; alte două președinții erau deținute de Alianța D.A., FDGR avea un post de președinte, iar PNȚCD unul de vicepreședinte. Negocierile în vederea alegerii conducerii consiliilor județene au condus la constituirea a nu mai puțin de 16 formule de majorități, dintre care 14 tipuri de coaliții, cu doi, trei sau patru actori[3]. Pentru a înțelege această situație, trebuie pornit de la distribuția teritorială a puterii partidelor: astfel, la alegerile pentru consiliile județene, PSD și PD au obținut mandate în toate județele României, PNL era absent din 2 consilii (Harghita și Covasna), iar PRM din patru (Harghita, Covasna, Satu Mare și Sibiu), în vreme ce PUR avea reprezentanți în 25 de consilii județene, iar UDMR în 11. Trebuie observat apoi că PSD avea cel mai mare număr de aleși în 34 dintre cele 42 de consilii județene, dar în 10 dintre acestea nu participa la coaliția majoritară, adversarii săi reușind să constituie coaliții-alternativă. PSD participa, în schimb, la coaliția majoritară

[1] Pentru detalii, v. studiul din 2003 al Institutului pentru Politici Publice, intitulat „Dinamica fenomenului migrației politice a primarilor", la adresa www.ipp.ro.

[2] Daniel BARBU, „De la împletire la despletire și înapoi", *Ziarul financiar*, 12 iulie 2004.

[3] Pentru tipurile de coaliții, v. Arend LIJPHART, *op. cit.*, pp. 98 și urm.

în 3 din cele 8 județe în care nu obținuse numărul cel mai mare de aleși (și anume, în Bihor, Mureș și Sibiu).

Patru dintre consiliile județene aveau majorități monocolore: este vorba despre Harghita și Covasna (unde UDMR domina autoritar), Dâmbovița (județ monocolor PSD) și București (capitala fiind dirijată în 2004 de Alianța D.A.). În 26 dintre consiliile județene, majoritățile formate erau coaliții minimal câștigătoare, în vreme ce în celelalte 12, aveam de-a face cu coaliții supradimensionate, PSD fiind prezent în 10 dintre ele. Faptul că numărul coaliților supradimensionate era semnificativ mai mic decât numărul celor minimal câștigătoare vădea faptul că logica de articulare a puterii locale nu era una consensualistă. Pe de altă parte, este semnificativ că nici unul dintre cele 6 partide parlamentare nu a refuzat vreun tip de articulare a coaliției majoritare.

Componența și tipurile de majorități în consiliile județene în 2004

Componența politică a majorității	Tipul coaliției (dimensiunea majorității)		
	Majoritate monocoloră	Coaliție minimal câștigătoare	Coaliție supradimensionată
UDMR	CV (25/31), HR (22/31)		
PSD	DB (19/35)		
PSD-UDMR		MS (22/35), SM (23/33), SJ (18/31)	
PSD-PRM		AG (22/37), BC (19/37), IL (17/31), OT (20/33), TR (18/33), VS (20/33)	CT (23/37)
PSD-PNL		GJ (20/33)	
PSD-PD		GR (17/31)	
PSD-PUR			VN (19/33)
PSD-PUR-FDGR			SB (22/33)
PSD-PD-UDMR			BH (26/35)
PSD-PRM-PUR		BN (16/31), BR (18/33), IF (16/31), PH (21/37), VL (18/33)	BT (21/33), DJ (23/37), IS (22/37), MH (19/31), NT (23/35), SV (23/37)
PNL-PD	B (32/55)	BV (20/35)	
PNL-PD-UDMR		AR (18/33), CJ (19/37)	
PNL-PD-PNȚCD		TM (22/37)	
PNL-PD-PUR		GL (19/35), HD (18/33)	AB (20/33)
PNL-PD-PRM		MM (20/35), TL (18/31)	CS (18/31)
PNL-PD-PUR-PRM		BZ (17/33), CL (17/31)	

Din punctul de vedere al identităților politice, cele mai frecvente majorități plurale realizate pe plan local, și anume 11, asociau PSD, PUR și PRM; numai 6 dintre acestea erau coaliții supradimensionate, ceea ce putea lăsa impresia că era vorba despre o coaliție conectată ideologic, care s-ar fi realizat, în funcție de numărul mandatelor, fie la limită, fie depășind minimul necesar pentru a avea un control mai sigur al consiliilor. Ipoteza aceasta a fost întărită de constatarea că alte șapte județe erau dirijate de coaliții bicolore PSD-PRM, și încă unul de o înțelegere PSD-PUR. Numai că PUR și PRM apăreau în alte județe în coaliție cu PNL-PD, atât amândouă (la Buzău și la Călărași), cât și fiecare în parte, de fiecare dată fiind vorba și de cel puțin o coaliție supradimensionată. UDMR participa de asemenea la coaliții atât cu PSD, cât și cu PNL și PD. De fapt, „flexibilitatea" partidelor a fost atât de mare încât nu numai că procesul alegerii executivelor județene a durat foarte mult, dar rezultatele acestui proces păreau la un moment absolut imprevizibile. Fenomenul a fost surprins de jurnaliștii care au urmărit cu atenție negocierea majorităților din consiliile județene: „Aliații de ieri devin adversarii de astăzi și din nou aliații de mâine", scria unul dintre ei[1].

Singura regulă care pare să fi guvernat constituirea puterii locale a fost refuzul negocierii unei „largi coaliții" care să includă PSD, PNL și PD, forțe care dețineau împreună cel puțin 2/3 din aleși în 35 de județe și majoritatea simplă în alte patru[2]. Departe de a dori realizarea unei guvernări consensuale, aceste partide s-au organizat ca doi actori susceptibili de a constitui majorități plurale: PSD, de o parte, PNL și PD de cealaltă. Varietatea formulelor găsite în structurarea majorităților din consiliile județene atesta deja tentația partidocratică a celor șase actori parlamentari, preocupați înainte de orice de sporirea numărului de poziții și funcții în administrația publică locală. Fenomenul avea să se repete la scară națională: relația accidentată PNL-PD nu a fost decât o ilustrare a acestei tentații partidocratice a sistemului.

Parafrazându-l pe Raymond Aron, am putea spune că democrația română nu are decât o singură protecție împotriva derivelor posibile, și anume „firul de mătase al legalității. Acest fir de mătase nu a fost încă rupt: să dea Domnul ca el să nu se rupă niciodată"[3]. Partidocrația, fie ea instabilă, nu este însă o garanție în acest sens.

---

[1] Lucian GHEORGHIU, „Consiliile județene, când pe stânga, când pe dreapta", *Cotidianul*, 14 iunie 2004.

[2] PSD, PNL și PD nu aveau 2/3 în cele șapte județe cu un însemnat număr de aleși UDMR (Bihor, Cluj, Covasna, Harghita, Mureș, Satu Mare) și FDGR (Sibiu); în patru dintre aceste județe – Bihor, Cluj, Satu Mare și Sibiu – cele trei partide aveau totuși împreună majoritatea simplă.

[3] Raymond ARON, *op. cit.*, p. 370.

23. *EX OCCIDENTE LUX* – PARCURSUL INTEGRĂRII EUROPENE

A modificat oare Europa această logică politică ?

Ceea ce este clar este faptul că desprinderea de regimurile comuniste a fost percepută, în primele zile din 1990, ca o întoarcere în Europa. Acest nume va deveni foarte repede simbolul unei lumi idealizate, un Eden al democrației, o țară a făgăduinței de prosperitate economică și o patrie a excelenței culturale. Încetul cu încetul, în locul idealurilor din primele zile de libertate, în țările ex-comuniste s-a înrădăcinat discursul tehnocratic al Europei birocratice, întrucât Uniunea Europeană (UE) și-a deschis frontierele către Estul și Centrul Europei. Pentru mai bine de 10 ani, integrarea în Uniune, dar și extinderea NATO către Est au fost prioritățile aproape necontestate ale partidelor care au ajuns la guvernare.

Și la noi, până de curând, UE și NATO au fost asociate în imaginarul politic, fiecare fiind, de fapt, interpretată ca un sinonim al acelei vechi referințe politice care este, pentru români, Occidentul. Așa se explică de altfel și utilizarea frecventă a expresiei „integrare euro-atlantică", formulă din retorica NATO, dar care, în dialectul românesc al occidentalizării, a reunit Uniunea Europeană și Organizația Tratatului Nord-Atlantic sub forma unui centru care strălucește asupra periferiei. Retorica politică românească s-a articulat, până la 1 ianuarie 2007, în jurul credinței optimiste potrivit căreia, într-o bună zi, periferia va face parte din centru. Abia în 2002, o dată cu semnarea acordului dintre România și Statele Unite asupra Tribunalului Penal Internațional, apoi în 2003, cu ocazia dezbaterilor asupra războiului din Irak, românii au descoperit că NATO și Uniunea Europeană nu sunt același lucru, că SUA și europenii nu alcătuiesc un Occident perfect omogen și solidar[1]. Percepția vagă a Occidentului sau, în alți termeni, occidentalizarea oarecum haotică a spațiului public românesc nu au făcut Europa mai transparentă, ci mai obscură. Ea pare să fie pretutindeni și nicăieri. O dovedește și faptul că referința europeană

[1] V. Cristian PREDA „Le proaméricanisme roumain: trahison et diffamation", *Revue internationale et stratégique*, no. 53, printemps 2004, pp. 107-112.

a fost introdusă în construcția identității politice a cetățenilor români, dar ea are o pondere foarte redusă: într-adevăr, doar 1,5% din cetățeni aleg ca primă opțiune o identificare cu cetățenia europeană, infim în raport cu cei care se declară înainte de toate români sau membri ai unor regiuni[1].

Ca și în alte țări din fostul spațiu sovietic, euroscepticii sunt și în România foarte puțin numeroși[2]. Eurofilia manifestată de elitele politice de la București a fost transferată și societății. România s-a afișat la începutul anilor 2000 drept cel mai entuziast candidat la aderare. Un candidat care trăia însă cu conștiința vinovată că se află în întârziere. Într-adevăr, dacă privim cifrele furnizate de Eurobarometrul din 2002, descoperim că autoevaluarea cunoștințelor despre UE îi situa pe români la aproximativ același nivel cu cetățenii din grupul „Laeken 10" al celor 10 țări intrate în Uniune la 1 mai 2004[3]. Susținerea românească pentru euro era pe deplin comparabilă cu susținerea de care beneficia moneda comună europeană în aceste 10 țări. În rest, românii se distingeau într-un mod mult prea evident de cetățenii acestor țări pentru a nu vorbi despre o diferență semnificativă: sprijinul românilor pentru aderare era cu 26 de procente superior celui din grupul Laeken 10 (mai precis: 78% față de 52%); ei aveau în 2002 speranțe mult mai mari în privința beneficiilor aduse de calitatea de membru (70%, față de 60% în cazul Laeken 10); încrederea românilor în UE era cu 18 procente mai mare, iar intenția de a participa la referendum cu 20% mai mare decât în grupul Laeken 10 și, în sfârșit, românii declarau că ar vota mult mai ușor în favoarea aderării la UE decât cetățenii din ultimele 10 țări devenite membre UE (84% față de 61%)[4].

Pe de altă parte, Europa și UE aveau să fie considerate apanajul partidelor democratice din Estul continentului. Altfel spus, contestarea Europei rima cu o punere la îndoială a loialității democratice. Acest mecanism reducționist se regăsește în întreaga regiune, având însă în cazul românesc un caracter radical. Integrarea europeană a fost percepută ca singura alternativă viabilă pentru a

[1] Pentru datele din 2000-2004, v. Lucian NASTASĂ, Levente SALAT, *Relații interetnice în România postcomunistă*, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, Cluj-Napoca, 2000, p. 337; *Barometrul relațiilor etnice 2001*, pe site-ul www.edrc.ro și *Barometrul relațiilor etnice*, o cercetare realizată de Metro Media Transilvania între 17 și 30 octombrie 2002, Cluj-Napoca, 2002.

[2] Pentru definirea conceptului de eurosceptic, v. Paul TAGGART, „A Touchstone of Dissent: Euroscepticism in Contemporary Western European Party Systems", *European Journal of Political Research*, vol. 33, 1998, p. 366; Aleks SZCZERBIAK, Paul TAGGART, *Opposing Europe: Party Systems and Opposition to the Union, the Euro and Europeanisation*, SEI Working Papers – Opposing Europe Research Network Working Paper no. 1, no. 36, 2000 și Petr KOPECKY, Cas MUDDE, „The Two Sides of Euroscepticism: Party Positions on European Integration in East Central Europe", *European Union Politics*, vol. 3, no. 3, 2002, p. 301.

[3] Numele grupului a fost dat după localitatea în care s-a ținut Consiliul european care a decis intrarea lor în UE.

[4] Ancheta pentru România a fost făcută în septembrie 2002 de către The Gallup Organisation Romania. Pentru rezultatele din celelalte țări, v. http://europa.eu.int/comm/ public_opinion.

scăpa definitiv de fantomele trecutului comunist. În mod simbolic, de altfel, atât elitele politice, cât și societatea civilă se (re)orientează către Bruxelles. Entuziasmul avea însă să se degradeze treptat, sub influența efectelor perverse ale tranziției, a criteriilor de transformare economică impuse de UE și monitorizate în paralel de instituții de credit internaționale precum Banca Mondială sau Fondul Monetar Internațional. Uniunea avea să fie treptat asociată unui cerber al democratizării și al corolarelor acesteia.

Europa a fost, în mod fundamental, în anii postcomunismului românesc, un argument al progresului. Influența sa a ajuns să întruchipeze în unele momente chiar „rațiunea de stat". Ea a putut, de pildă, să justifice câteva importante schimbări politice: înlocuirea primului-ministru Radu Vasile în decembrie 1999, la două zile după summit-ul de la Helsinki care a decis începerea negocierilor cu România, a fost explicată prin necesitatea de a da țării un guvern capabil să-și asume provocările integrării[1]. La rândul său, guvernul condus de Adrian Năstase reclama, la sfârșitul anului 2002, după aceeași logică, organizarea de alegeri anticipate pentru a da țării un guvern cu „mandat european complet" din 2003 până în 2007. Europa văzută ca simbol al progresului a fost și pretextul unor modificări de o mai mare amploare: în cursul anului 2002, „constrângerile europene" au fost, de pildă, invocate pentru justificarea unei reforme radicale a Constituției și a sistemului electoral.

Relația dintre partidele politice și UE a fost oarecum neașteptată. Într-adevăr, într-un prim moment, așa cum observa Claus Offe[2], schimbările de regim din Estul Europei au fost considerate atipice, în măsura în care, în comparație cu tranzițiile din America Latină, rolul factorului extern părea să fie aici minim. Ponderea acestuia în cizelarea noilor democrații a fost descoperit de literatura de specialitate abia la mijlocul anilor nouăzeci[3]. Astfel, din ce în ce mai mulți autori au împărtășit opinia potrivit căreia „influențe internaționale precum presiunile generate de condiționalitatea politică sau de norme ori modele internaționale pot determina evoluția politicii interne"[4]. În acest context, condiționalitatea democratică descrie procesul prin care Uniunea configurează formatul sistemului politic, juridic și economic al eventualilor candidați, în vederea unei viitoare integrări. Rezultatul ideal al acestui proces este conformitatea (*compliance*) cu modelul conturat de UE a realității efective din

---

[1] V. Emil CONSTANTINESCU, *Timpul dărâmării, timpul zidirii*, vol. 3, Universalia, București, 2002, pp. 850-853.

[2] V. Claus OFFE, *Varieties of Transition*, Polity, London, 1996, p. 47.

[3] Laurence WHITEHEAD (ed.), *The International Dimension of Democratization*, Oxford University Press, Oxford, 1996, în special articolul „Democracy and decolonisation: East-Central Europe", pp. 356-392, scris chiar de editorul volumului.

[4] Hans Peter SCHMITZ, Katrin SELL, „International Factors in Processes of Political Democratization: Toward a Theoretical Integration", in Jean GRUGEL (ed.), *Democracy Without Borders: Transnationalization and Conditionality*, Routledge, London, 1999, p. 25.

țara-candidată[1]. Influența factorului extern implică, în acest caz, un dezechilibru major, ținând cont de faptul că Uniunea impune ritmul și conținutul reformei din diverse domenii, dorind să călăuzească schimbarea[2]. Mecanismele aflate la baza condiționalității au căpătat interpretări diferite, literatura de studii europene distingând două macro-perspective, aparent antitetice[3]. Pe de o parte, avem de-a face cu o explicație de tip raționalist bazată pe modelul negocierii: în această perspectivă, UE stabilește norme de „comportare" pe care le promovează printr-un sistem de recompense, eficacitatea acțiunii fiind garantată nu numai de credibilitatea recompenselor, ci și de frica de excludere[4]. O „logică a consecințelor"[5] ar face ca existența unor carențe să legitimeze actorii în urmărirea intereselor lor specifice, atât ca emițători, cât și ca receptori. Aplicând această schemă interpretativă sistemului politic românesc, am identifica un echilibru strategic între câștigul partidelor care susțin integrarea și pachetul de reforme propus de UE: calculul maximizării profitului ar determina alegerea căii reformelor pentru a obține statutul de conformitate în vederea integrării europene. Pe scurt, prin susținerea reformei, partidele au mai mult de câștigat decât de pierdut. Modelul alternativ ar fi cel al „învățării sociale" (*social learning*)[6], un proces bazat pe faptul că actorii sunt motivați în alegerile și comportamentele lor de identități, norme și valori internalizate. Altfel spus, în cazul unei alegeri fundamentale, ei optează pentru acea soluție care corespunde mai bine normelor lor de comportament. În cazul românesc, această explicație s-ar putea regăsi în pozițiile celor care au susținut caracterul natural al integrării în UE pe baza unei istorii, a unei tradiții sau a unei culturi comune.

Ambele variante converg către trei scenarii[7]. În primul dintre ele, rezultatul este absorbția; altfel spus, condiționalitatea democratică face ca statele să încorporeze politicile sau normele externe fără a modifica dramatic instituțiile sau normele deja existente. În al doilea scenariu, rezultatul este un compromis, o adaptare care nu implică o schimbare a trăsăturilor esențiale ale sistemului.

---

[1] Jeffrey T. CHECKEL, „Compliance and Conditionality", Arena Working Papers, 2000, www.arena.uio.no/news/publications/publ_wp.htm.

[2] Tanja A. BÖRZEL, Thomas RISSE, *When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change*, European Integration online Papers, vol. 4, no. 15, 2000, http://eiop.or.at/eiop/texte/2000-015a.htm, p. 1.

[3] V. Frank SCHIMMELFENNIG, *The International Promotion of Political Norms in Eastern Europe: a Qualitative Comparative Analysis*, Center for European Studies, Working Paper, no. 61, la adresa www.ces.fas.harvard.edu.

[4] V. de exemplu Philippe SCHMITTER, „The Influence of the International Context Upon the Choice of National Institutions and Policies in Neo-democracies", in Laurence WHITEHEAD (ed.), *op. cit.* pp. 3-4 și 30

[5] James G. MARCH, Johan P. OLSEN, *Rediscovering Institutions. The Organizational Basis of Politics*, Free Press, New York, 1998.

[6] Geoffrey PRIDHAM, *The dynamics of Democratization*, Continuum, London, 2000, p. 298.

[7] Tanja A. BÖRZEL, Thomas RISSE, *op. cit.*, p. 10

În cel de-al treilea scenariu, actorii adoptă o adevărată transformare, înlocuind politicile, procesele, dar și trăsăturile esențiale cu elemente noi.

Cazul românesc pare să ilustreze permanența criticii maioresciene a *formelor fără fond*. Sistemul politic românesc, aflat într-un proces de democratizare accelerată, avea să facă, în drumul său european, numeroase concesii de formă, modificări de *acquis*, reforme economice, păstrând substanța aproape nealterată. Parcursul european al României a fost dominat de carențe, politice mai ales, care au părut să-i împiedice integrarea, alimentând de altfel reticențele europenilor. Avem în vedere confruntările violente de la Târgu Mureș sau mineriadele repetate, care au izolat politic România. Boicotul european nu a fost însă complet: partidele anticomuniste sau, mai precis, anti-FSN, au fost incluse în clubul exclusivist al actorilor considerați de la bun început democratici[1]. Aceste partide au primit indirect un statut de *frecventabilitate* internațională. Contactele cu partenerii europeni au fost țesute la nivelul partidelor, dar și prin diferite agenții sau fundații, în special cele din Germania, ca și prin ONG-uri din statele membre ale UE[2]. Ca și în alte țări din regiune, problema acestor emisari occidentali este legată de identificarea unor parteneri viabili. La începutul anilor 1990, alternativa la FSN este încă foarte confuză. Dar pentru partidele istorice, apelul la Europa a devenit cel mai comod mijloc de consolidare a unei identități incomplete sau care nu spunea mare lucru alegătorilor ieșiți din proiectul totalitar al omului nou. Opoziția anticomuniști *versus* neocomuniști a fost interpretată ca o confruntare între pro-europeni și anti- sau non-europeni și a reprezentat o temă centrală în dezbaterile publice românești între 1992 și 2000. Partidele istorice au cunoscut la începutul tranziției dificultăți organizaționale importante, dileme identitare complexe, conflicte personale profunde. Dar ceea ce contează, în această perioadă, este credibilitatea democratică, iar partidele istorice, care asumă o filiație cu regimul precomunist, sunt singurele partide de *origine controlată* sau, altfel spus, singurele organizații a căror loialitate democratică nu este contestată sau contestabilă. Așa se face că atât PSDR, cât și PNL sau PNȚCD sunt partidele cele mai „curtate" de europeni în acea primă perioadă. O excepție o constituie UDMR, care deși este o structură politică nouă, e totuși inclusă în club, din pricina relațiilor conflictuale cu FSN.

Relațiile cu omologii europeni sau cu diferitele asociații periferice ale acestora erau justificate pe baza așa-numitului *policy transfer*, adică „dinamica prin care *cunoștințe* despre politici, gestiune administrativă sau instituții sunt utilizate în

[1] Contactele întreținute cu omologii europeni de partidele adversare ale FSN sunt menționate de Ion RAȚIU, *Din zilele unei «democrații originale». Note zilnice. Ianuarie–decembrie 1991*, București, RH Printing &Publishing, 2000.

[2] Pentru o viziune de ansamblu v. Marcin ZABOROWSKI, „Westernizing the East: External Influences in the Post-Communist Transformation of Eastern and Central Europe", *The Journal of Communist Studies and Transition Politics*, vol. 21, no. 1, 2005, pp. 25-29.

vederea dezvoltării politicilor, gestiunii administrative și a instituțiilor dintr-un alt loc decât cele în care au fost concepute"; efectele acestui *training* politic sunt sporite prin integrarea partidelor din Estul Europei în adevărate rețele de „persoane care gândesc la fel [...] și împărtășesc un set comun de principii"[1].

Instituționalizarea partidelor politice la scară europeană se produce după adoptarea Tratatului de la Maastricht, care le definea, în articolul 191, ca factori de integrare în sânul Uniunii ce contribuie la formarea unei conștiințe europene și la exprimarea voinței politice a cetățenilor din statele membre. A apărut astfel un nou interlocutor în relația dintre Uniune și noile democrații: este vorba despre federațiile europene de partide. Dacă pentru PNL, partenerul de discuție este clar, Partidul European Liberal Democrat și Reformist, al cărui membru avea să devină deja în 1997[2], afilierile sunt mult mai complicate pentru celelalte partide. Pentru PNȚCD, realinierea identitară în jurul valorilor creștin-democrate justifică adeziunea, încă din iulie 1987, la Uniunea Europeană a Creștin Democraților. Dificultățile apar însă în ceea ce privește dedublarea discursului PNȚCD. Dacă pe plan extern, partidul lui Corneliu Coposu avea să joace cartea creștin-democrației, în plan intern punctul central al ideologiei sale este anticomunismul. În același timp, UDMR avea să aleagă la rândul său PPE ca rețea de socializare la nivel european.

Pe 6 decembrie 1996, Biroul Politic al PPE decide să acorde statutul de observator PNȚCD. În martie 1998, primește același statut alianța UDMR; cu aceeași ocazie, PNȚCD devine membru asociat, un statut care va fi extins în 1999 și la UDMR. Asociat celui mai important grup al Parlamentului European, PPE a atras în septembrie 2005 și PD. În ceea ce privește tabăra social-democrată, la începutul anilor 1990 singurul partener al omologilor europeni era PSDR, colaborator al Internaționalei încă din 1950 prin Uniunea Socialistă din Europa Centrală și Orientală (SUCEE). Reconvertirea social-democrată a FSN, devenit în 1993 PD și, ulterior, transformarea FDSN în PDSR aveau să dea naștere unor tensiuni multiple: Internaționala Socialistă și, ulterior, Partidul Socialiștilor Europeni vor stabili progresiv relații cu cele trei partide, PSDR fiind indirect mediatorul local, întrucât colaborarea cu minusculul partid tradițional constituia o garanție de credibilitate. În 1996, cu ocazia celui de-al XX-lea Congres al Internaționalei Socialiste de la New York, PD și PSDR sunt integrate cu statutul de membri consultativi, pentru ca trei ani mai târziu, la congresul de la Paris, să devină membri cu drepturi depline. În paralel, cererea PDSR de colaborare avea să fie sistematic amânată. Abia la Reuniunea Consiliului IS de la Santo-Domingo din noiembrie 2001, PSD avea să obțină

[1] Diane STONE, „Learning Lessons and Transferring Policies Across Time, Space and Disciplines", *Politics*, vol. 19, no. 1, 1999, p. 51 citat de William E. PATTERSON, James SLOAM, „Learning from the West: Policy Transfer and Political Parties", *The Journal of Communist Studies and Transition Politics*, vol. 21, no. 1, 2005, pp. 34 și 43.

[2] În paralel, din 1997, PNL a devenit membru al Internaționalei Liberale.

statutul de membru cu drepturi depline. Izolarea politică a FSN de la începutul anilor 1990 explică reticențele PSE față de colaborarea cu PDSR. Cu ocazia întâlnirii din martie 1998, PSE acordă statutul de membri observatori PD și PSDR. Un an mai târziu, cu ocazia congresului de la Milano, cele două partide obțin statutul de partide asociate. În urma fuziunii PSDR cu PSD, PSE avea să considere că statutul PSDR nu era moștenit de noul partid. Abia în 2002, PSD obține calitatea de membru asociat, iar în 2005 pe cea de membru plin.

Relațiile cu federațiile europene sau cu Internaționalele respective dau partidelor o legitimitate ideologică și programatică, iar mecanismul de *policy transfer* le permite să se implice cu succes în gestiunea politică, dar și în rețele de socializare care asumă indirect rolul de *lobbying* atât în perioada pre-aderare, cât și în cea post-aderare[1]. În cazul partidelor românești, rezultatul acestei strategii de integrare și de socializare europeană este mai degrabă un compromis, o adaptare la normele minime de congruență ideologică fără a schimba trăsăturile specifice ale organizațiilor. Rețelele europene de partide au fost exploatate la maximum pentru a implanta logica adaptării Europei în solul politic românesc[2].

În paralel cu acest proces de „europenizare" a partidelor politice prin intermediul federațiilor europene[3], România își continuă parcursul instituțional către UE. Pe baza candidaturii depuse în 1995 și a evaluărilor din 1998 și 1999, Consiliul European de la Helsinki din decembrie 1999 a anunțat deschiderea negocierilor de aderare cu România. Ritmul acestor negocieri, deschise pe 15 februarie 2000, a fost foarte lent: 9 capitole deschise în 2000, alte 8 în 2001 și ultimele 13 în 2002. Ele nu au fost încheiate decât în decembrie 2004. Anticipând oarecum această întârziere, Petre Roman propunea în ianuarie 2000, în calitatea sa de ministru de externe, ca dată a intrării României în Uniunea Europeană 1 ianuarie 2007, adică la trei ani după aderarea țărilor din Laeken 10. Data a fost menținută de guvernele ulterioare, astfel încât Tratatul de aderare avea să fie semnat în aprilie 2005 la Luxemburg, iar intrarea efectivă să

[1] Pentru mai multe detalii privind rolul federațiilor europene de partide în relațiile cu partidele din Estul Europei, v. Pascal DELWIT, Jean-Michel DE WAELE (eds.), *La démocratisation en Europe centrale et orientale. La coopération paneuropéenne des partis politiques*, L'Harmattan, Paris, 1998.

[2] Pentru problema generală a europenizării sistemelor de partide, v. Peter MAIR, „The Limited Impact of Europe on National Party System", in Klaus H. GOETZ & Simon HIX (edited by), *Europeanised Politics? European Integration and National Political System*, Franck Cass London, Portland, 2001, pp. 27-49. Pentru analiza acestei problematici în cazul partidelor din Europa centrală și de est, v. Geoffrey PRIDHAM, „Patterns of Europeanization and Trans-actional Party Co-operation", in Paul G. LEWIS (edited by), *Party Development and Democratic Change in Post-communist Europe. The First Decade*, Franck Cass Publishers, London, 2001, pp. 179-198.

[3] Despre europenizarea partidelor românești, v. Caterina PREDA, „The Europeanization of Romanian Political Parties. The Ideological Level", *Studia Politica. Romanian Political Science Review*, vol. VI, no. 2, 2006, pp. 357-402.

se producă 20 de luni mai târziu. Alegerile europene trebuiau să se țină imediat după aceea, în primele luni din 2007, dar meandrele politice interne le-au amânat până în toamna aceluiași an.

Considerate a fi antidotul deficitului democratic din sânul Comunității Economice Europene (CEE), numele anterior al Uniunii de astăzi, primele alegeri directe pentru Parlamentul European sunt organizate în 1979. Dincolo de declarațiile oficiale care susțineau necesitatea armonizării modului de scrutin și a procedurilor de votare, eterogenitatea avea să marcheze de la bun început modalitățile de desemnare a deputaților europeni[1], al căror număr va crește, odată cu diferitele etape de lărgire a Europei, trecând de la 410 mandate la alegerile din 1979, la 434 la cele din 1984, 518 în 1989, 567 în 1994, 626 în 1999 și 732 în 2004. Acestora li se vor adăuga, începând din 2007, și 18 bulgari și 35 de români.

Alegerile europene aveau să suscite încă din anii optzeci un interes relativ scăzut din partea cetățenilor europeni. Nivelul de participare la vot a înregistrat o dinamică descendentă, trecând de la o medie de 63% în 1979, la 61% în 1984, 58,5% în 1989, 56,8% în 1994, 49,8% în 1999 și 45,7% în 2004. În fiecare țară în parte, alegerile nu suscită interesul clasei politice, arena de la Strasbourg fiind adesea văzută ca un cimitir al dinozaurilor. Dată fiind lipsa de interes a alegătorilor și a politicienilor pentru alegerile europene, acestea au fost catalogate încă de la bun început ca alegeri „de mâna a doua", în care temele dezbătute sunt cu precădere naționale și în care votul este adeseori o sancțiune pentru guvernul aflat la putere[2]. Altfel spus: Europa este un simplu pretext pentru a testa formule programatice și echipe politice angajate în competiția națională.

Consultarea electorală europeană din iunie 2004 a confirmat aceste trăsături. Scrutinul este unul istoric, pentru că are loc la câteva săptămâni după cea mai amplă extindere, fiind așteptați la urne 348.824.000 de alegători din 25 de state. Participarea la vot a fost cea mai scăzută din istoria politică a Europei, fiind caracterizată de puternice decalaje între noile și vechile state membre[3]. Astfel, în UE-15 nivelul de participare a înregistrat cota de 47,55%, în timp ce în cele 10 noi state-membre rata de participare a atins doar 26,34%. Explicații legate de contextele naționale permit să înțelegem mai bine această diferență[4].

---

[1] Christopher LORD, „The European Parliament, Not A Very European Parliament?", *Politique européenne*, no. 9, Janvier 2003, pp. 30-48.

[2] Expresia „second order elections" a fost creată de Karlheinz REIF, Hermann SCHMITT, „Nine Second Ordrer National Elections. A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results", *European Journal of Political Research*, vol. 8, 1980, pp. 3-44.

[3] Am utilizat rezultatele alegerilor europene prelucrate la adresa www.europe-politique.eu/elections-europeennes.htm.

[4] Céline BELOT, Bruno CAUTRES, *Vers un espace public européen? Les élections européennes de juin 2004 – Résultats et éléments d'analyse*, Notre Europe – Études et Recherches no. 40, la adresa www.notre-europe.eu/uploads/tx_publication/Etud40-fr.pdf, pp. 8-10.

Este evident că o participare de 93% în Luxemburg, de 90% în Belgia, de 71,2% în Cipru și de 70% în Grecia este explicată de caracterul obligatoriu al votului. Cum toate aceste țări sunt vechi state-membre, se poate considera că participarea din UE-15 este mai mare datorită votului obligatoriu reglementat în unele dintre ele. Aceasta nu e însă singura explicație: o țară precum Malta a înregistrat o prezență de 82%, deși votul nu este obligatoriu. În țările din Europa centrală și orientală, nivelul de participare este foarte scăzut, nici unul dintre noile state-membre nereușind să depășească o cotă de 50%. Cele mai mici scoruri sunt înregistrate în Slovacia (17%), Polonia (20,9%) și Slovenia (28,3%). În mai 2007, când Bulgaria organizează la rândul ei alegeri pentru desemnarea membrilor în Parlamentul European, tendințele observate la scrutinul din 2004 sunt confirmate, participarea rămânând scăzută, doar 28,6% din alegători venind la urne[1].

Alegerile europene din România din noiembrie 2007 au fost caracterizate ca „alegeri fără pasiune"[2], ele fiind o prelungire a referendumului din mai 2007, data la care ar fi trebuit inițial să fie organizate. Alegerile europene se țin, de altfel, concomitent cu un alt referendum, cel pentru schimbarea modului de scrutin. Merită, de altfel, notat faptul că alegerile pentru Parlamentul European se desfășoară în baza celui mai proporționalist mod de scrutin folosit vreodată la noi, în vreme ce referendumul din aceeași zi propunea trecerea la o formulă majoritaristă radicală în alegerea Parlamentului României. Europa este astfel un pretext într-o luptă politică internă. Interesul alegătorilor a rămas foarte scăzut. Paradoxal, și elitele de partid au vădit același lucru: doar 19 dintre foștii observatori la PE și-au depus candidaturile în noiembrie 2007[3]. Listele electorale s-au decis în ultimul moment.

Campania electorală nu a fost foarte animată, dar sloganurile partidelor au fost sugestive pentru intențiile lor. PD a ales formula „Populari în Europa, democrați în România", trimiterea la noua afiliere politică europeană fiind completată de tema principală a retoricii PD, și anume democrația, tradusă în campanie ca luptă împotriva corupției. PSD și-a construit campania pe teme sociale, iar principalele sale sloganuri au fost „Pentru o Românie mai puternică și echitabilă" și „Tu faci oferta", referințele la UE find astfel indirecte sau secundare. Campania PNL a fost construită de asemenea în jurul problemelor naționale, sloganul ei principal fiind „EU promovez România. Tu ?". Partidul Democrat Liberal a construit campania aproape exclusiv în jurul liderului său, cu lozinci de tipul „Votează Stolojan. Îl meriți pe cel mai bun" sau „Toți

[1] V. „Faible participation aux élections européennes bulgares", 21 mai 2007, www.euractiv.com/ fr/elections/faible-participation-elections-europeennes-bulgares/article-163863

[2] Alexandra IONESCU, „Parlamentul European: o pasiune fără suflet", *Le Monde Diplomatique*, noiembrie 2007.

[3] V. raportul *Activitatea europarlamentarilor candidați la alegerile din 25 noiembrie 2007*, Institutul pentru Politici Publice, București, noiembrie 2007.

pentru unul, toți pentru Theodor Stolojan". UDMR a avut două ținte electorale, adresându-se nu numai alegătorilor maghiari, electoratul său clasic, ci și celor români, în condițiile în care era concurată de László Tökes, care a candidat ca independent și a căutat la rândul său un sprijin în afara limitelor propriei comunități.

La primele alegeri europene, în conformitate cu Legea 33/2007, teritoriul României a constituit o singură circumscripție, iar cei 35 de euro-parlamentari au fost aleși pe baza unui sistem RP cu liste blocate, resturile fiind alocate prin metoda d'Hondt; sistemul electoral are un prag de 5%, iar candidații independenți sunt declarați aleși dacă obțin un număr de voturi valabil exprimate cel puțin egal cu coeficientul electoral național. Participarea la vot a fost de 29,43%. Cinci partide au trecut pragul electoral: PD a obținut 28,81% din voturi, PSD 23,11%, PNL 13,44%, PLD 7,78% și UDMR 5,52%. Nici PRM, nici PNG nu reușesc să depășească pragul electoral. Pe baza acestor rezultate, PD are 13 parlamentari europeni (Sorin Frunzăverde, Roberta Anastase, Petru Filip, Monica Iacob Ridzi, Jean Marin Marinescu, Maria Petre, Rareș Niculescu, Marian Zlotea, Dragoș David, Mihaela Popa, Constantin Dumitriu, Nicodim Bulzesc, Sebastian Bodu), PSD – 10 (Titus Corlățean, Adrian Severin, Rovana Plumb, Daciana Sârbu, Cătălin Nechifor, Adriana Țicău, Ioan Mircea Pașcu, Gabriela Crețu, Corina Crețu, Victor Boștinaru), PNL – 6 (Renate Weber, Daniel Dăianu, Adina Vălean, Cristian Bușoi, Ramona Mănescu, Magor Csibi), PLD – 3 (Theodor Stolojan, Dumitru Oprea și Nicolae Vlad Popa), în vreme ce UDMR este reprezentată de doi europarlamentari (Frunda György și Sogor Csaba).

Surpriza o constituie alegerea lui Tökes: la 18 ani după declanșarea revoluției anticomuniste, episcopul devine reprezentant al României în Parlamentul European. Se încheia astfel un ciclu istoric.

Anexă

Partidele şi coaliţiile politice în competiţiile electorale din România postcomunistă

Alianţa Dreptate şi Adevăr PNL-PD a fost formată din **Partidul Naţional Liberal** şi **Partidul Democrat** şi înregistrată la Tribunal pe 8 aprilie 2004. Alianţa a participat mai întâi la alegerile locale din acel an, în circumscripţiile Bucureşti şi Cluj, obţinând 145 de posturi de consilieri locali, 43 de consilieri judeţeni şi 10 primari. La legislative, Alianţa a obţinut 3.191.546 voturi (31,33%) la Camera Deputaţilor şi 3.250.663 (31,77%) la Senat. Din cele 112 mandate de deputat câştigate în 28 noiembrie 2004, 64 revin PNL, iar din cele 49 de mandate de senator, 21 revin PD. Candidatul Alianţei la prezidenţiale, **Traian Băsescu**, a obţinut în turul întâi 3.545.236 de voturi (33,92%), câştigând apoi turul al doilea cu 5.126.794 de voturi (51,23%).

Alianţa Electorală Ecologiştii a obţinut 6 mandate de consilieri locali la scrutinul din iunie 2000.

Alianţa Electorală Leopardul a avut patru consilieri locali aleşi în cadrul scrutinului din iunie 1996.

Alianţa Muncitorească „Libertatea" Anticomunistă şi Antifascistă a fost fondată pe 27 februarie 1990 şi a depus liste în 1990 la Senat, obţinând 672 voturi. Alianţa şi-a schimbat numele pe 26 mai 1992, pentru a deveni **Mişcarea Social-Politică „Alianţa Creştin Ortodoxă Libertatea"**.

Alianţa Naţional-Liberală Ecologistă este o coaliţie electorală a **Partidului Naţional Liberal – Câmpeanu**, a **Uniunii Liberale Brătianu** şi a **Partidului Ecologiştii**, care a depus liste doar la alegerile din 1996, obţinând 96.412 voturi la Camera Deputaţilor (0,79%) şi 86.359 la Senat (0,7%). ANLE a avut şi un candidat la alegerile prezidenţiale din acel an, **Radu Câmpeanu**, care a strâns 43.780 de voturi (0,35%), ceva mai mult decât cei trei candidaţi independenţi din acea cursă electorală (**Nuţu Anghelina** – 43.319 voturi, **Constantin Mudava** – 38.477 de voturi şi **Nicolae Militaru** – 28.311 voturi).

Alianța Națională Liberală a fost o coaliție a **Partidului Alianței Civice** și a **Partidului Liberal 93**, creată pe 10 iulie 1996 și care a obținut la alegerile din acel an 192.495 de voturi la Camera Deputaților (1,57%) și 236.132 la Senat (1,92%); candidatul ANL la prezidențiale, **Nicolae Manolescu**, a obținut 90.122 de voturi (0.71%). Alianța a fost dizolvată prin intrarea PAC în **Partidul Național Liberal** și a PL 93 în **Partidul Național Liberal Convenția Democratică**.

Alianța Națională Creștin Democrată a fost înființată în aprilie 1999 și înregistrată la Tribunal câteva luni mai târziu, pe 23 noiembrie. ANCD a fost o disidență a **Partidului Național Țărănesc Creștin Democrat**, formată după excluderea din acest partid a lui Victor Ciorbea. Formațiunea a depus candidaturi la alegerile locale din 2000, câștigând 372 de mandate de consilieri locali, 10 de consilieri județeni și 18 primari. Imediat după aceea, ANCD a devenit membră a **Convenției Democrate 2000**, ratând însă intrarea în Parlament. În iunie 2001, ANCD a fuzionat cu PNȚCD.

Alianța pentru Demnitate Națională, fondată pe 31 iulie 1992, ca „o grupare politică de centru", cuprindea **Partidul Democrat Progresist**, **Partidul Național Progresist** și **Partidul Revoluției Române** și și-a ales ca semn electoral *Dorobanțul* lui Grigorescu pentru „a chema poporul român la lupta pentru independență și demnitate națională". A participat la alegerile din septembrie 1992, obținând 6.106 voturi la Camera Deputaților (0,06%) și 5.707 la Senat (0,05%).

Alianța pentru România, disidență din **Partidul Democrației Sociale din România**, a fost creată pe 4 septembrie 1997 și a depus liste la alegerile din 2000: la locale a avut 4.448 de consilieri locali, 173 de consilieri județeni și 283 de primari; la generale, ApR a adunat 441.228 voturi la Camera Deputaților (4,07%) și 465.535 la Senat (4,27%), nereușind să treacă pragul electoral. Candidatul formațiunii la prezidențiale, **Teodor Meleșcanu**, a obținut 214.642 de voturi (1,91%), situându-se înaintea celor doi independenți prezenți la acel scrutin (**Eduard Gh. Manole** – 133.991 de voturi și **Graziela Bârlă** – 61.455 de voturi). Alianța pentru România a fuzionat cu **Partidul Național Liberal** pe 17 ianuarie 2002.

Alianța pentru Socialism a avut doi consilieri locali și un primar aleși în iunie 1996.

Alianța pentru Unitatea Românilor a fost o coaliție formată în 1990, din **Partidul Unității Naționale a Românilor** și **Partidul Republican**. AUR a obținut la primele alegeri după căderea comunismului 290.875 voturi la Camera Deputaților (2,12%) și 300.473 la Senat (2,15%), voturi care au reprezentat 9 mandate de deputați și 2 de senatori, toate obținute de PUNR.

Alianța pentru Unitatea Romilor a participat la alegerile locale din 2000, reușind să câștige 22 de poziții în consiliile locale, ca și la cele generale din 2004, când a obținut 15.041 voturi la Camera Deputaților (0,15%) și 19.109 la Senat (0.19%).

Alianța Popular Creștin Democrată a fost formată în vederea alegerilor generale din 2004, din **Partidul Național Antitotalitar Renașterea României** și **Partidul Pensionarilor și Protecției Sociale** și a obținut 18.594 voturi la Camera Deputaților (0.18%) și 24.133 la Senat (0,24%). APCD a avut și un candidat înscris în cursa prezidențială din acel an, **Aurel Rădulescu**, care a obținut 35.455 de voturi (0,34%).

Alianța Romilor a participat la alegerile locale din 1992, obținând 43 de mandate de consilieri locali.

Alianța Social Democrat Liberală – Covasna a participat la scrutinul local din 1996, când a avut 22 de consilieri locali aleși, un consilier județean și 3 primari.

Alternativa României, v. Uniunea Forțelor de Dreapta.

Asociația Civică Pro Odorhei – Udvarhelyert Polgari Egyesulet a depus candidaturi la alegerile locale din 2000, reușind să câștige 8 mandate de consilieri locali și 4 de consilieri județeni.

Asociația Culturală a Macedonenilor Slavi din România a participat la alegerile din 2000 sub numele de **Asociația Macedonenilor Slavi din România**, obținând atunci 8.809 voturi (0,08%) și mandatul alocat minorității macedonene, iar patru ani mai târziu, 9.595 (0,09%), pierzând însă reprezentarea în Camera Deputaților în favoarea **Asociației Macedonenilor din România**.

Asociația Culturală Bulgară din România a participat, fără a obține mandate în Camera Deputaților, la alegerile din 2000 (8.092 voturi – 0,07%) și 2004 (6.240 voturi – 0,06%).

Asociația Democratică a Macedonenilor Slavi din România a participat la alegerile pentru Camera Deputaților din 2004, obținând 6.344 voturi (0,06%), dar nu și reprezentare parlamentară.

Asociația Foștilor Deținuți Politici și Victime ale Dictaturii din România a participat la alegerile din 1990, câștigând 1.404 voturi la Camera Deputaților (0,01%) și 1.613 la Senat (0,01%), pentru ca în 1992 și 1996, membrii săi

să se afle pe listele **Convenției Democrate din România** și, respectiv, ale **Convenției Democrate Române**. În 1992, la alegerile locale, Asociația are un consilier local ales.

Asociația Etnicilor Turci a participat la alegerile din 2004 pentru Camera Deputaților, obținând 7.396 voturi (0,07%).

Asociația Italienilor din România a participat la alegerile pentru Camera Deputaților în 1996 și în 2004 (în acest an, cu adaosul **RO.AS.IT**) și a obținut prima dată 9.833 voturi (0,08%), iar a doua oară, deși cu voturi mai puține (6.168 – 0,06%) a câștigat și mandatul alocat minorității pe care o reprezintă.

Asociația Liga Albanezilor din România a participat la alegerile pentru Camera inferioară în 2000 (sub numele **Liga Albanezilor din România**), ca și în 2004, obținând 10.543 voturi (0,1%) la prima confruntare cu electoratul, respectiv 5.011 voturi (0,05%) la a doua confruntare, și reușind să trimită în Camera Deputaților câte un reprezentant de fiecare dată.

Asociația Macedonenilor din România reprezintă minoritatea macedoneană în 2004, când a participat pentru întâia dată la alegerile pentru Camera Deputaților, câștigând 9.750 voturi (0,1%).

Asociația Social-Culturală din România a participat doar la alegerile pentru Camera Deputaților din 1996, obținând 439 voturi.

Asociația Uniunea Culturală a Polonezilor din România a participat la ultimele două alegeri generale pentru Camera Deputaților (în 2000, sub numele **Uniunea Polonezilor din România**), obținând prima dată 5.055 de voturi (0,04%) și reușind să câștige mandatul pentru această minoritate, pentru ca la alegerile din 2004 să rateze intrarea în Camera inferioară cu 5.159 de voturi (0,05%).

Centrul Creștin al Romilor din România a participat fără succes la alegerile din 2000, atât la Camera Deputaților (12.171 voturi – 0,11%), cât și la Senat (2.045 voturi – 0,02%), după ce la alegerile locale din vara acelui an reușise să ocupe 33 de poziții în consiliile locale.

Coaliția Forțelor Democratice a obținut la primele alegeri locale un mandat de consilier local.

Comunitatea Brastvo a Bulgarilor din România a fost creată pe 24 mai 1992 și a depus liste la trei alegeri generale: în 1996, când a obținut un mandat

în Camera Deputaților (cu 5.359 voturi – 0,04%), dar și, fără a repeta performanța, în 2000 (5.923 voturi – 0,05%) și în 2004 (4.065 voturi – 0,04%). Formațiunea a participat și la alegerile locale, obținând în 1996 un mandat de consilier local, iar în 2000 – 5 mandate de consilieri locali.

Comunitatea Elenă din Iași s-a prezentat la alegerile din 2000, când cele 2.072 de voturi (0,02%) s-au dovedit insuficiente pentru a intra în Camera Deputaților.

Comunitatea Elenă din Prahova a participat la alegerile pentru Camera Deputaților în 1996 (sub numele: **Uniunea Elenă din România – Comunitatea Elenă din județul Prahova**), obținând 1.509 voturi (0,01%), ca și în 2000, când a strâns 1.992 (0,01%).

Comunitatea Etniei Romilor din România a depus liste la scrutinul din 1996, atât la Camera Deputaților, cât și la Senat, obținând 5.227 voturi (0,04%), respectiv 6.073 voturi (0,05%). Patru ani mai târziu, CERR obținea un mandat de consilier local.

Comunitatea Italiană din Prahova a strâns 437 voturi la alegerile din 1996 de la Camera Deputaților.

Comunitatea Italiană din România a participat la 4 scrutinuri, obținând următoarele voturi: 4.188 (0,04%) în 1992, 11.454 (0,09%) în 1996, 21.263 (0,19%) în 2000) și, respectiv, 5.181 (0,05%) în 2004. Primele trei participări i-au adus câte un mandat în Camera Deputaților.

Comunitatea Italienilor din Galați s-a prezentat în fața alegătorilor doar în 1996, când a reunit 791 de voturi la Camera Deputaților (0,01%).

Comunitatea Italienilor din Pitești a depus liste la Camera Deputaților în 1996, adunând 695 voturi (0,01%).

Comunitatea Rușilor Lipoveni din România, creată pe 12 februarie 1990, a participat la toate alegerile post-decembriste, câștigând câte un mandat în Camera Deputaților, cu 17.974 voturi (0,13%) în 1990, cu 14.975 voturi (0,14%) în 1992, cu 11.902 voturi (0,1%) în 1996, cu 11.558 voturi (0,1%) în 2000 și cu 10.562 voturi în 2004 (0,1%). În 1990, numele formațiunii era **Comunitatea Lipovenilor din România.** La alegerile locale, CRLR a obținut următoarele rezultate: în 1992, 45 de mandate de consilieri locali, 3 de consilieri județeni și 2 mandate de primar; în 1996, 34 de mandate de consilieri locali, 4 de consilieri județeni și unul de primar; în 2000, CRLR a ocupat 18 poziții în

consiliile locale și a câștigat și un mandat de primar, iar în 2004, a avut 21 de consilieri locali și tot un primar.

Comunitatea Turcă din România s-a prezentat la alegerile din 2000 pentru Camera Deputaților și a adunat 3.953 de voturi (0,3%).

Convenția Creștină a Etniei Romilor din România a avut 3 consilieri locali aleși în iunie 1996.

Convenția Democrată din România a fost formată în noiembrie 1991. La alegerile locale din anul următor, CDR a obținut 8.182 de mandate de consilieri locali, 405 de consilieri județeni și 246 de mandate de primar. Convenția a prezentat liste la alegerile legislative din 1992, obținând 2.177.144 voturi (20,01%) la Camera Deputaților și 2.210.722 (adică 20,16%) la Senat, voturi pe baza cărora i-au fost alocate 82 de mandate în Camera inferioară și 34 în cea superioară, distribuite după cum urmează: **Partidul Național Țărănesc Creștin și Democrat** – 41 de mandate în Camera Deputaților și 21 în Senat; **Partidul Alianței Civice** – 13 mandate de deputați și 7 de senatori; **Partidul Național Liberal-Convenția Democrată** (înființat pe 29 aprilie 1992, ca disidență a PNL) – 3 mandate la Camera Deputaților și 4 la Senat; **Partidul Ecologist Român** – 4 mandate de deputați; **Partidul Social Democrat Român** – 10 mandate de deputați și unul de senator; **Partidul Național Liberal – Aripa Tânără** (începând din 1993, **Partidul Liberal '93**) a câștigat 11 mandate la Camera Deputaților și unul de senator. Din coaliție, care avea drept semn electoral cheia, au mai făcut parte **Partidul Unității Democratice, Uniunea Democrat Creștină, Uniunea Democrată Maghiară din România** (care a prezentat candidaturi separat de CDR), **Federația Ecologistă din România**, ca și mai multe asociații și organizații civice – **Alianța Civică, Asociația Foștilor Deținuți Politici și a Victimelor Dictaturii din România, Asociația 21 Decembrie, Mișcarea România Viitoare, Sindicatul Politic Fraternitatea al Muncitorilor și Țăranilor din România** (creat la Timișoara pe 5 februarie 1990), **Solidaritatea Universitară, Uniunea Mondială a Românilor Liberi** și **Uniunea Națională a Șomerilor din România**, fără ca vreuna să câștige vreun mandat. Candidatul CDR la prezidențiale, **Emil Constantinescu**, obține în primul tur 3.717.006 voturi (31,24%) și reușește să intre în turul al doilea, unde obține 4.641.207 de voturi, insuficient pentru a fi ales șef al statului.

Convenția Democrată Română, coaliție succesoare, deși cu o altă alcătuire, a celei precedente la alegerile din 1996, a obținut 3.692.321 voturi (30,17%) la Camera Deputaților și 3.777.084 voturi (30,7%) la Senat, pe baza cărora i-au fost alocate 122 de mandate de deputați și 53 de senatori, distribuite astfel: **Partidul Național Liberal** – 25 deputați și 16 senatori; **Partidul Național**

Țărănesc Creștin și Democrat – 83 deputați și 27 de senatori; **Partidul Național Liberal-Convenția Democrată** – 5 deputați și 5 senatori; **Partidul Alternativa României** (începând din 1999, **Uniunea Forțelor de Dreapta**) – 3 deputați și 3 senatori; **Partidul Ecologist Român** – 5 deputați și un senator; **Federația Ecologistă din România** – un deputat și un senator. Printre semnatarii protocolului de înființare a Convenției Democrate Române (8 august 1996), figurează, pe lângă partidele care au obținut mandate, **Asociația Foștilor Deținuți Politici și a Victimelor Dictaturii din România, Uniunea Democrat Creștină** (care a depus și candidaturi separate în acel an), **Partidul Muncii Birocratice, Alianța Civică, Asociația 21 Decembrie 1989, Mișcarea România Viitoare, Solidaritatea Universitară, Uniunea Mondială a Românilor Liberi și Liga pentru Integrarea Socială a Șomerilor din România**. Candidatul CDR, **Emil Constantinescu,** câștigă și prezidențialele după ce obține în primul tur 3.569.941 de voturi (28,22%), iar în al doilea – 7.057.906 (54,41%). La alegerile locale din iunie 1996, CDR obținuse 6.525 de mandate de consilieri locali, 307 de consilieri județeni și 355 de primari. Părăsită de liberali, CDR a depus candidaturi la alegerile locale din iunie 2000, câștigând 2.767 de mandate de consilieri locali, 156 de consilieri județeni și 147 de primari.

Convenția Democrată Română 2000, alcătuită în august 2000, de către **Partidul Național Țărănesc Creștin și Democrat, Partidul Moldovenilor din România, Alianța Națională Creștin Democrată, Uniunea Forțelor de Dreapta și Federația Ecologistă din România**, a ratat intrarea în Parlament, atât la Camera Deputaților (546.135 voturi – 5,04%), cât și la Senat (575.706 voturi – 5,29%). Candidatul susținut de CDR 2000 la prezidențiale, **Mugur Isărescu**, a obținut 1.069.463 de voturi (9,54%), clasându-se al patrulea.

Convenția Democrată Unită (din care făcea parte, între alte formațiuni, **Partidul Creștin și al Dreptății**, înființat în aprilie 1990 și care a fost observator în CPUN) a participat la scrutinul legislativ din 1992, când a reușit să adune 8.972 voturi (0,08%) la Camera Deputaților și 5.078 voturi (0,05%) la Senat. CDU s-a desființat după alegerile din 1992.

Convenția Democratică Păulești apare ca un competitor la primele alegeri locale, când a obținut 5 mandate de consilieri locali.

Convenția Ecologistă a câștigat 4 posturi de consilieri locali la alegerile din februarie 1992.

Convenția Ecologiștii a reușit, la scrutinul din februarie 1992 să câștige 64 de mandate de consilieri locali, 6 de consilieri județeni și 2 primării.

Convenția pentru Democrație a participat la alegerile locale din 1992, câștigând 59 de mandate de consilieri locali și 20 de primari.

Convenția Solidarității Sociale a fost înscrisă la Tribunal pe 9 aprilie 1992, ca „un partid asociat marilor confederații sindicale Frăția, CNSRL", care asuma „o doctrină specifică social-democrației contemporane" și avea drept scop „eliminarea suferinței, insecurității și nedreptății". CSS a prezentat candidați la scrutinul din 1992, obținând 35.641 voturi (0,32%) la Camera Deputaților și 34.771 voturi (0,32%) la Senat, pentru a fuziona în 1994 cu **Partidul Democrației Sociale din România**.

Convenția Unirea are un primar ales în februarie 1992.

Ecologiștii reprezintă o formațiune care a câștigat la primul scrutin local 87 de mandate de consilieri locali, 4 de consilieri județeni și 4 primari. La următoarele alegeri locale, din iunie 1996, formațiunea apare sub numele **Ecologiștii (Ecologiștii + Agrarienii)** cu 125 de mandate de consilieri locali, 18 de consilieri județeni și 4 de primar. La alegerile locale din 2000, Ecologiștii au ocupat 20 de poziții de consilieri locali, 2 de consilieri județeni și 2 de primar.

Federația Comunităților Evreiești din România a participat la trei scrutinuri, obținând de fiecare dată câte un mandat în Camera Deputaților, pe baza celor 12.746 voturi (0,1%) în 1996, a celor 12.629 voturi (0,11%) în 2000 și, respectiv, a celor 8.449 voturi (0,08%) în 2004. La alegerile locale din 1996, FCER a obținut un mandat de consilier local.

Federația Ecologistă din România a fost fondată pe 19 iulie 1990, ca urmare a unei sciziuni produse în sânul **Mișcării Ecologiste din România**. În 1992, FER nu a avut aleși în Parlament, deși făcea parte din **Convenția Democrată din România**. În 1996, ca membră a CDR, FER a reușit să intre în cele două Camere, cu câte un ales. Pe 26 septembrie 1998, FER va fi absorbită de MER, pentru ca ulterior procedura să fie contestată. Astfel, în 2000, FER participă la locale, unde obține 393 de mandate de consilieri locali, 14 de consilieri județeni și 15 de primar, pentru ca la generale să se regăsească între membrii **Convenției Democrate Române 2000**. Pe 26 februarie 2004, FER va fi absorbită de **Partidul Acțiunea Populară**, după ce se înregistrase la Tribunal în 2003, sub conducerea lui Alexandru Ionescu și cu susținerea a 44.348 de simpatizanți.

Federația Etnică a Romilor a participat la alegerile locale din 1992, câștigând 4 mandate de consilieri locali.

Federația Italienilor din România a fost creată în 11 august 1993 și a câștigat 1.711 voturi (0,01%) la alegerile pentru Camera Deputaților din 1996.

Federația Italienilor din România – Comunitatea Italiană Ovidius din județul Constanța a câștigat 311 voturi la alegerile pentru Camera Deputaților din 1996.

Forumul Democrat al Germanilor din România (în 1990 – **Forumul Democrat German**) a participat, având drept siglă „o inimă încadrată într-un pătrat", la toate cele cinci scrutinuri generale, obținând de fiecare dată mandatul atribuit acestei minorități la Camera Deputaților. Performanțele la urne au fost următoarele: în 1990, 38.768 voturi (0,28%) la Camera Deputaților și 19.105 voturi (0.14%) la Senat; în 1992, FDGR a depus liste din nou și la Camera Deputaților (34.685 voturi – 0.,32%), și la Senat (578 voturi – 0,01%), pentru ca din 1996 să nu mai trimită candidați decât la alegerile pentru Camera inferioară: 23.888 voturi (0,2%) în 1996; 40.844 voturi (0,31%) în 2000 și, respectiv, 36.166 voturi (0,35%) în 2004. La alegerile locale, FDGR a obținut rezultatele următoare: în 1992, statisticile electorale consemnează 69 de mandate de consilieri locali și 5 de primari pentru **Forumul Democrat German**, 3 mandate de consilieri locali pentru **Forumul Democrat German din România**, un mandat de consilier local pentru **Forumul Democrat al Germanilor**, 20 de mandate de consilieri locali și 2 de consilieri județeni pentru **Forumul Democrat al Germanilor din România**, 19 mandate de consilieri locali, unul de consilier județean și unul de primar pentru **Forumul Democrat al Germanilor din Banat**, 9 mandate de consilieri locali pentru **Forumul Democratic al Germanilor din România**, ca și 19 mandate de consilieri locali, 16 de consilieri județeni și 1 mandat de primar pentru candidați comuni ai **Alianței Forumului Democrat German și Uniunii Democratice a Maghiarilor din România**; în 1996, Forumul Democrat al Germanilor din România a obținut 89 de mandate de consilieri locali, 4 de consilieri județeni și 5 de primar, la care mai trebuie adăugat un mandat de consilier local pe o listă comună cu **Partidul Național al Automobiliștilor**; în 2000, a ocupat 78 de poziții în consiliile locale, 4 în cele județene și s-a impus de asemenea în cinci alegeri pentru primării; în 2004, Forumul a avut 96 de aleși în consiliile locale, 11 în cele cele județene și 9 primari.

Forumul Democrației și al Unității Naționale din România și-a revendicat o existență ilegală înainte de 1989 (sub forma unor societăți literare sau artistice – „Societatea profesorilor de discipline artistice", „Cenaclul artelor", „Noua ordine democratică și progresistă") și s-a definit ca „o mișcare politică de centru-sinteză, fără nici o abatere de dreapta sau de stânga", care-și propunea „instaurarea unei noi orânduiri sociale democratice și progresiste". FDUNR a candidat fără succes la Camera Deputaților în 1990 (2.176 voturi – 0,02%), ca și în 1992 (3.180 voturi – 0,03%), când a avut candidați și la Senat (1.452 voturi – 0,01%).

Forumul Tineretului Secuiesc a avut liste în 1996 la alegerile locale (2 mandate de consilieri locali), ca și la Camera Deputaților, unde a adunat 2.142 voturi (0,02%). În 2000, la locale, Forumul a câștigat 6 mandate de consilieri locali.

Frontul Democrat al Salvării Naționale are un consilier județean ales în februarie 1992.

Frontul Democrat al Salvării Naționale, v. **Partidul Social Democrat**.

Frontul Democrat Român 16 decembrie 1989 Timișoara a fost format pe 9 februarie 1990: la alegerile din acel an a fost membru al **Grupului Democrat de Centru**, pentru ca în 1992, când a depus liste singur, să obțină 15.003 voturi (0,14%) la Camera Deputaților și 16.909 voturi (0,15%) la Senat. Formațiunea a participat și la primele alegeri locale, reușind să câștige 12 mandate de consilieri locali, unul de consilier județean și unul de primar. Patru ani mai târziu, în iunie 1996, a avut 4 consiliei locali și un consilier județean.

Frontul Popular Român al Salvării Naționale a avut liste în 1990: 5.208 voturi (0,04%) la Camera Deputaților și 1.660 (0,01%) la Senat.

Frontul Renașterii Naționale din România a fost creat la Petroșani pe 9 iulie 1991 și a participat la alegerile locale din anul următor, când a câștigat un mandat de consilier local.

Frontul Salvării Naționale, înscris la Tribunal pe 6 februarie 1990, a câștigat detașat alegerile din 1990, când a obținut 9.089.659 voturi (66,31%) la Camera Deputaților și 9.353.006 (67,02%) la Senat, voturi pe baza cărora i-au fost alocate 263 de mandate de deputat și 91 de senator. La alegerile prezidențiale din 1990, FSN a susținut candidatura lui **Ion Iliescu**, care a obținut 12.232.498 de voturi (85,07%), câștigând din primul tur cursa pentru funcția de șef al statului. La alegerile locale din 1992, FSN a obținut 16.047 mandate de consilieri locali, 576 de consilieri județeni și 1.405 de mandate de primar. Aceeași formațiune apărea în statisticile care consemnau rezultatele primului scrutin local din istoria postdecembristă în șapte alianțe și coaliții locale: **FSN-Partidul Unității Naționale Române** (18 mandate de consilieri locali și două de primari), **FSN-Partidul Democrat Agrar din România** (14 mandate de consilieri locali, 58 de consilieri județeni și 2 primari), **FSN-Uniunea Democrată Maghiară din România** (11 mandate de consilieri locali și unul de primar), **FSN-PUNR-PDAR** (7 mandate de consilieri locali), **FSN-Mișcarea Ecologistă din România** (4 mandate de consilieri locali), **FSN-PDAR-Partidul Ecologist Român** (2 mandate de consilieri locali și 14 de consilieri județeni) și

FSN-PUNR-PDAR-MER-Partidul Național Ecologist-Partidul Liber Schimbist (5 mandate de consilieri județeni și 1 de primar). În martie 1992, FSN s-a divizat în **Frontul Salvării Naționale** (începând din mai 1993: **Partidul Democrat**) și **Frontul Democrat al Salvării Naționale** (începând din iulie 1993: **Partidul Democrației Sociale din România**).

Frontul Salvării Naționale – Social Democrat, v. **Partidul Unității Social-Democrate.**

Gruparea de Centru Noua Românie a participat la alegerile din 1990, obținând 9.073 de voturi la Camera Deputaților (0,07%) și 9.405 la Senat (0,07%).

Grupul Democrat de Centru a fost constituit din patru partide cu ocazia primelor alegeri: **Frontul Democrat Român 16 decembrie 1989 Timișoara, Partidul Democrat Român, Partidul Liber Democrat** și **Partidul Național Democrat** (înființat pe 18 ianuarie 1990). A depus liste doar la alegerile din 1990, obținând 65.914 voturi (0,48%) la Camera Deputaților și 65.440 voturi (0,47%) la Senat, respectiv câte două mandate în fiecare Cameră.

Grupul Ecologist Dâmbovița a obținut la alegerile locale din 1992 cinci mandate de consilieri locali.

Liga Albanezilor din România, v. **Asociația Liga Albanezilor din România.**

Liga Comunităților Italiene din România a obținut la scrutinul din 2000 16.266 voturi (0,14%), ratând intrarea în Parlament.

Liga Democrată a Croaților din România a participat la alegerile din 2000, când a adunat 1.329 de voturi la Camera Deputaților, insuficient pentru a avea vreun mandat.

Liga Internațională a Românilor – București a strâns la alegerile din 2000 pentru Camera Deputaților 516 voturi, iar la cele pentru Senat – 343 de voturi.

Liga Națională a Demolaților și Expropriaților din România s-a prezentat la primele alegeri locale (un mandat de consilier local), ca și la testul electoral parlamentar din toamna aceluiași an, când a adunat 6.956 de voturi la Camera Deputaților (0,06%) și 6.275 la Senat (0,06%).

Mișcarea Democrația Modernă, fondată la Craiova, pe 13 februarie 1990, s-a confruntat cu electoratul la primul scrutin postdecembrist de la Camera Deputaților, obținând 2.488 de voturi (0,02%).

Mișcarea Ecologistă din România a prezentat candidaturi la alegerile din 1990 – obținând 358.864 de voturi (2,62%) la Camera Deputaților și 348.637 voturi la Senat (2,50%), având astfel 12 deputați și un senator în primul Parlament postcomunist. La alegerile locale din 1992, MER a câștigat 697 de mandate de consilieri locali, 34 de consilieri județeni și 19 mandate de primar. La scrutinul legislativ din 1992, MER a ratat intrarea în ambele Camere, reușind să strângă doar 245.194 voturi la Camera Deputaților (2,25%) și 232.758 voturi la Senat (2,22%). În vara lui 1996, MER a câștigat 633 de mandate de consilieri locali, 38 de consilieri județeni și 37 de posturi de primar, pentru ca în toamna aceluiași an, formațiunea să devină membră a **Uniunii Naționale de Centru**, alături de **Partidul Umanist Român** și **Partidul Democrat Agrar din România**, ratând din nou accesul în Parlament. Pe 26 septembrie 1998, MER va fuziona cu **Federația Ecologistă din România** (care va fi ulterior membră a **Convenției Democrate Române 2000**).

Mișcarea pentru Integrare Europeană a fost înscrisă la Tribunal pe 8 mai 1990, ca o „mișcare democrat-creștină", care își propunea „integrarea în Casa Comună Europeană", alegându-și drept siglă un cerc cu 12 stele. MIE a obținut 1.371 de voturi (0,01%) la alegerile pentru Camera Deputaților din 1992, când formațiunea a avut câțiva candidați și pe listele **Convenției Democrate din România**. În același an, la alegerile locale, Mișcarea obținuse 4 mandate de consilieri locali. Peste 4 ani, avea să obțină 6 consilieri locali și unul județean.

Mișcarea pentru România a fost creată pe 23 decembrie 1991 și avea drept doctrină „național-democrația" care avea ca element specific „recunoașterea ca unic temei ontologic și gnoseologic a Adevărului creștin ortodox". MPR, care avea drept siglă „un cerc în care sunt înscrise trei bare încrucișate", a prezentat candidați la alegerile din 1992, când a strâns 12.936 voturi la Camera Deputaților (0,12%) și 14.102 voturi la Senat (0,13%).

Mișcarea Producătorilor Agricoli pentru Drepturile Omului, fondată la Făgăraș în 28 august 1990, a participat la primul scrutin local, obținând 2 mandate de consilieri locali, ca și la cel din iunie 1996, când a câștigat un mandat de consilier județean.

Mișcarea „Tânăra Democrație" a fost înființată pe 17 aprilie 1990, situându-se „pe eșichierul politic al țării în stânga democrată" și a participat la primele alegeri de după căderea comunismului, strângând 328 de voturi la Camera Deputaților și 462 la Senat. La alegerile din septembrie 1992, MTD a sprijinit campania **Frontului Democrat al Salvării Naționale**, „ca singura alternativă a succesului stângii democrate".

Noul Partid Liberal a fost o disidență din **Partidul Național Liberal – Aripa Tânără**, care a obținut la alegerile din 1992 de la Camera Deputaților 63.633 voturi (0,58%) și de la Senat – 57.636 voturi (0,53%), pentru a fuziona cu **Partidul Național Liberal** la congresul din 26-28 februarie 1993.

Partida Romilor, constituită pe 20 iulie 1992, a participat la ultimele patru scrutinuri postcomuniste (în 2004, sub numele **Partida Romilor Social Democrată din România**). La cele din 1992 și 1996 a depus candidaturi la ambele Camere, obținând 52.704 voturi la Camera Deputaților (0,48%) și 41.338 voturi la Senat (0,38%) în 1992, respectiv 82.195 voturi la Camera Deputaților (0,67%) și 80.622 la Senat (0,66%) în 1996. În 2000 a strâns 71.786 voturi (0,63%), iar în 2004 – 56.076 voturi (0,55%) la Camera Deputaților. Formațiunea a avut câte un deputat în fiecare din legislativele alese din 1992 încoace. La alegerile locale, PR a avut următoarele rezultate: în 1996, 137 de consilieri locali, 22 de consilieri județeni și un mandat de primar; în 2000, 160 de consilieri locali și 4 consilieri județeni; în 2004, 189 de consilieri locali. Sub numele **Partida Romilor Pro-Europa**, formațiunea a obținut 58.903 voturi (1,15%) la primele alegeri europene din 2007.

Partidul Acțiunea Populară, fondat de fostul Președinte al României Emil Constantinescu și înregistrat la Tribunal pe 17 septembrie 2002, cu susținerea a 33.365 de simpatizanți. PAP a participat la scrutinele din 2004, obținând la locale 329 de poziții în consiliile locale, 5 posturi de consilieri județeni și 8 mandate de primar, pentru ca la alegerile legislative să culeagă voturile a 48.152 de alegători (0,47%) la Camera Deputaților și a 52.487 de votanți la Senat (0,51%). Partidul a avut în 2004 și un candidat la prezidențiale, **Marian Petre Miluț**, care a obținut în turul întâi 43.378 de voturi (0,42%). După ce la primele alegeri europene nu a depus candidaturi, PAP s-a apropiat de **Partidul Național Liberal**, cu care a decis să fuzioneze în martie 2008.

Partidul Adevărul Român a câștigat două mandate de consilieri locali și unul de consilier județean în iunie 1996.

Partidul Alianța Democrată a Romilor din România a fost creat pe 2 martie 1990 sub numele **Partidul Unit Democrat al Romilor, Rudarilor și Lăutarilor din România**, „ca urmare a necesităților impuse de o serie de fenomene și fapte izvorâte din discriminări rasiale". Formațiunea și-a schimbat numele pe 5 februarie 1992. La primele alegeri postcomuniste a candidat la Camera Deputaților (21.847 voturi – 0,16%), iar în 1992, la cele pentru Senat, unde a strâns doar 258 de opțiuni. În același an, partidul obținuse un singur mandat de consilier local la scrutinul din februarie.

Partidul Alianța Națională este un rezultat al fuziunii din 9 septembrie 2000 între **Partidul Unității Naționale a Românilor** și **Partidul Național Român** (format pe 14 martie 1998, pe urmele partidului omonim care a participat la alegerile din 1990 și 1992, și pe structura **Partidului Noua Românie** și a grupului Mihai Berca din **Partidul Democrat Agrar din România**). PAN a participat la alegerile din 2000, când a obținut 149.525 de voturi (1,38%) la Camera Deputaților și 133.018 voturi la Senat (1,42%). Partidul Alianța Națională s-a dizolvat pe 23 iunie 2001, atunci când PUNR s-a retras din coaliție pentru a se refonda, PNR fuzionând apoi cu **Partidul Democrat**.

Partidul Alianța pentru Democrație a participat la primul scrutin de după prăbușirea regimului comunist, reușind să obțină 6.695 voturi la Camera Deputaților (0,05%) și 4.958 de voturi la Senat (0,04%). PAPD a constituit împreună cu alte trei partide (**Frontul Popular Român, Partidul Popular din România** și **Partidul Social Democrat Creștin Român**), în mai 1991, **Partidul Democrat** care va fuziona, sub numele său, în mai 1993, cu **Frontul Salvării Naționale**.

Partidul Alianța Socialistă, înregistrat pe 21 aprilie 2004 a obținut la alegerile din acel an 71 de poziții în consiliile locale și 4 mandate de primar, respectiv 28.429 voturi la Camera Deputaților (0,28%) și 37.019 voturi la Senat (0,36%). La alegerile europene din noiembrie 2007, PAS a obținut 28.484 voturi (0,5%).

Partidul Alianței Civice a fost creat pe 1 august 1991 ca partid de orientare neoliberală și a fost inițial membru al **Convenției Democrate din România**. La alegerile locle din 1992 a obținut pe listele proprii 18 mandate de consilieri locali și unul de primar, iar într-o coaliție cu **Alianța civică** încă 2 mandate de consilieri locali. La alegerile generale din 1992, a depus candidați pe listele CDR, iar la cele din 1996 a fost membru al **Alianței Naționale Liberale**, alături de **PL 93**, după ce la scrutinul local din vara acelui an câștigase 972 de mandate de consilieri locali, 56 de consilieri județeni și 44 de primării. Pe 28 mai 1998, PAC a fost absorbit de **Partidul Național Liberal**.

Partidul Alianței Sociale (al Chiriașilor) a avut 2 consilieri locali aleși în iunie 1996.

Partidul Alternativa României, v. **Uniunea Forțelor de Dreapta**.

Partidul Alternativa Verde-Ecologiștii a participat la alegerile locale din 2000, când a câștigat 37 de poziții în consiliile locale, ca și un post de primar. Pe 1 martie 2003, PAVE a fost absorbit de **Partidul Ecologist Român**.

Partidul Antitotalitarist „Jos Nomenclatura" a depus liste la scrutinul din 1992, când a reușit să strângă 4.698 de voturi la Camera Deputaților (0,04%) și 8.524 de voturi la Senat (0,08%).

Partidul Casa Română a Europei Democratice a fost creat pe 7 februarie 1990, ca partid care „împarte puterea delegată de Popor în șase structuri relativ independente de putere (și nu numai în trei), respectiv puterea legislativă, executivă și judecătorească, dar și puterea informatică și informațională (statistica și presa), puterea militară și puterea canonică". Formațiunea, care avea ca deviză „vox populi, vox dei", a depus liste de candidaturi la primul test electoral de după 1989, adunând 390 de voturi la Camera Deputaților și 553 la Senat. PCRED s-a asociat după alegerile din 1990 cu **Alianța pentru Demnitate Națională**, pentru a decide mai târziu abținerea la următoarele trei scrutinuri. Pe 28 noiembrie 1990 participă totuși la organizarea **Uniunii Naționale pentru Victoria Revoluției** (UNVR) împreună cu **Organizația Jilava, Partidul Conservator Creștin Democrat** (înregistrat pe 15 mai 1990 ca un continuator al viziunii lui P.P. Carp și M.E. Epureanu, ca un partid „creștin-democrat și monarhist de dreapta-centru"), **Partidul Democrat Progresist, Partidul Național Democrat pentru Dreptate, Partidul Național Țărănesc Creștin Democrat Independent, Partidul Republican Creștin din România, Partidul Unității Democratice, Confederația Alianțelor pentru Adevăr și Dreptate, Liga Democratică pentru Dreptate, Partidul Revoluției Creștin Democrat, Liga pentru Integrarea Profesională a Șomerilor și Partidul Creștin și al Dreptății**; Uniunea își fixa drept obiectiv îndeplinirea obiectivelor Revoluției din 1989 și susținerea **Convenției Democrate din România**.

Partidul Conservator a fost înființat în 1991 sub numele de **Partidul Umanist Român**. PUR a participat la alegerile din 1992, adunând 23.220 de voturi la Camera Deputaților (0,21%) și 16.689 de voturi la Senat (0,15%). În 1996, PUR obținut la locale 156 de mandate de consilieri locali, 13 de consilieri județeni și 7 posturi de primar, după care, la legislative a devenit membru al **Uniunii Naționale de Centru** (împreună cu **Partidul Democrat Agrar din România** și **Mișcarea Ecologistă din România**). La scrutinul local din 2000, PUR a reușit să obțină 595 de posturi de consilieri locali, 22 de consilieri județeni și 32 de primării, pentru ca la generale să facă parte din **Polul Democrat-Social din România** (împreună cu **Partidul Democrației Sociale din România** și **Partidul Social Democrat Român**). În mai 2001, PUR și-a schimbat titulatura în **Partidul Umanist din România – Social Liberal**, nume cu care s-a și reînregistrat la Tribunal pe 20 octombrie 2003, sub conducerea lui Dan Voiculescu și cu susținerea a 95.314 simpatizanți. În 2004, PUR-SL a participat la locale cu liste proprii (2.443 de consilieri locali, 73 de poziții în consiliile județene și 124 de primari), pentru ca la alegerile generale să-și

unească forțele cu **Partidul Social Democrat** în cadrul **Uniunii Naționale PSD+PUR**. Pe 7 mai 2005, PUR își schimbă din nou numele, optând pentru **Partidul Conservator**, în cadrul unui Congres care îl alege pe Dan Voiculescu președinte (cu 1638 de voturi pentru, 74 împotrivă și 3 anulate, dintr-un total de 1780 de delegați). Pe 12 februarie 2006, PC absoarbe filialele **Partidul Unității Națiunii Române** aflate sub influența lui Mircea Chelaru. La alegerile europene din noiembrie 2005, PC a ratat intrarea în Parlamentul de la Strasbourg, obținând doar 150.385 de voturi (2,94%). Pe 27 ianuarie 2008, PC își alege echipa de conducere: Dan Voiculescu renunță la șefia partidului, fiind ales în funcția de președinte-fondator (1161 de voturi pentru); în locul său e aleasă Daniela Popa, în favoarea ei votând 570 de delegați (642 fiind împotrivă); contracandidații primei femei care reușește să conducă o formațiune politică au fost Florian Anghel (557 voturi pentru și 655 împotrivă) și Sabin Cutaș (85 pentru și 1.127 împotrivă); același congres a ales nu mai puțin de 31 de vicepreședinți.

Partidul Convenția Ecologistă din România a prezentat liste la alegerile din 1996, obținând 27.544 voturi la Camera Deputaților (0,23%) și 33.888 la Senat (0,28%). Patru ani mai târziu, a depus candidaturi la locale, câștigând 4 mandate de consilieri locali.

Partidul Cooperatist, v. **Partidul Democrat Cooperatist.**

Partidul Creștin Democrat a fost înregistrat la Tribunal în baza Legii partidelor din 2003, cu susținerea a 25.712 simpatizanți și sub conducerea lui Silviu Popa. PCD a participat la alegerile locale din 2004, obținând 17 mandate în consiliile locale. În iulie 2006, PCD a participat, împreună cu alte 13 partide neparlamentare (între care **Partidul Stângii Unite** și **Partidul Republican**) la înființarea **Alianței Lege și Ordine** (AOL).

Partidul Democrat, fracțiune majoritară a **Frontului Salvării Naționale** la congresul din 27-29 aprilie 1992, a participat la alegerile generale din acel an sub numele **Frontul Salvării Naționale (Partidul Democrat)**, ca partid de „centru-stâmga, social-democrat" și a obținut 1.108.500 de voturi la Camera Deputaților (10,19% – 43 de mandate de deputat) și 1.139.033 voturi la Senat (10,38% – 18 mandate de senator); candidatul său la alegerile prezidențiale a fost **Caius Traian Dragomir**, care a obținut în primul tur 564.655 de voturi (4,74%). Din 23 mai 1993, formațiunea își ia numele actual, după fuziunea cu formațiunea omonimă formată în mai 1991. Pe 1 iulie 1993, PD semnează un protocol de colaborare cu **Partidul Social Democrat Tradițional** (ulterior **Partidul Forța Dreptății**), un protocol care constituia **Alianța Social Democrată**, care își propunea „unificarea mișcării social-democrate" și „separarea ei

de toate influențele socialismului proletar și comunismului". PD va participa la alegerile din 1996 în alianță cu **Partidul Social Democrat Român**, sub numele **Uniunea Social-Democrată**, obținând pe listele acesteia 43 de mandate de deputat și 22 de mandate de senator; PD a susținut la prezidențiale candidatul USD, **Petre Roman**. La scrutinele din 2000, PD a depus liste singur, reușind la locale să aibă 5.463 de consilieri locali, 205 consilieri județeni și 482 de primari, iar la legislative să adune 762.365 voturi la Camera Deputaților (7.03% – 31 de mandate) și 825.437 voturi la Senat (7,58% – 13 mandate); candidatul PD la alegerile prezidențiale, **Petre Roman**, a reunit opțiunile a 334.852 de alegători (2,99%). Reînregistrat pe 14 iulie 2003, sub conducerea lui Traian Băsescu și cu susținerea a 148.000 de simpatizanți, PD devine în 2004 membru al **Alianței Dreptate și Adevăr PNL-PD**, La alegerile locale, cu excepția circumscripțiilor Cluj și București, PD a depus liste proprii, câștigând 5.982 de poziții în consiliile locale, 229 în consiliile județene și 380 de posturi de primar. La scrutinul legislativ, pe listele Alianței, PD a obținut 48 de mandate de deputat și 21 de senator. După ce Traian Băsescu e ales Președinte, PD este condus de Emil Boc. La primele alegeri europene, PD a depus liste proprii, obținând cu cele 1.476.105 de voturi (28,82%) 13 mandate din totalul de 35. Pe 16 decembrie 2007, PD a absorbit **Partidul Liberal Democrat**, schimbându-și numele în **Partidul Democrat-Liberal**.

Partidul Democrat Agrar din România a fost fondat pe 29 ianuarie 1990, ca un partid de centru cu doctrină agrariană. PDAR a obținut la alegerile din 20 mai 1990 de la Camera Deputaților 250.403 voturi (1,83% – 9 mandate) și 221.790 de voturi la Senat (1,59% – nici un mandat). În perioada 1990-1992, PDAR a absorbit mai multe formațiuni: **Partidul Democrat al Muncii Agricole, Industriale și Intelectuale**, **Partidul Reconstrucției Naționale din România**, **Partidul Unității și Demnității Naționale**, **Partidul Democrat al Unității Satului Românesc** și **Partidul Muncii și Dreptății Sociale din România**. PDAR a câștigat la alegerile locale din 1992 4.622 de mandate de consilieri locali, 211 de consilieri județeni și 232 de primării. La testul electoral pentru cele două Camere din 1992 PDAR a avut o situație diametral opusă: cu 326.289 voturi la Camera Deputaților (2,99%) a ratat cu puțin intrarea în Camera inferioară, reușind să obțină în schimb 5 mandate de senator pe baza celor 362.427 voturi (3,30%). La alegerile locale din iunie 1996, PDAR a avut 2.351 de consilieri locali, 63 de consilieri județeni și 199 de primari. În toamna lui 1996, PDAR a devenit membru al **Uniunii Naționale de Centru**, după ce absorbise **Partidul Democrat Constituțional din România** și **Partidul Ecologist-Umanist** Pe 14 martie 1998, grupul Berca din PDAR fuzionează cu **Partidul Noua Românie** constituind **Partidul Național Român**, care va fuziona la rândul său, în septembrie 2000, cu **PUNR** sub numele **Partidul Alianța Națională**.

Partidul Democrat al Muncii, înscris la Tribunal pe 26 februarie 1990, avea drept doctrină „social-democrația modernă" și drept siglă furnica. PDM a avut un singur deputat în Camera inferioară aleasă în 1990, datorită celor 52.595 de voturi (0,38%), în vreme ce cele 44.360 de voturi de la Camera superioară (0,32%) nu i-au permis să obțină vreun mandat de senator. În 1991, PDM a participat la o efemeră **Alianță de centru-stânga**, împreună cu **Partidul Social-Democrat Independent, Partidul Cooperatist, Partidul Român pentru o Nouă Societate** și **Partidul Laburist Român**. În primăvara lui 1992, PDM a reușit să obțină doar un post de consilier local și apoi a ratat intrarea în ambele Camere, obținând 3.931 de voturi (0,04%) la Camera Deputaților și 2.933 voturi la Senat (0,03%). PDM a fuzionat cu **Partidul Democrat** pe 24 octombrie 1994, după ce, pe 1 iulie 1993, încheiase cu acest partid, cu **Partidul Social Democrat Tradițional** și cu **Partidul Republican Român** o coaliție intitulată **Alianța Social-Democrată**.

Partidul Democrat al Necomuniștilor a avut un consilier local în iunie 1996.

Partidul Democrat al Pensionarilor din România și Diaspora a prezentat candidaturi la scrutinul local din 1996, când a avut 2 consilieri locali și 2 județeni aleși, ca și la scrutinul general din 2000, când a obținut 21.062 voturi la Camera Deputaților (0,19%) și 24.346 voturi la Senat (0,22%).

Partidul Democrat al Unității Satului Românesc a fost creat la București în 28 februarie 1991 și a participat doar la alegerile locale din anul următor (când a obținut 83 de mandate de consilieri locali, 5 de consilieri județeni și un primar), fiind apoi absorbit de **PDAR**.

Partidul Democrat Constituțional din România s-a angajat în cursa electorală din 1990, când a reușit să strângă 946 voturi la Camera Deputaților (0,01%) și 1.224 la Senat (0,01%). În septembrie 1996, PDCR a fuzionat cu **Partidul Democrat Agrar din România**, după ce la alegerile locale din acel an obținuse un mandat de consilier local.

Partidul Democrat Cooperatist a fost înființat în 1990, sub numele **Partidul Cooperatist**. La primul scrutin postdecembrist a obținut 24.749 de voturi la Camera Deputaților (0.18%) și 22.869 de voturi la Senat (0,16%), în timp ce la alegerile din toamna 1992, 32.789 la Camera Deputaților (0,30%) și 31.303 la Senat (0,28%), după ce la primele alegeri locale din februarie 1992, obținuse 22 de mandate de consilieri locali. PDC fuzionează cu **Partidul Democrației Sociale din România** în iulie 1993.

Partidul Democrat Creștin al Romilor din România a fost fondat la Cluj pe 18 aprilie 1990 și a prezentat candidaturi doar la primul scrutin pentru

Camera inferioară din 1990, când a strâns 7.939 de voturi (0,06%), ca și la alegerile locale din februarie 1992, câștigând 3 mandate de consilieri locali.

Partidul Democrat de Centru a avut 3 consilieri locali aleși în iunie 1996.

Partidul Democrat din Cluj a participat la primele alegeri postcomuniste, obținând 425 de voturi la Camera Deputaților și 2.751 voturi la Senat (0,02%), după care a fuzionat în septembrie 1990 cu **Partidul Național Liberal – Aripa Tânără** (o disidență a **Partidului Național Liberal**).

Partidul Democrat Ecologist, creat pe 20 februarie 1990 la Turda, a depus candidaturi la alegerile din 1990, reușind să adune 26.058 voturi la Camera Deputaților (0,19%) și 14.496 voturi la Senat (0,10%), după care, în aprilie 1991, a fuzionat cu **Mișcarea Ecologistă din România.** La alegerile locale din 1992, apare totuși cu un ales la consiliile locale.

Partidul Democrat Independent a văzut lumina zilei pe 19 decembrie 1991, ca o formațiune care se baza pe „masele sindicale de la orașe și pe țărănime" și care avea drept siglă un cap de cerb înscris în conturul României Mari, iar drept deviză formula „omul nu muncește decât dacă știe pentru ce". PDI a fost inițial o tentativă de a reface **Partidul Alianța pentru Democrație**, dar, după eșecul coalizării cu alte patru formațiuni politice, care au alcătuit până la urmă **Partidul Democrat**, PDI s-a apropiat de **Partidul Republican**, căruia, conform propriei declarații, i-ar fi cedat „cei mai buni reprezentanți ai săi la nivel central și județean". PDI a participat la scrutinul din 1992, când a obținut 5.257 voturi la Camera Deputaților (0,05%) și 615 la Senat (0,01%). După alegerile din 1992, PDI a devenit membru al **Alianței Naționale a Social-Democrației** (ANSD), creată pe 26 iulie 1993 în vederea unificării mișcării social-democrate. ANSD cuprindea, pe lângă PDI, **Partidul Republican Creștin**, **Partidul Social Democrat Constantin Titel Petrescu**, **Partidul Muncitoresc Român**, **Partidul Unității Social-Democrate**, **Partidul Noua Democrație** (înscris la Tribunal în 22 iunie 1990), **Partidul Laburist Român** și **Partidul Național Democrat** (înființat în 19 ianuarie 1990 și care făcuse parte la alegerile din acel an din **Grupul Democratic de Centru**).

Partidul Democrat Progresist a asumat ca dată de naștere 26 decembrie 1989, iar ca loc al formării – sediul fostului C.C. al P.C.R. și a fost înscris la Tribunal pe 14 februarie 1990. PDM, partid de centru-dreapta, a avut reprezentanți în CPUN și a participat la alegerile din 1990, reușind să strângă 1.495 de voturi la Camera Deputaților (0,01%) și 914 la Senat (0,01%). În 1992, PDP a devenit membru al **Alianței pentru Demnitate Națională** (împreună cu **Partidul Național Progresist** și **Partidul Revoluției Române**) și, după alegerile din acel an, membru al UNVR.

Partidul Democrat Român, fondat la Craiova pe 28 decembrie 1989 și înregistrat inițial la Tribunal, pe 29 ianuarie 1990, sub numele **Partidul Libertății și Democrației Române**, a fost membru al CPUN, schimbându-și apoi denumirea. Formațiunea apare în statisticile electorale cu un singur ales: un consilier județean în februarie 1992.

Partidul Democrat din România a fost creat pe 16 ianuarie 1990 și a obținut la primele alegeri locale 3 mandate de consilieri locali. În mai 1992, a fuzionat cu **Partidul Unității Social Democrate**.

Partidul Democrației Sociale din România, v. **Partidul Social Democrat.**

Partidul Dreptei Naționale a fost înregistrat la Tribunal pe 20 aprilie 1992 și a depus liste la scrutinul din acel an, reușind să strângă 5.689 de voturi la Camera Deputaților (0,05%) și 648 la Senat (0,01%). PDN se aliază în 1997 cu **Partidul Reunificării – Opțiunea Daco-Latină**.

Partidul Dreptății Sociale din România a fost fondat pe 10 februarie 1990, sub numele **Partidul Dreptății Sociale Liber Democrat**, care asuma o origine pre-revoluționară – **Frontul Democrat al Redeșteptării Naționale**, activ începând din august 1988. Participantă la crearea **Grupării de Centru Noua Românie** (în aprilie 1990), formațiunea, care fusese reprezentată în CPUN, se descria ca „un partid de centru de orientare creștin-democrată, bazată pe tradiția și credința ortodoxă strămoșească, pe iubirea de neam și patrie, pe economia socială de piață și pe o protecție socială reală". A participat apoi la alegerile locale din februarie 1992 (4 mandate de consilieri locali), ca și la scrutinul legislativ din acel an, obținând 2.572 de voturi la Camera Deputaților (0,02%) și 3.072 la Senat (0,03%).

Partidul Dreptății Sociale (Noua Democrație) de Nord Vest din România a luat naștere la Băile Felix pe 27 februarie 1990 și a depus liste la alegerile din mai 1990, când a adunat 2.073 voturi la Camera Deputaților (0,02%) și 5.344 la Senat (0,04%), ca și la cele din 1992, când a obținut 3.114 la Camera Deputaților (0,03%) și 3.290 la Senat (0,03%). Formațiunea se prezentase și la alegerile locale din februarie 1992, reușind să câștige 4 mandate de consilieri locali. La testul local din 1996, a avut 5 consilieri locali, un consilier județean și un primar.

Partidul Dreptății și al Social-Democrației din România a fost fondat pe 8 august 1991 și a participat la scrutinul din anul următor de la Camera Deputaților, reușind să adune 2.695 voturi (0,02%). PDSDR considera că are „o doctrină proprie, bazată pe organizarea ancestrală a societății", potrivit căreia „viața și societatea trebuie organizate și conduse numai de către oameni înțelepți, curajoși, cinstiți, drepți și cu credință în Dumnezeu".

Partidul Ecologist Român a fost creat ca partid de centru-dreapta pe 16 ianuarie 1990 și a depus liste la primul test electoral postcomunist, obținând 232.212 voturi la Camera Deputaților (1.69% – 8 deputați) și 192.574 voturi la Senat (1.38% – 1 senator). La primele alegeri locale, PER a obținut 90 de mandate de consilieri locali, 4 de consilieri județeni și 1 mandat de primar. La testul parlamentar din același an, PER a fost membru al **Convenției Democrate din România** (obținând în urma alegerilor 4 mandate de deputați). În alegerile locale din 1996, PER a depus candidaturi nu doar alături de CDR, ci și separat, câștigând 11 mandate de consilieri locali și 4 de consilieri județeni; la scrutinul general din 1996 a fost membru al **Convenției Democrate Române** și a avut 5 deputați și un senator aleși. La alegerile din 2000, PER a obținut la locale un singur mandat de consilier local, iar la legislative a adunat 101.256 voturi la Camera Deputaților (0,84%) și 108.370 la Senat (0,99%). Pe 1 martie 2003 PER fuzionează cu **Partidul Alternativa Verde Ecologiștii** și cu **Convenția Ecologistă din România**. Reînregistrat pe 20 octombrie 2003 (sub direcția lui Cornel Protopopescu și cu susținerea a 34.810 simpatizanți), participă mai întâi la scrutinul local din 2004, când obține 370 de poziții în consiliile locale și 9 posturi de primar, apoi la cel legislativ, strângând 73.001 voturi la Camera Deputaților (0,72%) și 83.771 la Senat (0,82%). Pe 5 iunie 2005, 350 de delegați din 36 de filiale ale PER, reuniți la Cluj, l-au demis pe fostul președinte al formațiunii, Cornel Protopopescu, și l-au ales pe Petru Lificiu, fost ministru al **Partidului Social Democrat**, președinte al partidului. Acesta a demisionat, iar în locul său a fost ales, pe 23 februarie 2008, în cadrul unui congres extraordinar, Dănuț Pop.

Partidul Ecologist-Umanist – fondat la Arad are ca origine adunarea revoluționară din 21 decembrie 1989 și a fost înscris la Tribunal pe 20 ianuarie 1990. Membru al CPUN, PE-U a depus liste la alegerile din 1990, reușind să obțină 12.739 de voturi la Camera Deputaților (0,09%) și 8.888 la Senat (0,06%). După o apropiere de **Mișcarea Ecologistă din România** (cu care a avut liste comune la alegerile locale din 1992), PEU a fuzionat cu **Partidul Democrat Agrar din România** în 1996.

Partidul Eroilor Căzuți pentru Libertatea Eroilor Rămași în Viață Afectați de Gloanțele Barbare a fost fondat pe 15 mai 1990 în comuna Berzeasca din județul Caraș-Severin și a participat la alegerile pentru Senat din 1992, când a obținut 913 voturi (0,01%).

Partidul Forța Democrată din România a fost fondat de fostul lider PD Petre Roman, fiind înregistrat la Tribunal pe 3 mai 2004. PFDR a participat la scrutinul local din 2004, impunându-se în cursa pentru 11 primării și reușind să ocupe de asemenea 344 de poziții de consilieri locali, pentru ca la alegerile

legislative să obțină 79.376 voturi la Camera Deputaților (0,78%) și 95.953 la Senat (0,94%). **Petre Roman** a câștigat la primul tur al prezidențialelor sprijinul a 140.702 cetățeni (1,35%), cu puțin mai mult decât singurul candidat independent prezent în acest scrutin, **Gheorghe Dinu** (113.321 de voturi – 1,08%).

Partidul Forța Dreptății a luat ființă sub numele **Partidul Social Democrat Tradițional,** fiind înscris la Tribunal pe 8 mai 1991. La alegerile locale din anul următor, PSDT a obținut 69 de mandate de consilieri locali, 1 de consilier județean și 6 mandate de primari. La alegerile legislative din 1992, PSDT a obținut 22.101 voturi la Camera Deputaților (0.20%) și 23.340 la Senat (0,21%). După alegeri, frământat de numeroase dispute interne, a devenit membru al **Alianței Naționale a Social-Democrației** și, în baza unui protocol (încheiat pe 1 iulie 1993) cu **Partidul Democrat,** al **Alianței Social Democrate**. La următoarele două teste electorale a participat sub numele **Partidul Particularilor – Partid Social Democrat Tradițional**, obținând în 1996, la locale, 17 mandate de consilieri locali, 2 de consilieri județeni și unul de primar, iar la legislative – 11.990 de voturi la Camera Deputaților (0.10%) și 11.627 de voturi la Senat (0,09%). În 2000, PP-PSDT a câștigat 3 mandate de consilieri locali, pentru ca la legislative să adune 401 voturi la Camera Deputaților și 1.575 la Senat (0,01%). Reînscris sub numele Partidul Forța Dreptății pe 3 noiembrie 2003, sub conducerea lui Lucian Cornescu-Ring și cu susținerea a 65.994 de simpatizanți, a depus liste la alegerile din 2004, când a reușit să adune 1.123 de voturi la Camera Deputaților (0,01%) și 1.186 la Senat (0,01%).

Partidul Foștilor Necomuniști și Deținuți Politici a depus liste în 1996, mai întâi la alegerile locale (un mandat de consilier local și două de consilieri județeani), iar apoi la cele generale, unde a obținut 21.060 de voturi la Camera Deputaților (0,17%) și 20.989 la Senat (0,17%). Pe 26 iulie 1997, a format **Convenția Social Creștină Necomunistă**, împreună cu **Uniunea Națională a Celor Care nu au Fost Membri PCR, Asociația Foștilor Persecutați Politici din România, Asociația Revoluționarilor 21 Decembrie-Piața Universității** și **Fundația Română de Ajutorare a Tinerelor Fete**.

Partidul Generația 2000 – 2K a depus liste la scrutinul din 2000, când a obținut 13.455 de voturi la Camera Deputaților (0,12%) și 18.998 la Senat (0,17%). Reînscris în 10 octombrie 2003 sub numele **Partidul Tinerilor din România**, nu a participat la alegerile din 2004.

Partidul Gospodarilor Maghiari din România a fost fondat la Miercurea Ciuc în 22 februarie 1990, s-a auto-definit ca „organizație aliată" a Uniunii Democrate a Maghiarilor din România, dar a depus liste doar la alegerile locale din februarie 1992, reușind să câștige 20 de mandate de consilieri locali.

Partidul Independent Maghiar, v. **Partidul Liber Democrat Maghiar din România.**

Partidul Inițiativa Națională a fost înființat după alegerile din 2004 de doi foști deputați ai Partidului Democrat. La primele alegeri europene, PIN a obținut 124.829 de voturi (2,44%).

Partidul Laburist Român a fost creat la Iași pe 5 septembrie 1990 și a depus liste mai întâi la alegerile locale din 1992 (obținând 2 mandate de consilieri locali), apoi la testul legislativ din același an, când a adunat 16.626 de voturi la Camera Deputaților (0,15%) și 12.433 la Senat (0,11%). După alegerile din 1992, PLR a devenit membru al **Alianței Naționale a Social-Democrației**. La alegerile locale din 1996, a obținut un mandat de consilier județean.

Partidul Liber Democrat a fost înscris la Tribunal pe 19 ianuarie 1990 ca partid de centru-dreapta. La alegerile din mai 1990, a fost parte a **Grupului Democrat de Centru**, iar la primul scrutin local a obținut 3 mandate de consilieri locali. Patru ani mai târziu, în iunie 1996, a avut un consilier județean.

Partidul Liber Democrat Maghiar din România este un contestatar al monopolului reprezentării comunității maghiare de către UDMR. PLDMR a participat la primele alegeri sub numele **Partidul Independent Maghiar**, obținând 2.578 de voturi la Camera Deputaților (0,02%). La alegerile locale din 1996, a obținut un mandat de consilier județean, iar la legislative a strâns 14.333 de voturi la Camera Deputaților (0,12%) și 12.103 voturi la Senat (0,10%). La alegerile din 2000, a obținut la locale 15 mandate de consilieri locali, iar la legislative a strâns 3.510 voturi la Camera Deputaților (0,03%) și 498 de voturi la Senat.

Partidul Liber Republican și-a asumat o origine pre-revoluționară: este vorba despre **Partidul Republican**, creat, potrivit responsabililor săi postcomuniști, pe 8 noiembrie 1978. PLR avea drept scop „reîntregirea națională" (drept pentru care sigla formațiunii era efigia lui Ștefan cel Mare) și propunea ca „formă de orânduire" socialismul, „realizat însă în altă formă decât cea practicată înainte de 1989". PLR a depus prima dată liste la alegerile locale din 1992, când a obținut un mandat de consilier local, apoi la alegerile legislative din același an, când a obținut 13.523 de voturi la Camera Deputaților (0,12%) și 13.476 la Senat (0,12%). În 1996, a reușit să obțină un mandat de consilier local, iar la legislative să strângă 29.576 de voturi la Camera Deputaților (0.24%) și 36.877 la Senat (0,30%). În 2000, sub numele **Partidul Liber Republican Socialist Democratic**, a adunat 32.811 voturi la Camera Deputaților (0,21%) și 30.910 la Senat (0,28%).

Partidul Liber-Schimbist a fost înregistrat pe 1 martie 1990, ca „formațiune politică de direcție moralizatoare", având ca siglă portretul lui I.L. Caragiale. PLS a depus liste în 1990 – când a obținut 47.017 voturi la Camera Deputaților (0,34% – un mandat de deputat) și 46.247 de voturi la Senat (0,33%) – și în 1992, când a obținut 12.456 de voturi la Camera Deputaților (0,11%) și 8.758 de voturi la Senat (0,08%). PLS a participat și la primele alegeri locale, obținând 8 mandate de consilieri locali, unul de consilier județean și unul de primar.

Partidul Liberal a obținut 5 mandate de consilieri locali la primele alegeri locale din februarie 1992.

Partidul Liberal – al Libertății – din România, v. **Partidul Liberal Monarhist din România**.

Partidul Liberal Creștin a fost fondat pe 22 noiembrie 1995. La alegerile locale din anul următor a obținut două mandate de consilieri județeni, în vreme ce la scrutinul legislativ desfășurat câteva luni mai târziu, a strâns 10.345 de voturi la Camera Deputaților (0,08%) și 5.933 la Senat (0,05%). PLC s-a dizolvat în 1998 în **Partidul Național Român**.

Partidul Liberal Democrat a câștigat un mandat de consilier local și unul de consilier județean în iunie 1996.

Partidul Liberal Democrat a fost o disidență din **Partidul Național Liberal** inițiată la sfârșitul lui 2006 și înregistrată sub acest nume pe 1 martie 2007. La primele alegeri la care a participat, cele europene din 25 noiembie 2007, PLD a câștigat 3 mandate, pe baza celor 388.901 voturi (7,59%). La numai câteva zile după acest scurtin, pe 16 decembrie 2007, PLD a fost absorbit de **Partidul Democrat** sub numele **Partidul Democrat-Liberal**.

Partidul Liberal Democrat Român a fost fondat în 1999, de Niculae Cerveni, ca replică la fuziunea, produsă în septembrie 1998, a **Partidului Național Liberal** cu **Partidul Liberal** (creat în iunie 1997, prin fuziunea **Partidului Național Liberal Convenția Democratică** și a **Partidului Liberal '93**). La alegerile locale din 2000, PLDR a ocupat 23 de poziții în consiliile locale și a câștigat un mandat de primar. La scrutinul legislativ, Partidul Liberal Democrat Român a strâns 52.497 de voturi la Camera Deputaților (0,45%) și 61.234 la Senat (0,56%); PLDR a înscris și un candidat în cursa prezidențială, **Niculae Cerveni**, care a obținut 31.983 de voturi (0,29%). În martie 2002, PLDR anunță fuziunea cu **Partidul România Mare**, fuziune denunțată câteva zile mai târziu.

Partidul Liberal Monarhist din România a participat la alegerile din 1990 sub numele **Partidul Liberal – al Libertății – din România** (care fusese înregistrat la Tribunal pe 19 ianuarie 1990), obținând 20.744 de voturi la Camera Deputaților (0,15%) și 14.546 la Senat (0,10%). „Partid declarat al opțiunilor monarhice din România", având ca semn electoral coroana, PLMR a fost contestat de **Partidul Național Regalist**. La primele alegeri locale a câștigat un mandat de consilier local. După ce și-a schimbat numele pe 10 iulie 1992, PLMR a participat la scrutinul din toamna acelui an și a reușit să adune 39.062 de voturi la Camera Deputaților (0,36%) și 42.999 la Senat (0,39%). La scrutinul local din 1996, PLMR a avut 7 consilieri locali, unul de consilier județean și tot unul de primar. Patru ani mai târziu, PLMR a reușit să ocupe 5 poziții în consiliile locale.

Partidul Micilor Producători, v. **Partidul Național al Producătorilor Liberi din România**.

Partidul Micilor Proprietari și al Liberei Inițiative din România a fost înregistrat pe 28 mai 1990 la Bistrița, „din entuziasmul câtorva meseriași, ca o reacție împotriva moravurilor introduse silnic de comunism după 6 martie 1945". PMPLIR a prezentat liste de candidați la scrutinul din 1992, reușind să obțină 651 de voturi la Camera Deputaților (0,01%) și 805 la Senat (0,01%), după care a decis să susțină **Convenția Democrată din România**, „fără nici o pretenție, dar cu speranța că ea va reuși să spargă puroiul din România".

Partidul Mileniului III a fost înregistrat pe 29 aprilie 2004, iar la alegerile din acel an a obținut 15.109 voturi la Camera Deputaților (0,15%) și 21.301 la Senat (0,21%).

Partidul Mișcarea Națională „Scutul Patriei", fondat pe 27 august 1992, a prezentat liste la alegerile din 1992, obținând 1.744 de voturi la Camera Deputaților (0,02%) și 500 de voturi la Senat.

Partidul Moldovenilor din România a fost înființat în 1998 de primarul Iașiului, Constantin Simirad. La alegerile locale din 2000, PMR a câștigat 89 de mandate de consilieri locali, 11 de consilieri locali și 4 de primari. La alegerile legislative și prezidențiale din acel an, Partidul Moldovenilor din România s-a integrat în **Convenția Democrată Română 2000**.

Partidul Muncii a prezentat liste la primul scrutin postcomunist, obținând 10.744 de voturi la Camera Deputaților (0,08%) și 11.397 de voturi la Senat (0,08%). În mai 1991, marea majoritate a membrilor PM fuzionează prin absorbție cu **Partidul Social Democrat Tradițional**. La alegerile din 1992, PM

depune totuși liste, obținând 2.623 de voturi la Camera Deputaților (0,02%) și 3.256 de voturi la Senat (0,03%).

Partidul Muncii și Dreptății Sociale din România a participat la alegerile din 1990, obținând 2.146 de voturi la Camera Deputaților (0,02%) și 4.400 la Senat (0,03%), după care a fuzionat cu **Partidul Democrat Agrar din România** în august 1991.

Partidul Muncitoresc Român a participat la alegerile locale din 1996, având 6 consilieri locali, reușind să strângă apoi la legislative 50.011 voturi la Camera Deputaților (0,41%) și 49.325 la Senat (0,40%). La alegerile generale din 2000, a obținut 68.718 voturi la Camera Deputaților (0,48%) și 81.756 la Senat (0,75%). Reînregistrat pe 19 aprilie 2004, sub conducerea lui Ion Cristian Nicolae și cu sprijinul a 32.657 simpatizanți, PMR a participat la scrutinul local din acel an, obținând 12 poziții în consiliile locale, ca și la scrutinul general din 2004, unde a reușit să adune 35.278 de voturi la Camera Deputaților (0,35%) și 40.702 la Senat (0,40%). Pe 18 iunie 2005, PMR și **Partidul Socialist Unit** (președinte Ilie Neacșu – fost PRM) au fuzionat sub numele **Partidul Stângii Unite**, prin votul unanim al celor 177 de deputați, care au decis să se revendice de la socialismul lui Nicolae Ceaușescu.

Partidul Național al Automobiliștilor a participat mai întâi la alegerile locale din 1996, obținând 89 de mandate de consilieri locali, 19 de consilieri județeni și 4 de primar. La scrutinul general din toamna lui 1996, PNA a strâns 56.387 de voturi la Camera Deputaților (0,46%) și 57.644 la Senat (0,47%). Candidatul său la alegerile prezidențiale, **Constantin Niculescu**, a obținut 30.045 de voturi (0,24%). PNA a fuzionat cu **Partidul Democrației Sociale din România** pe 6 iulie 1999.

Partidul Național al Producătorilor Liberi din România s-a născut pe 23 decembrie 1989, sub numele **Partidul Micilor Producători**, fiind înscris la Tribunal cu titulatura PNPLR în 21 august 1991, ca „partid național, patriotic, de centru". Formațiunea a depus liste la primele alegeri locale (3 mandate de consilieri locali), ca și la scrutinul legislativ din 1992, când a strâns 30.025 de voturi la Camera Deputaților (0,28%) și 20.736 la Senat (0.19%). La alegerile locale din 1996, a câștigat 2 mandate de consilieri locali și 4 de consilieri județeni.

Partidul Național al Reîntregirii, v. **Partidul Reîntregirii – Opțiunea Daco-latină.**

Partidul Național Antitotalitar Renașterea României, înregistrat la Tribunal pe 5 februarie 2004, a avut 3 consilieri locali și un primar aleși la scrutinul

local din acel an. La alegerile generale, PNARR s-a aliat cu **Partidul Pensionarilor și Protecției Sociale** în cadrul **Alianței Popular Creștin Democrate**.

Partidul Național Democrat Creștin a fost fondat pe 6 septembrie 1990, fiind un contestatar al **Partidului Național Țărănesc Creștin Democrat** și purtând o vreme denumirea **Linia Maniu-Mihalache**. PNDC a participat mai întâi la scrutinul local din februarie 1992, câștigând un singur mandat de consilier local, pentru ca la alegerile legislative din acel an să obțină 11.647 de voturi la Camera Deputaților (0,11%) și 13.521 la Senat (0,12%). La testele electorale din 1996 a câștigat la locale 17 mandate de consilieri locali și 6 de consilieri județeni, iar la cele legislative a strâns 69.380 de voturi la Camera Deputaților (0,57%) și 65.932 la Senat (0,54%). La alegerile din 2000, PNDC a ocupat 10 poziții în consiliile locale, iar la legislative a adunat 33.410 voturi la Camera Deputaților (0,30%) și 45.252 la Senat (0,42%). După ce a fost reînregistrat la Tribunal pe 10 noiembrie 2003, sub conducerea lui Oprea Nițâ și cu susținerea a 26.138 de simpatizanți, a depus liste la scrutinele din 2004, când a obținut 15 mandate de consilieri locali și a strâns 27.650 de voturi la Camera Deputaților (0,27%) și 33.299 la Senat (0,33%).

Partidul Național Ecologist a obținut la alegerile locale din 1992 17 consilieri locali și 2 județeni.

Partidul Național Liberal a fost reînființat pe 15 ianuarie 1990 și a prezentat liste la scrutinul din acel an, când a strâns 879.290 de voturi la Camera Deputaților (6,41% – 29 de mandate de deputat) și 985.094 de voturi la Senat (7,06% – 10 mandate de senator). Candidatul PNL la scrutinul prezidențial a fost **Radu Câmpeanu** (1.529.188 de voturi – 10,84%). După aceste prime alegeri postcomuniste, PNL a cunoscut două dizidențe majore: cea care a condus la formarea **Partidului Național Liberal – Aripa Tânără** (ulterior PL '93) și cea care a dus la constituirea **Partidului Național Liberal Convenția Democrată**. PNL a participat la înființarea CDR, dar s-a retras din această alianță pe 11 aprilie 1992. La primele alegeri locale, din februarie 1992, PNL a avut candidați pe listele CDR, dar și separat, obținând 576 de mandate de consilieri locali, 30 de consilieri județeni și 14 mandate de primar; tot la acele alegeri, PNL a mai făcut parte din două alte alianțe – una cu **Partidul Alianței Civice** și **Partidul Ecologist Român** (care a câștigat 2 mandate de consilieri locali) și alta cu **Partidul Republican** (care a câștigat 3 mandate de consilieri județeni). La scrutinul general din 1992, PNL a ratat intrarea în Parlament, pentru că a obținut doar 286.467 de voturi la Camera Deputaților (2,63%) și 292.584 la Senat (2,67%); în 1993, PNL a absorbit **Noul Partid Liberal**. În 1996, PNL a fost membru al **Convenției Democrate Române** (pe listele căreia a câștigat 25 de mandate de deputat și 16 de senator) și a susținut candidatul acestei formațiuni la președinție; la alegerile locale din vara acelui an participase pe listele

CDR, dar și pe liste proprii, obținând 21 de mandate de consilieri locali și un mandat de primar. În 2000, la locale, PNL a reușit să câștige 3.978 de mandate de consilieri locali, 160 de consilieri județeni și 251 de primar; la legislative, PNL a depus din nou liste singur, reușind să strângă 747.263 de voturi la Camera Deputaților (6,89% – 30 de mandate de deputat) și 814.381 de voturi la Senat (7,48% – 13 mandate de senator); candidatul său la scrutinul prezidențial a fost **Theodor Stolojan**, care a obținut în primul tur de scrutin 1.321.420 de voturi (11,78%), clasându-se al treilea. Pe 17 ianuarie 2002, PNL a fuzionat, sub numele propriu, cu **Alianța pentru România**. În 2004, PNL a fost membru al **Alianței Dreptate și Adevăr PNL-PD**, după ce se reînregistrase pe 17 februarie 2003 la Tribunal (sub conducerea lui Theodor Stolojan și cu susținerea a 120.115 simpatizanți) și absorbise apoi **Uniunea Forțelor de Dreapta** (13 mai 2003), ca și **Partidul Național Liberal – Câmpeanu** (20 octombrie 2003); la alegerile locale din 2004, PNL a depus totuși liste proprii, cu excepția circumscripțiilor Cluj și București, câștigând 7.037 mandate de consilieri locali, 281 de consilieri județeni și 443 de primar. La scrutinul legislativ din 2004, PNL a câștigat, pe listele Alianței, 64 de mandate de deputat și 28 de senator. După alegerile din 2004, PNL organizează un congres pe 4 februarie 2005: Călin Popescu-Tăriceanu, unic candidat la șefia partidului, e ales președinte al acestei formațiuni cu 1.110 voturi pentru și 161 împotrivă. Pe 12-13 ianuarie 2007, are loc un nou congres PNL, Tăriceanu fiind confirmat ca președinte cu 1.194 de voturi dintr-un total de 1305 exprimate. La alegerile europene din noiembrie 2007, PNL a câștigat 6 mandate, datorită celor 688.859 voturi (13,49%) obținute.

Partidul Național Liberal – Aripa Tânără a fost înființat în iulie 1990, ca efect al excluderii unui grup condus de Dinu Patriciu din **PNL**. La alegerile locale din 1992, PNL-AT a obținut 397 de mandate de consilieri locali, 17 de consilieri județeni și 13 de primari. În februarie 1993, formațiunea și-a schimbat numele în **Partidul Liberal 1993**, integrând o altă fracțiune dizidentă din PNL, constituită în **Grupul de Reformă Morală și Politică din PNL**, pentru ca în iulie același an să fie primiți în PL 93 membrii **Grupului Civic Liberal din Partidul Alianței Civice**. La scrutinul local din 1996, PL 93 a avut 1.221 de mandate de consilieri locali, 53 de consilieri județeni și 61 de primar; tot atunci, PL 93 a mai avut 3 consilieri locali aleși pe o listă comună cu **UDMR** și alți 2 pe o listă cu **Forumul Democrat al Germanilor din România**. La alegerile legislative din toamna aceluiași an, PL 93 a fost membru al **Alianței Naționale Liberale**, împreună cu **Partidul Alianței Civice**, dar a ratat intrarea în camere. PL 93 a dispărut ca urmare a fuziunii sale cu **Partidul Național Liberal Convenția Democratică**, fuziune produsă pe 14 iunie 1997.

Partidul Național Liberal – Câmpeanu a apărut ca urmare a scindării **Partidului Național Liberal** (16 mai 1995). PNLC a fost în 1996 membru al

Alianței Naționale Liberal-Ecologiste, după ce la alegerile locale din vară câștigase 353 de mandate de consilieri locali, 23 de consilieri județeni și 15 de primar. La alegerile din 2000, PNLC a obținut la locale 88 de posturi de consilieri locali, 2 de consilieri județeni și a câștigat competiția electorală pentru primării, în timp ce la generale a strâns 151.518 voturi la Camera Deputaților (1,40%) și 154.761 la Senat (1,42%). În octombrie 2003, PNLC este absorbit de **Partidul Național Liberal**, după ce se reînregistrase la Tribunal, sub conducerea lui Radu Câmpeanu și cu susținerea a 28.391 de simpatizanți.

Partidul Național Liberal Convenția Democrată s-a născut pe 29 aprilie 1992, pornind de la structura **Partidului Socialist Liberal** înregistrat pe 23 ianuarie 1990, sub conducerea lui Niculae Cerveni. Apropiat într-un prim moment de PNL, partidul s-a conturat ca o fracțiune liberală în sânul **Convenției Democratice din România**, după ce PNL a părăsit această coaliție. Participant pe listele CDR la scrutinul din toamna lui 1992, PNLCD a avut și o strategie individuală, depunând de pildă candidaturi proprii la alegerile locale din 1996, când a reușit să adune 8 mandate de consilieri locali și unul de consilier județean; tot atunci, PNLCD a avut 2 consilieri locali aleși pe o listă comună cu **PNL – Câmpeanu**. La testul electoral general din 1996, s-a aflat din nou în componența CDR.

Partidul Național Progresist a fost fondat pe 19 martie 1990, ca partid de centru, cu o siglă „formată din doi inorogi și un scut având pe diagonală tricolorul", iar la primul scrutin postcomunist a obținut 1.116 voturi la Camera Deputaților (0,01%) și 634 la Senat. PNP a fost în 1992 membru al **Alianței pentru Demnitate Națională** (împreună cu **Partidul Democrat Progresist** și **Partidul Revoluției Române**).

Partidul Național Republican a obținut la alegerile din 1990, 1.610 voturi la Camera Deputaților (0,01%) și 754 de voturi la Senat (0,01%). În septembrie 1991, a fuzionat cu **Partidul Republican**.

Partidul Național Român a fost înregistrat la Tribunal pe 7 martie 1990, ca partid de centru-dreapta, „la inițiativa unui grup de luptători pentru apărarea patriei din cel de-al doilea război mondial, din toate armele" și a participat la scrutinul din 1990, când a strâns 3.983 de voturi la Camera Deputaților (0,03%) și 1.019 la Senat (0,01%), ca și la alegerile din 1992, când a reușit să obțină 2.224 de voturi la Camera Deputaților (0,02%) și 397 la Senat. În martie 1998, PNR fuzionează cu grupul Berca din **Partidul Democrat Agrar din România** și cu **Partidul Noua Românie**, fondând un nou **Partid Național Român**, care va fuziona cu **PUNR** înaintea alegerilor din 2000, sub numele **Partidul Alianța Națională**, după ce la alegerile locale câștigase 815 mandate în consiliile locale, 26 în cele județene și 55 de posturi de primar.

Partidul Național Român Independent a câștigat un mandat de consilier local în iunie 1996.

Partidul Național Țărănesc, fondat pe 16 octombrie 1990, e o organizație contestatară a legitimității **Partidului Național Țărănesc Creștin Democrat**, care și-a ales drept siglă electorală ochiul deasupra acronimului PNT. La alegerile din 1992, a obținut 48.764 de voturi la Camera Deputaților (0.45%)) și 43.991 de voturi la Senat (0,40%). La scrutinul local din 1996, a câștigat 75 de mandate de consilieri locali, 17 de consilieri județeni și două de primar; la alegerile legislative din 1996, PNȚ a adunat 102.831 de voturi la Camera Deputaților (0,84%) și 86.746 la Senat (0.71%). Patru ani mai târziu, partidul a ocupat 4 poziții în consiliile locale, în vreme ce la alegerile legislative din toamna lui 2000 a strâns 48.435 de voturi la Camera Deputaților (0,43%) și 55.970 la Senat (0,51%).

Partidul Național Țărănesc – Creștin Democrat a fost înființat pe 7 ianuarie 1990, sub numele **Partidul Național Țărănesc – creștin și democrat**, obținând la scrutinul din acel an 351.357 de voturi (2.56% – 12 deputați) și 341.478 de voturi la Senat (2.45% – 1 senator); PNȚCD a avut un candidat la alegerile prezidențiale, **Ion Rațiu**, care a obținut 617.007 voturi (4,29%). În 1992, PNȚCD a fost membru al **Convenției Democrate din România**, dar a depus la alegerile locale și candidaturi separate, obținând 85 de consilieri locali și un primar. La legislative, ca membru al CDR, a obținut 41 de mandate de deputat și 21 de senator). În 1996, a fost membru al **Convenției Democrate Române**, având totuși la locale și 2 consilieri locali aleși pe o listă distinctă, iar la legislative a câștigat 83 de mandate de deputat și 27 de senator. În 2000, a fost la alegerile locale parte a Convenției Democrate Române, dar a obținut și două mandate de consilieri locali pe liste proprii, pentru ca din august același an să facă parte din **Convenția Democrată Română 2000**, ratând însă intrarea în Camere. În aceste trei alegeri, PNȚCD a susținut la prezidențiale candidații CDR. În iunie 2001, PNȚCD a reintegrat dizidenții din **Alianța Națională Creștin Democrată**, plecați din partid în 1999, după excluderea lui Victor Ciorbea. Reînregistrat pe 23 iulie 2003, sub conducerea lui Victor Ciorbea și cu susținerea a 56.163 de simpatizanți, PNȚCD a participat la scrutinele din anul următor, obținând la locale 674 de mandate de consilieri locali, 6 de consilieri județeni și 35 de mandate de primar, și adunând la alegerile legislative 188.268 de voturi la Camera Deputaților (1,85%) și 196.027 la Senat (1,92%), ratând astfel, pentru a doua oară, intrarea în Parlament. Candidatul prezidențial al PNȚCD, președintele din acel moment al partidului, **Gheorghe Ciuhandu**, a obținut 198.394 de voturi (1,90%), clasându-se al cincilea în urma primului tur de scrutin. Pe 5 martie 2005, Congresul PNȚCD votează schimbarea numelui formațiunii în **Partidul Popular Creștin Democrat**, iar a doua zi absoarbe

Uniunea pentru Reconstrucția României. Decizia de schimbare a numelui va fi respinsă pe 12 mai 2005, întrucât pe 28 februarie 2005 Tribunalul înregistrase denumirea PPCD pentru fuziunea dintre **Partidul Blocul Național Democrat** și **Partidul Popular Creștin** (care fusese înregistrat la Tribunal în baza Legii partidelor din 2003, sub conducerea lui Vasile Lupu și cu susținerea a 27.696 de simpatizanți). Pe 20 ianuarie 2007, Marian Miluț este ales președinte al PNȚCD, cu 522 de voturi (față de 124 pentru Șerban Rădulescu și 110 pentru Ioan Avram Mureșan). PNȚCD a ratat și primul test electoral european, obținând 71.001 voturi (1,39%).

Partidul Național Țărănesc – Creștin și Democrat Independent din România a fost fondat la Craiova pe 22 iunie 1990, fiind, ca „membru în marea familie țărănistă", un alt contestatar al **PNȚCD**. După ce i-a fost refuzată participarea în **Convenția Democrată din România**, PNȚ-CDIR a participat la alegerile din 1992 cu liste proprii, a strâns 14.963 de voturi la Camera Deputaților (0.14%) și 12.735 la Senat (0,12%). După 1992, a devenit membru al **UNVR**.

Partidul Necomuniștilor (cu precizarea „**Partid al Mișcării Naționale de Rezistență pentru Renașterea Spirituală**") a participat la scrutinul din 2000, obținând 14.197 de voturi la Camera Deputaților (0,12%) și 18.879 la Senat (0,17%).

Partidul Noua Democrație a fost înregistrat la Tribunal pe 8 august 2003, sub conducerea unui fost lider **FSN**, Marian Enache și cu susținerea a 31.041 de simpatizanți. PND a participat la alegerile din 2004, când a obținut la locale 76 de poziții în consiliile locale și 5 mandate de primar, iar la generale 20.926 de voturi la Camera Deputaților (0,21) și 23.514 la Senat (0,23%).

Partidul Noua Generație a participat prima dată la alegerile din 2000, când a obținut la locale 17 mandate de consilieri generali, 2 de consilieri județeni și un post de primar, adunând apoi la legislative 19.662 de voturi la Camera Deputaților (0.16%) și 27.576 la Senat (0,25%). Reînscris la Tribunal în baza Legii partidelor din 2003, sub conducerea lui Ion Olteanu și cu sprijinul a 32.000 de simpatizanți, PNG a participat la scrutinele din 2004, când a reușit să câștige 697 de mandate de consilieri locali și 23 de primar și să reunească apoi la alegerile pentru Parlament 227.443 de voturi la Camera Deputaților (2,23%) și 241.486 la Senat (2,36%). La scrutinul din 2004, PNG a prezentat un candidat și la prezidențiale, **George Becali**, care a obținut în primul tur de scrutin 184.560 de voturi (1,77%). La primele alegeri europene, PNG și-a adăugat în titulatură formula **Creștin Democrat** și a obținut 248.863 de voturi (4,86%), ratând intrarea în forul european.

Partidul Noua Românie a participat la scrutinele din 1996: la locale a obținut 136 de mandate de consilieri locali, 8 de consilieri județeni și 7 de primar, iar la cele legislative a strâns 33.672 de voturi la Camera Deputaților (0,28%) și 35.027 la Senat (0,29%). Pe 14 martie 1998, PNR a fuzionat cu grupul Berca din **Partidul Democrat Agrar din România** pentru a forma **Partidul Național Român**, care pe 9 septembrie 2000 va constitui, împreună cu **PUNR**, **Partidul Alianța Națională** (dizolvat în iunie 2001).

Partidul Opoziția Democratică Unită a fost constituit în ianuarie 1992 și a participat la alegerile locale din acel an, obținând un mandat de consilier local.

Partidul Particularilor a fost fondat în 11 februarie 1991 și a participat la primul scrutin local din anul următor, obținând un mandat de consilier local.

Partidul Particularilor – Partid Social Democrat Tradițional, v. **Partidul Forța Dreptății**.

Partidul Pensionarilor din România a participat mai întâi la alegerile locale din 1996, câștigând 137 de mandate de consilieri locali, 22 de poziții în consiliile județene și 5 posturi de primar, apoi la cele legislative, unde a obținut 175.676 de voturi la Camera Deputaților (1,44%) și 178.654 la Senat (1,45%); în același an, candidatul său la alegerile prezidențiale, **George Muntean**, a reușit să adune 54.218 voturi (0,43%). La alegerile locale din 2000, PPR a obținut 107 posturi de consilieri locali și 8 de consilieri județeni. La scrutinul legislativ din același an, PPR a adunat 76.704 voturi la Camera Deputaților (0,66%) și 86.401 la Senat (0,79%). Reînregistrat pe 1 octombrie 2003 sub numele **Partidul Pensionarilor și Protecției Sociale**, sub conducerea lui Ion Ionescu și cu sprijinul a 50.000 de simpatizanți, s-a aliat în alegerile din 2004 cu **Partidul Renașterea României** în cadrul **Alianței Popular Creștin Democrate**, după ce la alegerile locale din acel an obținuse 58 de mandate de consilieri locali. Pe 14 mai 2005, PPPS își schimbă numele în **Partidul Popular și al Protecției Sociale**.

Partidul pentru Cinstirea Eroilor Revoluției și Salvare Națională, v. **Partidul Solidarității Democratice**.

Partidul „Pentru Patrie" a depus liste la alegerile locale din 1996 (un mandat de consilier județean), ca și la cele legislative din același an, obținând 17.841 de voturi la Camera Deputaților (0,15%) și 21.295 la Senat (0.17%). La alegerile din 2000, PPP a obținut 3 posturi de consilieri locali, iar la legislative a strâns 16.991 de voturi la Camera Deputaților (0,15%) și 18.403 la Senat (0,17%). După reînregistrarea sa la Tribunal pe 6 mai 2004, la alegerile locale

din același an, formațiunea a reușit să ocupe două poziții de consilieri locali, pentru ca la alegerile legislative să adune 14.882 de voturi la Camera Deputaților (0,15%) și 19.314 la Senat (0,19%).

Partidul pentru Reconstrucția Națională și Democratică a obținut la primul scrutin postdecembrist 3.223 de voturi la Camera Deputaților (0,02%) și 3.228 de voturi la Senat (0,02). PRND a fuzionat cu **Frontul Democrat al Salvării Naționale** în august 1992.

Partidul Popular se regăsește între competitorii de la alegerile locale din 1996, cu 21 de consilieri locali și un primar.

Partidul Popular din România a fost fondat de fostul premier Radu Vasile în 10 aprilie 2000. La alegerile locale din acel an, a reușit să adune 148 de mandate de consilieri locali, 5 de consilieri județeni și 9 de primari, iar la alegerile generale a înscris candidaturi pe listele **Partidului Democrat**. PPR s-a reînregistrat la Tribunal pe 25 noiembrie 2003, sub conducerea lui Alexandru Vladu și cu susținerea a 65.000 de simpatizanți, pentru a participa apoi la alegerile din anul următor, când a obținut 2.336 de voturi la Camera Deputaților (0,02%) și 2.436 la Senat (0,02%).

Partidul Protecției Sociale din România a depus liste la alegerile din 1996, când a obținu 16.762 de voturi la Camera Deputaților (0,14%) și 20.972 la Senat (0,17%). PPSR a fuzionat cu **Partidul Democrației Sociale din România** pe 6 iulie 1999.

Partidul Radical Democrat a obținut la primele alegeri postcomuniste 3.240 de voturi la Camera Deputaților (0,02%) și 2.600 la Senat (0,02%), autodizolvându-se după alegerile din 1992, la care nu a mai depus liste.

Partidul Reconcilierii Naționale a obținut la alegerile din 2000, la scrutinul local 8 mandate de consilieri locali și unul de primar, pentru ca la alegerile legislative să adune 22.376 de voturi la Camera Deputaților (0,20%) și 31.824 de voturi la Senat (0,29%). Candidatul său la prezidențiale, **Paul de Hohenzollern**, a reușit să culeagă 55.238 de sufragii (0,49%).

Partidul Reconstrucției Naționale a României a avut un deputat în primul Parlament postcomunist (obținând la Camera Deputaților 43.808 voturi, adică 0,32%), dar a ratat intrarea și în Senat, unde a adunat 52.465 de voturi (0,38%). În august 1992, a fuzionat cu **Partidul Democrat Agrar din România**, după ce la primul scrutin local din februarie 1992 avusese 3 consilieri locali aleși.

Partidul Reîntregirii – Opțiunea Daco-latină a fost înregistrat oficial pe 28 decembrie 1992, sub numele **Partidul Național al Reîntregirii** având drept siglă „harta României Mari, în care sunt incluse profilurile lui Traian și Decebal, iar între ei Columna de la Roma" și drept obiectiv „revenirea României în frontierele sale legitime". Formațiunea a depus liste la scrutinul local din 1996 (2 mandate de consilieri locali și 2 de consilieri județeni), ca și la legislativele din toamna acelui an, unde a obținut 25.620 de voturi la Camera Deputaților (0,21%) și 28.622 la Senat (0,23%). PR-ODC a fuzionat cu **Partidul Unității Naționale a Românilor** (20 octombrie 1999), după ce în 1997 constituise o alianță cu **Partidul Dreapta Națională**.

Partidul Relansării Sociale a avut un mandat de consilier local în iunie 1996.

Partidul Renașterea și Independența României a fost creat la Petroșani, fiind înscris la Tribunal pe 26 iunie 1991. PRIR a obținut, la alegerile locale din 1992, 15 mandate de consilieri locali și unul de consilier județean, iar la scrutinul parlamentar din toamna aceluiași an, singurul la care a participat, 13.584 de voturi la Camera Deputaților (0,12%) și 12.315 la Senat (0,11%).

Partidul Renașterea României Ion Mihalache a depus liste la alegerile locale din din 1996, când a obținut 2 mandate de consilieri locali, ca și la cele legislative, unde a strâns 7.751 de voturi la Camera Deputaților și 9.111 la Senat (0,07%).

Partidul Renașterii Județelor Abuziv Desființate a participat la alegerile locale din 1996, câștigând 31 de mandate de consilieri locali, unul de consilier județean și unul de primar, ca și la cele din 2000, când a obținut 8 mandate de consilieri locali.

Partidul Republican a fost fondat în 1990, când a depus liste ca membru al **Alianței pentru Unitatea Românilor**, împreună cu **PUNR**. La alegerile locale din 1992, PR a câștigat 518 mandate de consilieri locali, 24 de consilieri județeni și 25 de posturi de primar. La scrutinul legislativ din același an, republicanii au obținut 178.355 de voturi la Camera Deputaților (1,63%) și 207.252 la Senat (1,89%), iar candidatul lor la prezidențiale, **Ioan Mânzatu** a strâns 362.485 de voturi (3,05%), puțin mai mult decât ultimul clasat din acel an, independentul **Mircea Druc** (326.866 de voturi). Pe 26 mai 1993, PR a fuzionat cu **Frontul Democrat al Salvării Naționale**, dar membrii aflați în dezacord cu fuziunea au reconstituit partidul sub același nume în iulie 1993. La alegerile locale din 1996, PR a reușit să câștige 83 de mandate de consilieri locali, 4 de consilieri județeni și 4 de primar; la alegerile generale din același an, Partidul Republican a obținut 17.190 de voturi la Camera Deputaților (0,14%)

și 20.273 la Senat (0,16%). În 2000, la locale, a reușit să ocupe 14 poziții în consiliile locale și să câștige un mandat de primar, pentru ca la legislative, câteva luni mai târziu, să strângă 10.840 de voturi la Camera Deputaților (0,10%) și respectiv 12.094 la Senat (0,11%).

Partidul Republican Creștin, înscris la Tribunal pe 15 ianuarie 1990, a obținut la primul scrutin postcomunist 8.939 de voturi la Camera Deputaților (0,07%) și 11.045 de voturi la Senat (0,08%). În 1992, și-a adăugat la titulatură precizarea **„din România"**, obținând la alegerile locale din acel an un mandat de consilier local, iar la cele legislative 18.849 de voturi la Camera Deputaților (0,17%) și 17.528 la Senat (0,16%). După 1992, PRC a cunoscut divergențe profunde, dar a reușit să adere la **Alianța Națională a Social-Democrației** și la **Uniunea Națională pentru Victoria Revoluției** (o coaliție care includea alte 12 organizații: **Casa Română a Europei Democrate, Organizația „Jilava", Partidul Conservator Creștin Democrat Român, Partidul Democrat Progresist, Partidul Național Democrat pentru Dreptate, Partidul Național Țărănesc Creștin Democrat Independent, Partidul Unității Democratice, Confederația Alianțelor pentru Dreptate și Adevăr, Liga Democratică pentru Dreptate, Partidul Revoluției Creștin Democrat, Liga pentru Integrarea Profesională a Șomerilor, Partidul Creștin și al Dreptății**).

Partidul Republican de Unitate a Românilor a obținut la scrutinul din 1992 la Camera Deputaților – 23.662 de voturi (0,22%) și la Senat – 24.187 de voturi (0,22%), după care și-a schimbat numele în **Partidul Industriei**.

Partidul Revoluției Creștin Democrat și-a asumat constituirea în 21 decembrie 1989, în Piața Universității, fiind înscris la Tribunal pe 7 iunie 1990 ca partid de centru-dreapta care dorea să afle „adevărul despre evenimentele din decembrie 1989, iunie 90 și septembrie 91", milita pentru organizarea unui „referendum privind forma de organziare economică", ca și pentru „reîntregirea țării în frontierele istorice din 1918". PRCD a obținut la alegerile din 1992 1.081 de voturi la Camera Deputaților (0,01%) și 1.743 de voturi la Senat (0,02%). După 1992, când o formațiune cu același nume contesta legitimitatea celei dintâi, PRCD a devenit membru al **Uniunii Naționale pentru Victoria Revoluției.**

Partidul Revoluției Române a fost fondat pe 23 aprilie 1990 ca partid de centru. În 1992, PRR a participat la alegerile locale, obținând 2 mandate de consilieri locali. La scrutinul legislativ din același an, a fost membru al **Alianței pentru Demnitate Națională** (împreună cu **Partidul Democrat Progresist** și **Partidul Național Progresist**). În 1996, după ce a câștigat un mandat de consilier local în iunie, a obținut în cursa legislativă 7.340 de voturi la Camera

Deputaților (0,06%) și 2.938 la Senat (0,02%), iar la alegerile din 2000 a reunit opțiunile a 1.623 de alegători la Camera Deputaților (0,01%) și a 2.146 de alegători la Senat (0,02%).

Partidul Român Democrat Popular Realist Revoluționar înființat în comuna Bragadiru pe 3 septembrie 1991, a depus candidaturi doar la alegerile din 1992, când a obținut 1.144 de voturi la Camera Deputaților (0,01%) și 1.431 la Senat (0,01%).

Partidul Român pentru Noua Societate a fost înregistrat la Tribunal pe 6 aprilie 1990 și a depus liste în primele alegeri postcomuniste, obținând 12.305 voturi la Camera Deputaților (0,09%) și 3.860 de voturi la Senat (0.03%). La alegerile locale din 1992, a fost membru al Uniunii Stângii Democrate, iar la cele legislative din același an a adunat 5.305 opțiuni la Camera Deputaților (0,05%) și 3.551 la Senat (0,03%). PRNS a fost absorbit de **Partidul România Mare** pe 6 septembrie 1996, după ce la alegerile locale din acel an reușise să adune 25 de mandate de consilieri locali, 3 de consilieri județeni și unul de primar.

Partidul România Mare a fost fondat pe 20 iunie 1991, în jurul revistei ononime, fiind reînregistrat la Tribunal pe 10 octombrie 2003. PRM a avut aleși la toate cele patru scrutinuri generale la care a participat: astfel, la alegerile din 1992, a obținut 424.061 voturi la Camera Deputaților (3,89% – 16 deputați) și 422.545 voturi la Senat (3,85% – 6 senatori); la scrutinul din 1996, PRM a adunat 546.430 de voturi la Camera Deputaților (4,46% – 19 deputați) și 558.026 de voturi la Senat (4,54% – 8 senatori), iar candidatul său la prezidențiale, **Corneliu Vadim Tudor** a reușit să adune 597.508 voturi. La alegerile din 2000, PRM a reușit să obțină sprijinul a 2.112.027 de cetățeni pentru Camera Deputaților (19,48% – 84 de deputați) și a 2.288.483 de cetățeni pentru Senat (21,01% – 37 de senatori), iar la alegerile prezidențiale **Corneliu Vadim Tudor** a obținut 3.178.293 de voturi (28,34%), reușind să intre în turul al doilea de scrutin, unde a strâns 3.324.247 de voturi (33,17%). După ce s-a reînregistrat la Tribunal în 2003, cu susținerea a 201.827 de simpatizanți, PRM a participat la scrutinul din 2004, obținând 1.316.751 voturi la Camera Deputaților (12.92% – 48 de deputați) și 1.394.698 de voturi la Senat (13,63% – 21 de senatori); candidatul său la alegerile prezidențiale, același **Corneliu Vadim Tudor**, a ratat de această dată intrarea în turul al doilea, reușind să adune în primul tur de scrutin 1.313.714 voturi (12,57%). Pe 12 martie 2005, Corneliu Vadim Tudor renunță la președinția partidului în favoarea lui Corneliu Ciontu, iar PRM își schimbă titulatura în **Partidul Popular România Mare**. Pe 30 mai 2005, Vadim Tudor anunță excluderea lui Corneliu Ciontu și a lui Anghel Stanciu din PPRM și revenirea la vechea denumire a partidului (PRM), decizii validate de Consiliul Național Extraordinar din 4 iunie același an. La

alegerile locale, PRM a obținut următoarele performanțe: în 1992, a avut 167 de consilieri locali, 15 consilieri județeni și 3 primari; în 1996, a câștigat 1.246 de mandate în consiliile locale, 71 în cele județene și 57 de poziții de primar; în 2000, 2.105 mandate de consilieri locali, 143 de consilieri județeni și 66 de primari, cărora li se adăugau cele 4 mandate de consilieri locali și unul de primar obținute pe o listă comună a **Alianței Electorale PRM-PUNR CEPARI**; în sfârșit, în 2004, formațiunea a avut ca aleși 2.878 de consilieri locali, 129 de consilieri județeni și 82 de primari. La primele alegeri europene (25 noiembrie 2007), PRM a suferit un eșec, obținând doar 212.596 de voturi, adică 4,15%, situându-se astfel sub pragul electoral de 5%.

Partidul Romilor Cărămizari din România a câștigat 2 mandate de consilieri locali în iunie 1996.

Partidul Social Democrat este succesorul **Partidului Democrației Sociale din România**, care a dominat politica românească în anii nouăzeci. Formațiunea a fost inițial o fracțiune minoritară a **Frontului Salvării Naționale**, formată după sciziunea din 27-29 martie 1992 și care a participat la alegerile legislative din acel an sub numele **Frontul Democrat al Salvării Naționale** (înscris la Tribunal pe 30 aprilie 1992, după ce o formațiune omonimă obținuse un mandat la alegerile locale din februarie): la scrutinul general din 1992, FDSN obține 3.015.708 voturi la Camera Deputaților (27,72% – 117 mandate de deputat) și 3.102.201 voturi la Senat (28,29% – 49 mandate de senator), iar candidatul său la alegerile prezidențiale este **Ion Iliescu**, care obține 5.633.456 de voturi în primul tur și 7.393.429 la al doilea tur (61,43%), devenind Președinte. Începând din iulie 1993, FDSN poartă numele Partidul Democrației Sociale din România. La alegerile locale din iunie 1996, PDSR a obținut 9.483 de mandate de consilieri locali, 290 de consilieri județeni și 928 de primari; tot atunci, PDSR a mai câștigat câte 4 mandate de consilieri locali în cadrul a trei alianțe (cu **PUNR**, cu **PDAR** și cu **Ecologiștii**), ca și două mandate de primari, în alianțe cu **PDAR** și, respectiv cu **Ecologiștii**. PDSR participă la alegerile generale din 1996 și obține 2.633.860 de voturi la Camera Deputaților (21,52% – 91 de mandate de deputat) și 2.836.011 voturi la Senat (23,08% – 41 de mandate de senator); candidatul său este din nou **Ion Iliescu**, care e de data aceasta înfrânt, după ce obține în primul tur 4.081.093 de voturi (32,25%) și în al doilea – 5.914.579 (adică 45,59%). În 2000, la locale, PDSR a avut 11.380 de consilieri locali, 496 de consilieri județeni și 1.050 de primari, cărora trebuie să li se adauge cele 4 mandate de consilieri locali obținute pe lista comună **Alianța Electorală PDSR-PUNR Covasna**, ca și cele 3 mandate de consilieri locali adjudecate pe lista comună **Alianța Electorală PDSR-PUNR-PNR Sfântu Gheorghe**. La alegerile generale, PDSR a participat ca membru al **Polului Democrat-Social din România**, obținând 139 de mandate de deputat și 59 de senator; candidatul său

Ion Iliescu câștigă prezidențialele în turul al doilea împotriva lui Corneliu Vadim Tudor. Din 2001, după unificarea cu **Partidul Social Democrat Român**, poartă numele de **Partidul Social Democrat**. Reînregistrat pe 9 iulie 2003, sub conducerea lui Adrian Năstase și cu susținerea a 300.000 de simpatizanți, PSD a absorbit apoi, pe 7 octombrie 2003, **Partidul Socialist al Muncii** și **Partidul Socialist al Renașterii Naționale** (care se înregistrase la Tribunal pe 19 august 2003, sub conducerea lui Ion Radu și cu susținerea a 35.469 de simpatizanți). La alegerile locale din 2004, PSD a obținut 14.990 de mandate de consilieri locali, 543 de poziții în consiliile județene și a câștigat competiția electorală pentru 1.702 primării. La alegerile generale din 2004, PSD s-a prezentat, împreună cu **Partidul Umanist din România – Social Liberal**, în cadrul **Uniunii Naționale PSD+PUR**, pe listele căreia a câștigat 113 mandate de deputat și 46 de senator. La alegerile europene din noiembrie 2007, PSD a obținut 10 mandate din cele 35 alocate României, cu ajutorul celor 1.184.018 voturi (23,12%).

Partidul Social Democrat Constantin Titel Petrescu, înființat pe 6 decembrie 1991, ca „expresia politico-organizatorică a reacției social-democraților autentici față de siluirea idealurilor și a tradițiilor social-democrației române" și a participat mai întâi la alegerile locale din 1992, câștigând un mandat de consilier local, apoi la testul legislativ din toamna aceluiași an, când a obținut 7.245 de voturi la Camera Deputaților (0,07%) și 3.012 la Senat (0,03%). După aceste alegeri, PSDCTP a devenit membru al **Alianței Naționale a Social-Democrației**. La alegerile locale din 1996, PSDCTP a câștigat 10 mandate de consilieri locali, unul de consilier județean și unul de primar. La scrutinul local din 2000, PSDCTP a obținut 13 mandate de consilieri locali, iar la testul legislativ din toamna aceluiași an, formațiunea a adunat 17.730 de voturi la Camera Deputaților (0,16%) și 20.426 la Senat (0,19%), pentru ca, după reînregistrarea ca formațiune politică din 13 octombrie 2003, sub conducerea lui Constantin V. Ionescu și cu sprijinul a 29.743 de simpatizanți, să depună liste la alegerile din 2004, când a reușit să ocupe 17 poziții în consiliile locale și să strângă apoi, la generale, 20.318 voturi la Camera Deputaților (0,20%) și 25.637 la Senat (0,25%).

Partidul Social Democrat Creștin Român a participat la primele alegeri postcomuniste, când a obținut 6.194 de voturi la Camera Deputaților (0,05%) și 6.964 de voturi la Senat (0,005). Pe 23 mai 1991, PSDCR constituie, împreună cu alte 3 formațiuni, **Partidul Democrat**, care va fuziona, sub numele său, cu **Frontul Salvării Naționale** în iunie 1993.

Partidul Social Democrat Independent a fost fondat pe 7 februarie 1990, sub numele **Partidul Socialist al Dreptății – Independent**, având drept siglă „fântâna cu cumpănă" și revendicându-se de la gândirea lui Constantin Titel Petrescu. La primul scrutin de după căderea comunismului, a obținut 17.484

de voturi la Camera Deputaților (0,13%). În 1992, la locale a avut un consilier local ales, iar la scrutinul legislativ din același an a reușit să adune 11.659 de voturi la Camera Deputaților (0,11%) și 8.229 la Senat (0,07%), după care a constituit, împreună cu **Partidul Democrat al Muncii**, o alianță intitulată **Convenția Social-Democrată**.

Partidul Social Democrat Român a fost reînființat pe 12 ianuarie 1990 și a depus liste la primul scrutin postcomunist, când a obținut 73.014 voturi la Camera Deputaților (0,53% – 2 deputați) și 69.762 de voturi la Senat (0,50%). În 1992, PSDR a fost membru al **Convenției Democrate din România**, dar a depus totuși și candidaturi separate la scrutinul local, obținând 35 de mandate de consilieri locali, 1 de consilier județean și 2 de primari; în 1996, PSDR a participat la alegerile locale și generale ca membru al **Uniunii Social Democrate**, iar în 2000 a fost singur la locale (883 de consilieri locali, 44 județeni și 63 de primari), pentru ca la generale să fie parte a **Polului Democrat-Social din România**. În 2001, PSDR fuzionează cu **Partidul Democrației Sociale din România**, sub numele **Partidul Social Democrat**.

Partidul Social Democrat Tradițional, v. **Partidul Forța Dreptății**.

Partidul Socialist a fost fondat pe 7 martie 1995, prin sciziunea **Partidului Socialist al Muncii**. Primul test electoral la care a participat a fost scrutinul local din vara lui 1996, când a obținut 830 de mandate de consilieri locali, 44 de consilieri județeni și 43 de primar. La alegerile generale din 1996 a obținut 280.364 de voturi la Camera Deputaților (2,29%) și 277.104 voturi la Senat (2,26%). Candidatul PS la alegerile prezidențiale, Tudor Mohora, a obținut în turul întâi 160.387 de voturi (1,27%). PS a fuzionat prin absorbție cu **Partidul Democrației Sociale din România** pe 22 iulie 2000, după ce la alegerile locale din acel an obținuse 391 de mandate de consilieri locali, 11 de consilieri județeni și 19 de primar.

Partidul Socialist al Dreptății – Independent, v. **Partidul Social Democrat Independent**.

Partidul Socialist al Muncii a fost fondat, ca „partid democratic de stânga" și „partid național patriotic", pe 23 ianuarie 1992, prin fuziunea unui **Partid Socialist** creat în 1990 și a unui grup din **Partidul Democrat al Muncii**. PSM, care avea drept siglă soarele, a fost la alegerile locale din 1992, membru al **Uniunii Stângii Democrate**. La alegerile generale din 1992 a strâns la Camera inferioară 330.378 de voturi (3.04% – 13 mandate de deputat), iar la cea superioară 349.470 de voturi (3,18% – 5 mandate de senator). În scrutinul local din 1996, PSM a avut 2.526 de consilieri locali, 98 de consilieri județeni și 120

de primari. La alegerile generale din 1996 a reușit să adune doar 262.563 de voturi la Camera Deputaților (2,15%) și 265.659 la Senat (2,16%); candidatul său la prezidențiale, **Adrian Păunescu**, a strâns 87.163 de voturi (0.69%). În 2000, la locale, PSM a obținut 745 de mandate de consilieri locali, 24 de consilieri județeni și 51 de posturi de primar, iar la alegerile generale a strâns 91.027 de voturi la Camera Deputaților (0,71%) și 96.636 la Senat (0,89%), candidatul său la prezidențiale, **Ion Sassu**, strângând 38.375 de voturi (0,34%). PSM a fuzionat prin absorbție cu **Partidul Social Democrat** pe 7 octombrie 2003, după ce se reînregistrase la Tribunal pe 1 iulie 2003, sub conducerea lui Ion Sassu și cu susținerea a 61.052 de simpatizanți.

Partidul Socialist Democratic Român a obținut la primul scrutin postdecembrist 143.393 de voturi la Camera Deputaților (1,05% – 5 deputați) și 152.989 de voturi la Senat (1,10%), iar la scrutinul următor, 95.041 de voturi la Camera Deputaților (0,87%) și 61.309 voturi la Senat (0,56%). PSDR a fost absorbit de **Frontul Democrat al Salvării Naționale** după alegerile legislative din 1992, după ce la alegerile locale din același an fusese membru al **Uniunii Stângii Democrate**, dar participase și singur, obținând 11 mandate de consilieri locali.

Partidul Socialist Muncitoresc Român a participat la competițiile electorale din 1996, obținând la locale 17 mandate de consilieri locali și 3 de consilieri județeni, iar la legislative 212.303 voturi la Camera Deputaților (1,73%) și 163.582 la Senat (1,33%). În 2000, a obținut de asemenea 9 mandate de consilieri locali.

Partidul Socialist Român, creat pe 18 august 1992, a participat la trei teste electorale generale: în 1996 a obținut 9.103 voturi la Camera Deputaților (0,07%) și 18.834 de voturi la Senat (0,15%); în 2000, a adunat 11.916 voturi la Camera Deputaților (0,11%) și 12.961 la Senat (0,12%), iar după ce s-a reînregistrat la Tribunal pe 13 octombrie 2003 – sub conducerea lui Nițu Vasile și cu sprijinul a 31.292 de simpatizanți – a depus liste la alegerile din 2004, când a obținut 28.034 de voturi la Camera Deputaților (0,28%) și 42.306 la Senat (0,41%). PSR a avut candidați și la locale: în 1996, a obținut 4 mandate de consilieri locali și unul de consilier județean; în 2000, 2 mandate de consilieri locali; în 2004, 8 mandate de consilieri locali.

Partidul Socialist Unit a fost fondat de doi disidenți PRM – Sever Meșca și Ilie Neacșu – și înregistrat la Tribunal pe 30 octombrie 2003, cu sprijinul a 44.081 de simpatizanți. La scrutinul local din 2004, a obținut 81 de mandate de consilieri locali și 3 de primar, iar la legislativele din același an a adunat 44.459 de voturi la Camera Deputaților (0,44%) și 60.027 de voturi la Senat (0,59%).

PSU a fuzionat pe 18 iunie 2005 cu **Partidul Muncitoresc Român** sub numele **Partidul Stângii Unite**. Pe 7 iulie 2006, Partidul Stângii Unite participă, alături de alte 13 partide neparlamentare, între care **Partidul Republican** și **Partidul Creștin Democrat** la înființarea **Alianței Lege și Ordine** (AOL).

Partidul Solidarității Democratice, care a purtat, până în august 1993, numele **Partidul pentru Cinstirea Eroilor Revoluției și Salvare Națională** (înființat la 20 aprilie 1990), a participat la trei scrutinuri: în mai 1990, a obținut 891 de voturi la Camera Deputaților (0,01%) și 1.089 la Senat (0,01%); în septembrie 1992, a adunat 26.182 de voturi la Camera Deputaților (0,24%) și 27.917 la Senat (0,25%), pentru ca la alegerile generale din 1996 să strângă 1.352 de voturi la Camera Deputaților (0,01%) și 299 la Senat.

Partidul Tineretului Democrat, înregistrat la Tribunal pe 29 iunie 2004, condus de Geo Călugăru cu sprijinul a 28.840 de simpatizanți, a obținut la alegerile din același an 16.271 de voturi la Camera Deputaților (0,16%) și 24.725 de voturi la Senat (0,24%). PTD a avut și un candidat la alegerile prezidențiale, **Alexandru Raj Tunaru**, care a obținut 27.225 de voturi (0,26%), clasându-se ultimul în cursa pentru funcția supremă în stat.

Partidul Tineretului Liber Democrat din România a devenit partid parlamentar după primele alegeri postcomuniste, obținând 43.188 de voturi la Camera Deputaților (0,32% – 1 mandat) și 32.506 voturi la Senat (0,23%). PTLD a fuzionat cu **Partidul Republican** pe 13 ianuarie 1992; la alegerile locale din luna următoare, apare totuși cu un consilier local ales.

Partidul Tribuna Republicană a fost înscris la Tribunal pe 3 mai 1990 și și-a ales drept siglă „crucea, având în spate razele speranței, iar ca sigiliu condorul, aluzie la republicanismul SUA, stat pe care TR îl consideră cel mai emancipat din lume". PTR a obținut 49 de voturi la alegerile pentru Camera Deputaților din 1992.

Partidul Țărănesc Român a obținut la alegerile din 1990 21.588 de voturi la Camera Deputaților (0,16%) și 3.547 de voturi la Senat (0,03%). După acest prim test electoral, PȚR își schimbă numele, devenind **Partidul Țărănesc Republican**, pentru ca în 26 iunie 1992 să fuzioneze cu **Partidul Național Liberal**.

Partidul Țiganilor din România, creat la Sibiu pe 5 martie 1990, a participat la primele două teste electorale postcomuniste, obținând în 1990 16.865 de voturi la Camera Deputaților (0,12%) și 5.565 de voturi la Senat (0,04%), pentru ca doi ani mai târziu să adune 9.949 de voturi la Camera Deputaților (0,09%) și 10.993 de voturi la Senat (0,10%).

Partidul Umanist Conservator și-a început existența legală pe 23 aprilie 1990 „din cenușa vechiului Partid Conservator" și avea „drept busolă protecția socială și sănătatea individului, dezvoltarea conștiinței umane sub raportul normelor ecologice". PUC a obținut la scrutinul din septembrie 1992, singurul la care a înscris candidaturi, 101 voturi la Camera Deputaților și 138 de voturi la Senat.

Partidul Umanitar al Păcii s-a născut pe 20 februarie 1990 și a obținut, la alegerile din acel an, 1.599 de voturi la Camera Deputaților, iar la cele din 1992 a câștigat 1.174 de voturi la Camera Deputaților (0,01%) și 2.224 la Senat (0,02%).

Partidul Unit Democrat al Romilor, Rudarilor și Lăutarilor din România, v. **Partidul Alianța Democrată a Romilor din România**.

Partidul Unității Celor Ce Muncesc din România a avut doi consilieri locali în iunie 1996.

Partidul Unității Democratice a fost înscris la Tribunal pe 16 ianuarie 1990, revendicând drept origine „Mișcarea pentru Democrație și restructurare, care a luat ființă în anul 1972, inițiată de disidentul Nicu Stăncescu". PUD a câștigat la alegerile din 1990 de la Camera Deputaților 16.354 de voturi (0,12%), iar la cele de la Senat 14.009 voturi (0,10%). După 1991, PUD a devenit membru al **Convenției Democrate din România**. La alegerile locale din 1992, a avut un consilier local ales.

Partidul Unității Democratice din Moldova a fost fondat la Iași pe 23 ianuarie 1990 și a participat la primul scrutin de după căderea comunismului, când a obținut 16.863 de voturi la Camera Deputaților (0.12%) și 13.111 voturi la Senat (0,09%), ca și la cel din septembrie 1992, când a câștigat 2.363 de voturi la Camera Deputaților (0,02%) și 1.730 de voturi la Senat (0,02%). PUDM a înscris candidați și la primele alegeri locale, când a avut 5 mandate de consilieri locali.

Partidul Unității Națiunii Române a fost fondat pe 15 martie 1990, sub numele **Partidul de Uniune Națională a Românilor din Transilvania**, nume pe care-l va purta până pe 6 iunie 1990, după care va deveni, până pe 17 noiembrie 1990, **Partidul de Uniune Națională a Românilor**, pentru ca apoi, până pe 9 septembrie 2000, să se numească **Partidul Unității Naționale Române**. În 1990, PUNR, „partid rezultat din necesitatea momentului Tg Mureș – martie 1990 (prima încercare de distrugere a României moderne de după dezastrul ocupației comuniste mondiale 1945-1989)", a fost membru al **Alianței pentru Unitatea Românilor**. La primele alegeri locale, PUNR a reușit să obțină 1.535 de mandate de consilieri locali, 80 de consilieri județeni și 96 de primari; într-o

alianță locală cu **Partidul România Mare**, a mai avut un consilier județean ales tot atunci. În același an, la scrutinul parlamentar, a obținut 839.586 de voturi la Camera Deputaților (7,72% – 30 de deputați) și 890.410 voturi la Senat (8,12% – 14 senatori); candidatul său la prezidențiale, **Gheorghe Funar**, a obținut în primul tur 1.294.388 de voturi (10,88%). La alegerile locale din vara lui 1996, PUNR a reușit să câștige 2.044 de poziții în consiliile locale, 90 în consiliile județene și 147 de posturi de primar. În toamna lui 1996, la legislative, PUNR a câștigat 533.348 de voturi la Camera Deputaților (4,36% – 18 mandate de deputat) și 518.962 de voturi la Senat (4.22% – 7 senatori), iar candidatul său la prezidențiale, **Gheorghe Funar**, a reușit să strângă în primul tur 407.828 de voturi (3,22%). În 2000, la locale PUNR a câștigat 869 de mandate de consilieri locali, 37 de consilieri județeni și 47 de posturi de primar; la alegerile lesgislative, formațiunea a fost membră a **Partidului Alianța Națională** (după fuziunea, realizată în septembrie 2000, cu **Partidul Național Român**). După ce a părăsit Partidul Alianța Națională (iunie 2001), formațiunea s-a reînființat sub numele Partidul Unității Națiunii Române (11-12 mai 2002), pentru a se reînscrie în baza Legii partidelor, pe 22 octombrie 2003, sub conducerea lui Mircea Chelaru și cu susținerea a 54.402 simpatizanți. În alegerile locale din 2004, PUNR a câștigat 383 de mandate de consilieri locali, 3 de consilieri județeni și 14 de primar. La scrutinul general din 2004, PUNR a reușit să strângă 53.222 de voturi la Camera Deputaților (0,52%) și 56.414 voturi la Senat (0,55%). Pe 12 februarie 2006, PUNR este absorbit de **Partidul Conservator**, președintele său Mircea Chelaru devenind vicepreședinte al PC. Din februarie 2005 în februarie 2006, unele filiale PUNR au fost absorbite de **Partidul Democrat**, sub influența fostului lider Valeriu Tabără (trecut la PD).

Partidul Unității Social-Democrate este o disidență a **Frontului Salvării Naționale**, care s-a înscris la Tribunal pe 30 aprilie 1991, sub numele **Frontul Salvării Naționale – Social Democrat** (care care obținea 2 mandate de consilieri locali la alegerile din 1992) și care își va schimba numele pe 27 mai 1992, devenind PUSD, care și-a ales drept siglă „un trifoi cu patru foi înscris în cerc, sub deviza *Muncă, libertate, prosperitate pentru fiecare*". Până la urmă, după fuziunea cu o altă disidență din FSN intitulată **FSN-20 mai**, va fuziona prin absorbție cu **Partidul Democrat**, după ce în 1993, devenise membru al **Alianței Naționale a Social Democrației**. PUSD nu a depus liste decât la primele alegeri locale din februarie 1992 (când a obținut 20 de mandate de consilieri locali, 2 de consilieri județeni și un mandat de primar) și la scrutinul legislativ din 1992, când a obținut 50.853 de voturi la Camera Deputaților (0,47%) și 52.638 de voturi la Senat (0,48%).

Partidul Uniunea Creștin Ortodoxă a participat doar la primul scrutin de după căderea comunismului, când a obținut 17.521 voturi la Camera Deputaților (0,13%) și 7.324 de voturi la Senat (0,05%).

Partidul Uniunea Populară pentru Dreptate a reușit să adune la scrutinul din 2000, singurul la care a depus liste, 3.506 voturi la Camera Deputaților (0,03%) și 5.747 de voturi la Senat (0,05%).

Partidul Uniunea Republicană și-a început existența pe 13 februarie 1990 ca „partid de centru-stânga, situat pe poziții republicane nete" și a participat la alegerile din 1990, când a obținut 2.693 de voturi la Camera Deputaților (0,02%) și 3.280 de voturi la Senat (0,02%), ca și la primele alegeri locale, obținând un mandat de consilier local.

Partidul Uniunii Creștine din România a fost înființat la Cluj pe 17 ianuarie 1990 și a câștigat la alegerile din acel an, singurele la care a depus candidaturi, 14.902 voturi la Camera Deputaților (0,11%) și 7.045 la Senat (0,05%). Formațiunea a avut 3 consilieri locali aleși în cadrul primelor alegeri locale din februarie 1992.

Partidul Verde din România a obținut la primele alegeri europene 19.820 de voturi (0,38%).

Partidul Vieții Românești a participat la alegerile din 2000, obținând la locale 19 mandate de consilieri locali și unul de primar, iar la legislative 46.129 de voturi la Camera Deputaților (0,38%) și 54.634 de voturi la Senat (0,50%).

Partidul Viitorul Democrat al Patriei a fost creat pe 27 martie 1990 și a participat la primele două teste electorale postcomunsite, câștigând în primul 2.091 de voturi la Camera Deputaților (0,02%) și 1.008 la Senat (0,01%), pentru ca în septembrie 1992 să obțină 4.355 de voturi la Camera Deputaților (0,04%) și 4.249 de voturi la Senat (0,04%). Având drept siglă „casa românească cu două tricoloruri pe perete: cel cu stema decupată (al Revoluției) și cel al Republicii Moldova", PVDP a fost apropiat de **PUNR**.

Partidul Voința Poporului a obținut, la scrutinul din 1992, 2.758 de voturi la Camera Deputaților (0,02%).

Polul Democrat-Social din România este o coaliție electorală a **Partidului Democrației Sociale din România**, a **Partidului Social Democrat Român** și a **Partidului Umanist Român** formată în septembrie 2000, coaliție care, la alegerile din acel an, a obținut 3.968.464 voturi la Camera Deputaților (36,61% – 155 de mandate de deputat) și 4.040.212 voturi la Senat (37,09% – 65 de senatori).

Solidaritatea Națională Democrată a fost înființată pe 6 mai 1992, avea drept siglă electorală un ceas deșteptător și a participat la al doilea scrutin

postcomunist, când a obținut 79.207 voturi la Camera Deputaților (0,73%) și 97.711 voturi la Senat (0,89%).

Uniunea Armenilor din România, reînființată în februarie 1990, a obținut la fiecare dintre cele cinci alegeri postcomuniste câte un mandat de deputat, reușind să strângă 399 de voturi în 1990, 7.145 de voturi (0,07%) în 1992, 11.543 de voturi (0,09%) în 1996, 21.302 voturi (0,20%) în 2000 și 9.810 voturi (0,10%) în 2004.

Uniunea Bulgară din Banat, fondată în 1990, când avea în titulatură și precizarea „**Asociația Culturală Bulgară din București**" (pentru ca în 1992, 2000 și 2004 acesteia să i se substituie precizarea „**România**") a participat la cele cinci scrutinuri postcomuniste, asigurând reprezentarea minorității bulgare în 4 din cele 5 Parlamente (mai puțin în 1996-2000). UBB a depus candidaturi doar la Camera Deputaților și a obținut 3.451 de voturi (0,03%) în 1990, 1.906 voturi (0,02%) în 1992, 4.115 voturi (0,03%) în 1996, 20.085 de voturi (0,18%) în 2000 și 15.283 de voturi (0,15%) în 2004. La alegerile locale, Uniunea a obținut următoarele performanțe: în 1992, 9 mandate de consilieri locali, unul de consilier județean și unul de primar; în 1996, 5 mandate de consilieri locali; în 2000, 4 mandate de consilieri locali; în 2000, 2 mandate de consilieri locali; în 2004, 5 mandate de consilieri locali și unul de primar.

Uniunea Bulgarilor Pavlicheni din România a participat doar la scrutinul din 2000 de la Camera Deputaților, când a obținut 497 de voturi.

Uniunea Cehilor din România a participat doar la scrutinul din 2000 de la Camera Deputaților, când a obținut 1.539 de voturi.

Uniunea Creștină Română a participat la primele alegeri locale, când a câștigat 4 mandate de consilieri locali și 2 de consilieri județeni.

Uniunea Creștin Democrată din România a fost creată la Timișoara, fiind înregistrată la Tribunal pe 13 februarie 1990. A participat la alegerile locale din 1992, când a obținut un mandat de consilier local.

Uniunea Croaților din România a obținut în 1992 și 1996 scoruri foarte modeste la Camera Deputaților (219, respectiv 486 de voturi), pentru ca în ultimele două legislaturi să devină reprezentanta minorității croate în Camera inferioară, cu 11.084 de voturi (0,10%) în 2000 și 10.331 de voturi în 2004 (0,10%). La alegerile locale, UCR a obținut următoarele rezultate: în 1992, 10 mandate de consilieri locali; în 1996, 11 mandate de consilieri locali și două de primari; în 2000, a obținut doar 6 mandate de consilieri locali, iar în 2004, a repetat performanța la consiliile locale și a câștigat și cursa pentru o primărie.

Uniunea Culturală a Albanezilor a obținut în 1996 la alegerile pentru Camera Deputaților un număr de 8.722 de voturi (0,07%), câștigând mandatul care revenea acestei minorități, pentru ca în 2000 (când numele organizației a căpătat precizarea „din România") să obțină 7.798 de voturi (0,06%), ratând însă reprezentarea în Camera inferioară, în favoarea **Ligii Albanezilor din România**.

Uniunea Culturală a Rutenilor din România a participat la ultimele două scrutinuri de la Camera Deputaților, obținând în ambele cazuri reprezentarea în Parlament, cu 6.942 de voturi (0,06%) în 2000 și, respectiv 2.671 de voturi (0,03%) în 2004.

Uniunea Democrat Creștină a fost înscrisă la Tribunal, ca partid de centru-dreapta, pe 5 ianuarie 1990 și a participat la primele patru teste electorale postcomuniste, obținând, la alegerile din 1990, 24.001 de voturi (0,18%) la Camera Deputaților și 21.210 la Senat (0,15%), la alegerile din 1992, 5.656 de voturi (0,05%) la Camera Deputaților și 4.827 la Senat (0,04%), la alegerile din 1996, 19.963 de voturi la Camera Deputaților (0,16%) și 23.656 la Senat (0,19%) și, la alegerile din 2000, 3.316 voturi la Camera Deputaților (0,02%) și 4.016 la Senat (0,04%). La alegerile locale din 1992, UDC a obținut un singur mandat de consilier local, performanță repetată și în iunie 1996.

Uniunea Democrată a Croaților din România a participat fără succes la alegerile de la Camera Deputaților din 2000 (obținând 2.059 de voturi – 0,02%) și din 2004, când a strâns 7.769 de voturi (0,08%). UDCR a obținut, în schimb, la alegerile locale din 2000 două poziții în consiliile locale.

Uniunea Democrată a Romilor a obținut la alegerile locale din 1992 14 mandate de consilieri locali și 1 de consilier județean.

Uniunea Democrată a Tinerilor Maghiari a avut 2 mandate de consilieri locali în iunie 1996.

Uniunea Democrată a Ucrainenilor din România a participat, fără succes, la alegerile din 1996 (când a obținut 4.132 de voturi – 0,03%) și la cele din 2000 – când a strâns 5.843 de voturi (0,05%). UDUR a depus candidaturi și la alegerile locale din 2000, obținând 6 poziții în consiliile locale.

Uniunea Democrată Maghiară din România este singura formațiune a minorităților care a trecut toate cele cinci teste electorale: la alegerile din 1990, UDMR a obținut 991.601 voturi la Camera Deputaților (7,23% – 29 de deputați) și 1.004.353 de voturi la Senat (7,20% – 12 senatori); la scrutinul din 1992 – 811.290 de voturi la Camera Deputaților (7.46% – 27 de deputați) și

831.469 la Senat (7,58% – 12 senatori); la alegerile din 1996 – 812.628 de voturi la Camera Deputaților (6,64% – 25 de deputați) și 837.760 la Senat (6,82% – 11 senatori), iar candidatul său la alegerile prezidențiale, **György Frunda**, a strâns 761.411 voturi (6.02%); la scrutinul din 2000 – 736.863 de voturi la Camera Deputaților (6,80% – 27 de deputați) și 751.310 la Senat (6,90% – 12 senatori), în vreme ce candidatul său la alegerile prezidențiale, același **György Frunda**, a reușit să adune 696.989 de voturi (6,22%). La alegerile din 2004, UDMR a obținut 628.125 de voturi la Camera Deputaților (6,17% – 22 de deputați) și 637.109 voturi la Senat (6,23% – 10 senatori), iar candidatul său prezidențial, **Markó Béla**, 533.446 de voturi(5,10%). La alegerile locale, UDMR a oținut următoarele performanțe: în 1992, 2.616 consilieri locali, 121 de consilieri județeni și 131 primari; în 1996, 2.445 de consilieri locali, 133 de consilieri județeni și 139 de primari; în 2000, 2.451 de consilieri locali, 135 de consilieri județeni și 148 de primari; în fine, în 2004, Uniunea a avut 2.481 de consilieri locali, 112 consilieri județeni și 186 de primari. La primul scrutin european (25 noiembrie 2007), UDMR a reușit să câștige 2 mandate, cu ajutorul celor 282.929 voturi (5,52%), un număr mai mare decât voturile obținute, la aceleași alegeri, de candidatul independent **László Tökes**, care, cu 176.533 de voturi (3,47%) a obținut și el un mandat în Parlamentul European.

Uniunea Democrată Turcă din România (în 1990: **Uniunea Democratică Turcă Musulmană**) a reprezentat, cu câte un deputat, minoritatea turcă în toate Parlamentele postcomuniste. În 1990, a depus liste și la Camera Deputaților (8.600 de voturi – 0,06%), și la Senat (8.439 de voturi – 0,06%), după care s-a prezentat doar la Camera Deputaților, obținând 2.572 de voturi în 1992 (0.02%), 4.326 de voturi în 1996 (0,04%), 6.675 de voturi în 2000 (0,05%) și 7.715 voturi în 2004 (0,08%). Uniunea a participat și la alegerile locale din 1996, când a avut două mandate de consilieri locali.

Uniunea Democratică a Romilor din România a prezentat candidaturi doar la primul scrutin postcomunist, obținând un mandat de deputat (29.162 de voturi – 0,21%), dar nu și o reprezentare în Camera superioară (19.847 de voturi – 0,14%). UDRR se autodesființează în 1992, după alegerile locale, când reușise să câștige două mandate de consilieri locali și unul de consilier județean.

Uniunea Democratică a Slovacilor și Cehilor din România a avut câte un deputat în Camera Deputaților din 1990 până în prezent, obținând 4.584 de voturi în 1990 (0,03%), 4.708 voturi în 1992 (0,04%), 6.531 de voturi în 1996 (0,05%), 5.686 de voturi în 2000 (0,05%) și 5.950 de voturi în 2004 (0,06%). La alegerile locale, UDSCR a avut următoarele performanțe: în 1992, 49 de mandate de consilieri locali, unul de consilier județean și 3 de primari, tot atunci statisticile consemnând alte 5 mandate de consilieri locali și 2 de primar

pentru **Uniunea Democratică a Cehilor și Slovacilor**; în 1996, UDSCR a câștigat 27 de mandate de consilieri locali și două de primar; în 2000, 28 de mandate de consilieri locali și două de primar; în 2004, 20 de mandate de consilieri locali.

Uniunea Democratică a Tătarilor Turco-Musulmani din România a reprezentat minoritatea turco-tătară în forul legislativ din 1992 până astăzi: la alegerile din 1992, a obținut 7.699 de voturi (0,07%), la cele din 1996 – 6.319 voturi (0,05%), la cele din 2000 – 10.380 de voturi la Camera Deputaților (0,09%) și 9.226 de voturi la Senat (0,08%), pentru ca în 2004 să depună liste doar la Camera Deputaților – 6.452 de voturi (0,06%). La alegerile locale, UDTTMR a obținut următoarele rezultate: în 1992, 17 mandate de consilieri locali și unul de consilier județean; în 1996, 10 mandate de consilieri locali și tot unul de consilier județean; în 2000, două și în 2004, trei mandate de consilieri locali.

Uniunea Democratică „Țara Oașului" a fost creată la Negrești-Oaș pe 27 martie 1990 și a prezentat candidaturi la primul scrutin de după prăbușirea regimului comunist, adunând 6.215 voturi la Camera Deputaților (0,05%) și 7.131 la Senat (0,05%). Uniunea a depus candidaturi și la alegerile locale din februarie 1992, când a câștigat 8 mandate de consilieri județeni.

Uniunea Elenă din România a reprezentat această minoritate în toate legislativele postcomuniste, reușind să strângă 4.932 de voturi în 1990 (0,04%), 9.134 de voturi în 1992 (0,08%), 8.463 de voturi în 1996 (0,07%), 15.007 voturi în 2000 (0,13%) și 7.161 de voturi în 2004 (0,07%). Uniunea a participat și la alegerile locale, obținând în iunie 1996 un mandat de consilier județean, la fel ca și patru ani mai târziu.

Uniunea Elenă ELPIS Constanța a obținut la scrutinul din 2000 pentru Camera Deputaților 449 de voturi.

Uniunea Forțelor de Dreapta a luat ființă pe 6 februarie 1996, purtând mai întâi numele **Alternativa României** (până în noiembrie 1997), apoi **Partidul Alternativa României** (până în martie 1999, când s-a optat pentru UFD) și având o orientare neoliberală. Formațiunea a depus mai întâi liste la alegerile locale din vara lui 1996, reușind să obțină 44 de mandate de consilieri locali, 5 de consilieri județeni și două posturi de primar. La alegerile generale din 1996, partidul a intrat în Parlament pe listele **CDR**. La alegerile locale din 2000, Uniunea a obținut 551 de mandate de consilieri locali, 20 de consilieri județeni și 29 de primari. În vara lui 2000, UFD a devenit parte a **Convenției Democrate Române 2000**, ratând însă câteva luni mai târziu intrarea în Parlament. Pe 13 mai 2003, UFD a fost absorbită de **Partidul National Liberal**

Uniunea Generală a Asociațiilor Etniei Huțule s-a prezentat, fără succes, la alegerile de la Camera Deputaților din 2000 (când a obținut 646 de voturi) și la cele din 2004 (când a strâns 1.225 de voturi).

Uniunea Generală a Romilor din România, înscrisă la Tribunal pe 13 februarie 1990, a prezentat candidaturi în 1992, la alegerile locale din februarie (3 mandate de consilieri locali), ca și la cele generale din septembrie, obținând 22.071 de voturi la Camera Deputaților (0,20%) și 19.504 voturi la Senat (0,18%). La alegerile locale din 1996, UGRR a obținut 7 mandate de consilieri locali și unul de consilier județean.

Uniunea Liberă Democratică a Romilor din România a fost creată pe 19 mai 1990 și a participat la alegerile din acel an (4.605 voturi la Camera Deputaților – 0,03% și 2.505 voturi la Senat – 0,02%), ca și la alegerile locale din februarie 1992 (11 mandate de consilieri locali) și la cele generale din septembrie același an (31.384 de voturi la Camera Deputaților – 0,29% și 18.624 de voturi la Senat – 0,17%).

Uniunea Liberală Brătianu a fost creată pe 4 aprilie 1990, ca expresie a unei „politici liebrale de centru", și a obținut un mandat de deputat la alegerile din acel an, când a strâns 36.869 de voturi la Camera Deputaților (0,27%), ratând însă intrarea și în Senat (unde a avut 35.943 de voturi – 0,26%). În 1992, ULB a câștigat la alegerile locale 15 mandate de consilieri locali, unul de consilier județean și 20 de mandate de primar, iar la scrutinul legislativ din același an a reușit să adune 55.096 de voturi la Camera Deputaților (0,51%) și 48.587 la Senat (0,44%). În 1996, ULB a fost membră a **Alianței Național-Liberale Ecologiste**, alături de **Partidul Național Liberal – Câmpeanu** și **Partidul Ecologiștii**, după ce la alegerile locale obținuse 7 mandate de consilieri locali și două de consilieri județeni. În 2000, la locale, ULB a câștigat un singur mandat de consilier local, iar la legislative a strâns 3.760 de voturi la Camera Deputaților (0.,03%) și 7.373 de voturi la Senat (0,07%).

Uniunea Națională de Centru a fost o coaliție a **Partidului Democrat Agrar din România**, a **Partidului Umanist Român** și a **Mișcării Ecologiste din România**, formată pe 16 iulie 1996, înscrisă la Tribunal pe 5 august 1996 și dizolvată după alegerile din noiembrie 1996, în cadrul cărora obținuse 106.069 de voturi la Camera Deputaților (0,87%) și 118.859 la Senat (0,97%). Candidatul UNC la prezidențialele din 1996, **Ioan Pop de Popa**, a obținut 59.752 de voturi (0,47%).

Uniunea Națională PSD+PUR a fost o alianță a **Partidului Social Democrat** și a **Partidului Umanist din România – Social Liberal**, realizată în

vederea alegerilor din 2004, când a obținut 3.730.352 de voturi la Camera Deputaților (36,61% – 132 de mandate, dintre care 113 pentru PSD) și 3.798.607 voturi la Senat (37,13% – 57 de mandate de senator, dintre care 11 pentru PUR). Candidatul Uniunii la prezidențiale, **Adrian Năstase**, a strâns în primul tur 4.278.864 de voturi (40.94%), iar în turul al doilea 4.881.520 (48,77%).

Uniunea pentru Reconstrucția României a fost înregistrată la Tribunal pe 4 decembrie 2003, sub conducerea lui Cosmin Alexandru și cu sprijinul a 32.380 de simpatizanți. URR a obținut la alegerile din anul următor 33 de mandate de consilieri locali și un post de primar, iar la generale a adunat 32.749 de voturi la Camera Deputaților (0,32%) și 37.630 la Senat (0,37%). Candidatul formațiunii la prezidențiale, **Ovidiu Tudorici**, a reușit să strângă 37.910 voturi (0.36%). Pe 6 martie 2005, URR este absorbită de **PNȚCD**.

Uniunea Polonezilor din România, v. **Asociația Uniunea Culturală a Polonezilor din România**.

Uniunea Polonezilor din România Dom Polski a reprezentat această minoritate în toate Parlamentele postcomuniste, cu excepția celui ales în 2000. UPRDP a obținut la scrutinul din 1992, 2.372 de voturi la Camera Deputaților (0,02%) și 848 de voturi la Senat; la alegerile din 1992, a adunat 3.013 voturi (0,03%); la cele din 1996 – 1.842 de voturi (0,02%); la scrutinul din 2000 a strâns 1.619 voturi (0,01%), iar la cel din 2004 a reunit 5.473 de opțiuni (0,05%). La alegerile locale, formațiunea a obținut următoarele rezultate: în 1992, 4 mandate de consilieri locali; în 1996, 3 mandate de consilieri locali și unul de consilier județean; în 2000, un mandat de consilier local, iar în 2004, cu unul mai mult.

Uniunea Romilor din România a participat la scrutinul local din 1992 (câștigând 29 de mandate de consilieri locali) și la cel general din 1996, când a strâns 71.020 de voturi la Camera Deputaților (0,58%) și 72.648 la Senat (0,59%).

Uniunea Romilor județul Constanța a participat la scrutinul local din 1996 (un consilier local ales), ca și la cel general când a strâns 640 de voturi la Camera Deputaților și 763 la Senat.

Uniunea Sârbilor din România (în 1990: **Uniunea Democratică a Sârbilor din România**; în 1992 și 1996: **Uniunea Democrată a Sârbilor și Carașovenilor din România**) a avut câte un deputat în fiecare legislativ postcomunist, obținând, la alegerile din 1990, 9.095 de voturi (0,07%), la cele din 1992 – 5.328 de voturi (0,05%), la cele din 1996 – 6.851 de voturi (0,06%), la cele din 2000 – 8.748 de voturi (0,07%) și la cele din 2004 – 6.643 de voturi (0,07%). La alegerile locale, sârbii au obținut următoarele rezultate: în 1992,

28 de mandate de consilieri locali și unul de consilier județean; în 1996, 21 de consilieri locali, un mandat de consilier județean și unul de primar; în 2004, 11 consilieri locali.

Uniunea Social Democrată a fost o coaliție a **Partidului Democrat (ex-Frontul Salvării Naționale)** și a **Partidului Social Democrat Român**, creată pe 27 septembrie 1995 și dizolvată pe 13 mai 1999. USD a participat mai întâi la alegerile locale din 1996, obținând 5.957 de mandate de consilieri locali, 200 de consilieri județeni și 475 de primar; la acestea trebuie adăugate 2 mandate de consilieri locali obținute pe o listă comună cu **Partidul Alianței Civice**. La scrutinul general din toamna lui 1996, USD a obținut 1.582.231 de voturi la Camera Deputaților (12,93% – 53 de deputați) și 1.617.384 de voturi la Senat (13,16% – 23 de senatori); candidatul său la prezidențiale, **Petre Roman**, a obținut în primul tur 2.369.941 de voturi (20,54%), ratând intrarea în turul al doilea.

Uniunea Stângii Democrate a fost creată pe 25 octombrie 1991, ca o alianță ce reunea **Partidul Socialist al Muncii, Partidul Socialist Democratic Român, Partidul Român pentru Noua Societate, Mișcarea Neoliberală** (creată la 8 iunie 1990 în București) și **Asociația Generală pentru Apărarea Drepturilor la Muncă**. USD a participat la alegerile locale din 1992, când a obținut 264 de mandate de consilieri locali, 13 de consilieri județeni și 11 posturi de primar.

Uniunea Turcă Musulmană din România a obținut la alegerile din 2004 pentru Camera inferioară 6.517 voturi (0,06%).

Uniunea Ucrainenilor din România a reprezentat această minoritate în toate cele cinci Camere inferioare postcomuniste. La primul scrutin a depus liste și la Camera Deputaților (16.179 de voturi – 0,12%) și la Senat (8.310 voturi – 0,06%), pentru ca la testele electorale următoare să nu mai participe decât la competiția pentru Camera Deputaților și să obțină 7.717 voturi în 1992 (0,07%), 7.165 de voturi în 1996 (0,06%), 9.404 voturi în 2000 (0,08%) și 10.888 voturi în 2004 (0,11%). La alegerile locale, UUR a obținut următoarele rezultate: în 1992, 73 de mandate de consilieri locali, 5 de consilieri județeni și 5 mandate de primar; în 1996, 21 de mandate de consilieri locali și 2 de consilieri județeni; în 2000, UUR a reușit să ocupe 26 de poziții în consiliile locale și 3 de primar, iar în 2004, 29 mandate de consilieri locali și 2 de primar.

Pentru construirea listei, am folosit ca surse rezultatele celor cinci alegeri legislative și prezidențiale din 1990-2004, rezultatele celor patru alegeri locale (1992-2004), ca și volumele *Partide politice*, Agenția Națională de Presă Rompres, București, 1993 (din care au fost extrase citatele referitoare la programe și sigle electorale, alcătuite ca urmare a declarațiilor formulate de partide); Ion ALEXANDRESCU, Ion BULEI, Ion MAMINA, Ioan SCURTU, *Enciclopedia de istorie a României*, Editura Meronia, București, 2000; Alexandru RADU, *Nevoia schimbării.*

Un deceniu de pluripartidism în România, Editura Ion Cristoiu, București, 2000; IDEM, *Partidele politice românești după 1999*, Paideia, București, 2003; Stan STOICA, *Dicționarul partidelor politice din România (1989-2003)*, ediția a III-a revizuită și actualizată, Editura Meronia, București, 2003 și ediția a IV-a, București, Meronia, 2004. Am utilizat de asemenea datele din *Registrul partidelor politice* din aprilie 2004, ca și articolul lui Lucian GHEORGHIU, „27 de partide au rămas *în viață*", *Cotidianul*, 18 iulie 2003. Lista cuprinde toate formațiunile politice care au depus candidaturi la alegerile legislative (numărul de voturi, procentajul și numărul de mandate câștigate), ca și formațiunile care au obținut mandate în alegerile locale (la consiliile locale, la cele județene sau la primării). Lista participanților la alegeri este completă dacă adăugăm datele despre candidații independenți: în 1990, aceștia au obținut 256.656 de voturi la Adunarea Deputaților și 427.535 voturi la Senat (1 mandat – Antonie Iorgovan, singurul ales ca independent în întreaga perioadă postcomunistă); în 1992, independenții au avut 58.347 voturi la Cameră și 52.462 la Senat (nici un mandat); în 1996, au avut 248.825 (Cameră – 0 mandate) și 98.898 (Senat – 0 mandate); în 2000, cei 13 candidați la Cameră au obținut 137.561 la Cameră, iar cei 3 candidați de la Senat au strâns 3.428 de voturi (0 mandate), pentru ca în 2004 cei 10 independenți prezentați la alegerile pentru Cameră să obțină 51.646 de voturi, iar cei doi independenți de la alegerile pentru Senat 11.923 (fără mandate). La alegerile locale, situația este următoarea: în 1992, în statistica electorală apar două poziții distincte, mai precis „candidații independenți" cu 2.684 de mandate de consilieri locali, 25 de consilieri județeni și 659 de primari, ca și „lista de candidați independenți", cu 101 consilieri locali și 3 consilieri județeni; la alegerile din 1996, au fost aleși ca independenți 1.727 de consilieri locali, 60 de consilieri județeni și 273 de primari; la localele din 2000, candidații independenți au câștigat 422 de mandate de consilieri locali și 159 de primării; în 2004, 503 consilieri locali, un consilier județean și 82 de primari au fost aleși de către cetățeni ca independenți.

LISTA TABELELOR DIN TEXT

Referendumuri și plebiscite în România: 34
Încrederea în instituții: 37
Votul la legea bugetului (1991-2007): 38
Inițiativa legislativă (ianuarie 1990-iunie 2007): 39
Ordonanțe de urgență (septembrie 1991-iunie 2007): 39
Moțiunile simple: 40
Lista moțiunilor de cenzură (1990-octombrie 2007): 41
Întrebări și interpelări în Camera Deputaților (1992-iunie 2007): 42
Regiuni de dezvoltare în România: 59
Evoluția membrilor PCR: 75
Partide înscrise și liste depuse la alegerile generale: 78
Simpatizanții partidelor în iulie 2003: 79
Numele formațiunilor politice din România (1990-2004): 83
Volatilitatea electorală: 86
Magnitudinea circumscripțiilor (1990-2004): 89-90
Corpul electoral și participarea: 91
Voturile valabil exprimate la alegerile postdecembriste: 92
Voturile nule la alegerile postdecembriste: 93
Forțele parlamentare (1990-2004): 94
Numărul efectiv de partide (1990-2004): 95
Dimensiunile legislativului după 1989: 96
Voturile „irosite" (1992-2004): 97
Primele electorale pentru câștigătorii alegerilor: 97
Numărul de mandate și alocarea lor (1992-2004): 98
Disproporționalitatea legislativă și prezidențială (1990-2004): 99
Partidele care au trecut minimum 3 teste electorale: 103
Scorurile familiilor politice din România (1989-2004): 106-107
Subsidii politice și cotizații ale partidelor (2003-2004): 121
Formule guvernamentale și majorități parlamentare (1990-2004): 123
Evoluția mandatelor partidelor (2004-2008): 126
Candidații prezidențiali și partidele-suport: 128
Durata cabinetelor (1989-2004): 129
Raportul neocomuniști-anticomuniști (1990-1996): 152
Numărul formațiunilor minorităților înscrise la alegeri: 155
Populații minoritare în România (1992–2002): 156
Mandate ale partidelor și Uniunilor minorităților (1990-2004): 161-163
Componența și tipurile de majorități în consiliile județene în 2004: 166

INDICE DE AUTORI

AGH, Attila: 36
ALEXANDRESCU, Ion: 228
ALBU, Emanuel: 46
ANDOLFATTO, Dominique: 118
ANDREFF, Wladimir: 14
ANDRONIC, Roxana: 78
ANTOHI, Sorin: 36, 50
ARON, Raymond: 50, 67, 73, 141, 167
AUSTIN, Reginald: 121
AVRIL, Pierre: 68

BADIE, Bertrand: 106
BALOGH, Raul: 33
BARBU, Daniel: 7, 13, 24, 30, 48, 50, 53, 72, 96, 130, 137, 138, 150, 159, 165
BARTOLINI, Stefano: 20
BATT, Judy: 53, 118
BECKER, Theodore L.: 44
BELOT, Céline: 175
BERGOUNIOUX, Alain: 111
BERINDEI, Dan: 160
BERINDEI, Mihnea: 14
BINGHAM POWELL jr., G.: 131
BIRCH, Sarah: 28
BIRNBAUM, Pierre: 106
BLANKENBURG, Erhard: 45
BÖRZEL, Tanja A.: 171
BRICHTA, Avraham: 26
BUCĂ, Marin: 12
BULAI, Alfred: 110
BULEI, Ion: 228
BURKE, Edmund: 69
BURNELL, Peter: 109

CALISE, Mauro: 26, 100, 142
CALLAGHAN, John: 111
CAMPBELL, Angus: 146
CARP, Radu: 48, 113
CAUTRES, Bruno: 175
CERNICOVA, Mariana: 12
CHEHABI, Houchang E.: 47, 75
CHECKEL, Jeffrey T.: 171
CIRTAUTAS, Arista Maria: 105
CÂNCEA, Paraschiva: 19, 68
CLÉMENT, Pascal: 80
COMAN, Ramona: 45, 48
CONSTANTINESCU, Emil: 32, 170
COTTA, Maurizio: 28, 86, 95, 143
COTTINO, Amedeo: 45

DAALDER, Hans: 69
DAHL, Robert: 45
DALTON, Russel J.: 120
DATCULESCU, Petre: 114
DE WAELE, Jean-Michel: 7, 13, 14, 80, 88, 107, 110, 131, 144, 145, 174
DELETANT, Dennis: 13
DELLA PORTA, Donatella: 56
DELWIT, Pascal: 88, 108, 110, 112, 113, 174
DIACONU, A.: 55
DIECKHOFF, Alain: 153
DOBRE, Ana-Maria: 59, 60
DOGAN, Matei: 6, 16, 19, 20, 22, 69, 139
DUȚU, Alexandru: 50
DUVERGER, Maurice: 27, 70, 119

FATI, Sabina: 44
FILIP, Georgeta: 112
FISCHER, Mary Ellen: 68, 73
FOCȘENEANU, Eleodor: 14, 18, 19, 22, 23, 24, 34, 46, 68
FULIGNI, Bruno: 80

CUPRINS

Introducere 5

Partea întâi: REGIMUL
1. Originea revoluționară și tradiția alegerilor 11
2. Seria constituțională românească 18
3. Un regim eclectic 26
4. Executivul dualist-conflictual 30
5. Parlamentul atrofiat 36
6. Problema juridico-politică 44
7. Consensualism administrativ și patronaj 50
8. O ficțiune: regiunea de dezvoltare 58

Partea a doua: PARTIDELE
9. De la partidul unic la partide 67
10. Creșterea și descreșterea Partidului Comunist 72
11. Partide, liste, membri 76
12. Volatilitatea electorală și numărul efectiv de partide 85
13. Supradimensionarea legislativă și disproporționalitatea 96
14. Nouă partide de succes și familiile lor politice 103
15. Modele de partide în peisajul politic românesc 118
16. O majoritate câștigată, patru majorități negociate și trei Președinți 123
17. Ruptură și continuitate: regimul interbelic și regimul postcomunist 130

Partea a treia: SISTEMUL POLITIC
18. Câteva explicații 137
19. Negarea clivajelor 143
20. Revoluție *versus* tradiție 149
21. Naționalismul românesc 153
22. O nouă monstruoasă coaliție? 159
23. *Ex Occidente Lux* – parcursul integrării europene 168

ANEXĂ
Partidele și coalițiile politice în competițiile electorale din România postcomunistă 178

Lista tabelelor din text 230
Indice de autori 231

Pierre Manent

RAȚIUNEA NAȚIUNILOR

traducere din limba franceză de Cristian Preda

„Cartea de față este diferită. Nu pentru că, obosit de atâtea lecturi, m-aș fi hotărât dintr-odată să mă angajez în dezbaterea civică și să «trag în toate direcțiile». Paginile pe care le veți citi sintetizează, de fapt, un efort îndelungat, declanșat de perceperea acută a unui fenomen măreț și care ne afectează pe fiecare în profunzime. Deși există numeroase motive care mă puteau determina să nu public aceste reflecții, până la urmă m-am decis să vi le fac cunoscute, pentru că am avut sentimentul – să fiu iertat dacă merg prea departe! – că, pe măsură ce fenomenul acesta devine tot mai amplu, el este din ce în ce mai puțin perceput de conștiința comună. Iar în această privință, filosofii politici nu mai pot servi drept ghid. Trebuie, de aceea, să merg înainte singur."

Pierre Manent, *Raționea națiunilor*

Norberto Bobbio

LIBERALISM ŞI DEMOCRAŢIE

traducere din limba italiană de Ana-Luana Stoicea

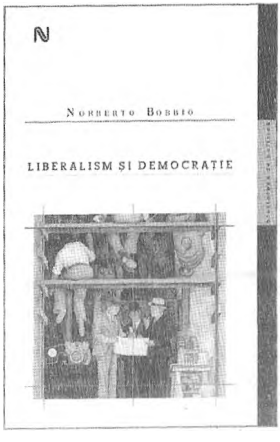

„Format în ambianţa intelectuală torineză dominată de figura lui Luigi Einaudi, Norberto Bobbio a fost întreaga sa viaţă partizanul indefectibil al unui liberalism de orientare socială şi de expresie laică. Convingerile sale nu au cedat nici în faţa fascismului şi nici nu s-au lăsat strivite după război în încleştarea aproape homerică dintre discursul marxist şi valorile democrat-creştine. [...] Într-un anume fel, a doua Republică italiană, a cărei naştere a început să fie anunţată în 1992 prin prăbuşirea Democraţiei Creştine şi completa schimbare la faţă a Partidului Comunist Italian, reprezintă şi revanşa istorică a ideilor pe care Bobbio le-a afirmat şi le-a apărat întreaga sa viaţă."

Daniel Barbu

Daniel Barbu

POLITICA PENTRU BARBARI

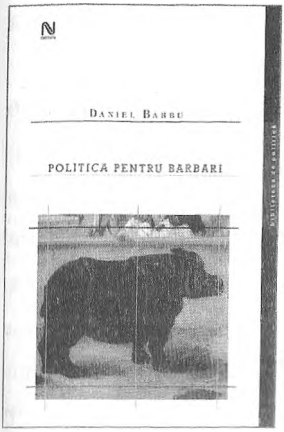

„Cartea se întemeiază pe următoarea observație: când vine vorba despre ce și-ar dori să facă politica pentru ei, *românii nu ar vrea atât să fie reprezentați, cât să fie guvernați.* Sub inspirația lui Tocqueville, această atitudine față de politică poate fi calificată drept o formă, insuficient recunoscută, de barbarie. Plecând de la cuvinte și texte, cartea pregătește terenul pentru o istorie sistematică și critică a barbariei politice românești. Autorul ei nu se crede mai «civilizat» decât înaintașii și contemporanii săi. El a luat pur și simplu în serios ceea ce de obicei este considerat doar un ornament al modernizării, progresului, pieței sau prestigiului individual. Menită în România divertismentului și deriziunii, politica este de fapt singura activitate intelectuală care face posibilă existența unei comunități sub specia autenticității și a libertății."

Daniel Barbu

JEREMY PAXMAN

ANIMALUL POLITIC

traducere din limba engleza de Caterina Preda

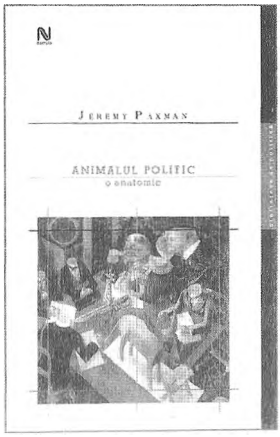

„Politicienii există pentru că noi nu putem cădea de acord. Toate societățile trebuie să decidă cum să se protejeze, cum să se organizeze, cum să-și împartă resursele. Alternativa contra-argumentului este forța pumnului. Creația politicului este, prin urmare, o dovadă de civilizație. Ca în toate domeniile vieții, oamenii intră în această profesie dintr-o varietate de motive, unele nobile, altele nu. Cei mai mulți par să fie sincer convinși că pot face lumea mai bună. Și unii chiar au reușit, iar câțiva merită într-adevăr să fie numiți remarcabili. Oricum, nu cred că toți sunt ticăloși."

JEREMY PAXMAN, *Animalul politic*

RAYMOND ARON

SPECTATORUL ANGAJAT

traducere din limba franceză de Miruna Tataru Cazaban

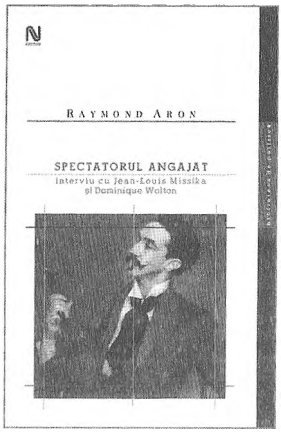

„Raymond Aron este cel mai însemnat liberal francez din secolul XX. Viziunea sa despre istoria Occidentului și a lumii totalitare este condensată în *Spectatorul angajat*, într-o formă atrăgătoare și inteligentă. Cartea este o pledoarie pentru pluralism și decență, un manifest împotriva ignoranței și a prostiei, care, considera Aron, intervin adeseori în universul politic."

CRISTIAN PREDA

Sistemul politic românesc dintre cele două războaie a fost marcat de crearea a ceea ce Matei Dogan numea „Parlamentele guvernamentale": toate alegerile se tineau după numirea de către Rege a unui nou prim-ministru, care odată desemnat, câștiga scrutinul, oferindu-și o Adunare docilă. Românii au trebuit să aștepte... comunismul, cu alegerile sale noncon-curențiale, pentru ca această logică să fie inversată și pentru a vedea învestirea unei noi echipe guvernamentale *după* și nu *înaintea* scrutinului. În comunism, legislativul rămâne însă foarte slab, nefiind reunit mai mult de două-trei zile pe an, atât cât era necesar pentru a valida deciziile PCR. După 1989, sistemul politic românesc menține formarea guvernului după reunirea noului Parlament și - fapt inedit în istoria noastră politică - trei guverne sunt răsturnate la urne: începând din 1996, votul cetățeanului devine, cum ar fi spus Machiavelli, o „realitate efectivă", întrucât orga-nizatorii alegerilor sunt trimiși de fiecare dată în opoziție. Volumul de față explică această nouă relație dintre alegeri și guvernare pornind de la interacțiunea partidelor în cadrul constituțional oferit de regim.

ISBN 978-973-143-185-7

www.nemira.ro